

**SUZBIJANJE ZLOUPOTREBE OPOJNIH DROGA
U REPUBLICI SRBIJI**

DR JASMINA IGRAČKI

Dr Jasmina Igrački

Suzbijanje zloupotrebe opojnih droga u Republici Srbiji

Beograd, 2025.

Dr Jasmina Igrački

<https://orcid.org/0000-0002-0533-9033>

SUZBIJANJE ZLOUPOTREBE OPOJNIH DROGA U REPUBLICI SRBIJI

ISBN

978-86-80756-76-9

DOI

10.47152/suzbijanjezloupotrebe2025

Izdavač

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
Gračanička 18, Beograd

E-mail

krinstitut@gmail.com

Za izdavača

Dr Ivana Stevanović

Recenzenti

Akademik Vlado Kambovski, Pravni fakultet Univerziteta u Skoplju, Makedonija.
Prof. dr Đorđe Đorđević, Redovni profesor, Kriminalističko-policijski univerzitet
Prof. dr Dragan A. Manojlović, Redovni profesor, Fakultet za pravne i poslovne studije
Univerziteta dr Lazar Vrkatić

Kompjuterska obrada teksta

Ana Ranković Lukman

Dizajn korica

Ana Batrićević

Broj kopija

15

Kopiranje

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

Izrada ove monografije podržana je kroz Ugovor o finansiranju naučnoistraživačkog rada br. 451-03-66/2024-03/200039 zaključenog između Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja i Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije

SADRŽAJ

Predgovor	7
------------------------	---

Glava prva

Pravo na zaštitu zdravlja u sistemu ljudskih prava

1. Uvod	9
2. Međunarodni standardi zaštite zdravlja	10
2.1. Univerzalni međunarodni dokumenti	10
2.2. Regionalni međunarodni dokumenti	13
3. Ustavnopravni standardi zaštite zdravlja	18
3.1. Ustav Republike Srbije	18
3.2. Ustavni dokumenti država regiona	21

Glava druga

Pravni režim u vezi za opojnim drogama u Srbiji

1. Uvod	27
2. Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga	30
2.1. Pojam i vrste opojnih droga	30
2.2. Proizvodnja opojnih droga	31
2.3. Promet opojnih droga	32
2.4. Nadzor nad proizvodnjom i prometom opojnih droga	34
3. Strategija o sprečavanju zloupotrebe droga	35
3.1. Postojeće stanje u Republici Srbiji	36
3.2. Mere za sprečavanje zloupotrebe opojnih droga	39
3.3. Ciljevi Strategije	41
3.4. Preventivne aktivnosti na sprečavanju zloupotrebe opojnih droga	43
3.5. Mere za smanjenje ponude opojnih droga	45
3.6. Međunarodni aspekt saradnje na sprečavanju zloupotrebe opojnih droga	49
4. Akcioni plan za sprovođenje Strategije o sprečavanju zloupotrebe droga	52
5. Zakonodavstvo u vezi sa opojnim drogama u Srbiji	56
5.1. Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama	56
5.1.1. Pojam i vrste psihoaktivnih kontrolisanih supstanci	57
5.1.2. Delatnosti u vezi sa psihoaktivnim kontrolisanim supstancama	59
5.2. Zakon o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci	65
5.2.1. Pojam i vrste opojnih droga	65
5.2.2. Delatnosti u vezi sa opojnim drogama	66

Glava treća

Delikti nasilja i zloupotrebe opojnih droga

1. Uvod	69
2. Privredni prestupi	74
2.1. Privredni prestupi kao vrsta delikata	74
2.2. Privredni prestupi iz Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama	74
2.3. Privredni prestupi iz Zakona o o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci	79
3. Prekršaji	80
3.1. Prekršaji kao vrsta delikata	80
3.2. Prekršaji iz Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama	81
3.3. Prekršaji iz Zakona o o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci	84

Glava četvrta

Zloupotreba opojnih droga u krivičnom pravu Republike Srbije

1. Uvod	87
2. Objekt krivičnih dela	89
2.1. Objekat zaštite	90
2.2. Objekat napada	91
2.2.1. Pravo Republike Srbije	93
2.2.2. Pravo država u regionu	95
3. Karakteristike krivičnih dela protiv zdravlja ljudi	98

Glava peta

Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga

1. Istorijski razvoj inkriminacije	101
1.1. Stanje u Jugoslaviji	101
1.2. Stanje u Republici Srbiji	111
2. Pojam i elementi krivičnog dela	115
2.1. Objekt krivičnog dela	116
2.2. Radnja izvršenja krivičnog dela	117
3. Posebni i lakši oblici krivičnog dela	129
3.1. Prvi poseban oblik krivičnog dela	129
3.2. Drugi poseban oblik krivičnog dela	132
3.3. Lakši oblik krivičnog dela	134
4. Teži oblici krivičnog dela	135
4.1. Prvi teži oblik krivičnog dela	135
4.2. Drugi teži oblik krivičnog dela	140
4.3. Treći teži oblik krivičnog dela	142

Glava šesta

Neovlašćeno držanje opojnih droga

1. Istorijski razvoj inkriminacije	145
2. Pojam, elementi i oblici krivičnog dela	148

Glava sedma

Omogućavanje uživanja opojnih droga

1. Istorijski razvoj inkriminacije	153
1.1. Stanje u Jugoslaviji	153
1.2. Stanje u Republici Srbiji	158
2. Pojam i elementi krivičnog dela	161
3. Teži oblici krivičnog dela	166

Rezime	171
---------------------	-----

Summary	172
----------------------	-----

Literatura	175
-------------------------	-----

Predgovor

Zloupotreba opojnih droga predstavlja jedan od najozbiljnijih društvenih problema u savremenom svetu, uključujući i Srbiju. Ovaj fenomen negativno utiče na zdravlje pojedinca, porodicu, zajednicu, kao i na ekonomiju i bezbednost zemlje. U prilog ovome jeste i činjenica da je zavisnost od droga rezultat savremenih društvenih kretanja, rizika, straha, neizvesnosti ali i frustracija u porodici. Prema Svetskom izveštaju o drogama, zloupotreba droga i organizovani kriminal sve više opterećuju društva širom sveta, pri čemu se zemlje jugoistočne Evrope suočavaju sa specifičnim izazovima zbog svoje geografske pozicije na tzv. Balkanskoj ruti, jednoj od glavnih ruta za krijumčarenje narkotika.

U Srbiji, problem zloupotrebe droga ima duboke društvene i zdravstvene posledice. Statistički podaci ukazuju na rastući broj korisnika opojnih droga, posebno među mladima, što dodatno podvlači potrebu za efikasnijim merama prevencije, suzbijanja i rehabilitacije. Uprkos značajnim naporima koje država i nevladine organizacije ulažu u ovu oblast, postignuti rezultati su često ograničeni zbog nedostatka resursa, slabosti u koordinaciji institucija i nedovoljne javne svesti o opasnostima zloupotrebe droga.

Cilj ovog rada je da istraži i analizira trenutni okvir za borbu protiv zloupotrebe opojnih droga u Srbiji, sa posebnim fokusom na zakonodavne i institucionalne mehanizme, preventivne mere i programe rehabilitacije kao i svrsi kazne. Takođe, rad će razmotriti ključne izazove sa kojima se Srbija suočava i ukazati na moguća rešenja za unapređenje postojećih strategija.

Metodologija rada zasniva se na analizi dostupne literature, zakonskih dokumenata, statističkih podataka i izveštaja relevantnih institucija, kako bi se pružio celovit pregled ovog kompleksnog problema. Struktura rada obuhvata teorijski pregled problema, analizu zakonodavnog i institucionalnog okvira, analizu sudske prakse iz oblasti zloupotrebe droga, kao i razmatranje ključnih izazova i predloga za unapređenje borbe protiv zloupotrebe droga.

Iskreno se zahvaljujem recenzentima, Akademiku Vladi Kambovski, prof. dr Đorđu Đorđeviću i prof. dr Draganu Manojloviću, na nesebičnoj podršci.

Glava prva

Pravo na zaštitu zdravlja u sistemu ljudskih prava

1.Uvod

U sistemu zaštite osnovnih, temeljnih, fundamentalnih, univerzalnih, opštecivilizacijskih ljudskih prava i sloboda razlikuju se dve vrste međunarodnih pravnih standarda na čijoj se osnovi zasnivaju domaći, interni, nacionalni propisi ove zaštite uopšte, pa tako i zaštite prava na zdravlje čoveka¹. Među međunarodnim dokumentima koji predstavljaju izvor pravne zaštite ljudskih prava razlikuju se dve vrste. To su²:

- a) univerzalni dokumenti – koji su doneti u okviru ili pod okriljem Organizacije Ujedinjenih nacija ili njenih pojedinih organa i
- b) regionalni dokumenti – koji su doneti od strane regionalnih evropskih organizacija među kojima se naročito ističu Savet Evrope i Evropska unija.

U sistemu univerzalnih međunarodnih dokumenata koji postavljaju osnove jedinstvene pravne zaštite ljudskih prava posebno se ističu³:

- a) Opšta deklaracija o pravima čoveka⁴,
- b) Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i
- c) Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.

Među evropskim regionalnim međunarodnim dokumentima najvažniji je dokument ove vrste Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Pored nje, posebnu vrednost i značaj imaju:

- a) Evropska povelja o osnovnim/temeljnim pravima i
- b) Američka konvencija o ljudskim pravima⁵.

Potom su sve savremene države uopšte u sistemu ustavnopravnih normi predvidele pravo na zaštitu zdravlja ljudi u sistemu ustavnopravne zaštite ljudskih prava i osnovnih

¹ M.Šmitran, Međunarodnopravna zaštita ljudskih prava i sloboda, Pregled, Sarajevo, broj 1/2019.godine, str.137-150.

² V.Dimitrijević, M.Paunović, V.Đerić, Ljudska prava, Beograd, 1997. godine, str.222-228.

³ T.Šurlan, Univerzalna ljudska prava, Beograd, 2014.godine, str.117-136.

⁴ Opšta deklaracija o ljudskim pravima, Ujedinjene nacije, Rezolucija broj 217/III, 10.decembar 1948.godine.

⁵ Opšta deklaracija o ljudskim pravima, Ujedinjene nacije, Rezolucija broj 217/III, 10.decembar 1948.godine.

sloboda. Na isti način je postupila i Republika Srbija upostavljajući pravo na zaštitu zdravlja kao ustavni postulat u svom najvišem pravnom aktu – Ustavu Republike Srbije iz 2006.godine.

2.Međunarodni standardi zaštite zdravlja

2.1.Univerzalni međunarodni dokumenti

Tri su univerzalna međunarodna dokumenta koja uspostavljaju sistem zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda u pojedinim nacionalnim pravnim sistemima. To su:

- a) Opšta deklaracija o pravima čoveka iz 1948.godine,
- b) Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966.godine i
- c) Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966.godine.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948.) na samom početku ističe da se “sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima⁶. Ona su, naime, obdarena razumom i svešću i treba jedni prema drugima da postupaju u duhu bratstva” (član 1.). U nastavku Deklaracije (član 2.) se naglašava da “svakome pripadaju sva prava i slobode proglašene u ovoj Deklaraciji bez ikakvih razlika u pogledu rase, boje, pola, jezika, veroispovesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porekla, imovine, rođenja ili drugih okolnosti (zabrana diskriminacije)⁷. To, naime, dalje znači da se “ne pravi nikakva razlika na osnovu političkog, pravnog ili međunarodnog statusa zemlje ili teritorije kojoj neko lice pripada, bilo da je ona nezavisna, pod starateljstvom, nesamoupravna ili da joj je suverenost na ma koji drugi način ograničena”⁸.

Potom Deklaracija nabroja pojedina ljudska prava i slobode, među kojima se posebno ističu sledeća⁹:

- a) član 3. - svako ima pravo na život, slobodu i bezbednost ličnosti¹⁰,
- b) član 4. - niko se ne sme držati u ropstvu ili potčinjenosti: ropstvo i trgovina robljem zabranjeni su u svim oblicima¹¹,
- c) član 5. - niko se ne sme podvrgnuti mučenju ili svirepom, nečovečnom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju i

⁶ Grupa autora, Opšta deklaracija o ljudskim pravima, Novi Sad, 1983.godine, str.17-27.

⁷ S.Gajin, Ljudska prava – pravno sistematizovani okvir, Beograd, 2012.godine, str.51-68.

⁸ O.Račić, B.Milinković, M.Paunović, Ljudska prava – pet decenija od usvajanja Opšte deklaracije o pravima čoveka, Beograd, 1998. godine, str.51-59.

⁹ M.Vukčević, D.Čupić, Uvod u ljudska prava, Beograd, 2013.godine, str. 45-63.

¹⁰ J.Čirić, Život, zdravlje i pravda, Pravni život, Beograd, broj 9/2009.godine, str. 525-546.

¹¹ V.Dimitrijević, M.Paunović, V.Đerić, Ljudska prava, Beograd, 1997.godine, str. 71-86.

d) član 25. - svako ima pravo na standard života koji obezbeđuje zdravlje i blagostanje, njegovo i njegove porodice, uključujući hranu, odeću, stan i lekarsku negu i potrebne socijalne službe, kao i pravo na osiguranje u slučaju nezaposlenosti, bolesti, onesposobljenja, udovištva, starosti ili drugih slučajeva gubljenja sredstava za izdržavanje usled okolnosti nezavisnih od njegove volje¹².

Drugi univerzalni međunarodni dokument koji postavlja osnove za jednoobraznu i jedinstvenu pravnu zaštitu zdravlja čoveka (odnosno prava na zdravlje) predstavlja Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz decembra 1966.godine¹³. Naime, pojedine države su pošle od principa koji su izraženi u Povelji Organizacije Ujedinjenih nacija, priznajući dostojanstvo koje je bitno za sve članove ljudske porodice i njihovih jednakih i neotuđivih prava, a koje predstavlja osnovu slobode, pravde i mira u svetu.

Države su u okviru međunarodne zajednice uvidele da navedena prava proizilaze iz dostojanstva koje je neodvojivo od čovekove ličnosti, odnosno da se ideal slobodnog ljudskog bića koje uživa građanske i političke slobode i koje je oslobođeno od straha i bede, može postići samo ako se stvore uslovi koji omogućavaju svakome da uživa svoja građanska i politička prava, kao i svoja ekonomska, socijalna i kulturna prava¹⁴. Države su na međunarodnom nivou zaključile da Povelja Organizacije Ujedinjenih nacija nameće obavezu za sve da unapređuju opšte i stvarno poštovanje ljudskih prava i sloboda, vodeći pri tome računa o činjenici da pojedinac ima dužnost prema drugome i prema zajednici kojoj pripada¹⁵. Na isti način pojedinac je dužan da se zalaže za unapređenje i poštovanje svih prava priznatih ovim paktom.

Međunarodni pakt, u drugom delu, u odredbi člana 2.proklamuje da su se pojedine države potpisnice obavezale da “poštuju i garantuju svim licima koja se nalaze na njihovoj teritoriji i koja potpadaju pod njihovu nadležnost, prava priznata ovim paktom bez obzira naročito na rasu, boju, pol, jezik, veru, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, imovno stanje, rođenje ili svaku drugu okolnost”¹⁶.

U trećem delu Pakt nabraja pojedina garantovana ljudska prava. Među ovim pravima posebna se zaštita pruža sledećim pravima kao što su¹⁷:

a) pravo na život koje je neodvojivo od čovekove ličnosti. Ovo pravo mora da bude zakonom zaštićeno, pa tako niko ne može da bude proizvoljno lišen života (član 6.)¹⁸,

b) pravo na dostojanstvo ličnosti – prema kome niko ne može biti podvrgnut mučenju ili svirepim, nehumanim ili unižavajućim kaznama ili postupcima. Stoga je

¹² Grupa autora, Povelja Ujedinjenih nacija i Opšta deklaracija o ljudskim pravima, Novi Sad, 2000.godine, str.65-76.

¹³ Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj 7/71.

¹⁴ Lj.Bavcon, Međunarodno kazensko pravo, Ljubljana, 1997.godine, str.119-125.; D.Jovašević, V.Ikanović, Međunarodno krivično pravo, Banja Luka, 2015.godine, str.107-111.; M.Škulić, Međunarodno krivično pravo, Beograd, 2022.godine, str.134-137.; M.Simović, M.Bлагоjević, V.Simović, Međunarodno krivično pravo, Banja Luka, 2022.godine, str.122-126.

¹⁵ Dž.Doneli, Međunarodna ljudska prava, Sarajevo,1999.godine, str.119-132.

¹⁶ M.Paunović, B.Krivokapić, I.Krstić, Međunarodna ljudska prava, Beograd, Beograd, 2010.godine, str. 22.

¹⁷ T.M.Bafar, Univerzalna ljudska prava, Sarajevo, 2014.godine, str.121-135.

¹⁸ V.Kazazić, M.Nadaždin Defterarević, R.Kotlo, Ljudska prava – praktikum, Sarajevo, 2009.godine, str.67-92.

posebno zabranjeno da se neko lice podvrgne medicinskom ili naučnom eksperimentu bez njegovog slobodnog pristanka (član 7.)¹⁹ i

c) pravo na slobodu i na bezbednost ličnosti (član 9.) - niko ne može biti proizvoljno uhapšen ili pritvoren, odnosno niko ne može biti lišen slobode, osim iz razloga i shodno postupku koji je predviđen zakonom²⁰.

Konačno, treći univerzalni međunarodni dokumenat – Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima²¹ iz decembra 1966.godine je nastao kao rezultat uverenja pojedinih država da, prema principima koji su izraženi u Povelji Organizacije Ujedinjenih nacija, priznaju dostojanstvo koje je bitno za sve članove ljudske porodice, kao i njihova jednaka i neotuđiva prava. Sve to predstavlja osnovu/temelj slobode, pravde i mira u svetu, koje polaze iz dostojanstva koje je neodvojivo od čovekove ličnosti²².

Naime, i ovaj dokumenat univerzalnog međunarodnog karaktera²³ konstatuje da se ideal slobodnog ljudskog bića, koje je oslobođeno straha i bede, može postići samo ako se istovremeno stvore uslovi koji omogućavaju svakome da uživa svoja ekonomska, socijalna i kulturna prava, na isti način kao što uživa svoja građanska i politička prava. Tome u prilog govori i Povelja Organizacije Ujedinjenih nacija koja nameće državama obavezu da unapređuju opšte i stvarno poštovanje čovekovih prava i sloboda, vodeći računa o činjenici da pojedinac ima dužnost prema drugome i prema zajednici kojoj pripada, te da je dužan da se zalaže za unapređenje i poštovanje prava priznatih ovim paktom²⁴.

U drugom delu, u odredbi člana 2. Međunarodni pakt²⁵ ističe da se države obavezuju da, pojedinačno, ali i putem međunarodne pomoći i saradnje sa drugim državama, naročito na ekonomskom i tehničkom polju, a koristeći u najvećoj mogućoj meri svoje raspoložive izvore, preduzimaju korake kako bi se postepeno postiglo puno ostvarenje prava priznatih u Paktu svim odgovarajućim sredstvima, posebno uključujući donošenje zakonodavnih mera²⁶. U tom cilju se od država očekuje da garantuju da će sva prava koja su u njemu formulisana biti ostvarivana bez ikakve diskriminacije zasnovane na rasi, boji, polu, jeziku, veri, političkom mišljenju ili kakvom drugom mišljenju, nacionalnom ili socijalnom poreklu, imovinskom stanju, rođenju ili kakvoj drugoj okolnosti (zabrana diskriminacije)²⁷.

Od univerzalne primene navedenih ljudskih prava (odnosno sloboda) ekonomskog, socijalnog ili kulturnog karaktera, shodno rešenju iz člana 4. Pakta, postoji mogućnost njihovog ograničenja pod sledećim uslovima²⁸: a) samo na osnovu zakona, b) u meri koja

¹⁹ A.Murtezić, Izabrani segmenti iz oblasti zaštite ljudskih prava, Sarajevo, 2021.godine, str.109-126.

²⁰ Ž.Tomović, Č.Bogičević, Ljudska prava – međunarodni dokumenti, Podgorica, 2003.godine, str.17-34.

²¹ Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj 7/71.

²² O.Račić, Međunarodno pravo – stvarnost i iluzije, Beograd, 2015.godine, str.109-124.

²³ R.Etinski, S.Đajić, B.Tubić, Međunarodno javno pravo, Novi Sad, 2017.godine, str.109-114.

²⁴ V.Kazazić, M.Nadaždin Defterarević, R.Kotlo, Ljudska prava – praktikum, Sarajevo, 2009.godine, str.67-92.

²⁵ V.Dimitrijević, M.Paunović, V.Đerić, Ljudska prava, Beograd, 1997. godine, str.222-228.

²⁶ Više: D.Korošec, D.Zagorec, M.Ambrož, Mednarodno kazensko pravo – praktikum, Ljubljana, 2006.godine.

²⁷ A.Murtezić, Izabrani segmenti iz oblasti zaštite ljudskih prava, Sarajevo, 2021.godine, str.109-126.

²⁸ B.Krivokapić, Međunarodno pravo – koreni, razvoj i perspektive, Beograd, 2006.godine, str.213-329.

je u saglasnosti sa prirodom ovih prava i c) isključivo u cilju unapređenja opšteg blagostanja u demokratskom društvu²⁹.

U trećem delu, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, između ostalih ljudskih prava, odnosno sloboda izričito garantuje pravo na zaštitu zdravlja ljudi. Tako predviđena zaštita zdravlja je postavljena na sledeći način. Prema članu 12.pojedine države “priznaju pravo koje ima svako lice na najbolje psihičko i mentalno zdravlje koje može da postigne”³⁰. Stoga se države obavezuju u cilju obezbeđenja punog ostvarenja ovog prava na zdravlje da primene sve neophodne mere koje su potrebne radi obezbeđenja³¹:

- a) smanjenja broja mrtвороđene dece i smrtnosti dece, kao i zdrav razvitak deteta,
- b) poboljšanja svih vidova higijene sredine i industrijske higijene,
- c) profilaksije i lečenja epidemičkih, endemičkih, profesionalnih i drugih oboljenja, kao i borbu protiv ovih bolesti i
- d) stvaranja uslova za obezbeđenje svima lekarskih usluga i pomoći u slučaju bolesti.

2.2.Regionalni međunarodni dokumenti

Pored univerzalnih međunarodnih dokumenata koji uspostavljaju sistem međunarodnih standarda obezbeđenja i zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda³², u Evropi poseban značaj u ovoj oblasti imaju i regionalni dokumenti. Među regionalnim međunarodnim dokumentima su od najveće vrednosti upravo sledeća dva akta. To su:

- a) Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda³³ iz 1950. godine sa dodatnim protokolima³⁴ i
- b) Povelja Evropske unije o temeljnim/osnovnim pravima iz 2000.godine.

Za druge, vanevropske države najznačajniji je regionalni dokumenat donet 1969. godine pod nazivom Američka deklaracija o ljudskim pravima³⁵.

Članice Saveta Evrope su, polazeći od standarda uspostavljenih Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, koja ima za cilj da osigura opšte i stvarno priznanje i poštovanje proklamovanih prava, potvrdile svoju duboku veru u osnovne slobode koje su temelj pravde i mira u svetu i koje se najbolje održavaju stvarnom političkom demokratijom, s jedne strane, odnosno, zajedničkim shvatanjem i poštovanjem ljudskih prava od kojih one

²⁹ J.Ćirić, Život, zdravlje i pravda, Pravni život, Beograd, broj 9/2009.godine, str. 525-546.

³⁰ T.Šurlan, Univerzalna ljudska prava, Beograd, 2014.godine, str.117-136.

³¹ S.Janković, Međunarodne konvencije iz oblasti krivičnog prava, Beograd, 2003.godine, str.108-111.

³² H.Satzger, International and European criminal law, Munchen, 2018.godine, str.198-212.

³³ Službeni list Srbije i Crne Gore– Međunarodni ugovori broj 9/2003, 5/2005 i 7/2005 i Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori broj 12/2010 i 10/2015.

³⁴ R.Esser, Europaisches und internationales Strafrecht, Heidelberg, 2013.godine, str.391-402.

³⁵ Dž.Doneli, Međunarodna ljudska prava, Sarajevo,1999.godine, str.119-132.

zavise, s druge strane³⁶ donele Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Stoga su vlade evropskih zemalja, članica ove najbrojnije evropske organizacije, koje su sličnih pogleda i koje imaju zajedničko nasleđe političkih tradicija, ideale slobode i vladavine prava, preduzele dalje korake u pravcu skupnog ostvarivanja prava navedenih u Univerzalnoj deklaraciji³⁷.

Evropska konvencija u prvom delu koji nosi naziv: “Prava i slobode” uspostavljaju evropski sistem standarda zaštite garantovanih ljudskih prava i osnovnih sloboda³⁸. Na prvom mestu, u ovom delu Konvencija ističe “pravo na život” (član 2.). To je logično jer bez ostvarenja i zaštite ovog prava čoveka nema uopšte njegove mogućnosti da koristi bilo koje drugo, Konvencijom proklamovano ljudsko pravo, pa ni pravo na zaštitu zdravlja čoveka.

“Pravo na život” (član 2.) svake osobe zaštićeno je zakonom³⁹. Stoga niko ne može biti namerno lišen života, sem prilikom izvršenja presude suda kojom je osuđen za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom. No, ipak se lišenje života ne smatra protivnim Konvenciji ako proistekne iz upotrebe sile koja je apsolutno nužna: a) radi odbrane nekog lica od nezakonitog nasilja, b) da bi se izvršilo zakonito hapšenje ili sprečilo bekstvo lica zakonito lišenog slobode i c) prilikom primene zakonitih mera koje se preduzimaju u cilju suzbijanja nereda ili pobune.

Član 3. Konvencije garantuje “zabranu mučenja”. Prema ovom rešenju niko ne sme biti podvrgnut mučenju, ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju⁴⁰.

“Pravo na slobodu i bezbednost” je zajemčeno odredbom člana 5. Konvencije⁴¹. Tako svako ima pravo na slobodu i bezbednost ličnosti. Naime, niko ne može biti lišen slobode osim u posebnim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom⁴².

Dalje, značajnu ulogu u obezbeđenju zaštite ljudskih prava ima odredba člana 14. Evropske konvencije. To je: “Zabrana diskriminacije”⁴³. Prema ovim rešenjima uživanje svih prava i sloboda obezbeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

Član 15. Konvencije izuzetno dozvoljava “odstupanje u vanrednim okolnostima”⁴⁴. Naime, prema ovom rešenju u doba rata ili druge javne opasnosti koja pretila opstanku nacije, svaka država može da preduzme mere koje odstupaju od njenih obaveza po ovoj Konvenciji, i to u najnužnijoj meri koju iziskuje hitnost situacije, s tim da takve mere ne

³⁶ M.Nadaždin Defterdarević, Evropska konvencija prema praksi Evropskog suda za ljudska prava, Mostar, 2007.godine, str. 11.

³⁷ J. Pradel, G. Corstens, Droit penal europeen, Paris, 2002.godine, str.189-194.

³⁸ L.Sadiković, Ljudska prava, Sarajevo, 2006.godine, str. 26.

³⁹ S.Carić, Evropsko pravo ljudskih prava, Beograd, 2015.godine, str. 248-258.

⁴⁰ D.Popović, Evropsko pravo ljudskih prava, Beograd, 2012.godine, str.211-253.

⁴¹ N.Ademović, Pravo na slobodu i sigurnost, Sarajevo, 2005.godine, str.69-83.

⁴² Grupa autora, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda – komentar, Beograd, 2006.godine, str.67-89.

⁴³ B. Pavišić, Kazneno pravo Vijeća Evrope, Zagreb, 2006.godine, str.261-265.

⁴⁴ A.Dujmović, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Mostar, 2021.godine, str.119-135.

budu u neskladu s njenim drugim obavezama prema međunarodnom pravu. Ipak ovako predviđena odstupanja od zaštite ljudskih prava nisu dopuštena, osim u pogledu smrti prouzrokovane zakonitim ratnim postupcima.

Sistem garantovanja zaštite osnovnih ljudskih prava ili sloboda na evropskom kontinentu, pored Evropske konvencije, dopunjuje i Povelja Evropske unije o osnovnim pravima.

Povelja Evropske unije o temeljnim/osnovnim pravima predstavlja međunarodni dokumenat regionalnog karaktera koji je donet u okviru Evropske unije sa ciljem jačanja sistema zaštite osnovnih/temeljnih ljudskih prava u svetlu društvenih promena, društvenog napretka, naučno-tehnološkog razvoja, te razvoja i unapređenja duhovnog i moralnog nasleđa čovečanstva. Predmet njene regulative čini zaštita određenih političkih, društvenih, ekonomskih i socijalnih prava svih građana država članica Evropske unije.

Evropsku Povelju, skromnog obima od 54 člana koja su raspoređena u sedam glava, usvojili su decembra 2000.godine Evropski parlament, Savet ministara i Evropska komisija. Punu pravnu snagu ona je stekla usvajanjem Lisabonskog ugovora Evropske unije decembra 2009.godine. Najveći deo Evropske Povelje o osnovnim pravima bavi se materijalnim pravima u posebnim celinama, glavama kao što su: a) dostojanstvo, b) slobode, c) jednakost, d) solidarnost, e) prava građana i f) pravda, dok se poslednja sedma glava bavi tumačenjem i primenom odredbi Povelje.

Evropski parlament, Savet i Komisija svečano proglašavaju Povelju Evropske unije o osnovnim pravima polazeći od saznanja da su narodi Evrope, u stvaranju sve bližeg međusobnog saveza, rešeni da dele mirnu budućnost zasnovanu na zajedničkim vrednostima i svesni svog duhovnog i moralnog nasleđa. S obzirom da je Evropska unija utemeljena na nedeljivim, univerzalnim vrednostima ljudskog dostojanstva, slobode, jednakosti i solidarnosti, Povelja se zasniva na načelima demokratije i vladavine prava, pa stoga stavlja pojedinca u središte svojih aktivnosti, uspostavljanjem građanstva Unije i stvaranjem prostora slobode, bezbednosti i pravde.

Na taj način Evropska unija doprinosi očuvanju i razvoju ovih zajedničkih vrednosti, pri čemu poštuje raznolikost kultura i tradicija naroda Evrope, kao i nacionalnih identiteta država članica i njihovu organizaciju vlasti na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou. U tom smislu Povelja nastoji da podstiče uravnotežen i održiv razvoj, te da obezbeđuje slobodno kretanje ljudi, usluga, robe i kapitala, kao i slobodu poslovnog nastanjivanja. U tom cilju, bilo je neophodno potrebno da se ojača zaštita osnovnih prava u svetlu promena u društvu, društvenog napretka, naučnog i tehnološkog razvoja, dodatnim isticanjem taksativno navedenih ljudskih prava, odnosno sloboda u Povelji.

Poštujući ovlašćenja i zadatke Evropske unije i načelo supsidijarnosti, Evropska povelja reafirmiše prava koja proističu, pre svega, iz ustavne tradicije i međunarodnih obaveza koje su zajedničke za države članice ove najsnažnije evropske regionalne organizacije, iz Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Socijalnih povelja koje su usvojile Evropska unija i Savet Evrope, kao i bogate i raznovrsne sudske prakse Suda pravde Evropske unije i Evropskog suda za ljudska prava.

Sistem garantovanih ljudskih prava u Evropskoj povelji čine sledeća prava, od značaja za temu našega rada kao što su ona prava sistematizovana u prvoj glavi pod nazivom: "Dostojanstvo". Na ovom mestu se garantuju sledeća pravačoveka:

a) ljudsko dostojanstvo (član 1.) kojim se naglašava da je ljudsko dostojanstvo nepovredivo, pa se ono mora poštovati i štiti,

b) pravo na život (član 2.) prema kome svako ima pravo na život, pa niko ne može biti osuđen na smrt, niti pogubljen,

c) pravo na lični integritet (član 3.) kojim se ističe da svako ima pravo na poštovanje fizičkog i psihičkog integriteta. U oblasti medicine i biologije mora se poštovati, pre svega, sledeće: 1) slobodan pristanak lica koje je prethodno dobroupoznato, u skladu sa postupcima utvrđenim zakonom, 2) zabrana eugenetske prakse, naročito one usmerene na selekciju pojedinaca, 3) zabrana korišćenja ljudskog tela i njegovih delova za sticanje imovinske koristi i 4) zabrana reproduktivnog kloniranja ljudskih bića i

d) zabrana mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (član 3.) - niko ne može biti podvrgnut mučenju niti nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.

Glava treća pod nazivom: "Jednakost" sadrži dve izuzetno značajne garancije poštovanja ljudskih prava svih građana Evropske unije. Na ovom mestu se posebno uvažavaju:

a) jednakost pred zakonom (član 20.) - pred zakonom su svi jednaki i

b) zabrana diskriminacije (član 21.) - zabranjena je svaka diskriminacija po bilo kom osnovu, na primer, po osnovu pola, rase, boje kože, etničkog ili društvenog porekla, genetskih karakteristika, jezika, veroispovesti ili uverenja, političkog ili bilo kojeg drugog mišljenja, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovnog stanja, rođenja, invaliditeta, starosnog doba ili seksualne orijentacije. Pored toga, zabranjena je svaka diskriminacija po osnovu državljanstva.

Među ljudskim pravima, Evropska Povelja u glavi četvrtoj pod nazivom: "Solidarnost" garantuje "pravo na zdravstvenu zaštitu" (član 35.). Prema ovom međunarodnom standard regionalnog karaktera, svako ima pravo na preventivnu zdravstvenu zaštitu i pravo na lečenje, pod uslovima koji su uređeni zakonima i praksom država članica. Prilikom utvrđivanja i sprovođenja svih politika i aktivnosti Evropske unije treba osigurati visok stepen zaštite zdravlja ljudi.

Američka konvencija o ljudskim pravima iz 1969. godine doneta je posle skoro dve decenije, ali i pod uticajem Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950.)⁴⁵. Ona je nastala kao izraz težnji američkih država koje su na ovaj način potvrdile svoju nameru da na zapadnoj hemisferi, u okviru demokratskih institucija, konsoliduju sistem ličnih sloboda i socijalne pravde koji je primarno zasnovan na poštovanju suštinskih prava čoveka⁴⁶. Naime, i ova Konvencija priznaje da suštinska prava čoveka ne proističu iz toga što je neko državljanin određene države, već se ona pak zasnivaju na atributima

⁴⁵ American convention on Human rights "Pact of San Jose", Costa Rica, B-32/69.

⁴⁶ Ž. Tomović, Č. Bogićević, Ljudska prava – međunarodni dokumenti, Podgorica, 2003. godine, str. 17-34.

ljudske ličnosti. To, s druge strane, opravdava njihovu međunarodnu zaštitu putem ove Konvencije koja pojačava ili dopunjuje postojeću zaštitu ljudskih prava koju inače već pruža domaće pravo pojedinih američkih država.

Imajući u vidu da su ovi principi već ranije bili izloženi u Povelji Organizacije američkih država, u Američkoj deklaraciji o pravima i dužnostima čoveka, kao i u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima, na ovaj način se oni ponovo potvrđuju putem ovog specifičnog međunarodnog instrumenta – kao što je Američka konvencija o ljudskim pravima. Još jednom se ponavlja da, u skladu sa Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, ideal slobodnih ljudi koji uživaju slobodu od straha i bede (oskudice) može biti ostvaren samo ako se uspostave i održe takvi uslovi u kojima svaki čovek može da uživa svoja ekonomska, socijalna, kulturna, građanska i politička prava. U osnovi Američke konvencije o ljudskim pravima su upravo utkana shvatanja usvojena na Trećoj specijalnoj međuameričkoj konferenciji (Buenos Ajres, 1967.) o sistemu minimalno garantovanih, odnosno zaštićenih ljudskih prava, među koja spadaju: ekonomska, socijalna i obrazovna prava⁴⁷.

Prvi deo Konvencije nosi naziv: "Obaveze države i zaštićena prava". U odredbi člana 1. pod naslovom: "Obaveza poštovanja prava" američke države preuzimaju obavezu da poštuju sva Konvencijom navedena prava i slobode. To, s druge strane, znači da će se svim licima koja su pod njihovom jurisdikcijom obezbediti slobodno i puno korišćenje nabrojanih prava i sloboda, bez ikakve diskriminacije na osnovu rase, boje kože, pola, jezika, religije, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porekla, ekonomskog statusa, rođenja ili bilo kojeg drugog društvenog stanja⁴⁸. Ukoliko ostvarivanje bilo kojeg od nabrojanih prava ili sloboda nije već osigurano zakonskim ili drugim odredbama domaćeg zakonodavstva, tada se pojedine države obavezuju da usvoje, u skladu sa svojim ustavnim procesima, ali i odredbama ove Konvencije, zakonodavne ili druge mere koje su neophodne da se takva prava ili slobode sprovedu u delo⁴⁹.

U drugom delu Američke konvencije koji nosi naziv: "Građanska i politička prava"⁵⁰ nabrojana su pojedina ljudska prava, odnosno slobode koje su zajemčene ovim regionalnim međunarodnim dokumentom (na kom mestu istina izričito nije pomenuto pravo na zaštitu zdravlja, iako ono na posredan način proizilazi iz sledećih garantovanih prava). Među ovim zaštićenim vrednostima, sa aspekta našega rada, naročito se izdvajaju sledeća prava/slobode. To su⁵¹:

a) pravo na život (član 4.) - svako ima pravo na poštovanje njegovog života⁵². Ovo pravo je zaštićeno zakonom i uopšte od trenutka začeca. Niko ne sme biti proizvoljno lišen života,

⁴⁷ A.Murtezić, Izabrani segmenti iz oblasti zaštite ljudskih prava, Sarajevo, 2021.godine, str.109-126.

⁴⁸ V.Kazazić, M.Nadaždin Defterarević, R.Kotlo, Ljudska prava – praktikum, Sarajevo, 2009.godine, str.67-92.

⁴⁹ N.Ademović, Pravo na slobodu i sigurnost, Sarajevo, 2005.godine, str.69-83.

⁵⁰ M.Paunović, B.Krivokapić, I.Krstić, Međunarodna ljudska prava, Beograd, Beograd, 2010.godine, str. 22.

⁵¹ T.M.Bafar, Univerzalna ljudska prava, Sarajevo, 2014.godine, str.121-135.

⁵² L.Sadiković, Ljudska prava, Sarajevo, 2006.godine, str. 26-29.

b) pravo na humano postupanje (član 5.) - svako ima pravo na poštovanje njegovog fizičkog, mentalnog i moralnog integriteta. Naime, niko ne sme biti podvrgnut mučenju ili okrutnom, nečovečnom ili ponižavajućem kažnjavanju ili postupanju. Sa svim licima lišenim slobode postupaće se uz poštovanje urođenog dostojanstva ljudske ličnosti,

c) sloboda od ropstva (član 6.) - niko ne sme biti podvrgnut ropstvu ili prisilnom ropstvu, koji su zabranjeni u svim svojim oblicima, kao što su trgovina robljem i trgovina ženama. Takođe, niko ne može biti obavezan da obavlja prinudni ili obavezni rad. Prinudni rad ne sme štetno uticati na dostojanstvo ili fizičku ili intelektualnu sposobnost takvog lica i

d) pravo na ličnu slobodu (član 7.) - svako ima pravo na ličnu slobodu i bezbednost⁵³. Niko neće biti lišen slobode osim iz razloga i pod uslovima koji su unapred utvrđeni ustavom, odnosno zakonom utvrđenim na osnovu njega. Takođe, niko ne može biti podvrgnut proizvoljnom hapšenju ili zatvoru.

3. Ustavnopravni standardi zaštite zdravlja

3.1. Ustav Republike Srbije

Na bazi univerzalnih i regionalnih međunarodnih dokumenata Republika Srbija je, kao i brojna savremena zakonodavstva danas, najvišim pravnim aktom države – Ustavom Republike Srbije⁵⁴ iz 2006. godine predvidela sistem ustavnopravne zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda. U prvoj ustavnoj odredbi je predviđeno da je Republika Srbija država srpskog naroda i svih građana koji u njoj žive koja je zasnovana na:

- a) vladavini prava i socijalnoj pravdi,
- b) načelima građanske demokratije,
- c) ljudskim i manjinskim pravima i slobodama i
- d) pripadnosti evropskim principima i vrednostima.

Pri tome je u odredbi člana 3. pod nazivom: “Vladavina prava” istaknuto izričito da je vladavina prava: a) osnovna pretpostavka Ustava koja počiva na neotuđivim ljudskim pravima i b) da se ostvaruje slobodnim i neposrednim izborima, ustavnim jemstvima ljudskih i manjinskih prava, podelom vlasti, nezavisnom sudskom vlašću i povinovanjem vlasti Ustavu i zakonu.

Za temu našega rada posebno je značajan drugi deo Ustava Republike Srbije pod nazivom: “Ljudska i manjinska prava i slobode”. Među “osnovnim načelima” poseban značaj je dat prvom načelu pod nazivom: “Neposredna primena zajemčenih prava” (član 18.). Prema ovom ustavnom načelu (postulatu) ljudska i manjinska prava zajemčena Ustavom

⁵³ N. Ademović, Pravo na slobodu i sigurnost, Sarajevo, 2005. godine, str.69-83.

⁵⁴ Službeni list Republike Srbije broj 98/2006 i 115/2021.

se neposredno primenjuju⁵⁵. Ustavom se jemče, i kao takva, neposredno se primenjuju ljudska i manjinska prava zajemčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, potvrđenim međunarodnim ugovorima i zakonima⁵⁶.

Zakonom se može propisati način ostvarivanja ovih prava samo ako je to Ustavom izričito predviđeno ili ako je to neophodno za ostvarenje pojedinog prava zbog njegove prirode, pri čemu zakon ni u kom slučaju ne sme da utiče na suštinu zajemčenog prava. Odredbe o ljudskim i manjinskim pravima tumače se u korist unapređenja vrednosti demokratskog društva, saglasno važećim međunarodnim standardima ljudskih i manjinskih prava, kao i praksi međunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje.

Jemstva neotuđivih ljudskih i manjinskih prava, shodno članu 19. Ustava, služe očuvanju ljudskog dostojanstva i ostvarenju pune slobode i jednakosti svakog pojedinca u pravednom, otvorenom i demokratskom društvu, zasnovanom na načelu vladavine prava.

Ljudska i manjinska prava zajemčena Ustavom mogu zakonom biti ograničena ako ograničenje dopušta Ustav, u svrhe radi kojih ga Ustav dopušta, u obimu neophodnom da se ustavna svrha ograničenja zadovolji u demokratskom društvu i bez zadiranja u suštinu zajemčenog prava (član 20.). Dostignuti nivo ljudskih i manjinskih prava ne može se smanjivati. Pri ograničavanju ljudskih i manjinskih prava, svi državni organi, a naročito sudovi, dužni su da vode računa o suštini prava koje se ograničava, važnosti svrhe ograničenja, prirodi i obimu ograničenja, odnosu ograničenja sa svrhom ograničenja i o tome da li postoji način da se svrha ograničenja postigne manjim ograničenjem prava.

Za efikasno i zakonito ostvarenje i zaštitu ustavnih načela, od značaja je princip “zabrane diskriminacije” iz člana 21. Ustava prema kome su svi pred Ustavom i zakonom jednaki. Naime, “svako ima pravo na jednaku zakonsku zaštitu, bez diskriminacije. Pri tome je zabranjena svaka diskriminacija, neposredna ili posredna, po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta. No, ne smatraju se diskriminacijom posebne mere koje Republika Srbija može uvesti radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica koja su suštinski u nejednakom položaju sa ostalim građanima”⁵⁷.

Ustavno načelo pod nazivom: “Zaštita ljudskih i manjinskih prava i sloboda” iz člana 22. Ustava zajemčuje da “svako ima pravo na sudsku zaštitu ako mu je povređeno ili uskraćeno neko ljudsko ili manjinsko pravo koje je zajemčeno Ustavom, kao i pravo na uklanjanje posledica koje su takvom povredom nastale. U svakom slučaju građani imaju pravo da se obrate međunarodnim institucijama radi zaštite svojih sloboda i prava zajemčenih Ustavom”⁵⁸.

Drugi deo Ustava Republike Srbije pod nazivom: “Ljudska i manjinska prava i slobode”, posle ustavnih načela nabroja garantovana ljudska prava i slobode (u istoimenoj

⁵⁵ R.Kuzmanović, Ustavnopravni aspekt krivičnopravne zaštite ljudskih prava i sloboda, Zbornik radova, Reforma krivičnog zakonodavstva u Republici Srpskoj, Banja Luka, Banja Luka, 2003.godine, str. 13-22.

⁵⁶ M.Nastić, Ustavna zaštita ljudskih prava, Niš, 2021.godine, str.45-63.

⁵⁷ M.Pajvančić, Ustavna zaštita ljudskih prava, Novi Sad, 2011.godine, str.71-85.

⁵⁸ Ibid.

glavi). U sistemu ljudskih prava na prvom mestu, u članu 23. Ustava, se nalazi garantovanje: “Dostojanstva i slobodnog razvoja ličnosti”. Prema ovom ustavnom rešenju “Ljudsko dostojanstvo je neprikosnoveni i svi su dužni da ga poštuju i štite. Svako ima pravo na slobodan razvoj ličnosti, ako time ne krši prava drugih koja su zajemčena Ustavom”⁵⁹.

“Pravo na život” (član 24.) je garantovano na način da je “Ljudski život neprikosnoven, pri čemu je zabranjeno kloniranje ljudskih bića”. Logično je da se ovo ljudsko pravo nalazi na prvom mestu jer bez njegovog efikasnog obezbeđenja nema mogućnosti uopšte za korišćenje bilo kog drugog ljudskog prava i slobode⁶⁰.

Za zaštitu zdravlja čoveka uopšte od posebne je vrednosti odredba člana 25. Ustava Republike Srbije koja glasi: “Nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta”. Na ovom mestu Ustav naglašava da je “fizički i psihički integritet nepovrediv, pa niko ne može biti izložen mučenju, nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, niti podvrgnut medicinskim ili naučnim ogledima bez svog slobodno datog pristanka”⁶¹.

“Pravo na slobodu i bezbednost” predstavlja zajemčeno ljudsko pravo u ustavnoj odredbi člana 27. Na ovom mestu je izričito propisano da “svako ima pravo na ličnu slobodu i bezbednost, pri čemu je lišenje slobode dopušteno samo iz razloga i u postupku koji su predviđeni zakonom”⁶².

Ustavnopravna zaštita slobode kretanja je zajemčena u članu 39. Ustava Republike Srbije. Prema ovoj ustavnoj garanciji “svako ima pravo da se slobodno kreće i nastanjuje u Republici Srbiji, da je napusti i da se u nju vrati”⁶³. Pri tome se sloboda kretanja i nastanjivanja, kao i pravo da se napusti Republika Srbija mogu ograničiti samo zakonom u sledećim slučajevima ako je to neophodno: a) radi vođenja krivičnog postupka, b) zaštite javnog reda i mira, c) sprečavanja širenja zaraznih bolesti ili d) odbrane Republike Srbije⁶⁴.

“Zdravstvena zaštita” je garantovana članom 68. Ustava Republike Srbije na sledeći način: “Svako ima pravo na zaštitu svog fizičkog i psihičkog zdravlja. Deca, trudnice, majke tokom porodiljskog odsustva, samohrani roditelji sa decom do sedme godine i stari ostvaruju zdravstvenu zaštitu iz javnih prihoda, ako je ne ostvaruju na drugi način, u skladu sa zakonom. Zdravstveno osiguranje, zdravstvena zaštita i osnivanje zdravstvenih fondova uređuju se zakonom. Konačno, Republika Srbija pomaže razvoj zdravstvene i fizičke kulture”⁶⁵.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ D.Bataveljić, Praktikum za ustavno pravo, Kragujevac, 2013.godine, str.109-117.

⁶¹ P.Teofilović, Konceptija ljudskih prava - osnovna pitanja, Novi Sad, 2021.godine, str.49-63.

⁶² B.Milosavljević, Ustavno pravo, Beograd, 2011.godine, str. 167-175

⁶³ D.Golić, Ljudska prava i slobode, Beograd, 2021.godine, str.118-126.

⁶⁴ D.Bataveljić, Praktikum za ustavno pravo, Kragujevac, 2013.godine, str.109-117.

⁶⁵ V.Kutlešić, D.Golić, Ustavno pravo, Novi Sad, 2017.godine, str.109-115.

3.2. Ustavni dokumenti država regiona

Na više ili manje sličan način ustavnopravnu zaštitu prava na ljudsko zdravlje garantuju i drugi ustavi država u regionu jugoistočne Evrope, odnosno država koje su nastale raspadom SFR Jugoslavije⁶⁶. To su sledeće države:

- a) Hrvatska,
- b) Crna Gora,
- c) Bosna i Hercegovina,
- d) Slovenija i
- e) Severna Makedonija.

Tako Ustav Republike Hrvatske⁶⁷ u trećem delu pod nazivom: "Zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda"⁶⁸ u odeljku drugom: "Osobne i političke slobode i prava" garantuje (jemči)⁶⁹:

- a) član 21.- svako ljudsko biće ima pravo na život⁷⁰,
- b) član 22. - čovekova je sloboda i osobnost nepovrediva⁷¹. Nikome se ne sme oduzeti ili ograničiti sloboda, osim kada je to određeno zakonom, o čemu odlučuje sud i
- c) član 23.- niko ne sme biti podvrgnut bilo kakvom obliku zlostavljanja ili, bez svoje privole (saglasnosti), lekarskim ili znanstvenim (naučnim) eksperimentima⁷².

Konačno, Ustav Republike Hrvatske odredbi člana 59."svakome jamči pravo na zdravstvenu zaštitu u skladu sa zakonom"⁷³.

Ustav Republike Crne Gore⁷⁴ takođe u drugom delu pod nazivom: "Ljudska prava i slobode"⁷⁵, na prvom mestu, u članu 27. "Biomedicina" proklamuje da se "jamči pravo čoveka i dostojanstvo ljudskog bića u pogledu primene biologije i medicine. Zabranjena je svaka intervencija usmerena na stvaranje ljudskog bića koje je genetski identično sa drugim ljudskim bićem, živim ili mrtvim, odnosno zabranjeno je na ljudskom biću, bez njegove dozvole, vršiti medicinske i druge ogleda"⁷⁶.

⁶⁶ G.De Vergotini, Uparedno ustavno pravo, Beograd, 2015.godine, str.189-193.

⁶⁷ Narodne novine Republike Hrvatske broj 56/90, 135/97, 8/98, 124/2000, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010 i 5/2014.

⁶⁸ Više: I.Mijić Vulinović, Uloga državnih organa vlasti u procesu stvaranja i ostvarenja ljudskih prava sa posebnim osvrtom na Republiku Hrvatsku, doktorska disertacija, neobjavljena, Mostar, 2020.godine.

⁶⁹ A.Bačić, Ustavno pravo Republike Hrvatske – praktikum, Split, 1997.godine, str.98-118.

⁷⁰ B.Smerdel, Ustavno uređenje evropske Hrvatske, Zagreb, 2020.godine, str.167-171.

⁷¹ B.Smerdel, A.Bačić, D.Foretić, O ustavima i ljudima – uvod u ustavnopravnu kazuistiku, Zagreb, 2012.godine, str.141-146.

⁷² S.Sokol, B.Smerdel, Ustavno pravo, Zagreb, 1995.godine, str.109-116.

⁷³ A.Bačić, Ustavno pravo i političke institucije, Zagreb, 2012.godine, str.219-228.

⁷⁴ Službeni list Republike Crne Gore broj 1/2007 i 38/2013.

⁷⁵ M.Marković, Ustavnopravni eseji, Podgorica, 2017.godine, str.189-193.

⁷⁶ M.Pajvančić, M.Vukčević, Ustavno pravo, Podgorica, 2016.godine, str.109-121.

“Dostojanstvo i nepovredivost ličnosti” iz člana 28. Ustav Crne Gore proklamuje na sledeći način⁷⁷: “Jemči se: a) dostojanstvo i sigurnost čoveka i b) nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta čoveka, njegove privatnosti i ličnih prava. Niko ne sme biti podvrgnut mučenju ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju”⁷⁸.

“Zdravstvena zaštita” iz člana 69. Ustava je garantovana na sledeći način: “Svako ima pravo na zdravstvenu zaštitu. Dete, trudnica, staro lice i lice sa invaliditetom imaju pravo na zdravstvenu zaštitu iz javnih prihoda, ako to pravo ne ostvaruju po nekom drugom osnovu”⁷⁹.

Na sličan način zaštitu zdravlja čoveka garantuje i Ustav Bosne i Hercegovine u članu 2. pod nazivom: “Ljudska prava i osnovne slobode”. Prema ovom ustavnopravnom rešenju “Bosna i Hercegovina i oba entiteta će obezbediti najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda⁸⁰. U tom cilju postoji Komisija za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu, kako je predviđeno Aneksom 6. Opšteg okvirnog sporazuma⁸¹. Prava i slobode predviđene Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima direktno se primenjuju u Bosni i Hercegovini, pri čemu ovi akti imaju prioritet nad svim drugim zakonima”⁸².

Na ovom mestu Ustav Bosne i Hercegovine (stav 3.) pod nazivom: “Nabrajanje prava” predviđa da “sva lica na teritoriji Bosne i Hercegovine uživaju ljudska prava i osnovne slobode” koja obuhvataju, između ostalog⁸³: a) pravo na život, b) pravo da ne budu podvrgnuta mučenju ili nehumanom i ponižavajućem postupku ili kazni, c) pravo da ne budu držana u ropstvu ili potčinjenosti ili na prinudnom ili obaveznom radu i d) pravo na ličnu slobodu i bezbednost”⁸⁴.

S obzirom na specifičan ustavnopravni sistem Bosne i Hercegovine koji je ustrojen posle zaključenja mirovnog sporazuma u Dejtonu (SAD) na snazi u ovoj državi kao subjektu međunarodnog prava su na snazi još dva ustava: a) Federacije BIH i b) Republike Srpske (kao svojih entiteta), kao i c) Statut Brčko distrikta BIH.

Tako se kao drugi ustavni dokumenat u ovoj državi javlja Ustav Federacije Bosne i Hercegovine⁸⁵. Ovaj Ustav u drugoj glavi pod nazivom: “Ljudska prava i osnovne slobode” nabraja ustavni osnov pravne zaštite najznačajnijih vrednosti (član 2.- “Opšte odredbe”) gde stoji da će Federacija BIH “osigurati primenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava

⁷⁷ M.Šuković, Ustavno pravo, Podgorica, 2009.godine, str.176-185.

⁷⁸ Đ.Blažić, R.Đuričanin, Osnovne ustavnog i upravnog prava Crne Gore, Podgorica, 2006.godine, str.109-119.

⁷⁹ S.Lukić, M.Vuković, Ustavno pravo, Podgorica, 2007.godine, str.89-93

⁸⁰ Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 25/2009 (Amandman broj I). Grupa autora, Ustav Bosne i Hercegovine – komentar, Sarajevo, 2010. godine, str.34-42.

⁸¹ K.Trnka, Ustavno pravo, Sarajevo, 2006.godine, str.109-121.

⁸² L.Sadiković, Ustavno pravo Bosne i Hercegovine, sigurnost i ljudska prava, Sarajevo, 2012.godine, str.67-83.

⁸³ N.Pobrić, Ustavno pravo, Mostar, 2000.godine, str.108-121.

⁸⁴ V.Kazazić, M.Nadaždin Defterdarević, R.Kotlo, Ljudska prava – praktikum, Sarajevo, 2009.godine, str.45-62.

⁸⁵ Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj 1/94, 13/97, 16/2002, 22/2002, 52/2002, 60/2002, 18/2003, 63/2003, 9/2004, 20/2004, 33/2004, 71/2005, 72/2005 i 88/2008.

i sloboda utvrđenih u dokumentima navedenim u Aneksu ovog ustava⁸⁶. Tu se posebno ističu, između ostalih, sledeća prava čoveka⁸⁷: a) pravo na život, b) pravo na slobodu, s tim da su hapšenje i pritvaranje dopušteni samo u skladu sa zakonom, c) jednakost pred zakonom, d) zabrana svake diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, polu, jeziku, religiji ili verovanju, političkim ili drugim uverenjima, nacionalnom i socijalnom poreklu, e) zabrana mučenja, okrutnog ili nehumanog postupanja ili kažnjavanja, f) pravo na zdravstvenu zaštitu i g) pravo na prehranu.

Ustav Republike Srpske⁸⁸ (kao jedan od entiteta u sastavu Bosne i Hercegovine) u drugoj glavi pod nazivom: "Ljudska prava i slobode" (član 10.) ističe⁸⁹: "građani Republike Srpske su ravnopravni u slobodama, pravima i dužnostima, jednaki su pred zakonom i uživaju istu pravnu zaštitu bez obzira na rasu, pol, jezik, nacionalnu pripadnost, veroispovijest, socijalno poreklo, rođenje, obrazovanje, imovno stanje, političko i drugo uverenje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo"⁹⁰.

Potom sledi ustavna garancija sledećih ljudskih prava kao što su⁹¹: a) član 11. - život čoveka je neprikosnoven, b) član 12. - sloboda i lična bezbednost čoveka su nepovredivi, pa se nikome ne može oduzeti ili ograničiti sloboda, osim u slučajevima i po postupku koji su utvrđeni zakonom i c) član 13. - ljudsko dostojanstvo, telesni i duhovni integritet, čovekova privatnost, lični i porodični život su nepovredivi⁹².

Na kraju, pored navedenih entiteta u Bosni i Hercegovini se nalazi i Brčko distrikt Bosne i Hercegovine kao posebna, specifična jedinstvena administrativna jedinica lokalne samouprave koja je pod suverenitetom Bosne i Hercegovine. Statut Brčko distrikta BiH⁹³ u odredbi člana 1.stav 4.izričito predviđa da su Ustav Bosne i Hercegovine, kao i važeći zakoni i odluke institucija Bosne i Hercegovine, direktno primjenljivi na celoj teritoriji Distrikta. To znači da zakoni i odluke svih vlasti Distrikta moraju biti u skladu s važećim zakonima i odlukama institucija Bosne i Hercegovine⁹⁴.

Shodno odredbi člana 8. Statuta pod nazivom: "Vršenje javne nadležnosti u Distriktu" nabraja nadležnosti javnih organa vlasti u Brčko distriktu kao što su: a) privreda Distrikta, b) finansije Distrikta, c) javna imovina, d) javne usluge/infrastruktura, e) kultura, f) obrazovanje, g) zdravstvena zaštita, h) zaštita životne sredine, i) socijalna zaštita, j) pravosuđe i pravne usluge, k) policija, l) stambena pitanja, m) urbanizam i prostorno planiranje i n) ostale nadležnosti neophodne za funkcioniranje Distrikta kao jedinstvene

⁸⁶ N.Pobrić, Ustavno pravo, Mostar, 2000.godine, str.118-121.

⁸⁷ L.Sadiković, Ustavno pravo Bosne i Hercegovine, sigurnost i ljudska prava, Sarajevo, 2012.godine, str.67-83.

⁸⁸ Službeni glasnik Republike Srpske broj 21/92, 28/94, 8/96, 13/96, 16/96, 21/96, 21/2002, 26/2002, 30/2002, 31/2002, 69/2002, 31/2003, 98/2003, 115/2005, 117/2005 i 48/2011 i Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 73/2019.

⁸⁹ R.Kuzmanović, Ustavno pravo, Banja Luka, 1999.godine, str.109-113.

⁹⁰ P.Kunić, S.Karan, Ustavno pravo, Banja Luka, 2012.godine, str.67-81.

⁹¹ N.Ademović, J.Marko, G.Marković, Ustavno pravo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2012.godine, str.278-286.

⁹² G.Marković, Ustavno pravo, Novo istočno Sarajevo, 2021.godine, str.98-107.

⁹³ Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine broj 2/2010.

⁹⁴ K.Trnka, Ustavno pravo, Sarajevo, 2000.godine, str.98-103.

administrativne jedinice lokalne samouprave⁹⁵.

U glavi drugoj Statuta Brčko distrikta BiH pod nazivom: “Prebivalište, državljanstvo i građanska prava” u odredbi člana 13.k oji nosi naziv: “Osnovna prava i obaveze” izričito stoji da svako ima pravo da uživa sva prava i slobode garantovane Ustavom i zakonima Bosne i Hercegovine, ovim statutom i zakonima Distrikta, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, uključujući diskriminaciju po osnovu pola, rase, seksualnog opredeljenja, boje kože, jezika, veroispovijesti, nacionalnog ili socijalnog porekla, političkog ili drugog mišljenja, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovinskog stanja, rođenja ili drugog statusa. Posebno, svako ima pravo pristupa svim javnim institucijama i objektima u Distriktu u skladu sa zakonom.

Ustav Republike Slovenije⁹⁶ u drugoj glavi pod nazivom: “Človekove pravice in temeljne svoboščine”⁹⁷ (Ljudska prava i osnovne slobode) uspostavlja pravne garancije sledećih ljudskih prava kao što su⁹⁸:

a) član 34. - pravo na lično dostojanstvo i sigurnost: “Svako ima pravo na lično dostojanstvo i sigurnost”,

b) član 35. - zaštita prava privatnosti i prava ličnosti: “Garantuje se nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta lica, njegove privatnosti i ličnih prava” i

c) član 51. - pravo na zdravstvenu zaštitu: “Svako ima pravo na zdravstvenu zaštitu pod uslovima utvrđenim zakonom. Zakonom se utvrđuju prava na zdravstvenu zaštitu iz javnih sredstava. Niko ne može biti prinuđen na lečenje, osim u slučajevima koji su predviđeni zakonom”⁹⁹.

Ustav Republike Severne Makedonije iz novembra 1991. godine sa 36 amandmana do januara 2019. godine konstituše ovu bivšu jugoslovensku republiku - Severnu Makedoniju - kao suverenu, nezavisnu, demokratsku i socijalnu državu, čiji je suverenitet nedeljiv, neotuđiv i neprenosiv¹⁰⁰.

U drugoj glavi Ustava pod nazivom: “Osnovne slobode i prava čoveka i građanina”, u odeljku drugom: “Ekonomska, socijalna i kulturna prava” uspostavlja garancije zaštite temeljnih ljudskih sloboda i prava¹⁰¹. Na ovom mestu, propisana je garancija jednakosti građana pred zakonom (član 9.) na sledeći način¹⁰²: “Građani Republike Makedonije su jednaki u slobodama i pravima bez obzira na pol, rasu, boju kože, nacionalno i socijalno poreklo, političko i religijsko verovanje, imovinski i društveni položaj¹⁰³. Naime, građani su jednaki pred Ustavom i zakonima”.

⁹⁵ N.Ademović, J.Marko, G.Marković, Ustavno pravo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2012.godine, str.119-125.

⁹⁶ Uradni list Republike Slovenije broj 33/91, 42/97, 66/2000, 24/2003, 69/2004, 68/2006, 47/2013, 75/2016 i 92/2021.

⁹⁷ B.Zupančič et al., Ustavno kazensko procesno pravo, Ljubljana, 2000.godine, str.78-94.

⁹⁸ J.Rupnik, R.Cvijin, B.Grafenauer, Ustavno pravo Republike Slovenije, Posebni del, Ljubljana, 1996.godine, str.118-125.

⁹⁹ F.Grad, I.Kristan, A.Perenič, Primerjalno ustavno pravo, Ljubljana, 2006.godine, str.119-132.

¹⁰⁰ Služben vesnik na Republika Makedonija broj 52/91

¹⁰¹ S.Škarik, G.Siljanovska Davkova, Ustavno pravo, Skopje, 2007.godine, str.76-85.

¹⁰² D.Turpen, Ustavno pravo, Skopje, 2013.godine, str.89-96.

¹⁰³ N.Pelivanova, Osnovi na pravoto i ustavno pravo, Skopje, 2022.godine, str.161-167.

U članu 10. Ustava garantuje se neprikosnovenost ljudskog života, odnosno u odredbi člana 11. "nepovredivost fizičkog i moralnog integriteta čoveka"¹⁰⁴. Naime, zabranjeni su svi oblici mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja, dok je prinudni rad zabranjen.

"Ljudska sloboda je neprikosnovenost" – stoji u odredbi člana 12. Ustava Severne Makedonije. Tako, nikome ne može biti ograničena sloboda, osim odlukom suda u slučajevima i u postupku koji su utvrđeni zakonom¹⁰⁵.

Konačno, za temu našega rada od značaja je ustavni postulat naveden u odredbi člana 39. Prema ovom ustavnom rešenju "svakom građaninu je zagantovano pravo na zdravstvenu zaštitu. Građanin ima pravo i dužnost da štiti i unapređuje svoje zdravlje i zdravlje drugih"¹⁰⁶.

¹⁰⁴ R.Treneska Deskoska, M.Ristevska, J.Trajkovska Hristovska, Ustavno pravo, Skopje, 2021.godine, str.117-123.

¹⁰⁵ S.Škarik, Ustavno pravo, Skopje, 2015.godine, str.119-126.

¹⁰⁶ B.Karovska Andonovska, Ustavno pravo so politički sistem, Skopje, 2022.godine, str.87-91.

Glava druga

Pravni režim u vezi za opojnim drogama u Srbiji

1.Uvod

Na osnovu brojnih univerzalnih (OUN), odnosno regionalnih (Savet Evrope, Evropska unija) međunarodnih dokumenata¹⁰⁷ koje je, u prvom redu potpisala ranije SFR Jugoslavija (u periodu do 1990.godine), odnosno Republika Srbija posle 2006. godine (i njenog osamostaljenja kao subjekta međunarodnog prava) u domaćem pravnom sistemu su učinjeni znatni naporu na uspostavljanju jedinstvenog sistema sprečavanja, odnosno suzbijanja zloupotrebe opojnih droga u pojedinim oblicima/vidovima njenog pojavnog ispoljavanja¹⁰⁸.

U sprovođenju preuzetih obaveza posle potpisivanja i ratifikacije relevantnih međunarodnih konvencija u Republici Srbiji su doneta dva zakona koji sveobuhvatno uređuju pravni režim nabavljanja, proizvodnje, prerade, gajenja, prometa, uvoza, izvoza, tranzita, korišćenja ili pak samog posedovanja ili upotrebe opojnih droga čime se na specifična način obezbeđuje zaštita zdravlja ljudi od njihove zloupotrebe¹⁰⁹. Ovim se zakonima uređuju pojam i vrste opojnih droga, te supstanci koje se mogu upotrebiti za njihovu proizvodnju, kao i način, postupak, uslovi i organizacija proizvodnje, prometa i distribucije opojnih droga i drugih srodnih supstanci.

U Republici Srbiji danas su u primeni dva zakona medicinskog (zdravstvenog) karaktera koji uređuju oblast upotrebe (zloupotrebe) opojnih droga. To su:

- a) Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama iz 2010. godine¹¹⁰ i
- b) Zakon o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga

¹⁰⁷ O.Perić, Međunarodnopravni aspekt suzbijanja zloupotrebe opojnih droga, Pravni život, Beograd, broj 10/1981.godine, str.71-91.; D.Jovašević, Zloupotreba opojnih droga u međunarodnom krivičnom pravu, Sudska praksa, Beograd, broj 6/2005.godine, str.67-73.; L.Milivojević, Suzbijanje nezakonite trgovine opojnim drogama na međunarodnom planu s osvrtom na hrvatsko kazneno zakonodavstvo, Policija i sigurnost, Zagreb, broj 1/2009.godine, str.49-64.

¹⁰⁸ D.Marinković, Uporedni prikaz sankcionisanja zloupotrebe opojnih droga u zemljama Evropske unije i našem zakonodavstvu, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 1/2004.godine, str.161-175.; M.Kostić, Proizvodnja i trgovina drogom unutar Evropske unije, Bezbednost, Beograd, broj 1/2000.godine, str.121-138.

¹⁰⁹ D.Jovašević, Zloupotreba opojnih droga u međunarodnom krivičnom pravu, Sudska praksa, Beograd, broj 6/2005.godine, str. 67-73

¹¹⁰ Službeni glasnik Republike Srbije broj 99/2010 i 57/2018

i psihotropnih supstanci iz 2005. godine¹¹¹.

Svako odstupanje ili kršenje odredbi ovih zakona, kojim se putem činjenja (pozitivne, aktivne radnje) ili nečinjenja, propuštanja (negativne, pasivne radnje) koja se preduzimaju u odnosu na opojne droge (psihoaktivne kontrolisane supstance ili prekursore) prouzrokuje opasnost od narušavanja zdravlja jednog ili više individualno neodređenih lica predstavlja zloupotrebu opojnih droga. To je nedozvoljeno, protivpravno, neovlašćeno postupanje fizičkih i (ili) pravnih lica koje je u zakonodavstvu Republike Srbije propisano kao javnopravni delikt ili kazneno delo¹¹². Ova vrsta delikta se javlja kao¹¹³:

- a) krivično delo (najteža vrsta delikata) koje je propisano u Krivičnom zakoniku,
- b) privredni prestup i
- c) prekršaj (kao najblaža vrsta delikta)¹¹⁴.

Ove dve poslednje vrste kažnjivih dela su upravo propisana navedenim zakonskim propisima medicinskog (zdravstvenog) karaktera. Istina, zdravstveno zakonodavstvo ima odlučujući značaj i za pravnu kvalifikaciju krivičnih dela. Radi se o blanketnim dispozicijama kojima su propisana krivična dela u Krivičnom zakoniku za čije upotpunjavanje, saznavanje i tumačenje su od značaja upravo medicinski (zdravstveni) propisi zakonskog (pa i podzakonskog) karaktera.

Pre stupanja na snagu sadašnjeg zdravstvenog (medicinskog) zakonodavstva kojim je uređen pravni režim nabavljanja, proizvodnje, prerade, gajenja, prometa, transporta, uvoza, izvoza, tranzita, korišćenja, odnosno posedovanja i same upotrebe opojnih droga (i sličnih supstanci) u Republici Srbiji je početkom 21. veka bio u primeni još iz vremena Savezne Republike Jugoslavije Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga iz 1996. godine¹¹⁵. Uz njega je u tom periodu posebnu ulogu, vrednost ili značaj imao i Zakon o određivanju organa za vršenje određenih poslova u oblasti proizvodnje i prometa opojnih droga iz 1980.godine¹¹⁶. Pravna rešenja sadržana u ovim zakonskim propisima će biti analizirana na ovom mestu iz razloga jer su u vreme donošenja sada važećeg Krivičnog zakonika bila u primeni na teritoriji Republike Srbije.

Pored ova dva medicinska zakona za oblast sprečavanja (prevencije) i suzbijanja (represije) zloupotrebe opojnih droga u Republici Srbiji je danas takođe značajna Strategija o sprečavanju zloupotrebe droga za period od 2014–2021. godine kao ključni dokument u rešavanju (sprečavanju/suzbijanju) problema zloupotrebe opojnih droga.

U vezi sa ovom Strategijom jeste i Akcioni plan za sprovođenje Strategije o sprečavanju zloupotrebe droga za period 2018-2021. godine. Ovaj pravno-politički dokumenat je,

¹¹¹ Službeni glasnik Republike Srbije broj 107/2005 i 25/2019

¹¹² B.Petrović, S.Čolić, Policijska ovlaštenja i operativno-taktičke radnje, Sarajevo, 2023.godine, str.116-131.

¹¹³ D.Jovašević, Delikti zloupotrebe opojnih droga, Zbornik radova, Odgovornost u pravnom i društvenom kontekstu, Knjiga treća, Niš, 2023.godine, str.27-52.

¹¹⁴ Službeni glasnik Republike Srbije broj 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 i 94/2024

¹¹⁵ Službeni list SFRJ broj 46/91 i Službeni glasnik Republike Srbije broj 37/2002 i 108/2005

¹¹⁶ Službeni glasnik SR Srbije broj 8/80.

zajedno, sa Akcionim planom za sprovođenje Strategije o sprečavanju zloupotrebe droga za period 2014-2017. godine, esencijalni instrument za sprovođenje Strategije o sprečavanju zloupotrebe droga za period od 2014-2021.godine. Ovom državnim Strategijom se samo: a) obezbeđuje osnovni okvir za sprovođenje politike u oblasti opojnih droga, b) definišu se glavne oblasti delovanja u okviru kojih će se sprovođiti određene intervencije i c) postavljaju se pojedinačni ciljevi za svaki ustanovljeni delokrug rada u okviru politike borbe protiv opojnih droga.

Akcioni plan za period 2018-2021. godine predstavlja, što je logično, nastavak prethodnog Akcionog plana. Akcionim planom daje se detaljan koncept pojedinačnih aktivnosti koje će se preduzimati u određenom vremenskom periodu. Aktivnosti su koncipirane tako, da se njima utiče na najveće izazove u sprovođenju politike opojnih droga u Republici Srbiji, kao i da se postojeći kapaciteti u ovoj oblasti iskoriste na efikasan način. Za svako polje delovanja u okviru politike borbe protiv opojnih droga i ciljeve koji su predviđeni Strategijom, Akcioni plan definiše konkretne aktivnosti koje će se preduzimati kako bi se ostvarili dati ciljevi.

Akcioni plan je od velikog značaja kao¹¹⁷:

a) instrument za implementaciju donete važeće Strategije – predviđa aktivnosti koje bi trebalo da se sprovedu, kao i rezultate koji se tom prilikom moraju ostvariti, precizira odgovornosti relevantnih učesnika pri sprovođenju ovih aktivnosti, postavlja vremenski okvir za završetak rada na datim zadacima i

b) kontrolni instrument za implementaciju Strategije – definiše indikatore za svaku aktivnost, kao i izvore informacija koji se koriste za same indikatore, koordinacioni instrument kojim se kroz definisanje ciljeva i aktivnosti koje bi trebalo postići, koordiniraju svi relevantni učesnici u oblasti borbe protiv opojnih droga.

Sprovođenje Strategije za borbu protiv opojnih droga zasniva se na dva Akciona plana, koja se usvajaju za četvorogodišnje periode: prvi Akcioni plan za period od 2014-2017. godine i drugi Akcioni plan za period od 2018-2021.godine. Akcioni plan obuhvata pet oblasti delovanja koje su definisane Strategijom. To su: a) smanjenje potražnje, b) smanjenje ponude, c) koordinacija, d) međunarodna saradnja i e) istraživanje, praćenje i procena, pri čemu struktura definisanih pojedinih aktivnosti, kao i njihove subjekte u okviru pojedinačnog polja delovanja obuhvata više komponenti.

¹¹⁷ Ž.Petković, Aktivnosti vezane uz suzbijanje ponude opojnih droga u Republici Hrvatskoj, Policija i sigurnost, Zagreb, broj 1-6/2005.godine, str.193-203.; A.Batrićević, Životinje i tretman prestupnika zavisnih od opojnih droga – domašaj, perspektive i italijansko iskustvo, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 2/2019.godine, str.59-75.;

2.Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga

2.1.Pojam i vrste opojnih droga

Ranije važeći zakon koji je uređivao oblasti postupanja sa opojnim drogama sa primenom u Saveznoj Republici Jugoslaviji (sa 43 zakonske odredbe bio je u primeni i u Republici Srbiji) je nosio naziv Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga¹¹⁸ (1996.). Uz njega je u tom periodu posebnu ulogu, vrednost ili značaj imao i Zakon o određivanju organa za vršenje određenih poslova u oblasti proizvodnje i prometa opojnih droga¹¹⁹. On je zamenio ranije primenjivan Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga¹²⁰ (1991.).

Već u odredbi člana 1. Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga je izričito naglasio da on uređuje proizvodnju i promet opojnih droga i nadzor nad proizvodnjom i prometom opojnih droga (na što upravo upućuje i sam naziv ovog zakona).

Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga (član 2.) definiše pojam opojnih droga. Tako se prema ovom rešenju opojnim drogama smatraju supstance prirodnog ili sintetičkog porekla čijom se upotrebom mogu stvoriti stanja zavisnosti koja mogu da izazovu oštećenja zdravlja ili na drugi način ugroze ljudski integritet u fizičkom, psihičkom ili socijalnom smislu¹²¹. Ovaj pojam obuhvata i psihotropne supstance. Opojne droge utvrđuje nadležni savezni organ¹²² (savezno ministarstvo zdravlja) rešenjem koje se objavljuje u Službenom listu SRJ.

Proizvodnja i promet opojnih droga mogu se vršiti samo za određene namene kao što su¹²³: a) medicinske, b) veterinarske, c) nastavne, d) laboratorijske i e) naučne svrhe (član 4.) i to samo na osnovu odobrenja, odnosno dozvole nadležnog saveznog organa. Naime, ove supstance se mogu se proizvoditi, uvoziti i izvoziti u količinama koje, prema proceni godišnjih potreba, utvrđuje nadležni savezni organ (član 5.). Takve količine opojnih droga utvrđuju se na osnovu procene potreba za narednu godinu koje prijavljuje proizvođač ili drugo pravno lice koje uvozi ili izvozi opojne droge, najdocnije do 31. marta tekuće godine. Proizvodnja (pravljenje, stvaranje, sačinjavanje) opojnih droga se shvataju u doslovnom smislu te reči. No, sam je Zakon izričito odredio pojam prometa opojnih droga u članu 3.

¹¹⁸ Službeni list SFRJ broj 46/91 i Službeni glasnik Republike Srbije broj 37/2002 i 108/2005.

¹¹⁹ Službeni glasnik SR Srbije broj 8/80.

¹²⁰ Službeni list SFRJ broj 13/91 i Službeni list SRJ broj 45/92.

¹²¹ B.Petrović, O drogama koje je najčešće zloupotrebljavaju, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 2002.godine, str. 287-310.; M.Singer, Droga, omladina, kriminalitet, Zagreb, 1981.godine, str.72-87.; M.Mugoša, Znanjem protiv droge, Podgorica, 2008.godine, str.38-42.; M.Todorović, Droge i čovekova psiha, Beograd, 1991.godine, str.71-86.

¹²² J.Bukelić, Droga – mit ili bolest, Beograd, 1988.godine, str.52-66.; B.Vukosavljević, Narkomanija – pogrešan izbor, Čačak, 2016.godine, str.62-78.; Z.Milivojević, Igre koje igraju narkomani – transakciona analiza problematičnog uzimanja droga, Novi Sad, 2019.godine, str.88-103.

¹²³ I.Simić, Krivično delo neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga i njihovog onemogućavanja, Bezbednost, Beograd, broj 6/1995.godine, str.805-812.; B.Banović, O.Lajić, Suzbijanje krijumčarenja i trgovine opojnim drogama na području južnoabačkog okruga, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 1/2003.godine, str.39-63.

Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga (član 6.) izričito zabranjuje proizvodnju opijuma zarezivanjem čahura maka, gajenje koka-biljke, izradu pripravaka s psihoaktivnim delovanjem iz biljke kanabis, kao i proizvodnju i uvoz drugih opojnih droga koje rešenjem (koje se objavljuje u Službenom listu SRJ) utvrđuje nadležni savezni organ ako nije drukčije određeno¹²⁴. Znači, svako odstupanje od odredbi ovog zakona, odnosno postupanje protivno njegovim odredbama (u smislu aktivne radnje – činjenja ili negativne, pasivne radnje – nečinjenja ili propuštanja), koji uređuje režim proizvodnje i prometa opojnih droga (i psihotropnih supstanci) predstavlja specifičan oblik “zloupotrebe opojnih droga”¹²⁵.

2.2. Proizvodnja opojnih droga

Druga glava ovog Zakona nosi naziv: “Uslovi za proizvodnju i promet opojnih droga”. Kao što sam naziv kaže na ovom mestu se uspostavljaju uslovi, način i postupak za proizvodnju i promet opojnih droga. Ove delatnosti mogu vršiti samo pravna lica koja ispunjavaju propisane uslove (član 7.). S druge strane, proizvodnju i promet lekova koji sadrže opojne droge mogu takođe, pod zakonom propisanim uslovima, vršiti određena pravna lica¹²⁶: a) koja su registrovana za proizvodnju i promet lekova i b) koja su za to ovlašćena rešenjem nadležnog saveznog organa. Samo, izuzetno, promet na malo lekova koji sadrže opojne droge mogu pod propisanim uslovima vršiti i preduzetnici koji su upravo registrovani za promet lekova.

Pravna lica koja vrše proizvodnju i promet opojnih droga moraju ispunjavati i sledeće, zakonom propisane uslove (član 8.): a) da imaju zaposlene sa VII stepenom stručne spreme u oblasti farmacije pod čijim nadzorom se proizvode, smeštaju, čuvaju i izdavaju opojne droge i b) da imaju odgovarajuće prostorije, uređaje i opremu za proizvodnju, smeštaj, čuvanje i izdavanje opojnih droga. Ova pravna lica se u svakom slučaju utvrđuju rešenjem nadležnog saveznog organa koje je potom objavljuje u Službenom listu SRJ. Nakon toga, ova pravna lica su dužna da se upišu u registar kod nadležnog državnog organa.

Pravna lica koja proizvode i vrše promet opojnih droga, odnosno lekova koji sadrže opojne droge, kao i preduzetnici koji vrše promet lekova koji sadrže opojne droge moraju da drže opojne droge, odnosno lekove koji sadrže opojne droge u posebnim prostorijama ili gvozdenim ormarima u kojima se ne smeju nalaziti drugi proizvodi i koji moraju biti zaključani i obezbeđeni od pristupa neovlašćenih lica (član 9.).

¹²⁴ B. J.Jaffe, R.Peterson, R.Hodgson, Ovisnosti – problemi i rješenja, Zagreb, 1986.godine, str.63-81.; B.Vukosavljević, Droga stop – hoću da živim, Nova Varoš, 2011.godine, str.56-73.; V.Popadić, B.Avramović, Priručnik o opojnim drogama, Beograd, 1970.godine, str.49-63.; A.Ramah, Psihoaktivne supstance – dejstva, posledice i lečenje, Beograd, 2001.godine, str.87-102.

¹²⁵ B.Vukosavljević, Narkomanija – pogrešan izbor, Čačak, 2016.godine, str.62-78.; Z.Milivojević, Igre koje igraju narkomani – transakciona analiza problematičnog uzimanja droga, Novi Sad, 2019.godine, str.88-103.; D.Đokić, Zaštitite svoje dete od droge, Beograd, 2000.godine, str.51-67.

¹²⁶ J.Bukelić, Droga – mit ili bolest, Beograd, 1988.godine, str.52-66.; B. J.Jaffe, R.Peterson, R.Hodgson, Ovisnosti – problemi i rješenja, Zagreb, 1986.godine, str.63-81.; B.Vukosavljević, Droga stop – hoću da živim, Nova Varoš, 2011.godine, str.56-73.; V.Popadić, B.Avramović, Priručnik o opojnim drogama, Beograd, 1970.godine, str.49-63.; A.Ramah, Psihoaktivne supstance – dejstva, posledice i lečenje, Beograd, 2001.godine, str.87-102.

Posebnu pažnju Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga posvećuje proizvodnji prirodnih opojnih droga – maka. Ovu oblast uređuje odredba člana 10. Zakona. Prema ovom zakonskom rešenju mak namenjen za proizvodnju opojnih droga mogu gajiti dve vrste proizvođača. To su: a) pravna lica i b) zemljoradnici (kao fizička lica). Navedeni subjekti ovu proizvodnju maka, bez obzira na svoje svojstvo, obavljaju na osnovu odobrenja nadležnog saveznog organa i po prethodno zaključenom ugovoru s pravnim licem koje vrši otkup maka. S druge strane, mak koji nije namenjen za proizvodnju opojnih droga (što se mora utvrditi u svakom konkretnom slučaju na bazi objektivnih i subjektivnih okolnosti) može se gajiti bez navedenog odobrenja, ali uz obavezu prijavljivanja zasejanih površina nadležnom saveznom organu u roku od 30 dana od dana sejanja.

Proizvođači opojnih droga - pravna lica i zemljoradnici su dužni (u smislu člana 11.) da u roku od četiri meseca od dana ubiranja roda predaju pravnom licu ovlašćenom za otkup maka sve količine delova maka koji služe za proizvodnju opojnih droga (makova slama). Pravna lica koja vrše otkup maka dužna su da od pravnog lica otkupe sve proizvedene količine makove slame, u roku od 30 dana.

S druge strane, član 12. Zakona predviđa da pravna lica koja se bave naučnoistraživačkim radom mogu isključivo u naučne svrhe: a) proizvoditi opijum zarezivanjem čahura maka, b) gajiti koka-biljku i c) proizvoditi pripravke sa psihoaktivnim delovanjem iz biljke kanabis ako za takvu proizvodnju prethodno dobiju odobrenje nadležnog saveznog organa.

2.3.Promet opojnih droga

Na sličan način Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga uređuje oblast prometa opojnih droga. Kao promet opojnih droga (shodno rešenju iz člana 3.) smatraju se sledeće delatnosti. To su¹²⁷: a) uvoz – unošenje u zemlju iz inostranstva na bilo koji način, suvozemnim, vodenim ili vazdušnim putem, b) izvoz – iznošenje iz zemlje u inostranstvo preko granične linije, c) tranzit – prenošenje preko teritorije zemlje iz jedne zemlje u drugu zemlju, d) prodaja – zamena za domaći ili inostrani novac ili druge vrednosne papire (hartije od vrednosti) i e) drugi način prometa – omogućavanje na bilo koji, neposredan ili posredan način, dolaska u posed od strane drugog lica opojnih droga¹²⁸.

¹²⁷ D.Marinković, B.Otašević, Droge i kriminal – kriminološko-kriminalistički aspekti, Zbornik radova, Suprotstavljanje savremenom organizovanom kriminalu i terorizmu, Beograd, 2011.godine, str.275-292.; N.Filipović, Istine o marihuani i hašišu, Tuzla, 1989.godine, str.61-75.; S.Petrović, Droga i ljudsko ponašanje, Beograd, 2001.godine, str.63-76.; V.Hudolin, Istina o drogama, Zagreb, 1982.godine, str.63-78.; E.Vujević, Droga - opća opasnost, Split, 2001.godine, str.78-91.

¹²⁸ T.Vasić, Krijumčarenje opojnih droga i narkomanija u Srbiji, Bezbednost, Beograd, broj 4/2001.godine, str.482-524.; J.Joev, Zavisnost od drogi i tutun, Skopje, 1989.godine, str.69-81.; Lj.Radovančev, Omladina između krize i ovisnosti, Zagreb, 1990.godine, str.39-54.; I.Tulevski, Što se toa narkomanii, Skopje, 1979.godine, str.54-72.; M.Rajković, M.Lučić, Farmaceutski preparati i opojne droge kao kontaminirajuće supstance površinskih i otpadnih voda, Zaštita materijala, Beograd, broj 3/2018.godine, str.367-384.

Opojne droge¹²⁹ mogu uvoziti i izvoziti samo ona pravna lica koja su registrovana za proizvodnju i promet opojnih droga (član 13.), dok lekove koji sadrže opojne droge mogu uvoziti i izvoziti pravna lica koja su registrovana za proizvodnju ili promet lekova na veliko¹³⁰. U svakom slučaju se opojne droge, lekovi koji sadrže opojne droge, kao i makova slama uvoze i izvoze na osnovu dozvole, odnosno odobrenja koje na propisan način izdaje nadležni savezni organ (član 14.). Na isti način, i pravna lica koja se bave naučnoistraživačkim radom mogu u naučne svrhe uvoziti navedene opojne droge pod uslovom da za to dobiju potrebno odobrenje nadležnog saveznog organa (član 15.).

Tranzit opojnih droga preko teritorije Savezne Republike Jugoslavije može se, shodno rešenju iz člana 16. Zakona, vršiti ako je pošiljka opojnih droga snabdevena izvoznom dozvolom, odnosno drugom ispravom zemlje iz koje se droga izvozi¹³¹. U takvim situacijama pošiljke opojnih droga ne smeju da se u toku tranzita podvrgavaju raznim postupcima koji menjaju ili mogu izmeniti prirodu opojnih droga. Na isti način lica (fizička lica) koja prelaze preko granice Savezne Republike Jugoslavije mogu posedovati lekove koji sadrže opojne droge ako su ispunjeni sledeći uslovi: a) ako su im lekovi neophodni za ličnu upotrebu (iz medicinskih razloga) uz odgovarajući medicinski/lekarski izveštaj i b) ako prijave organu carinske službe naziv i količinu tih lekova¹³².

Prenošenje lekova koji sadrže opojne droge namenjenih za ukazivanje prve pomoći u prevoznim sredstvima u međunarodnom saobraćaju (član 18.), u količinama neophodnim za tu svrhu, ne smatra se uvozom ili tranzitom u smislu ovog zakona ako uz ispravu o registraciji prevoznog sredstva postoji odobrenje za posedovanje određene vrste i količine tih lekova, koje je izdao nadležni organ zemlje pripadnosti.

U navedenim slučajevima (uvoza, izvoza ili tranzita) opojnih droga posebnu ulogu/odgovornost/obavezu imaju organi carinske službe. Shodno ovlašćenju iz člana 19. Zakona o proizvodnji i prometu opojnih droga oni su dužni da na svakoj dozvoli za izvoz, odnosno dozvoli za uvoz opojnih droga naznače tačan datum i mesto izvršenog carinjenja i da iskorišćene dozvole s tim podacima dostave nadležnom saveznom organu u roku od osam dana od dana izvršenog carinjenja.

¹²⁹ M.D.Cole, *The analyses of controlled substances*, New York, 2003.godine, str.131-148.; M.Singer, *Droga, omladina, kriminalitet*, Zagreb, 1981.godine, str.72-87.; M.Mugoša, *Znanjem protiv droge*, Podgorica, 2008. godine, str.38-42.; M.Todorović, *Droge i čovekova psiha*, Beograd, 1991.godine, str.71-86.; N.Filipović, *Istine o marihuani i hašišu*, Tuzla, 1989.godine, str.61-75.

¹³⁰ M.D.Cole, *The analyses of controlled substances*, New York, 2003.godine, str.131-148.; M.Singer, *Droga, omladina, kriminalitet*, Zagreb, 1981.godine, str.72-87.; M.Mugoša, *Znanjem protiv droge*, Podgorica, 2008. godine, str.38-42.; M.Todorović, *Droge i čovekova psiha*, Beograd, 1991.godine, str.71-86.; N.Filipović, *Istine o marihuani i hašišu*, Tuzla, 1989.godine, str.61-75.

¹³¹ S.Petrović, *Droga i ljudsko ponašanje*, Beograd, 2001.godine, str.63-76.; V.Hudolin, *Istina o drogama*, Zagreb, 1982.godine, str.63-78.; E.Vujević, *Droga - opća opasnost*, Split, 2001.godine, str.78-91.; J.Joev, *Zavisnost od drogi i tutun*, Skopje, 1989.godine, str.69-81.

¹³² Lj.Radovančev, *Omladina između krize i ovisnosti*, Zagreb, 1990.godine, str.39-54.; I.Tulevski, *Što se toa narkomanii*, Skopje, 1979.godine, str.54-72.; M.Rajković, M.Lučić, *Farmaceutski preparati i opojne droge kao kontaminirajuće supstance površinskih i otpadnih voda, Zaštita materijala*, Beograd, broj 3/2018.godine, str.367-384.

Na sličan način ako se vrši tranzit opojnih droga, organi carinske službe su dužni da za svaku pošiljku opojnih droga utvrde vrstu i količinu opojnih droga, da na carinskoj ispravi naznače iz koje zemlje i u koju zemlju se pošiljka šalje i da o tome obaveste nadležni savezni organ. Ovakva zakonska rešenja se primenjuju i na opojne droge koje se uvoze u slobodne i carinske zone ili u konsignaciona skladišta u Saveznoj Republici Jugoslaviji.

2.4. Nadzor nad proizvodnjom i prometom opojnih droga

O svim zakonom dozvoljenim slučajevima proizvodnje i prometa opojnih droga/psihotropnih supstanci se obavezno vode propisane evidencije (član 21.). Naime, pravna lica koja proizvode, prerađuju, uvoze, izvoze i vrše promet ili koriste opojne droge dužna su da vode propisanu evidenciju o vrstama i količinama opojnih droga koje proizvode, nabavljaju i izdaju i o kupcima, primaocima i zalihama opojnih droga¹³³. Ovakve evidencije obavezno vode i pravna lica, kao i preduzetnici koji proizvode ili vrše promet lekova koji sadrže opojne droge. Odgovarajuće evidencije vode i pravna lica, kao i zemljoradnici koji gaje mak namenjen za proizvodnju opojnih droga i pravna lica koja otkupljuju makovu slamu (član 22.). Ove evidencije sadrže podatke o prodanim, odnosno otkupljenim količinama i zalihama maka i makove slame.

Takođe su pravna lica koja gaje, odnosno otkupljuju mak namenjen za proizvodnju opojnih droga i pravna lica koja proizvode, prerađuju i vrše promet opojnih droga dužna da u propisanom roku dostave nadležnom saveznom organu zakonom propisane podatke iz evidencije (član 23.). Ovakve podatke pravna lica i preduzetnici takođe dostavljaju i na zahtev nadležnog saveznog organa. Nadležni savezni organ, shodno ovlašćenju iz člana 24. Zakona, vodi evidenciju o svim slučajevima nedozvoljenog prometa opojnih droga i ostvaruje neposrednu saradnju s odgovarajućim stranim organima i međunarodnim organizacijama u otkrivanju i suzbijanju nedozvoljene trgovine opojnim drogama.

Konačno, nadležni savezni organ priprema i dostavlja organima Ujedinjenih nacija nadležnim za kontrolu opojnih droga (član 25.) sledeće podatke kao što su: a) izveštaji o sprovođenju međunarodnih ugovora o opojnim drogama na teritoriji Savezne Republike Jugoslavije, b) procene godišnjih potreba opojnih droga i c) statistički izveštaji o proizvodnji, uvozu, izvozu, prometu, potrošnji, zapleni i zalihama opojnih droga.

Od značaja za zakonito postupanje fizičkih/pravnih lica u vezi proizvodnje i prometa opojnih droga jesu odredbe glave četvrtke Zakona o proizvodnji i prometu opojnih droga pod nazivom: "Nadzor". Naime, na ovom mestu su u članu 26. Zakona nabrojana ovlašćenja saveznog inspektora u vršenju inspekcijiskog nadzora. Prema ovim zakonskim odredbama savezni inspektor može rešenjem da odredi sledeće mere:

¹³³ V.Popadić, B.Avramović, Priručnik o opojnim drogama, Beograd, 1970.godine, str.49-63.; Lj.Radovančev, Omladina između krize i ovisnosti, Zagreb, 1990.godine, str.39-54.; I.Tulevski, Što se toa narkomanii, Skopje, 1979.godine, str.54-72.; M.Rajković, M.Lučić, Farmaceutski preparati i opojne droge kao kontaminirajuće supstance površinskih i otpadnih voda, Zaštita materijala, Beograd, broj 3/2018.godine, str.367-384.

a) da pravnom licu zabrani proizvodnju ili promet opojnih droga, odnosno da pravnom licu i preduzetniku zabrani proizvodnju i promet lekova koji sadrže opojne droge ako za obavljanje te delatnosti ne ispunjavaju propisane uslove, ili ako nisu pribavili rešenje nadležnog saveznog organa kojim se utvrđuje ispunjenost propisanih uslova,

b) da pravnom licu ili preduzetniku zabrani proizvodnju ili promet opojnih droga, odnosno lekova koji sadrže opojne droge ako za to ne poseduje odobrenje, odnosno dozvolu nadležnog saveznog organa ili ako nije registrovan za obavljanje te delatnosti,

c) da pravnom licu ili preduzetniku koji neovlašćeno proizvodi ili vrši promet opojnih droga, odnosno lekova koji sadrže opojne droge privremeno oduzme opojne droge i lekove koji sadrže opojne droge,

d) da naredi i druge mere potrebne za sprovođenje ovog zakona i propisa donesenih za izvršavanje ovog zakona i

e) da u slučaju povrede odredaba ovog zakona podnese nadležnom organu prijavu za krivično delo ili privredni prestup, odnosno zahtev za pokretanje prekršajnog postupka.

S tim u vezi pravna lica, odnosno preduzetnici i zemljoradnici čije poslovanje podleže inspekcijskom nadzoru dužni su da saveznom inspektor (shodno članu 27.): a) omoguće nesmetano vršenje nadzora, b) uvid u propisane evidencije i dokumentaciju i c) dostave podatke i materijale potrebne za obavljanje inspekcijskog nadzora.

Opojne droge koje su u smislu člana 39. oduzete kao predmet privrednog prestupa (član 33.) ili prekršaja (čl.34-38.) propisanih Zakonom o proizvodnji i prometu opojnih droga, ako se mogu upotrebiti kao sirovina za proizvodnju i preradu, predaju se uz naknadu pravnom licu koje ima odobrenje za proizvodnju opojnih droga (član 30). No, ako se opojne droge ipak ne mogu upotrebiti kao sirovine za proizvodnju i preradu, tada se uništavaju komisijski, na propisan način. Naime, član 39. Zakona propisuje da se opojne droge, odnosno lekovi koji sadrže opojne droge, a koji su predmet navedenog privrednog prestupa ili prekršaja ili koji su upotrebljeni ili nastali izvršenjem tih prestupa, odnosno prekršaja obavezno se oduzimaju bez naknade bez obzira na to da li njima raspolaže ili na njima ima pravo svojine učinilac privrednog prestupa, odnosno prekršaja. U svakom slučaju o oduzetim opojnim drogama, kao i licima kojima su oduzete opojne droge vodi se propisana evidencija (član 31.).

Na isti način se postupa i sa oduzetom opojnom drogom koja je bila upotrebljena ili namenjena za izvršenje krivičnog dela ili je nastale izvršenjem krivičnog dela (član 32.).

3. Strategija o sprečavanju zloupotrebe droga

Poseban značaj za uređivanje pravnog režima dozvoljenih delatnosti u vezi sa opojnim drogama, odnosno za sprečavanje zloupotreba opojnih droga ima pravno-politički dokumenat koji je donela Vlada Republike Srbije pod nazivom: "Strategija o sprečavanju zloupotrebe droga za period 2014.-2021.godine". Ona predstavlja ključni dokumenat u pokušaju rešavanja problema zloupotrebe opojnih droga u Republici Srbiji (iako ovaj

dokumenat za razliku od drugih zakona iz ove oblasti koristi termin “droge”, a ne termin “opojne droge”). Strategija je sačinjena u skladu sa trenutnom nacionalnom situacijom vezanom za opojne droge u Republici Srbiji, ali i u skladu sa naučnim saznanjima o problematici opojnih droga, odnosno u skladu sa aktuelnim politikama koje Evropska unija (kao i njeni nadležni organi) vodi na ovom planu.

Ova Strategija se zasniva na principima poštovanja ljudskog dostojanstva, slobode, demokratije, jednakosti, solidarnosti, vladavine prava i ljudskih prava. Ona je doneta sa jasno postavljenim ciljevima kao što su: a) da obezbedi i unapredi javno zdravlje, b) da obezbedi opštu dobrobit, kako za pojedinca, tako i za društvo, c) da osigura i unapredi visok nivo bezbednosti stanovništva i d) da ponudi balansiran, integrativan pristup problemu zloupotrebe opojnih droga koji je zasnovan na relevantnim dokazima.

U njoj se osnovi nalazi takođe Strategija Evropske unije za droge za period 2013–2020.godine, kao i njen Akcioni plan za period 2013–2016.godine. Pri tome je važno istaći da je ona sačinjena na osnovu dobijenih rezultata srednjoročne procene Strategije za borbu protiv droga u Republici Srbiji za period od 2009. do 2013.godine koja je izvršena u julu 2012.godine od strane Kancelarije Ujedinjenih nacija za pitanja droge i kriminala (UNODC)¹³⁴. Takođe, u pripremi ove Strategije su korišćene preporuke procene Strategije sprovedene od strane eksperata Evropske unije u okviru *Twining* projekta (nemačko-češki konzorcijum) pod nazivom: „Implementacija Strategije za borbu protiv droga – komponente smanjenja ponude i potražnje”, u saradnji sa partnerima u našoj zemlji.

3.1. Postojeće stanje u Republici Srbiji

Strategija o sprečavanju zloupotrebe droga u Republici Srbiji polazi od analize aktuelne situacije u zemlji. Naime, prema rezultatima Nacionalnog istraživanja o stilovima života stanovništva Republike Srbije iz 2014.godine utvrđeno je da je korišćenje psihoaktivnih supstanci i igara na sreću, odnosno upotreba ilegalnih opojnih droga (kao oblici zavisnosti) bar jednom u toku života zabeleženo kod 8% od ukupne populacije u starosti od 18 do 64 godine (10,8% muškaraca i 5,2% žena). Zloupotreba droga ima značajan uticaj na kriminalitet. Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova, preko 50% zaplenjenih droga povezano je sa organizovanim kriminalnim grupama, dok se 30% nasilnih zločina dovodi u vezu sa narkoticima¹³⁵.

Prema procenama u Srbiji ima oko 150.000 zavisnika, s tim da je pravi broj uvek veći, pa se procenjuje da ih je 455.000. Iako zvaničnih podataka nema, stručnjaci sve češće tvrde da oko 60% narkomanske populacije pripada mladima, najviše srednjoškolaca. Pri tome je konstatovana veća zastupljenost (12,8%) kod mlađe odrasle populacije (u periodu od 18 do 34 godine starosti). Najčešće je među odraslom populacijom korišćen kanabis (marihuana

¹³⁴ B.Petrović et al., Međunarodno kazneno sudovanje, Banja Luka, 2023.godine, str.213-226.

¹³⁵ Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP). *Izveštaj o aktivnostima u borbi protiv krijumčarenja droga*. Beograd: MUP Republike Srbije, 2022.

i hašiš), čija je upotreba, bar jednom u toku života, zabeležena kod 7,7% lica uzrasta od 18 do 64 godine (10,4% muškaraca i 4,9% žena). Upotreba drugih ilegalnih opojnih droga je u posmatranom periodu retko zabeležena – svega 1,6% lica (2,5% populacije uzrasta 18–34). Lekove iz grupe sedativa i hipnotika je u posmatranom periodu koristilo 22,4% lica – skoro petina (13,9% muškaraca i 30,9% žena)¹³⁶. Zanimljivo je da se poslednjih godina izmenila socijalna struktura narkomana. Pre dvadesetak godina oni su pripadali višim socijalnim slojevima a sada ih je najviše iz srednjeg i nižeg sloja¹³⁷. Prema statistici, u Beogradu na svakih 1.000 stanovnika živi pet registrovanih narkomana, a najmlađi zavisnik, imao je 12 godina. Mladi sa eksperimentisanjem psihoaktivnih supstanci započinju u proseku sa 17. godina života, a od prvog eksperimentisanja do dolaska na lečenje prođe više od 10 godina¹³⁸.

Ispitivanja Specijane bolnice za bolesti zavisnosti “Vita” iz Novog Sada na temu “dostupnost droge u regionu i informisanost i stavovi mladih o narkomaniji, pokazuju da je dostupnost droge jedan od vodećih faktora rizika širenja narkomanije, što potvrđuju i podaci da je u 61,9% mladim u Crnoj Gori direktno ponuđena neka od droga, 55,7% u Srbiji i 46% u BiH. Iskustvo sa drogom je imalo 23,5% ispitanih u Srbiji, 21,3% u BiH i 25,7% u Crnoj Gori. Većina mladih u regionu je u riziku da pod uticajem svog neposrednog okruženja proba drogu. Pri tome čak 75,7 odsto mladih u Crnoj Gori poznaje nekoga u svom neposrednom okruženju ko konzumira drogu, 59,9 odsto mladih u Srbiji i njih 57,6 odsto u Bosni i Hercegovini.

Što se tiče rezultata u Srbiji, istraživanje je pokazalo da su mladi u Beogradu u najvećoj meri izloženi narkoticima, jer je 69,6% ispitanih potvrdilo da im je direktno ponuđena neka od droga, što je za čak 14% više od proseka za Srbiju. Najveći broj onih koji su imali iskustva sa drogom dolazi iz Kruševca, čak 36% a iz Beograda 32%. Na trećem mestu po broju ispitanika koji su probali drogu, od osam gradova u Srbiji obuhvaćenih istraživanjem (Beograd, Novi Sad, Niš, Kruševac, Zrenjanin, Subotica, Sombor, Ruma) se nalazi Subotica sa 27%¹³⁹.

Prema poslednjem izveštaju Instituta za javno zdravlje Srbije, oko 8,6% populacije starosti od 15 do 34 godine izjavilo je da je makar jednom u životu konzumiralo neku ilegalnu supstancu, dok je među adolescentima (15–19 godina) taj procenat 5,3%. Najčešće zloupotrebjavane droge u Srbiji su kanabis, amfetamini i ekstazi, dok heroin i kokain imaju manju, ali značajnu prevalencu među zavisnicima. Kanabis je i dalje najzastupljenija supstanca, sa prevalencom od 7,2% u opštoj populaciji mladih¹⁴⁰.

¹³⁶ Nacionalno istraživanje o stilovima života stanovništva Srbije 2014. godine – korišćenje psihoaktivnih supstanci i igre na sreću, Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut”.

¹³⁷ Z.Stevanović, J.Igrački, Mladi i droga- između života i smrti, In: Prevencija kriminala i socijalnih devijacija: evropska i regionalna dobra praksa. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd,, 2013.godina, pp. 113-126. ISBN 978-86-83287-66-6.

¹³⁸ Prema podacima Instituta “Dr Milan Jovanović Batut”

¹³⁹ Z.Stevanović, J.Igrački, Mladi i droga- između života i smrti, In: Prevencija kriminala i socijalnih devijacija: evropska i regionalna dobra praksa. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd,, 2013.godina, str. 113-126. ISBN 978-86-83287-66-6.

¹⁴⁰ Vlada Republike Srbije. (2021). *Nacionalna strategija za borbu protiv zloupotrebe droga 2021–2028*. Beograd: Vlada Republike Srbije.

Prema istraživanju ESPAD-a, koje je sprovedeno 2011.godine među učenicima starosti od 16 godina utvrđeno je sledeće: a) 8% učenika je barem jednom u životu probalo neku od zabranjenih ("ilegalnih") opojnih droga i b) 7% učenika je barem jednom u životu probalo marihuanu. U poređenju sa ESPAD istraživanjem koje je sprovedeno 2008. godine novo istraživanje nije zabeležilo značajnih promena u učestalosti upotrebe opojnih droga u školskoj populaciji. Rezultati oba sprovedena ESPAD istraživanja su pokazala veću učestalost upotrebe svih opojnih droga, osim za sedative, među mladićima u poređenju sa devojkama.

Društveno neprihvatljivo ponašanje mladih, kroz vreme menjalo se kako u oblicima ispoljavanja tako i u pogledu uzroka i uslova koji ga izazivaju. Smer tih promena, kretao se u pravcu sve učestalijeg javljanja i drastičnijeg manifestovanja ovog ponašanja što je bila posledica, u prvom redu, razvoja društva i složenosti društvenih odnosa, a time i stvaranje većeg broja faktora i okolnosti koji mlade ljude opredeljuje na ovakvo ponašanje¹⁴¹.

Mladi¹⁴² koji koriste ilegalne opojne droge najčešće probaju više različitih vrsta opojnih droga (zavisno od njihove dostupnosti). Tako je skoro polovina ispitanih učenika u ovom istraživanju koristilo marihuanu, ali uz nju još i neku drugu legalnu ili ilegalnu supstancu, najčešće sedative (bez preporuke lekara), ali i alkoholna pića. U poređenju sa učenicima iz više od trideset evropskih zemalja koje su učestvovala u navedenom istraživanju u toku 2011.godine, šesnaestogodišnjaci su u manjem procentu koristili marihuanu i druge ilegalne opojne droge, dok su sedative bez lekarskog recepta koristili u većem procentu u odnosu na prosečnu vrednost iz svih drugih posmatranih zemalja¹⁴³.

Nacionalna kancelarija za HIV/AIDS koja deluje pri Institutu za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut” u Beogradu je u toku 2008. i 2011.godine koordinisala istraživanje vezano za procenu broja injektirajućih korisnika opojnih droga (IKD), primenom metode množioca. Prema rezultatima sprovedene procene za 2009. godinu bilo je 30.383 injektirajućih korisnika opojnih droga koji su bili starosti između 15 i 59 godina, uz mogući opseg od 12.682 do 48.083 injektirajućih korisnika opojnih droga (dakle, intravenskih "uživalaca"). Procenjeni broj korisnika koji opojnu drogu injektiraju, na osnovu ovih podataka, je iznosio 0,7% stanovnika starosti između 15 i 59 godina.

Na osnovu analize podataka o smrtnim slučajevima u vezi sa upotrebom/zloupotrebom opojnih droga, uočava se ipak pad broja umrlih u proteklom periodu (od pet godina), pri čemu se uočava da je većina ovih slučajeva bila povezana sa opijatima.

Podaci o zaraznim/infektivnim bolestima koje su povezane sa upotrebom opojnih droga u Republici Srbiji su sadržani u nacionalnim registrima za HIV i SIDU, kao i u biobehavioralnim istraživanjima (koja su sprovedena u toku 2008., 2010.i 2012.godine među

¹⁴¹ J. Igrački, Lj. Ilijić, Kriminalitet maloletnika – stanje u svetu i u Srbiji, Strani pravni život, 60 (1). str. 185-200, ISSN 2620-1127

¹⁴² M.Bošković, Jedinstvo kriminalističke metodike i kriminalističke tehnike u prikupljanju i operativnom korišćenju materijalnih dokaza sa osvrtom na krivična dela u vezi sa opojnim drogama, Bezbednost, Beograd, broj 1/1992.godine, str.17-26.; M.Škulić, Zloupotreba droga i maloletnička delinkvencija, Zbornik radova, Sprečavanje zloupotrebe droga – savremeni multidisciplinarni koncept, Kopaonik, 1999.godine, str.107-122.

¹⁴³ Više: C.Comiskey, O.Dempsey, A.Snel, Prevalencija populacija pod povećanim rizikom od HIV infekcije u Republici Srbiji, Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut”, Beograd, 2011.godine.

injektirajućim korisnicima opojnih droga). Od 1991. godine procenat injektirajućih korisnika opojnih droga među novodijagnostikovanim i prijavljenim slučajevima HIV infekcije je pokazivao tendenciju opadanja iz godine u godinu. Na osnovu rezultata istraživanja, je uočena visoka prevalencija virusne hepatitis C infekcije među injektirajućim korisnicima opojnih droga (gde je više od 70% zastupljeno samo u Beogradu u toku 2008. i 2010. godine).

S druge strane, prevalencija HIV infekcije je među injektirajućih korisnika opojnih droga slučajevima zastupljena ispod 5%. Na takve rezultate jasno ukazuje činjenica da su Programi razmene igala i špriceva primenjeni samo u Beogradu, Nišu, Novom Sadu i Kragujevcu budući da u velikoj meri oni zavise od eksternog finansiranja (Globalni fond za borbu protiv AIDS, tuberkuloze i malarije). Rezultati sprovedenih istraživanja u velikoj meri mogu da doprinesu uspostavljanju i efikasnom sprovođenju pojedinih preventivnih mera na sprečavanju dostupnosti opojnih droga uopšte (ili pojedinih vrsta), odnosno pribora (sredstava) za njihovo unošenje u organizam.

3.2. Mere za sprečavanje zloupotrebe opojnih droga

U oblasti prevencije zloupotrebe opojnih droga učestvuju različiti državni organi kao što su: a) Ministarstvo zdravlja, b) Ministarstvo unutrašnjih poslova, c) Ministarstvo omladine i sporta, d) Ministarstvo prosvete, e) Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut” (sa mrežom od 23 instituta za javno zdravlje širom zemlje), kao i druge društvene organizacije: a) Crveni krst Srbije, b) specijalizovane ustanove za lečenje bolesti zavisnosti, c) jedinice lokalne samouprave, d) međunarodne organizacije, e) udruženja građana, f) nevladine organizacije itd. Na ovom mestu se konstatuje da sve različite i široko uspostavljene aktivnosti koje se sprovode u školskom okruženju, unutar porodice i lokalne zajednice, zapravo, predstavljaju polje primene mera univerzalne prevencije. Selektivne i indikovane preventivne intervencije su pak usredsređene na specifične rizične grupe i pojedince (koje se istina retko sprovode, kako sa žaljenjem konstatuje ova Strategija).

Lečenje od zavisnosti od opojnih droga je u Republici Srbiji šire rasprostranjeno. Ono je dostupno kroz brojne i raznovrsne mere kao što su¹⁴⁴: a) dijagnostičke i terapijske konsultacije i savetovanje, b) bolničko i vanbolničko (ambulantno) lečenje, c) prevencija relapsa (pogoršanja bolesti) sa farmakoterapijom ili bez lekova, d) programi opioidne-supstitucione terapije i e) programi individualne, grupne ili porodične psihoterapije i psihosocijalne podrške i integracije.

Lečenje zavisnosti od opojnih droga obezbeđuje se na sva tri nivoa zdravstvene zaštite (primarne, sekundarne i tercijarne zaštite). Referentne zdravstvene ustanove za lečenje bolesti zavisnosti nalaze se u četiri najveća grada u Republici Srbiji (Beograd, Niš,

¹⁴⁴ Lj. Miškaj Todorović, D. Doležal, Uloga zajednice u prevenciji zloupotrebe droga među mladima na razini selektivnih intervencija, Kriminologija i socijalna integracija, Zagreb, broj 2/2004. godine, str. 153-160.; B. Otašević, Procedure na mestu otkrivanja tajnih laboratorija za proizvodnju droga, Bezbednost, policija, građani, Banja Luka, broj 1/2018. godine, str. 3-20.

Novi Sad i Kragujevac). U ustanovama sekundarne i tercijarne zdravstvene zaštite, broj lica koja su bolnički lečena usled oboljenja u okviru dijagnostičke grupe F11 – F19 je u posmatranom periodu konstantno opadao, tako da je u toku 2012.godine iznosio “svega” 1.667 pacijenata. Među licima koja su lečena od bolesti zavisnosti od opojnih droga je ipak preovladavao najveći broj opijatskih zavisnika¹⁴⁵.

Lečenje supstitucionom terapijom dostupno je u Republici Srbiji u zdravstvenim ustanovama od primarnog do tercijarnog nivoa zaštite. Na osnovu podataka Nacionalne kancelarije za HIV/AIDS broj korisnika supstitucione terapije je u toku 2012.godine iznosio 2.200 (pri čemu je bilo 2.045 lica na terapiji metadonom i 155 lica na terapiji buprenorfinom).

U okviru sistema zdravstvene zaštite u zatvorima (penitensijarnim ustanovama u sistemu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija u sastavu Ministarstva pravde), zavisnicima od opojnih droga (kojih je bilo oko 5.000 u toku 2011.i 2012.godine) u prethodnom periodu su bile dostupne sledeće mogućnosti kao što su: a) dobrovoljno i poverljivo savetovanje i testiranje na HIV i hepatitis C, b) individualna i grupna savetovanja o rizičnom ponašanju i c) supstituciona terapija metadonom (koju je npr.2012.godine koristilo 112 zatvorenika/osuđenika).

Situacija na ilegalnom tržištu opojnih droga u Republici Srbiji i u okruženju, kako konstatuje Strategija, znatno se izmenila u poslednjih nekoliko godina¹⁴⁶. Tome svakako doprinosi činjenica su neke od susednih zemalja pristupile Evropskoj uniji, što je u značajnoj meri izmenilo dotadašnje pravce za krijumčarenje heroina sa istoka (iz Azije) koje su organizovane kriminalne grupe do tada široko koristile.

Pravac krijumčarenja heroina koji se sada transportuje u zapadnoevropske zemlje usmeren je ka tzv. Šengenskim granicama, kao i na pravac Bugarska – Rumunija – Mađarska, kako bi se na taj način izbegle brojne pojačane kontrole putnika i robe na granicama u Republici Srbiji, a posebno usled velikog talasa izbeglica iz Sirije, Afganistana, Pakistana i drugih država sa tog područja. S druge strane, organizovane kriminalne grupe iz naše ili iz susednih zemalja (Crne Gore) u poslednje vreme su sve prisutnije na interkontinentalnom tržištu kokaina koji se krijumčari morskim putevima iz Južne Amerike u zapadnu Evropu, pri čemu se izvesna količina ove opojne droge, iako je primarno namenjena tranzitu, ipak sve više zadržava u našoj zemlji, za lokalne potrebe zavisnika¹⁴⁷.

Marihuana¹⁴⁸ i dalje predstavlja opojnu drogu koja se najčešće može naći na ilegalnom tržištu u Republici Srbije, bilo da se radi o uvezenoj “robi” ili “robi koja je proizvedena u

¹⁴⁵ Podaci Instituta za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut” u Beogradu, Centar za informatiku i biostatistiku.

¹⁴⁶ S.Maloić, A.Mažar, A.Jandrić Nišević, Zluporaba droga – pristupi, paradigme i načini rada u okviru probacije, Ljetopis socijalnog rada, Zagreb, broj 3/2013.godine, str. 481-508.; G.Nikolić, Maloletni učinioci krivičnih dela u vezi sa opojnim drogama, Nauka, bezbednost, policija, Beograd, broj 1/2015.godine, str.173-189.

¹⁴⁷ L.Milivojević, Suzbijanje nezakonite trgovine opojnim drogama na međunarodnom planu s osvrtom na hrvatsko kazneno zakonodavstvo, Policija i sigurnost, Zagreb, broj 1/2009.godine, str.49-64.; R.Risimović, Krivičnopravni aspekt zloupotrebe opojnih droga i novih psihoaktivnih supstanci, Beograd, 2019.godine, str.48-57.

¹⁴⁸ D.Obradović, Da li je svaka marihuana opojna droga u krivičnopravnom smislu, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 11/1999.godine, str.54-56.; V.Delibasić, Pojedina sporna pitanja u vezi sa opojnim drogama u Krivičnom zakoniku, Crimen, Beograd, broj 1/2014.godine, str.75-88.; Ž.Aleksić, Opojna droga – globalni trendovi, Branič, Beograd, broj 3-4/2011.godine, str.9-16.; D.Obradović, Da li je svaka marihuana opojna droga u krivičnopravnom smislu, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije, Beograd, broj 2/1999.godine, str.68-72.

ilegalnim uslovima”. No, u poslednje vreme sve je češće prisutan izmenjeni tip marihuane, tzv. „skank” ili „super marihuana”¹⁴⁹, što nosi posebnu opasnost za zdravlje ljudi, posebno mladih lica.

3.3. Ciljevi Strategije

Kancelarija Ujedinjenih nacija za pitanja droge i kriminala UNODC⁵ je još 2012. godine podržala sprovođenje srednjoročne procene nacionalne Strategije za borbu protiv droga 2009–2013. godine u Republici Srbiji. Ta je evaluacija bila usmerena na procenu pet kriterijuma: a) relevantnosti, b) efikasnosti, c) delotvornosti, d) uticaju i e) održivosti. Ona je upravo izvršena primenom kvalitativnih i kvantitavnih metoda i instrumenata koji su uključili pregled dokumenata, posete relevantnim institucijama odgovornim za sprovođenje Strategije, intervju sa relevantnim akterima i internet ankete.

Na osnovu prikupljenih informacija, zaključeno je da je ostvaren bitan napredak ka ostvarenju ciljeva utvrđenih prethodnom Strategijom, kao i da je primenjeni sveobuhvatni pristup problemu korišćenja droga podstakao razvoj kapaciteta, unapređenje pružanja usluga i jačanje zakonodavnih i institucionalnih okvira u oblasti psihoaktivnih supstanci. Međutim, ta je analiza istovremeno pokazala da je za potpuno ostvarenje ciljeva Strategije potrebno sprovoditi usmerenije uz bolje koordinisane aktivnosti. Zato su se sve preporuke koje su formulisane odnosile, pre svega, na uspostavljanje novih mehanizama koordinacije, unapređenje saradnje sa jedinicama lokalne samouprave i udruženjima i unapređenje zakonskog okvira kao osnove za nacionalni odgovor na problem korišćenja psihoaktivnih supstanci¹⁵⁰.

Rezultati Procene Akcionog plana za sprovođenje Strategije za borbu protiv droga u Republici Srbiji za raniji period su pokazali da su u sprovođenju aktivnosti iz Akcionog plana identifikovana kao najvažnija dostignuća: a) postojanje osnovnog pravnog okvira i utvrđivanje stručnih smernica za lečenje zavisnosti od opojnih droga, b) stručnost i motivacija zaposlenih koji rade u oblastima smanjenja potražnje, smanjenja ponude i koordinacije u oblasti opojnih droga, c) međunarodna saradnja, uključujući saradnju sa EMCDDA⁷, d) osnivanje multiresorne Komisije za psihoaktivne kontrolisane supstance kao koordinacionog tela Vlade Republike Srbije u 2011. godini, e) povećanje dostupnosti supstitucione terapije i uvođenje novih modela lečenja, f) povećana dostupnost i razvoj programa za smanjenje štete, g) realizacija istraživanja i h) priprema i implementacija programa prevencije.

S druge strane, dostupni rezultati Procene Akcionog plana za sprovođenje Strategije za borbu protiv droga u Republici Srbiji u proteklom periodu su identifikovali kao najvažnije

¹⁴⁹ Podaci Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije sadržani u Strategiji.

¹⁵⁰ S. Frakić Tukić, Čimbenici sprječavanja ovisnosti u djece i mladeži, Zbornik radova, Medicinski i pravni mehanizmi za zaštitu djece od zlouporabe sredstava ovisnosti i zlostavljanja, Zagreb, 2001. godine, str.69-84.; Ž. Aleksić, Pranje novca i nedozvoljen promet droga – prilog pitanju ekonomije kriminala, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 3/2004. godine, str.11-13.

slabosti sledeće¹⁵¹:

- a) nedostatak koordinacionog tela za svakodnevnu koordinaciju u domenu politike u oblasti opojnih droga, a posledično i nedostatak usklađenosti i sinergije između aktivnosti i dupliranje poslova i resursa,
- b) nepotpun sistem prikupljanja podataka i analize stanja u oblasti opojnih droga,
- c) nedostatak sistema izveštavanja i nacionalnog centra za praćenje opojnih droga i zavisnosti od opojnih droga,
- d) nepotpun pravni okvir (naročito nedostatak podzakonskih akata) i nedostatak smernica za sprovođenje nekih aktivnosti predviđenih u Akcionom planu za sprovođenje Strategije za borbu protiv opojnih droga u Republici Srbiji za period od 2009.do 2013.godine,
- e) nedovoljno razvijene aktivnosti na ranom otkrivanju i intervencijama, rehabilitaciji, socijalnoj reintegraciji i smanjenju štete,
- f) nedovoljan obuhvat lečenjem supstitucionom terapijom,
- g) ekonomska kriza i budžetska ograničenja i nedostatak održivih specifičnih finansijskih mehanizama za finansiranje pojedinih programa i
- h) nedostatak kontinuirane obuke za zaposlene koji rade u oblasti smanjenja ponude opojnih droga.

Zato je konstatovano da se nacionalna Strategija u narednom periodu (dakle, danas važeća Strategija) treba usmeriti na sledeće aktivnosti kao što su¹⁵²:

- a) usklađivanje domaćeg pravnog okvira u skladu sa propisima Eevropske unije,
- b) uspostavljanje koordinacionog tela i koordinacionih mehanizama čime bi se unapredila koordinacija aktivnosti, omogućila njihova sinergija i sprečilo dupliranje aktivnosti,
- c) unapređenje koordinacije sa udruženjima,
- d) unapređenje aktivnosti na ranom otkrivanju i intervencijama, rehabilitaciji, socijalnoj reintegraciji i u smanjenju štete,
- e) proširenje mreže ustanova za lečenje bolesti zavisnosti,
- f) unapređenje programa obuka i edukacija zaposlenih u svim institucijama nadležnim za sprovođenje Akcionog plana i
- g) unapređenje sistema izveštavanja i uspostavljanje nacionalnog centra za praćenje opojnih droga i zavisnosti od opojnih droga.

Strategija o sprečavanju zloupotrebe droga za period 2014.-2021.godine je odredila dva cilja za naredni period. To su: a) opšti i b) posebni (specifični) ciljevi.

¹⁵¹ J.Škarić, S.Sakoman, D.Zdunić, Zluporaba droga i uključenost u kriminalno ponašanje, Društvena istraživanja, Zagreb, broj 2-3/2002.godine, str. 353-377.; V.Delibabić, Nova rešenja kod krivičnih dela u vezi sa opojnim drogama, Branič, Beograd, broj 2/2020.godine, str.26-39.; V.Popadić, Otkrivanje krijumčara opojnih droga sa osvrtom na primenu indikativnog metoda na granici, Pravni život, Beograd, broj 10/1981. godine, str.138-148.

¹⁵² B.Stanojković, Ugrožavanje bezbednosti ilegalnom proizvodnjom i trgovinom opojnih droga i mere zaštite, Beograd, 2008.godine, str.45-67.; S.Karović, M.Simović, Kompleksnost otkrivanja, istraživanja i dokazivanja krivičnih djela iz oblasti zloupotrebe opojnih droga, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 4/2021.godine, str.62-68.

3.4. Preventivne aktivnosti na sprečavanju zloupotrebe opojnih droga

U cilju zaštite pojedinca i društva od zdravstvenog, socijalnog i ekonomskog rizika od štete koju upotreba/zloupotreba opojnih droga može da izazove, kao i zaštite pojedinca, društva i imovine od posledica kriminaliteta u vezi sa opojnim drogama (narkokriminal) i upotrebom opojnih droga opšti ciljevi ove strategije za droge su struktuirani u okviru dva glavna stuba¹⁵³. To su: a) smanjenje potražnje za opojnim drogama i b) smanjenje ponude opojnih droga¹⁵⁴.

Intervencije u oblasti smanjenja potražnje za opojnim drogama su orijentisane ka ostvarenju sledećih ciljeva. To su¹⁵⁵:

1) obezbeđivanje da se pitanjem opojnih droga država bavi i na lokalnom i na nacionalnom nivou ravnopravno sa drugim socijalnim, zdravstvenim, bezbedonosnim i ekonomskim pitanjima u zemlji i, na toj osnovi, da se usvoje neophodne systemske mere,

2) podizanje svesti zajednice o problemu zloupotrebe opojnih droga i o potrebi za njenim sprečavanjem, kao i o potrebi afirmacije zdravih stilova života,

3) obezbeđivanje koordinacije različitih aktivnosti na lokalnom nivou i usklađivanje koordinacije aktivnosti na lokalnom nivou sa onima na nacionalnom nivou,

4) obezbeđivanje različitih i visoko kvalitetnih kapaciteta i programa orijentisanih ka lečenju bolesti zavisnosti, uvođenjem različitih pristupa u lečenju bolesti zavisnosti,

5) podsticanje razvoja programa koji će doprineti održavanju ili smanjenju broja osoba zaraženih HIV-om, virusnim hepatitisom, polno prenosivim bolestima i tuberkulozom i fatalnim posledicama predoziranja opojnim drogama,

6) obezbeđivanje uslova koji omogućavaju produženje institucionalnih programa lečenja u korektivnim i kaznenim institucijama,

7) podsticanje razvoja programa socijalne zaštite za zavisnike od opojnih droga, javne ustanove za rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih kontrolisanih supstanci (PAS), terapijskih zajednica i komuna, organizacija civilnog društva, uključujući i programe za smanjenje štete, što će sprečiti socijalnu isključenost zavisnika i diskriminaciju. Ovo se podjednako odnosi na programe i aktivnosti u okviru socijalnog staranja u zatvorima i korektivnim institucijama,

8) podizanje svesti i unapređenje veština svih uključenih subjekata koji se bave prevencijom zloupotrebe opojnih droga, lečenjem i rehabilitacijom zavisnika od opojnih droga, kao i merama i programima orijentisanim ka smanjenju štete i

¹⁵³ Ž. Petković, Fenomenologija zloupotrebe droga u Republici Hrvatskoj s osvrtom na trenutnu situaciju u svijetu, Kriminologija i socijalna integracija, Zagreb, broj 2/2009. godine, str.115-120.; A. Jandrić Nišević, A. Buđanovac, Prevencija zloupotrebe droga u Republici Hrvatskoj – je li naša zajednica bespomoćna, Kriminologija i socijalna integracija, Zagreb, broj 1/2004. godine, str.71-82.

¹⁵⁴ V. Kušević, Zloupotreba droga, Zagreb, 1987. godine, str.22-37.

¹⁵⁵ I. Deljković, Suprotstavljanje zloupotrebi opojnih droga – Bosna i Hercegovina i Evropska unija, Sarajevo, 2007. godine, str.216-221.; A. Čavoški, Sprečavanje ilegalne trgovine narkoticima, Evropsko zakonodavstvo, Beograd, broj 11/2005. godine, str.7-9.

9) podsticanje razvoja i primene preventivnih aktivnosti u ovoj oblasti i različitih programa orijentisanih ka smanjenju potražnje za opojnim drogama, a posebno aktivnosti u pogledu pojave i širenja novih psihoaktivnih supstanci i politoksikomanije.

S druge strane, intervencije u oblasti smanjenja ponude opojne droge na domaćem “tržištu” orijentisane su ka ostvarenju sledećih ciljeva u narednom periodu. To su¹⁵⁶:

1) jačanje aktivnosti usmerenih protiv organizovanog kriminala, nezakonite trgovine opojnim drogama, pranja novca i drugih oblika kriminala povezanog sa opojnom drogom,

2) unapređenje saradnje između policije, carine i pravnog sistema unutar zemlje, u regionu i međunarodne saradnje,

3) unapređenje prikupljanja informacija i analitički rad u otkrivanju kriminalnih aktivnosti,

4) unapređenje nivoa znanja među pravosudnim organima,

5) primena svih raspoloživih i kreiranje novih mera za otkrivanje protoka opojnih droga duž „balkanske rute”,

6) potpuno uspostavljanje sistema ranog prepoznavanja i sistema upozoravanja za nove sintetičke opojne droge,

7) jačanje kontrole prekursora i saradnje u ovoj oblasti između carine, policije, proizvođača i distributera prekursora u cilju praćenja prometa i upotrebe prekursora i

8) intenziviranje i održavanje saradnje sa drugim zemljama u regionu, u Evropi i na globalnom nivou, kao i saradnje sa međunarodnim organizacijama.

Pored navedenih opštih ciljeva, Strategija o sprečavanju zloupotrebe droga je usmerena takođe ka ostvarivanju sledećih posebnih, specifičnih ciljeva kao što su¹⁵⁷:

1) obezbeđivanje postepene funkcionalnosti Nacionalne kontakt tačke kao središnjeg dela sistema za prikupljanje, objedinjavanje i izdavanje podataka i informacija iz oblasti praćenja opojnih droga, kao i izveštavanje EMCDDA,

2) obezbeđivanje političke i finansijske podrške za realizaciju aktivnosti definisanih u Akcionom planu, kao i aktivnosti koje će biti definisane kao prioritete u daljim akcionim planovima na lokalnom i nacionalnom nivou,

3) podsticanje saradnje između različitih aktera, razvijanje partnerskih odnosa sa civilnim društvom u svim sferama po pitanju opojnih droga, uključujući i jačanje uloge udruženja organizacija,

4) podsticanje obuke za sve profesionalce koji rade u ovoj oblasti i ohrabrivanje svih aktivnosti orijentisanih ka stvaranju uslova za razvoj raznih programa obuke na nacionalnom nivou i

5) obezbeđivanje procene i stabilnog finansiranja potvrđenih programa, uključujući srednjoročnu procenu Strategije.

¹⁵⁶ M.Kovačević, Suzbijanje zloupotrebe opojnih droga, Pravni život, Beograd, broj 10/2009.godine, str.707-718.; D.Bilić, Krijumčarenje i zloupotreba opojnih droga u Bosni i Hercegovini, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 12/2019.godine, str.66-69.

¹⁵⁷ D.Klarić, Suvremeni trendovi zloupotrebe droga, Zagreb, 2000.godine, str.67-82.

Najefikasniji način borbe protiv narkomanije i ostalih bolesti zavisnosti je ispravan psihofizički razvoj. On počinje u porodičnom krugu, u najstabilnijoj i emocionalno najuravnoteženijoj sredini koju poznamo i u kojoj će mladi prihvatiti sve pozitivne vrednosti i ugraditi ih u svoj sistem vrednosti i sistem ponašanja. Jedno od najznačajnijih pitanja u vaspitanju mladih je kako organizovati aktivnost u slobodno vreme. Pokazalo se da retko ili nikako ne uzimaju drogu mladi koji se bave sportom ili su okupirani nekim drugim aktivnostima.

Narkomani se suočavaju sa nizom problema počev od psihofizičkih promena i poremećaja, poremećaja u interpersonalnim odnosima sa vršnjacima i drugim ljudima, problemi u obrazovanju, u porodici, zajednici i široj socijalnoj sredini. Takođe, suočavaju se sa povećanim rizikom od smrti kroz samoubistvo, ubistvo i bolesti. Promene se uočavaju u ponašanju kao što su: izbegavanje ranijeg društva, primetne su laži, bezrazložna ljutnja, agresivno ponašanje, smanjena je motivacija, nedostatak uobičajene životne energije, samodiscipline, nizak stepen samopouzdanja, smanjene uobičajene životne aktivnosti, opadaju rezultati u školi, na poslu, primećuju se znaci telesnog propadanja, nastaju teškoće u pamćenju i koncentraciji, slaba koordinacija pokreta, nesistematizovane misli, poremećen ritam spavanja i ishrane, prisustvo stalnog zamora, izražena neurotičnost. Promena životnog stila ka životu bez droga, prihvatanje pozitivnih vrednosnih opredeljenja i promena ličnosti narkomana su osnovni ciljevi u lečenju. Do ovih promena se dolazi upornim i strpljivim trudom pacijenta, njegove porodice i terapeuta. Narkomanija je bolest koja se teško i sporo leči, a često se vraća, ali uspesi su mogući ukoliko su i pacijent i njegova porodica u tome uporni. Pored socio-kulturnih uticaja na zloupotrebu droga, u literaturi se često navodi i stanje anomije, okarakterisano društvenim i vrednosnim promenama u kojima jedan sistem nestaje, a drugi još nije nastao¹⁵⁸.

3.5. Mere za smanjenje ponude opojnih droga

Strategija o sprečavanju zloupotrebe droga je definisala pet područja delovanja politike sprečavanja/suzbijanja zloupotrebe opojnih droga kako bi se ostvarili napred navedeni opšti, odnosno specifični ciljevi. To su¹⁵⁹: a) smanjenje potražnje za opojnim drogama, b) smanjenje ponude opojnih droga, c) koordinacija, d) međunarodna saradnja i e) istraživanje, praćenje i procena.

Prvo osnovno polje delovanja nacionalne Strategije u suprotstavljanju različitim oblicima/vidovima zloupotrebe opojnih droga se sastoji u smanjenju potražnje za opojnim drogama - sistema niza podjednako važnih mera, uključujući i prevenciju (univerzalnu,

¹⁵⁸ A. Jugović, Z. Ilić, Socio-kulturni kontekst kriminaliteta maloletnika u Srbiji, Teme, 2011, 35(2), 385-402

¹⁵⁹ S. Vuković, Prevencija zloupotrebe opojnih droga kroz strategiju smanjivanje potražnje za opojnim drogama, Zbornik radova, Suprotstavljanje savremenom organizovanom kriminalu i terorizmu, Beograd, 2011. godine, str.43-55.; Ž. Nikač, B. Forca, Krivičnopravni i kriminalistički aspekti borbe protiv ilegalne proizvodnje i prodaje opojnih droga u Srbiji, Zbornik radova, Pravni sistem u vremenu nove realnosti, Kosovska Mitrovica, 2021. godine, str.243-264.

selektivnu i indikovano), rano otkrivanje i intervencije, smanjenje rizika i štete, lečenje, rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju i oporavak¹⁶⁰. Posebno je važno obratiti pažnju na promociju i afirmaciju zdravih navika i brige za mlade, kao i prevenciju HIV infekcija i drugih zaraznih bolesti¹⁶¹.

Pored toga, kako se u Strategiji smatra, blagovremeno otkrivanje, rana detekcija, preventivne mere, bolji tretman bolesti zavisnosti, kao i integracija lečenja bolesti zavisnosti u programe javnog zdravlja i programe socijalnih usluga, mogu dovesti do poboljšanja situacije¹⁶². To podrazumeva rešavanje problema na njegovom izvoru – na nivou korisnika droge. Lečenje bolesti zavisnosti, zapravo, znači ulaganje u zdravlje stanovništva. Kako zavisnost od opojnih droga nije samo zdravstveni problem, već i psihosocijalni, samo sveobuhvatne, organizovane, planirane, integrisane i kontinuirane mere mogu takođe dati pozitivne rezultate¹⁶³.

Programi smanjenja štete imaju za cilj da minimiziraju zdravstvene i socijalne rizike, kao i štetne posledice nastale zloupotrebom opojnih droga za zdravlje njihovih korisnika. Zato sprovođenje programa smanjenja potražnje za opojnim drogama upravo mora da bude organizovano na lokalnom nivou, zbog čega je važno uključiti lokalne vlasti i uspostaviti dobru komunikaciju i saradnju među stručnjacima za bolesti zavisnosti i donosiocima odluka¹⁶⁴.

U smanjenju potražnje za opojnim drogama nacionalna Strategija je u Republici postavila sledeće prioritete. To su¹⁶⁵:

1) poboljšanje dostupnosti i efikasnosti mera za smanjenje potražnje opojnih droga, promovisanje razmene najbolje prakse i razvijanje i primenu standarda kvaliteta u prevenciji (univerzalna, selektivna i indikovana), ranom otkrivanju i intervencijama, riziku i smanjenju štete, lečenju, rehabilitaciji, resocijalizaciji i oporavku,

2) poboljšanje dostupnosti i efikasnosti programa prevencije u podizanju svesti o riziku upotrebe nelegalnih opojnih droga i drugih psihoaktivnih kontrolisanih supstanci (kao

¹⁶⁰ L.Milivojević, Suzbijanje nezakonite trgovine opojnim drogama na međunarodnom planu s osvrtnom na hrvatsko kazneno zakonodavstvo, Policija i sigurnost, Zagreb, broj 1/2009.godine, str.49-64.; M.Rakić, Krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 2/2011.godine, str.11-14.

¹⁶¹ Ž.Bjelajac, J.Matijašević, M.Počuča, Značaj edukacije mladih o zloupotrebama opojnih droga, Pedagoška stvarnost, Novi Sad, broj 3/2012.godine, str. 401-414.

¹⁶² D.Nikolić, Narkomanija – zločin ili kazna, Beograd, 2001.godine, str.89-108.; R.Risimović, A.Bošković, Neovlašćeno stavljanje u promet opojnih droga zloupotrebom interneta, Bezbednost, Beograd, broj 3/2018.godine, str.26-42.

¹⁶³ Ž.Petković, Aktivnosti vezane uz suzbijanje ponude opojnih droga u Republici Hrvatskoj, Policija i sigurnost, Zagreb, broj 1-6/2005.godine, str.193-203.; V.Delibasić, Relevantnost edukacije adolescenata o štetnim efektima opojnih droga, Zbornik radova, Perspektiva uvođenja bezbednosne kulture u obrazovni sistem Republike Srbije, Novi Sad, 2021.godine, str. 25-37.

¹⁶⁴ Lj.Miškač Todorović, D.Doležal, Uloga zajednice u prevenciji zloupotrebe droga među mladima na razini selektivnih intervencija, Kriminologija i socijalna integracija, Zagreb, broj 2/2004.godine, str. 153-160.; G.Nikolić, Krivičnopravna zaštita od zloupotrebe opojnih droga u Republici Srbiji, Bezbednost, Beograd, broj 2/2015.godine, str.151-164.

¹⁶⁵ S.Vuković, Prevencija zloupotrebe opojnih droga kroz strategiju smanjivanja potražnje za opojnim drogama, Zbornik radova, Suprotstavljanje savremenom organizovanom kriminalu i terorizmu, Beograd, 2011.godine, str.43-55.; V.Bajović, Zloupotreba opojnih droga i legitimnost krivičnopravne zaštite, Crimen, Beograd, broj 3/2017.godine, str.517-538.

i prekursora). U tom cilju, u mere prevencije treba uključiti rano otkrivanje i intervencije, promociju zdravih stilova života i ciljanu prevenciju (selektivnu i indikovanu),

3) razvijanje efikasnih mera za smanjenje potražnje opojnih droga koje mogu da odgovore na izazove kao što su: politoksikomanija, zloupotreba propisanih lekova i novih psihoaktivnih supstanci,

4) razvijanje mera usmerenih na smanjenje mortaliteta u vezi sa zloupotrebom opojnih droga, kao i infektivnih krvno prenosivih bolesti (HIV i virusnog hepatitisa C), kao i seksualno prenosivih bolesti i tuberkuloze,

5) poboljšanje raspoloživosti, dostupnosti i pokrivenosti efikasnim i različitim vrstama lečenja, kako opijatskih, tako i neopijatskih zavisnika,

6) poboljšanje dostupnosti i efikasnosti mera za smanjenje potražnje opojnih droga u zatvorima (u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija institucionalnog tretmana) u cilju postizanja kvaliteta lečenja zatvorenika/pritvorenika ekvivalentom lečenju u civilnoj zajednici, a u skladu sa pravom na zdravstvenu zaštitu i ljudsko dostojanstvo sadržanih u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i Povelje o osnovnim pravima Evropske unije,

7) razvijanje integrisanih modela rehabilitacije i socijalne podrške u cilju poboljšanja socijalne reintegracije zavisnika od opojnih droga i oporavka nakon lečenja i

8) razvijanje efikasnih mera smanjenja potražnje opojnih droga čiji je cilj da se smanji ili odloži početak njihove upotrebe sa posebnom pažnjom usmerenom ka ranjivim marginalizovanim grupama¹⁶⁶.

S druge strane, smanjenje ponude opojnih droga podrazumeva efikasne i odgovarajuće mere u cilju smanjenja proizvodnje, trgovine i distribucije opojnih droga i sprečavanje nezakonite trgovine i korišćenja prekursora, odnosno supstanci koje mogu da se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci, kao i sprečavanje organizovanog kriminala i „pranja novca” stečenog u trgovini opojnim drogama¹⁶⁷. Da bi se uspešno i efikasno sprovele mere usmerene ka smanjenju ponude opojnih droga na ilegalnom tržištu i efikasno suzbilo krijumčarenje opojnih droga i prekursora od strane organizovanih kriminalnih grupa, potrebno je uspostaviti međusobnu koordinaciju i saradnju svih nadležnih državnih organa, a naročito Ministarstva zdravlja, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva finansija i Ministarstva pravde.

U cilju smanjenja ponude opojnih droga Strategija predlaže da je u narednom periodu potrebno preduzeti sledeće mere kao što su¹⁶⁸:

¹⁶⁶ M.Kubin, Kaznena djela zlouporabe opojnih droga na području Virovitičko-podravske županije, magistarski rad, neobjavljen, Zagreb, 2011.godine, str.131-153.; Z.Burić, Jačanje prekogranične suradnje tijela kaznenog progona s ciljem smanjenja ponude opojnih droga, Zagrebačka pravna revija, Zagreb, broj 5/2016.godine, str.86-91.

¹⁶⁷ J.Škarić, S.Sakoman, D.Zdunić, Zlouporeba droga i uključenost u kriminalno ponašanje, Društvena istraživanja, Zagreb, broj 2-3/2002.godine, str. 353-377.; J.Banović, Teorijski i pratični aspekti krivičnog prava regulisanja opojnih droga, Crimen, Beograd, broj 2/2016.godine, str. 156-177.

¹⁶⁸ D.Marinković, Uporedni prikaz sankcionisanja zloupotrebe opojnih droga u zemljama Evropske unije i našem zakonodavstvu, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 1/2004.godine, str.161-175; A.Batričević, Životinje i tretman prestupnika zavisnih od opojnih droga – domašaj, perspektive i italijansko iskustvo, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 2/2019.godine, str.59-75.

- a) povećati sigurnost u drumskom saobraćaju kroz smanjenje broja udesa koje izazivaju vozači pod uticajem opojnih droga,
- b) poboljšati uslove za skladištenje trajno oduzetih količina opojnih droga, s tim da se pokrene sistem za uništavanje oduzete opojne droge i
- c) propisati postupak uništavanja oduzetih opojnih droga, kao i odrediti organe državne uprave (ili organ državne uprave) koji su nadležni za uništavanje oduzetih opojnih droga.

Efikasan nadzor nad proizvodnjom i prometom supstanci koje se mogu upotrebiti za ilegalnu proizvodnju opojnih droga i psihotropnih supstanci predstavlja važan element u sprečavanju nezakonite proizvodnje opojnih droga i psihotropnih supstanci i vodi ka smanjenju njihove ponude¹⁶⁹. Pošto se takve supstance nalaze u redovnom prometu jer se koriste u hemijskoj, farmaceutskoj, kozmetičkoj i sličnim industrijama, potrebno je sprovesti kontrolu proizvodnje i prometa, uključujući uvoz i izvoz, u skladu sa zakonskim propisima, kako bi se sprečila, odnosno smanjila na minimum mogućnost njihove nezakonite upotrebe.

Da bi se to postiglo, potrebno je uspostaviti kontrolu nad proizvodnim subjektima (sirovine, tehnologije), naučnim i istraživačkim institucijama (sirovine, laboratorijska oprema), uvozom, izvozom i prometom prekursora i opreme koja se koristi prilikom njihove upotrebe¹⁷⁰. Posebnu pažnju takođe treba posvetiti otkrivanju novih nedozvoljenih opojnih droga (u prvom redu sintetičkih droga) na domaćem tržištu, kao i novih prekursora, proširujući na taj način postojeću listu opojnih droga i prekursora. Treba takođe posebnu pažnju posvetiti sprovođenju efikasne i zakonite kaznene politike sudova (odnosno politike krivičnog gonjenja od strane nadležnih javnih tužilaštava opšte ili specijalizovane nadležnosti) u oblasti suzbijanja ilegalnog posedovanja, prevoza, proizvodnje, prometa i omogućavanja upotrebe opojnih droga¹⁷¹. Ove aktivnosti u oblasti opojnih droga i prekursora treba preduzimati u skladu sa opšteprihvaćenim međunarodnim standardima i potpisanim/ratifikovanim konvencijama Organizacije Ujedinjenih nacija.

U tom smislu Strategija kao specifične (posebne) ciljeve u oblasti smanjenja ponude opojnih droga u Republici Srbiji u narednom periodu navodi sledeće¹⁷²:

- 1) smanjivanje nivoa kriminala u oblasti opojnih droga (narkokriminala), a naročito organizovani transnacionalni kriminal,
- 2) unapređenje komunikacije i saradnje između nadležnih državnih organa ili tela,

¹⁶⁹ V.Kušević, Zloupotreba droga, Zagreb, 1987.godine, str.22-37.

¹⁷⁰ B.Moslavac, Strogoća načela zakonitosti na kušnji – normiranje droge, Hrvatska pravna revija, Zagreb, broj 6/2019.godine, str. 37-40.; D.Kozary, Kaznenopravni aspekti zloupotrebe opojnih droga, magistarski rad, neobjavljen, Zagreb, 2007.godine, str.87-104.; B.Cvjetko, Kazneno zakonodavstvo i kaznenopravna reakcija na kazneno djelo zloupotrebe opojnih droga u Republici Hrvatskoj, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, broj 2/2003.godine, str.909-939.

¹⁷¹ B.Cvjetko, Zloupotreba opojnih droga i kaznenopravni položaj maloljetnih osoba, Zbornik radova, Medicinski i pravni mehanizmi za zaštitu djece od zloupotrebe sredstava ovisnosti i zlostavljanja, Zagreb, 2001.godine, str. 49-57.

¹⁷² B.Otašević, Suzbijanje zloupotreba opojnih droga, magistarski rad, neobjavljen, Beograd, 2007.godine, str.87-93.

- 3) uspostavljanje posebnih mehanizama saradnje između Direkcije policije i Uprave carina,
- 4) unapređenje sistema kontrole legalnog rukovanja opojnim drogama i prekursorima (pod zakonom propisanim uslovima, uz odobrenje nadležnog državnog organa),
- 5) unapređenje zakonodavnog okvira i prakse skladištenja i uništavanja opojnih droga i prekursora,
- 6) povećanje kapaciteta i poboljšanje osposobljenosti ljudskih resursa koji rade u oblasti kontrole prekursora i smanjenja ponude opojnih droga,
- 7) uspostavljanje rada laboratorije za kategorizaciju opojnih droga,
- 8) snabdevanje adekvatnom opremom organa i institucija koje sprovode zakone i
- 9) unapređenje saradnje sa relevantnim međunarodnim organizacijama i agencijama.

3.6.Međunarodni aspekt saradnje na sprečavanju zloupotrebe opojnih droga

Koordinacijom svih relevantnih službi, institucija i organizacija na nacionalnom i lokalnom nivou stvaraju se svi preduslovi za efikasno i efektivno delovanje društva (odnosno nadležnih organa) u politici suzbijanja/sprečavanja zloupotrebe opojnih droga. Zato implementacija ove Strategije iziskuje stabilan, multidisciplinarni i integrisani pristup. To uključuje koordinaciju sa drugim agencijama državne uprave u okviru politike u oblasti opojnih droga sa specifičnim ciljevima kao što su: a) osnivanje Kancelarije za droge i definisanje mehanizama koordinacije, b) uspostavljanje i unapređenje koordinacionih mehanizama sa lokalnim samoupravama, c) povećanje nivoa saradnje sa udruženjima i d) podržavanje implementacije posebnim finansijskim mehanizmima Akcionog plana.

S obzirom na globalnu, univerzalnu prirodu brojnih problema vezanih za zloupotrebu opojnih droga uopšte, odnosno u pojedinim oblicima/vidovima ispoljavanja te zloupotrebe zahteva se trojaki: a) regionalni, b) bilateralni i c) multilateralni pristup¹⁷³. Zbog toga je potrebno i u narednom periodu osnaživati, kako bilateralnu saradnju, tako i saradnju s drugim specijalizovanim međunarodnim organizacijama i drugim organizacijama kao što su: UNODC (*United Nations Office on Drugs and Crime*), Komisija za opojne droge (*Commission on Narcotic Drugs – CND*), Međunarodni odbor za kontrolu narkotika (*International Narcotics Control Board – INCB*), Svetska zdravstvena organizacija (*World Health Organization – WHO*), Svetska carinska organizacija, Pompidou grupa Saveta Evrope, INTERPOL, agencije Evropske unije (Europol, Eurojust, EMCDDA).

S obzirom na aspiracije Srbije za članstvo u Evropskoj uniji, značajna pažnja posvećena je harmonizaciji zakonodavstva sa evropskim standardima. Evropska unija zahteva strogu kontrolu nad opojnim drogama, efikasno sprovođenje zakona i razvoj programa

¹⁷³ B.Petrović et al., Međunarodno kazneno sudovanje, Banja Luka, 2023.godine, str.213-226.

prevencije i lečenja¹⁷⁴. Srbija je uskladila veliki deo svog zakonodavstva sa EU direktivama, ali implementacija ostaje izazov zbog nedostatka resursa i kapaciteta. Takođe, Republika Srbija nastoji da sveobuhvatnim uključivanjem u međunarodne aktivnosti na području suzbijanja zloupotrebe opojnih droga i posledica takve zloupotrebe aktivno učestvuje u rešavanju problematike povezane s upotrebom i zloupotrebom opojnih droga, u kreiranju politike i stručnih pristupa na tom području, kao i da unapredi nacionalni sistem primerima dobre prakse drugih država¹⁷⁵. Međunarodnom saradnjom se tako postiže efikasnija borba protiv kriminalnih organizacija, korupcije i pranja novca, kao i kontrola neovlašćene proizvodnje i prometa opojnih droga (psihoaktivnih kontrolisanih supstanci i prekursora).

Političku i razvojnu međunarodnu saradnju na području suzbijanja zloupotrebe opojnih droga treba uspostaviti na efikasnom sprovođenju i unapređivanju uravnoteženog pristupa problemima opojnih droga i prekursora, i to posebno kroz mehanizme regionalne saradnje koji uključuju sve zemlje kroz koje prolaze pojedini krijumčarski pravci (Balkanska ruta), pronalaženje mogućih ključnih partnera, kao i saradnje s međunarodnim organizacijama i institucijama i zemljama članicama Evropske unije. Međunarodna saradnja omogućava multilateralni oblik usklađene i celovite ponude različitih mera, dok će u sklopu pristupanja Evropskoj uniji putem prepristupnih programa i fondova Evropske unije biti uspostavljena direktna saradnja s članicama Evropske unije¹⁷⁶.

Kao opšti ciljevi Strategije u području međunarodne saradnje na suprotstavljanju zloupotrebe opojnih droga smatraju se sledeći¹⁷⁷:

- 1) kontinuirano usklađivanje zakonodavstva (zdravstvenog, prekršajnog, privredno-prestupnog ili krivičnog) Republike Srbije s pravnim tekovinama Evropske unije,
- 2) preuzimanje i sprovođenje svih obaveza prema Evropskom centru za praćenje droga i zavisnosti od droga (EMCDDA),
- 3) redovno i aktivno učestvovanje u radu međunarodnih tela i agencija Evropske unije zaduženih za problematiku opojnih droga,
- 4) jačanje regionalne saradnje, odnosno bilateralne saradnje sa zemljama od posebnog interesa za Srbiju, posebno na području suzbijanja krijumčarenja opojnih droga i prekursora kroz jačanje saradnje sa relevantnim međunarodnim organizacijama i

¹⁷⁴ European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA). (2023). *European drug report 2023: Trends and developments*. Retrieved from <https://www.emcdda.europa.eu>

¹⁷⁵ S.Maloić, A.Mažar, A.Jandrić Nišević, Zluporaba droga – pristupi, paradigme i načini rada u okviru probacije, Ljetopis socijalnog rada, Zagreb, broj 3/2013.godine, str. 481-508.

¹⁷⁶ D.Marinković, Usporedni prikaz sankcionisanja zloupotrebe opojnih droga u zemljama Evropske unije i našem zakonodavstvu, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 1/2004.godine, str.161-175.; D.Kalaba, Marihuana – indijska konoplja i svojstvo opojnih droga – zakonodavna rešenja, sporni slučajevi sudske prakse, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 6/2014.godine, str.22-25.; S.Sakoman, Z.Raboteg Šarić, M.Kuzman, Raširenost zluporabe sredstava ovisnosti među hrvatskim srednjoškolicima, Društvena istraživanja, Zagreb, broj 2-3/2002.godine, str.311-334.

¹⁷⁷ D.Savić, B.Kapamadžija, Droge i mladi, Novi Sad, 1987.godine, str.36-59.; J.Čalović Kovačević, Protiv zluporabe droga, Zagreb, 1996.godine, str.56-73.; B.Herceg Pakšić, I.Pakšić, Izloženost mladih novim vrstama droga i izazovi prikladne pravne reakcije, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, Zagreb, broj 1/2020.godine, str.63-78.; Ž.Petković, Aktivnosti vezane uz suzbijanje ponude opojnih droga u Republici Hrvatskoj, Policija i sigurnost, Zagreb, broj 1-6/2005.godine, str.191-203.

5) podsticanje intenzivnijeg uključivanja srpskih stručnjaka u međunarodne skupove i projekte, s ciljem unapređenja nacionalnog sistema, ali i promovisanje srpskog iskustva i dobre prakse na međunarodnom planu¹⁷⁸.

Specifični ciljevi za suprotstavljanju različitim oblicima zloupotrebe opojnih droga koje postavlja Strategija u narednom periodu u području međunarodne saradnje jesu sledeći¹⁷⁹:

1) redovno i blagovremeno ispunjavanje obaveza prema međunarodnoj zajednici i Evropskoj uniji (EU i UN),

2) obezbeđivanje učešća u međunarodnim sistemima i projektima, koji se sprovode u oblasti smanjenja potražnje opojnih droga i njenog praćenja,

3) obezbeđivanje prednosti učešća u međunarodnim sistemima i projektima, koji se sprovode u oblasti smanjenja ponude opojnih droga i njenog praćenja i

4) razvijanje regionalne saradnje na nivou lokalne samouprave u cilju razmene dobre prakse i saradnje u oblasti borbe protiv opojnih droga.

Istraživanja u oblasti bolesti zavisnosti potrebno je sprovoditi u različitim oblastima (obrazovanje, zdravstvo, opšta populacija, itd.), kako bi se obezbedilo bolje razumevanje o veličini i prirodi problema povezanih sa opojnom drogom, odnosno njenom zloupotrebom. Bitno je da se rezultati sprovedenih istraživanja primenjuju kao osnova (temelj) u cilju unapređenja mera za smanjenje ponude i potražnje opojnih droga u Republici Srbiji, uopšte, odnosno pojedinih vrsta.

Nadležne institucije i državni organi u narednom periodu moraju da izgrade nove ili povećaju postojeće kapacitete za standardizovano prikupljanje podataka i informacija u skladu sa vrstom i prirodom podataka koji se prikupljaju u sistemu zdravstvene zaštite, policiji, carini, pravosuđu, sistemu socijalne zaštite, zatvorskom sistemu, naučnim institucijama, obrazovnom sistemu. Na taj način dobijeni rezultati multidisciplinarnog karaktera treba da posluže kao osnova za uspostavljanje i dalji razvoj zakonodavstva u ovoj oblasti, odnosno za donošenje i nadzor nad realizacijom strateških ili akcionih planova. U cilju povećanja kapaciteta nadležnih institucija za sistem prikupljanja podataka o opojnim drogama i zavisnosti od njih, uspostavljena je kontinuirana saradnja sa Evropskim centrom za praćenje droga i zavisnosti od droga.

Nacionalni centar za praćenje opojnih droga ima za cilj prikupljanje, analizu, sintezu i tumačenje brojnim istraživanjima dobijenih podataka. U pogledu metoda i koncepta za primenu standarda prikupljanja podataka važno je uspostaviti efikasan

¹⁷⁸ B.Cvjetko, Kazneno zakonodavstvo i kaznenopravna reakcija na kazneno djelo zloporabe opojnih droga u Republici Hrvatskoj, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, broj 2/2003.godine, str.909-939.; Z.Burić, Jačanje prekogranične suradnje tijela kaznenog progona s ciljem smanjenja ponude opojnih droga, Zagrebačka pravna revija, Zagreb, broj 5/2016.godine, str.86-91.; A.Jandrić Nišević, A.Buđanovac, Prevencija zloporabe droga u Republici Hrvatskoj – je li naša zajednica bespomoćna, Kriminologija i socijalna integracija, Zagreb, broj 1/2004.godine, str.71-82.

¹⁷⁹ D.Nikolić, Međunarodni krivični standardi i druge mere i njihov odnos sa našim nacionalnim zakonodavstvom u oblasti sprečavanja zloupotrebe korišćenja opojnih droga, Zbornik radova, Primena međunarodnih krivičnih standarda u nacionalnim zakonodavstvima, Beograd, 2004.godine, str.419-452.

sistem epidemioloških pokazatelja za droge, koji su razvijeni od strane Evropskog centra za praćenje droga i zavisnosti od droga (EMCDDA). Tih pet ključnih indikatora EMCDDA-a jesu sledeći¹⁸⁰: a) prevalencija i obrasci upotrebe opojnih droga u opštoj populaciji, b) prevalencija i obrasci problematičnih korišćenja opojnih droga, c) infektivne bolesti u vezi sa upotrebom opojnih droga (prevalencija i stope incidencije HIV, hepatitisa B i C kod intravenskih korisnika droga), d) stope smrtnih slučajeva zbog zloupotrebe opojnih droga (specijalni statistički registri smrtnosti opšte populacije, kao i kohortne studije mortaliteta među korisnicima droga) i e) zahtevi za lečenjem (statistike iz ustanova za lečenje).

Pored navedenih epidemioloških, neophodni pokazatelji za koje je potrebno kontinuirano prikupljati podatke u skladu sa definisanim evropskim standardima za procenu stanja, trendova i obima pojave zloupotrebe opojnih droga odnose se na sledeće oblasti¹⁸¹: a) kriminalitet u vezi sa zloupotrebom opojnih droga, b) dostupnost opojnih droga, c) dostupnost tretmana u zatvorskim uslovima, d) socijalnu isključenost vezanu za zloupotrebu opojnih droga, e) razna istraživanja, f) mere za rešavanje problematike u oblasti opojnih droga, g) državnu politiku u oblasti opojnih droga, h) nacionalno zakonodavstvo, i) finansijska sredstva koja se izdvajaju i j) pojavu novih sintetičkih psihoaktivnih supstanci kroz sistem ranog upozorenja.

Kao cilj i funkcija sistema za informacije i podatke o opojnim drogama u skladu sa evropskim standardima se nameće potreba da se obezbede kvalitetne i objektivne informacije za kreiranje nacionalne politike vezane za opojne droge, odnosno njenu zloupotrebu, kao i aktivnosti u skladu sa dokazima, koje se slivaju i objedinjuju u središnjoj tački i bazi podataka u Nacionalnom centru za praćenje opojnih droga. Prikupljene informacije se dostavljaju relevantnim nacionalnim i međunarodnim organima i institucijama, kako bi bili uporedivi i na međunarodnom nivou. U svakom slučaju one služe i za planiranje sistema mera i intervencija u državi u cilju unapređenja i rešavanja problematike koja se odnosi na suzbijanju zloupotrebe opojnih droga.

4. Akcioni plan za sprovođenje Strategije o sprečavanju zloupotrebe droga

Akcioni plan za sprovođenje Strategije o sprečavanju zloupotrebe droga za period 2018-2021.godine je, zajedno sa Akcionim planom za sprovođenje Strategije o sprečavanju zloupotrebe droga za period 2014-2017.godine, esencijalni instrument za sprovođenje Strategije o sprečavanju zloupotrebe droga za period od 2014–2021.godine. Strategijom

¹⁸⁰ B.Petrović, A.Ferhatović, Mjere bezbednosti medicinskog karaktera i materijalno krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine, Zbornik radova, Mere bezbednosti medicinskog karaktera – pravni i medicinski aspekt, regionalna zakonodavstva, iskustva u primeni i mere unapređenja, Beograd, 2017.godine, str.191-205.; V.Turanjanin, Zloupotreba opojnih droga sa aspekta novog krivičnog zakonodavstva i sa osvrtnom na sudsku praksu, Glasnik prava, Kragujevac, broj 2/2010.godine, str.91-108.

¹⁸¹ V.Kušević, Zloupotreba droga, Zagreb, 1987.godine, str.22-37.; D.Erkić, Zloupotrebe opojnih droga, Zvornik, 2012.godine, str.108-125.; S.Mitić et al., Trgovina ljudima i zloupotreba opojnih droga, Beograd, 2012.godine, str.141-153.

se samo: a) obezbeđuje osnovni okvir za sprovođenje politike u oblasti droga, b) definišu se glavne oblasti delovanja u okviru kojih će se sprovoditi određene intervencije i c) postavljaju se pojedinačni ciljevi za svaki ustanovljeni delokrug rada u okviru politike borbe protiv droga.

Akcionni plan za period 2018-2021.godine predstavlja, što je logično, nastavak prethodnog Akcionog plana. Akcionim planom daje se detaljan koncept pojedinačnih aktivnosti koje će se preduzimati u određenom vremenskom periodu. Aktivnosti su koncipirane tako, da se njima utiče na najveće izazove u sprovođenju politike droga u Republici Srbiji, kao i da se postojeći kapaciteti u ovoj oblasti iskoriste na efikasan način. Za svako polje delovanja u okviru politike borbe protiv droga i ciljeve koji su predviđeni Strategijom, Plan definiše konkretne aktivnosti koje će se preduzimati kako bi se ostvarili dati ciljevi.

Akcionni plan je od velikog značaja s obzirom na dvojaknu pravnu prirodu kao¹⁸²:

a) instrument za implementaciju Strategije – predviđa aktivnosti koje bi trebalo da se sprovedu, kao i rezultate koji se tom prilikom moraju ostvariti, precizira odgovornosti relevantnih učesnika pri sprovođenju ovih aktivnosti, postavlja vremenski okvir za završetak rada na datim zadacima i

b) kontrolni instrument za implementaciju Strategije – definiše indikatore za svaku aktivnost, kao i izvore informacija koji se koriste za same indikatore, koordinacioni instrument kojim se kroz definisanje ciljeva i aktivnosti koje bi trebalo postići, koordiniraju svi relevantni učesnici u oblasti borbe protiv droga.

Sprovođenje Strategije za borbu protiv droga zasniva se na dva Akciona plana, koja se usvajaju za četvorogodišnje periode: prvi Akcionni plan za period od 2014 –2017. godine i drugi Akcionni plan za period od 2018–2021.godine. Akcionni plan obuhvata pet oblasti delovanja koje su definisane Strategijom. To su: a) smanjenje potražnje, b) smanjenje ponude, c) koordinaciju, d) međunarodnu saradnju i e) istraživanje, praćenje i procenu.

Struktura definisanih aktivnosti u cilju sprečavanja zloupotrebe opojnih droga u Republici Srbiji u narednom periodu u okviru pojedinačnog polja delovanja obuhvata nekoliko komponentata. To su¹⁸³:

a) prevencija gde se kao specifični ciljevi javljaju¹⁸⁴: 1) povećanje svesti i nivoa znanja stanovništva o rizicima i posledicama korišćenja psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, 2) povećanje kvaliteta programa univerzalne prevencije i poboljšanje sistema sprovođenja i koordinacije aktivnosti prevencije među decom i omladinom, 3) povećanje dostupnosti i

¹⁸² S.Vuković, Prevencija zloupotrebe opojnih droga kroz strategiju smanjivanja potražnje za opojnim drogama, Zbornik radova, Suprotstavljanje savremenom organizovanom kriminalu i terorizmu, Beograd, 2011.godine, str.43-55.; N.Delić, Zloupotreba opojnih droga u svetlu reforme krivičnog zakonodavstva, Zbornik radova, Nova rešenja u kaznenom zakonodavstvu Srbije i njihova praktična primena, Beograd, 2013.godine, str.339-365.

¹⁸³ Ž.Bjelajac, J.Matijašević, M.Počuča, Značaj edukacije mladih o zloupotrebama opojnih droga, Pedagoška stvarnost, Novi Sad, broj 3/2012.godine, str. 401-414.; D.Kozary, Zluporaba opojnih droga, Pravni vjesnik, Osijek, broj 1/2011.godine, str.101-126.

¹⁸⁴ S.Frakić Tukić, Čimbenici sprječavanja ovisnosti u djece i mladeži, Zbornik radova, Medicinski i pravni mehanizmi za zaštitu djece od zluporabe sredstava ovisnosti i zlostavljanja, Zagreb, 2001.godine, str.69-84.; F.Mirić, G.Nikolić, Program za prevenciju opojnih droga i informisanje kao strateško opredeljenje u borbi protiv zlupotreba opojnih droga u Evropskoj uniji, Evropsko zakonodavstvo, Beograd, broj 43-44/2013.godine, str.59-66.

kvaliteta programa selektivne i indikovane prevencije, 4) povećanje dostupnosti i kvaliteta programa prevencije na radnom mestu i 5) osnaživanje uloge i kapaciteta jedinica lokalne samouprave i civilnog društva za prevenciju zloupotrebe opojnih droga,

b) smanjenje kriminaliteta u oblasti opojnih droga koje sadrži¹⁸⁵: 1) jačanje kapaciteta Službe za borbu protiv droga u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova, 2) obezbeđivanje Spot testova za preliminarnu identifikaciju psihoaktivnih kontrolisanih supstanci na terenu za potrebe Direkcije policije i Uprave carina, 3) sprovođenje treninga na temu zajedničkih istražnih timova u slučajevima trgovine opojnom drogom od strane organizovanih kriminalnih grupa i vođenje finansijske istrage paralelno sa krivičnom istragom i 4) razmena informacija između tela koja sprovode zakone u oblasti kriminaliteta u vezi sa opojnim drogama,

c) sistem kontrole droga i prekursora sa sledećim zadacima¹⁸⁶: 1) usvajanje uredbe koja se odnosi na postupak skladištenja i uništavanja zaplenjenih psihoaktivnih supstanci, 2) pripremanje programa za uništavanje prekursora, 3) skladištenje i uništavanje zaplenjenih prekursora i 4) uspostavljanje sistema za rano upozoravanje i

d) koordinacija koja treba da ostvari sledeće ciljeve kao što su¹⁸⁷: 1) uspostavljanje i unapređenje koordinacionih mehanizama sa lokalnim samoupravama, 2) povećanje nivoa saradnje sa organizacijama civilnog društva i 3) podržavanje Akcionog plana posebnim finansijskim mehanizmima.

U ostvarivanju Strategijom i Akcionim planom postavljenih ciljeva i zadataka na polju sprečavanja i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga posebna je uloga dodeljena Kancelariji za borbu protiv droga. Ona ima sledeće zadatke kao što su: a) praćenje sprovođenja Strategije, b) izrađivanje preporuka za pripremu akcionih planova na lokalnom nivou, c) definisanje sistema saradnje sa lokalnim vlastima, d) izrada nacрта novog Akcionog plana za borbu protiv opojnih droga 2018-2021.godine i e) jačanje koordinacionih mehanizama za borbu protiv opojnih droga.

U aktivnostima koje se u Republici Srbiji sprovode na planu sprečavanja i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga uopšte ili samo zloupotrebe pojedinih opojnih droga posebno

¹⁸⁵ D.Klarić, *Suvremeni trendovi zloupotrebe droga*, Zagreb, 2000.godine, str.67-82.; B.Vukosavljević, *Narkomanija – pogrešan izbor*, Čačak, 2016.godine, str.62-78.; Z.Milivojević, *Igre koje igraju narkomani – transakciona analiza problematičnog uzimanja droga*, Novi Sad, 2019.godine, str.88-103.; D.Đokić, *Zaštite svoje dete od droge*, Beograd, 2000.godine, str.51-67.; J.Bukelić, *Droga – mit ili bolest*, Beograd, 1988.godine, str.52-66.; B. J.Jaffe, R.Peterson, R.Hodgson, *Ovisnosti – problemi i rešenja*, Zagreb, 1986.godine, str.63-81.; B.Vukosavljević, *Droga stop – hoću da živim*, Nova Varoš, 2011.godine, str.56-73.

¹⁸⁶ L.Milivojević, *Suzbijanje nezakonite trgovine opojnim drogama na međunarodnom planu s osvrtnom na hrvatsko kazneno zakonodavstvo, Policija i sigurnost*, Zagreb, broj 1/2009.godine, str.49-64.; V.Popadić, B.Avramović, *Priručnik o opojnim drogama*, Beograd, 1970.godine, str.49-63.; A.Ramah, *Psihoaktivne supstance – dejstva, posledice i lečenje*, Beograd, 2001.godine, str.87-102.; M.D.Cole, *The analyses of controlled substances*, New York, 2003.godine, str.131-148.

¹⁸⁷ Lj.Miškaj Todorović, D.Doležal, *Uloga zajednice u prevenciji zloupotrebe droga među mladima na razini selektivnih intervencija, Kriminologija i socijalna integracija*, Zagreb, broj 2/2004.godine, str.153-160.; M.Singer, *Droga, omladina, kriminalitet*, Zagreb, 1981.godine, str.72-87.; M.Mugoša, *Znanjem protiv droge*, Podgorica, 2008.godine, str.38-42.; M.Todorović, *Droge i čovekova psiha*, Beograd, 1991.godine, str.71-86.; N.Filipović, *Istine o marihuani i hašišu*, Tuzla, 1989.godine, str.61-75.; S.Petrović, *Droga i ljudsko ponašanje*, Beograd, 2001.godine, str.63-76.

mesto ima međunarodna saradnja. Ciljevi koji su navedeni u Strategiji, a koji se odnose na oblast međunarodne saradnje su određeni na sledeći način kao¹⁸⁸:

1) kontinuirano usklađivanje zakonodavstva Republike Srbije s pravnom tekovinom Evropske unije,

2) preuzimanje i sprovođenje svih obaveza prema Evropskom centru za praćenje droga i zavisnosti od droga (EMCDDA),

3) redovno i aktivno učestvovanje u radu međunarodnih tela i agencija Evropske unije zaduženih za problematiku droga,

4) jačanje regionalne saradnje, odnosno bilateralne saradnje sa zemljama od posebnog interesa za Srbiju, posebno na području suzbijanja krijumčarenja opojnih droga i prekursora kroz jačanje saradnje sa relevantnim međunarodnim organizacijama i

5) podsticanje intenzivnijeg uključivanja srpskih stručnjaka u međunarodne skupove i projekte, s ciljem unapređenja nacionalnog sistema, ali i za promovisanje srpskog iskustva i dobre prakse na međunarodnom planu.

Međunarodna saradnja se ostvaruje u nekoliko nivoa. To su: a) međunarodna saradnja u procesu evropskih integracija i b) međunarodna saradnja sa Organizacijom Ujedinjenih nacija (Komisijom za opojne droge) i ostalim međunarodnim organizacijama.

Međunarodna saradnja u procesu evropskih integracija se ostvaruje u sledećim vidovima kao što su: a) saradnja sa Eurojust, b) saradnja sa radnom grupom za prekursore u okviru Evropske unije, c) unapređenje kapaciteta službe za sprovođenje obuka za učešće u zajedničkim istražnim timovima i d) izrađivanje projekata prekogranične saradnje koji za cilj imaju razmenu primera dobre prakse u oblasti sprečavanja zloupotrebe droga na lokalnom nivou.

S druge strane, međunarodna saradnja sa Organizacijom Ujedinjenih nacija (Komisijom za opojne droge) i ostalim međunarodnim organizacijama se ogleda na sledeći način kao: a) učešće na godišnjim sastancima Komisije za opojne droge u Beču, b) podnošenje godišnjeg izeštaja Organizaciji Ujedinjenih nacija, c) saradnja sa UNODC, d) saradnja sa Svetskom zdravstvenom organizacijom, e) saradnja sa INTERPOL-om, e) saradnja sa Pompidu grupom Saveta Evrope i f) saradnja sa zemljama Jugoistočne Evrope putem regionalnih inicijativa.

¹⁸⁸ M.Kovačević, Suzbijanje zloupotrebe opojnih droga, *Pravni život*, Beograd, broj 10/2009.godine, str.707-718.; V.Hudolin, *Istina o drogama*, Zagreb, 1982.godine, str.63-78.; E.Vujević, *Droga - opća opasnost*, Split, 2001.godine, str.78-91.; J.Joev, *Zavisnost od drogi i tutun*, Skopje, 1989.godine, str.69-81.; Lj.Radovančev, *Omladina između krize i ovisnosti*, Zagreb, 1990.godine, str.39-54.; I.Tulevski, *Što se toa narkomanii*, Skopje, 1979.godine, str.54-72.; M.Rajković, M.Lučić, *Farmaceutski preparati i opojne droge kao kontaminirajuće supstance površinskih i otpadnih voda*, *Zaštita materijala*, Beograd, broj 3/2018.godine, str.367-384.

5. Zakonodavstvo u vezi sa opojnim drogama u Srbiji

Pravni režim proizvodnje, prerade i prometa, odnosno posedovanja opojnih droga u Republici Srbiji danas uređuju na prvom mestu dva zakonska propisa. To su:

- a) Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama iz 2010. godine i
- b) Zakon o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci iz 2005. godine.

Oni uspostavljaju zakonom propisani režim nabavljanja, proizvodnje, prerade, korišćenja, posedovanja ili prevoza opojnih droga i sa njima sličnih materija, prirodnog ili sintetičkog porekla, kojima se ugrožava zdravlje ljudi. Postupanje protivno ovim zakonima, dakle, odstupanje ili kršenje njihovih odredbi ispunjava obeležja bića nekog od kažnjivih ponašanja fizičkih, odnosno pravnih lica¹⁸⁹. Sve te različite delatnosti činjenja (pozitivne, aktivne radnje) ili nečinjenja, propuštanja (negativne, pasivne radnje) koje se preduzimaju prema opojnim drogama (psihoaktivnim kontrolisanim supstancama ili prekursorima) prouzrokuju opasnost od narušavanja zdravlja jednog ili više individualno neodređenih lica koja dođu u kontakt, u dodire sa ovim opasnim materijama.

5.1. Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama

Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama¹⁹⁰ (2010.) uređuje uslove za proizvodnju i promet psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, uslove i postupak za izdavanje dozvole za proizvodnju, promet, izvoz, uvoz i tranzit psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, uslove za gajenje, preradu i promet biljaka od kojih se mogu dobiti psihoaktivne kontrolisane supstance, primenu psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, nadzor nad sprovođenjem zakona, kao i druga pitanja iz ove oblasti značajna za zaštitu života i zdravlja ljudi (član 1.). Njegovim stupanjem na pravnu snagu prestali su da važe sledeći zakoni:

- a) Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga¹⁹¹ i
- b) Zakon o određivanju organa za vršenje određenih poslova u oblasti proizvodnje i prometa opojnih droga¹⁹².

¹⁸⁹ B.Vukosavljević, Narkomanija – pogrešan izbor, Čačak, 2016.godine, str.62-78.; Z.Milivojević, Igre koje igraju narkomani – transakciona analiza problematičnog uzimanja droga, Novi Sad, 2019.godine, str.88-103.

¹⁹⁰ Službeni glasnik Republike Srbije broj 99/2010 i 57/2018.

¹⁹¹ Službeni list SRJ broj 46/96 i Službeni glasnik Republike Srbije broj 37/2002 i 108/2005.

¹⁹² Službeni glasnik SR Srbije broj 8/80.

5.1.1. Pojam i vrste psihoaktivnih kontrolisanih supstanci

Pojam psihoaktivne kontrolisane supstance Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama određuje u odredbi člana 2. Prema ovom zakonskom rešenju psihoaktivne kontrolisane supstance su takve supstance koje se nalaze na Spisku psihoaktivnih kontrolisanih supstanci. Njih čine sledeće supstance kao što su¹⁹³:

a) opojne droge, odnosno narkotici - opojna droga je (član 3, stav 1.) svaka supstanca biološkog, odnosno sintetičkog porekla koja se nalazi na Spisku, u skladu sa Jedinstvenom konvencijom o opojnim drogama, odnosno supstanca koja deluje primarno na centralni nervni sistem smanjujući osećaj bola, izazivajući pospanost ili budnost, halucinacije, smetnje u motornim funkcijama, kao i druge patološke ili funkcionalne promene centralnog nervnog sistema,

b) psihotropne supstance (u smislu člana 3, stav 2.) - svaka supstanca biološkog, odnosno sintetičkog porekla koja se nalazi na Spisku, u skladu sa Konvencijom o psihotropnim supstancama, odnosno supstanca koja deluje primarno na centralni nervni sistem i menja moždane funkcije, zbog čega se menja percepcija, raspoloženje, svest i ponašanje. No, Zakon poznaje i pojam "nova psihoaktivna supstanca". To je shodno članu 3, stav 14. Zakona svaka supstanca u čistom obliku ili u obliku preparata koja nije propisana prema Jedinstvenoj konvenciji o opojnim drogama Ujedinjenih nacija iz 1961. godine, izmenama i dopunama Protokola iz 1972. godine i Konvencijom o psihotropnim supstancama Ujedinjenih nacija iz 1971. godine, a koja može da predstavlja zdravstvenu ili socijalnu pretnju, kao i supstance koje su propisane navedenim Konvencijama,

c) proizvodi biološkog porekla koji imaju psihoaktivno dejstvo¹⁹⁴ i

d) druge psihoaktivne kontrolisane supstance¹⁹⁵.

U vezi sa opojnim drogama su i druge supstance ili preparati, čijom zloupotrebom, se na isti ili sličan način može dovesti u opasnost zdravlje ljudi, pa i njihov život¹⁹⁶. Njihova pojamna određenja takođe daje odredba člana 3. Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama. To su¹⁹⁷:

a) preparat - magistralni i galenski lek izrađen u skladu sa zakonom kojim se uređuju lekovi i medicinska sredstva,

¹⁹³ B. Petrović, O drogama koje je najčešće zloupotrebljavaju, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 2002. godine, str. 287-310.; D. Đokić, Zaštitite svoje dete od droge, Beograd, 2000. godine, str. 51-67.; J. Bukelić, Droga – mit ili bolest, Beograd, 1988. godine, str. 52-66.; B. J. Jaffe, R. Peterson, R. Hodgson, Ovisnosti – problemi i rješenja, Zagreb, 1986. godine, str. 63-81.

¹⁹⁴ D. Obradović, Da li je svaka marihuana opojna droga u krivičnopravnom smislu, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije, Beograd, broj 2/1999. godine, str. 68-72.; B. Vukosavljević, Droga stop – hoću da živim, Nova Varoš, 2011. godine, str. 56-73.

¹⁹⁵ B. Bisio, Psiha i droga, Zagreb, 1977. godine, str. 113-128.; Lj. Radovančev, Omladina između krize i ovisnosti, Zagreb, 1990. godine, str. 39-54.; I. Tulevski, Što se toa narkomanii, Skopje, 1979. godine, str. 54-72.

¹⁹⁶ D. Savić, B. Kapamadžija, Droge i mladi, Novi Sad, 1987. godine, str. 36-59.

¹⁹⁷ B. Otašević, N. Đurđević, Krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet doping sredstava – problem u radu organa otkrivanja i sudska praksa, Zbornik radova, Sudski postupak – Pravda i pravičnost, Beograd, 2022. godine, str. 331-350.

b) biljka ili deo biljke¹⁹⁸ - svaka biljka iz koje se može dobiti psihoaktivna kontrolisana supstanca, a koja je na Spisku u skladu sa potvrđenim konvencijama Ujedinjenih nacija u oblasti psihoaktivnih kontrolisanih supstanci,

c) makova slama (*Stramentum Papaveris*) - osušena zrela čaura i stabljika maka, koje se koriste kao prirodna industrijska sirovina za dobijanje opijumskih alkaloida, a posebno morfina,

d) konoplja - cvetni ili plodni vrh biljke roda *Cannabis*, odnosno deo biljke roda *Cannabis* koji je iznad zemlje, uključujući i vrh,

e) grm koke - svi primerci vrste *Erythroxylon*, a list koke je list grma koke, osim hemijski obrađenog lista iz kog su uklonjeni svi alkaloidi, uključujući i alkaloid ekgoninske klase (kao što su kokain, ekgonin i drugi) i

f) preparat - mešavina koja sadrži jednu ili više novih psihoaktivnih supstanci.

Ministar zdravlja (član 8.) utvrđuje Spisak psihoaktivnih kontrolisanih supstanci u skladu s potvrđenim konvencijama Ujedinjenih nacija koje uređuju oblast psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, kao i psihoaktivne kontrolisane supstance utvrđene na predlog organa nadležnih u oblasti psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, na predlog Komisije. Ovaj se Spisak objavljuje u javnom glasilu - Službenom glasniku Republike Srbije. Spisak sadrži sledeće podatke o svakoj psihoaktivnoj kontrolisanoj supstanci (član 9.): hemijsko ime (naziv prema Međunarodnoj uniji za čistu i primenjenu hemiju - IUPAC), bruto-hemijsku formulu i tarifni stav iz nomenklature Carinske tarife (HS broj). Ako postoje stereoizomeri čija je struktura poznata, na Spisak se dodaju i njihove odgovarajuće oznake (R/S, E/Z, cis/trans i dr.), dok se stereoizomeri čija struktura nije poznata označavaju izrazom "svi stereoizomeri". Na Spisak se dodaju i internacionalni nezaštićeni naziv (INN) psihoaktivne kontrolisane supstance, CAS broj (*Chemical Abstract Service Number*), takođe poznat kao broj iz Međunarodnog registra hemikalija, pojedini alternativni, trivijalni, odnosno nazivi na latinskom jeziku.

Psihoaktivne kontrolisane supstance na Spisku razvrstavaju se u liste od 1 do 7, u skladu s potvrđenim konvencijama Ujedinjenih nacija (član 10.)¹⁹⁹:

a) Lista 1 obuhvata opojne droge koje se koriste u terapijske i naučno-istraživačke svrhe, u skladu s Listom 1 i Listom 2 Jedinственe konvencije o opojnim drogama,

b) Lista 2 obuhvata opojne droge koje mogu prouzrokovati oštećenje zdravlja ljudi, u skladu s Listom 4 Jedinственe konvencije o opojnim drogama,

c) Lista 3 obuhvata preparate koji sadrže opojne droge, a koriste se u terapijske svrhe, u skladu s Listom 3 Jedinственe konvencije o opojnim drogama,

d) Lista 4 obuhvata psihotropne supstance koje mogu prouzrokovati teško oštećenje zdravlja ljudi, u skladu s Listom 1 Konvencije o psihotropnim supstancama,

¹⁹⁸ D.Obradović, Da li je svaka marihuana opojna droga u krivičnopravnom smislu, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 11/1999.godine, str.54-56.; D.Obradović, Da li je svaka marihuana opojna droga u krivičnopravnom smislu, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije, Beograd, broj 2/1999.godine, str.68-72.

¹⁹⁹ B.Bisio, Psiha i droga, Zagreb, 1977.godine, str.113-128.; V.Popadić, B.Avranić, Priručnik o opojnim drogama, Beograd, 1970.godine, str.49-63.; A.Ramah, Psihoaktivne supstance – dejstva, posledice i lečenje, Beograd, 2001.godine, str.87-102.

e) Lista 5 obuhvata psihotropne supstance koje se koriste u ograničene terapijske i naučnoistraživačke svrhe, u skladu s Listom 2 Konvencije o psihotropnim supstancama,

f) Lista 6 obuhvata psihotropne supstance koje se koriste u terapijske i naučnoistraživačke svrhe, u skladu s Listom 3 Konvencije o psihotropnim supstancama i

g) Lista 7 obuhvata psihotropne supstance koje se koriste u terapijske i naučnoistraživačke svrhe, u skladu s Listom 4 Konvencije o psihotropnim supstancama.

Psihoaktivne kontrolisane supstance koje su navedene u konvencijama Ujedinjenih nacija za oblast psihoaktivnih kontrolisanih supstanci ne mogu biti svrstane u listu koja zahteva niži stepen kontrole nego što je propisano konvencijama.

Preparat koji sadrži dve ili više psihoaktivnih kontrolisanih supstanci podleže nadzoru koji se primenjuje na najstrože kontrolisanu psihoaktivnu supstancu u tom preparatu, u skladu sa zakonom i propisima donetim za njegovo sprovođenje (član 11.).

O korišćenju navedenih psihotropnih kontrolisanih supstanci govori odredba člana 12. Zakona. Tako se psihoaktivne kontrolisane supstance navedene u Listi 2 i Listi 4 Spiska koriste se u naučnoistraživačke svrhe, a samo izuzetno i u terapijske svrhe, u skladu sa ovim zakonom i propisima donetim za sprovođenje ovog zakona, dok psihoaktivne kontrolisane supstance navedene u listama 1, 3, 5, 6 i 7 Spiska mogu da se koriste u terapijske i naučnoistraživačke svrhe, u skladu sa ovim zakonom i propisima donetim za sprovođenje ovog zakona. S druge strane, na lekove koji sadrže psihoaktivne kontrolisane supstance navedene u Spisku, primenjuju se propisi o lekovima i medicinskim sredstvima, ako ovim zakonom nije drukčije uređeno (član 13.).

5.1.2. Delatnosti u vezi sa psihoaktivnim kontrolisanim supstancama

Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama²⁰⁰ izričito propisuje način, postupak i uslove za preduzimanje pojedinih delatnosti u vezi sa psihoaktivnim kontrolisanim supstancama kao što su: a) proizvodnja, b) promet, c) upotreba, d) dostava, e) davanje i f) odlaganje psihoaktivnih kontrolisanih supstanci²⁰¹. Ovo definisanje ima značaj i u oblasti krivičnog (pa i privredno-prestupnog, odnosno prekršajnog) zakonodavstva budući da se ono koristi prilikom određivanja radnje izvršenja nekog od propisanih kažnjivih delikata, čija se obeležja upravo sastoje u postupanju protivno podredbama ovog zdravstvenog zakona²⁰². S tim u vezi treba ukazati na odredbu člana 3, tačka 12. Zakona koja određuje zloupotrebu psihoaktivnih kontrolisanih supstanci kao upotrebu (u najširem smislu)

²⁰⁰ Službeni glasnik Republike Srbije broj 99/2010 i 57/2018.

²⁰¹ V.Kušević, Zloupotreba droga, Zagreb, 1987.godine, str.22-37.; M.D.Cole, The analyses of controlled substances, New York, 2003.godine, str.131-148.; S.Petrović, Droga i ljudsko ponašanje, Beograd, 2001.godine, str.63-76.

²⁰² M.Kovačević, Suzbijanje zloupotrebe opojnih droga, Pravni život, Beograd, broj 10/2009.godine, str.707-718.; M.Singer, Droga, omladina, kriminalitet, Zagreb, 1981.godine, str.72-87.; M.Mugoša, Znanjem protiv droge, Podgorica, 2008.godine, str.38-42.; M.Todorović, Droge i čovekova psiha, Beograd, 1991.godine, str.71-86.; N.Filipović, Istine o marihuani i hašišu, Tuzla, 1989.godine, str.61-75.

psihoaktivnih kontrolisanih supstanci koje su zabranjene, kao i upotrebu psihoaktivnih kontrolisanih supstanci na način, u količinama i za indikacije za koje nisu propisane²⁰³.

Tako je Zakon (član 5.) zabranio proizvodnju, promet i upotrebu psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, kao i dostavu psihoaktivnih kontrolisanih supstanci i biljaka iz kojih se mogu dobiti psihoaktivne kontrolisane supstance, osim pod uslovima propisanim zakonom²⁰⁴. Takođe je zabranjeno dostavljanje na bilo koji način drugim licima gljive iz porodice *Psilocybe*, kao i druge gljive iz kojih se mogu dobiti psihoaktivne kontrolisane supstance.

To ukazuje da se na proizvodnju, promet, upotrebu i dostavu psihoaktivnih kontrolisanih supstanci primenjuju propisi kojima se uređuju krivična dela (Krivični zakonik Republike Srbije iz 2005.godine sa novelama do 2019.godine). Dalje, zabranjeno (član 6.) je davanje psihoaktivne kontrolisane supstance s hranom, pićem ili na bilo koji drugi način, osim u svrhu propisanog lečenja, u skladu sa zakonom i propisima donetim za njegovo sprovođenje. Konačno, zabranjeno je psihoaktivne kontrolisane supstance i medicinska sredstva koja su upotrebljena za njihovu primenu odlagati na način i na mestu koje nije posebno određeno za tu svrhu, suprotno zakonu i njegovim podzakonskim propisima²⁰⁵.

U smislu pojmovnog određenja navedenih delatnosti koje su zabranjene, nedozvoljene i proskribovane u pravu Republike Srbije sam je Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama u odredbi člana 3.odredio njihove definicije na sledeći način²⁰⁶:

a) gajenje biljke - setva, odnosno sadnja, gajenje i žetva, odnosno berba biljke ili delova biljke iz koje se može dobiti psihoaktivna kontrolisana supstanca (tačka 8.),

b) izvoz ili uvoz psihoaktivnih kontrolisanih supstanci obuhvata njihovo fizičko prenošenje iz jedne države u drugu (tačka 9.),

c) posedovanje²⁰⁷ - državina psihoaktivne kontrolisane supstance nad kojom se vrši faktička vlast ili na drugi način sprovode aktivnosti pod uslovima propisanim ovim zakonom i propisima donetim za sprovođenje ovog zakona (tačka 10.) i

d) nedozvoljena proizvodnja i promet psihoaktivnih kontrolisanih supstanci - gajenje biljke iz koje se može dobiti psihoaktivna kontrolisana supstanca, posedovanje sredstava za proizvodnju psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, kao i proizvodnja, promet i posedovanje psihoaktivne kontrolisane supstance suprotno odredbama ovog zakona (tačka 13.).

²⁰³ I.Simić, Krivično delo neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga i njihovog onemogućavanja, Bezbednost, Beograd, broj 6/1995.godine, str.805-812.; V.Hudolin, Istina o drogama, Zagreb, 1982.godine, str.63-78.; E.Vujević, Droga - opća opasnost, Split, 2001.godine, str.78-91.; J.Joev, Zavisnost od drogi i tutun, Skopje, 1989.godine, str.69-81.

²⁰⁴ D.Savić, B.Kapamadžija, Droge i mladi, Novi Sad, 1987.godine, str.36-59.; M.Rajković, M.Lučić, Farmaceutski preparati i opojne droge kao kontaminirajuće supstance površinskih i otpadnih voda, Zaštita materijala, Beograd, broj 3/2018.godine, str.367-384.

²⁰⁵ Lj.Mitrović, Opojne droge u kaznenom zakonodavstvu Republike Srpske i Bosne i Hercegovine, Defendologija, Banja Luka, broj 21-22/2008.godine, str. 43-52.

²⁰⁶ B.Otašević, Procedure na mestu otkrivanja tajnih laboratorija za proizvodnju droga, Bezbednost, policija, građani, Banja Luka, broj 1/2018.godine, str.3-20.

²⁰⁷ D.Marinković, Neovlašćeno držanje opojnih droga kao krivično delo, Pravni život, Beograd, broj 9/2004.godine, str.187-199.

S druge strane, oglašavanje psihoaktivnih kontrolisanih supstanci je (prema odredbi člana 7.) svaki oblik davanja informacija o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama opštoj i stručnoj javnosti. Zabranjeno je oglašavanje psihoaktivnih kontrolisanih supstanci: a) kojim se bilo koje lice navodi na zaključak da psihoaktivne kontrolisane supstance spadaju u hranu, dodatke hrani ili predmete opšte upotrebe, b) kojim se bilo kojem licu, na bilo koji način, daju netačne i nepotpune informacije, odnosno kojim se kod bilo kojeg lica stvara zabluda u vezi s primenom, odnosno upotrebom psihoaktivnih kontrolisanih supstanci i c) upotrebom slike, crteža, znakova, izraza ili teksta kojim bi bilo koje lice moglo da se dovede u zabludu u vezi sa sastavom, svojstvom, namenom ili dejstvom psihoaktivnih kontrolisanih supstanci. Pri tome je sam Zakon izričito predvideo da se ne smatra ovakvim oglašavanjem - objavljivanje stručnih stavova i obaveštenja o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama u stručnim knjigama i drugim stručnim publikacijama, na stručnim skupovima, kao i u sredstvima informisanja u kojima se iznose stavovi stručne javnosti.

Za predmet našega rada na ovom mestu su značajne odredbe Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama koje su sistematizovane u četvrtom delu pod nazivom: "Proizvodnja i promet psihoaktivne kontrolisane supstance". Ovde su decidirano propisani način, postupak, uslovi, te dobijanje dozvole nadležnog državnog organa (ministra zdravlja) koji se zahtevaju za preduzimanje zakonom propisanih delatnosti proizvodnje i stavljanja u promet psihoaktivnih kontrolisanih supstanci.

Proizvodnja i promet psihoaktivne kontrolisane supstance su uređeni u odredbi člana 22. Zakona²⁰⁸.

Tako se pod proizvodnjom psihoaktivne kontrolisane supstance smatraju: priprema, izolovanje, sinteza, prečišćavanje, modifikacija, prerada, mešanje, pakovanje i svaki drugi postupak kojim se dobija ili se doprinosi dobijanju psihoaktivne kontrolisane supstance korišćenjem hemijskih, fizičkih i bioloških procesa, a koje obavlja pravno lice u skladu sa zakonom i propisima donetim za njegovo sprovođenje²⁰⁹.

Promet psihoaktivne kontrolisane supstance, u smislu ovog zakona, jeste promet na veliko koji obuhvata: izvoz, uvoz, tranzit, prevoz, skladištenje, distribuciju, prodaju, kupovinu, posredovanje pri kupovini ili prodaji i slično, a koji obavlja pravno lice u skladu sa ovim zakonom i propisima donetim za sprovođenje ovog zakona²¹⁰.

Posedovanje²¹¹ psihoaktivne kontrolisane supstance bez dozvole za proizvodnju, odnosno promet psihoaktivne kontrolisane supstance su delatnosti koje Zakon propisuje u odredbi člana 35. Prema zakonskom rešenju posedovanje psihoaktivne kontrolisane supstance bez dozvole za proizvodnju, odnosno promet psihoaktivne kontrolisane supstance (koje

²⁰⁸ D.Marinković, B.Otašević, Droge i kriminal – kriminološko-kriminalistički aspekti, Zbornik radova, Suprotstavljanje savremenom organizovanom kriminalu i terorizmu, Beograd, 2011.godine, str.275-292.

²⁰⁹ I.Simić, Krivično delo neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga i njihovog onemogućavanja, Bezbednost, Beograd, broj 6/1995.godine, str.805-812.

²¹⁰ B.Banović, O.Lajić, Suzbijanje krijumčarenja i trgovine opojnim drogama na području južnobačkog okruga, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 1/2003.godine, str.39-63.

²¹¹ D.Marinković, Neovlašćeno držanje opojnih droga kao krivično delo, Pravni život, Beograd, broj 9/2004.godine, str.187-199.

su navedene u listama 1, 3, 5, 6 ili 7 Spiska), dozvoljeno je sledećim licima pod uslovima koje propiše minister zdravlja: 1) zdravstvenim ustanovama i drugim oblicima zdravstvene službe (privatna praksa) radi obavljanja delatnosti, u skladu sa zakonom, 2) veterinarskim organizacijama radi obavljanja delatnosti, u skladu sa zakonom, 3) ustanovama socijalne zaštite za smeštaj štićenika, odnosno korisnika u količini koja je neophodna za terapiju štićenika, odnosno korisnika, 4) pravnim licima ovlašćenim za uništavanje oduzetih psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, 5) apotekama osnovanim kao zdravstvena ustanova i privatna praksa radi izdavanja psihoaktivnih kontrolisanih supstanci na osnovu recepta, za izradu galenskih i magistralnih lekova, odnosno za skladištenje, 6) državnim organima za obavljanje aktivnosti iz njihovih nadležnosti, u skladu sa zakonom, 7) punoletnim pacijentima i roditeljima, odnosno starateljima maloletnih pacijenata, odnosno članovima uže porodice, u količini koju odredi doktor medicine ili doktor stomatologije, 8) kapetanima plovnih i vazdušnih transportnih sredstava u količini neophodnoj za apoteku transportnog sredstva i 9) drugim pravnim i fizičkim licima, u skladu s ovim zakonom i propisima donetim za sprovođenje ovog zakona.

Pored toga, dozvoljeno je posedovanje psihoaktivne kontrolisane supstance za potrebe naučnoistraživačke delatnosti. Tako Zakon (član 36.) predviđa da pravno lice koje obavlja naučnoistraživačku delatnost, odnosno vrši hemijske sinteze, hemijske modifikacije ili izolovanje psihoaktivne kontrolisane supstance kao i njihovih derivata, u skladu s propisima kojima se uređuje naučnoistraživačka delatnost, vojni instituti koji obavljaju naučnoistraživačku delatnost u skladu s posebnim propisima, toksikološke laboratorije, laboratorije zdravstvenih instituta, kao i specijalizovane dijagnostičke laboratorije mogu u naučne i obrazovne svrhe takođe mogu da poseduju psihoaktivnu kontrolisanu supstancu na osnovu saglasnosti koju rešenjem daje ministar.

Skladištenje psihoaktivne kontrolisane supstance uređuje član 39. Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama. Naime, pravno lice kome je izdata dozvola za proizvodnju, odnosno promet psihoaktivne kontrolisane supstance dužno je da skladišti takvu supstancu iz lista 1, 2, 4, 5 i 6 Spiska u zaključanim prostorijama, na čijem ulazu je istaknut natpis da je neovlašćenim licima zabranjen pristup, a čija su vrata, prozori, zidovi, tavanice i podovi napravljeni od materijala koji otežava pristup skladištenim supstancama. Takođe je ovo lice dužno da preduzme mere za zaštitu od oštećenja, gubitka, krađe i zloupotrebe uskladištene psihoaktivne kontrolisane supstance, kao i opreme koja se koristi za njenu proizvodnju, tako što će obezbediti stalno prisustvo službe obezbeđenja i odgovarajuće tehničke uređaje.

Zakon posebno uređuje transport psihoaktivne kontrolisane supstance budući da se radi o visokorizičnoj delatnosti. Tako je u odredbi člana 40. propisano da transport psihoaktivne kontrolisane supstance može da obavlja pravno lice kome je izdata dozvola za proizvodnju, odnosno promet psihoaktivne kontrolisane supstance, kao i drugo pravno lice koje obavlja delatnost prevoza pod uslovima propisanim ovim zakonom. U tom slučaju se ove supstance transportuju se isključivo u metalnim kontejnerima sa sigurnosnom bravom ili u posebno konstruisanom prtljažniku s mehanizmom za zaključavanje ili u zatvorenom odeljku vozila koji je adaptiran tako da psihoaktivne kontrolisane supstance ne mogu da dospeju van njega.

Pri tome je važno da tokom transporta ne sme biti izmenjena priroda psihoaktivne kontrolisane supstance ili njeno pakovanje. Takođe, tokom utovara i istovara psihoaktivne

kontrolisane supstance mora da bude obezbeđen fizički nadzor. U svakom slučaju pravno lice koje obavlja transport psihoaktivnih kontrolisanih supstanci dužno je da preduzme mere opreza da se prevozno sredstvo ne bi koristilo za nedozvoljen promet psihoaktivnih kontrolisanih supstanci. Pri tome pravci kojima se transportuju psihoaktivne kontrolisane supstance moraju da budu povremeno menjani i ne smeju da budu poznati javnosti.

Konačno, promet psihoaktivne kontrolisane supstance na veliko i na malo Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama precizno uređuje. Tako pravno lice kome je izdata dozvola za proizvodnju, odnosno promet na veliko psihoaktivne kontrolisane supstance (član 42.) može psihoaktivnu kontrolisanu supstancu da prodaje samo drugom pravnom licu kome je izdata dozvola za proizvodnju, odnosno promet psihoaktivne kontrolisane supstance, da je kupuje od njega, prevozi ili na drugi način stavlja u promet. S druge strane, promet na malo lekova koji sadrže psihoaktivnu kontrolisanu supstancu obavlja se u apoteci u skladu sa zakonom.

Izvoz, odnosno uvoz psihoaktivne kontrolisane supstance može (član 46.) da obavlja samo pravno lice kome je izdata dozvola za proizvodnju, odnosno promet psihoaktivne kontrolisane supstance. Za svaki pojedinačan izvoz, odnosno uvoz psihoaktivne kontrolisane supstance ministar zdravlja izdaje posebnu dozvolu za period od tri meseca u propisanom postupku. Izvozom (iznošenjem), odnosno uvozom (unošenjem) ne smatraju se (član 51.):

a) iznošenje preko državne granice ograničene količine psihoaktivne kontrolisane supstance ako se iznosi za potrebe zdravstvenih ili veterinarskih usluga koje pružaju jedinice Vojske Srbije koje su aktivne u inostranstvu,

b) unošenje preko državne granice ograničene količine psihoaktivne kontrolisane supstance ako su ostatak rezervi koje su bile obezbeđene za aktivnosti jedinica Vojske Srbije nakon što su prestale ili ograničene njihove aktivnosti u inostranstvu i

c) unošenje preko državne granice ograničene količine psihoaktivne kontrolisane supstance ako je proglašena elementarna nepogoda ili vanredno stanje u skladu sa zakonom.

Uslove za iznošenje, odnosno unošenje psihoaktivne kontrolisane supstance preko državne granice, kao i potrebnu dokumentaciju propisuje ministar, uz saglasnost ministra nadležnog za poslove odbrane i ministra nadležnog za unutrašnje poslove.

U vezi sa tim jeste i prenošenje psihoaktivne kontrolisane supstance za potrebe lične terapije prilikom prelaska državne granice. Stoga Zakon (član 52.) navodi da se prenošenjem psihoaktivne kontrolisane supstance za potrebe lične terapije prilikom prelaska državne granice smatra iznošenje, odnosno unošenje one količine psihoaktivne kontrolisane supstance koja je licu koje prelazi državnu granicu potrebna za ličnu terapiju ili za terapiju životinje koja putuje s njim, a koja ne može da bude veća od mesečne potrebe u toku kalendarske godine. U tom slučaju količina psihoaktivne kontrolisane supstance koju lice koje prelazi državnu granicu nosi sa sobom za lečenje konvulzija ne može da bude veća od šestomesečne potrebe u toku kalendarske godine.

Tranzit psihoaktivne kontrolisane supstance (član 53.) predstavlja prevoz pošiljke koja sadrži psihoaktivnu kontrolisanu supstancu preko teritorije Republike Srbije, bez promene vlasništva nad pošiljkom i bez promene krajnjeg odredišta i korisnika. Prema

izričito slovu Zakona pravno lice ne može da obavi tranzit pošiljke koja sadrži psihoaktivnu kontrolisanu supstancu bez dozvole za izvoz koju je izdala zemlja iz koje se psihoaktivna kontrolisana supstanca izvozi, kao i bez dozvole za uvoz koju je izdala zemlja u koju se psihoaktivna kontrolisana supstanca uvozi.

Samo u izuzetnim slučajevima za tranzit psihoaktivne kontrolisane supstance nije potrebna dozvola za izvoz ako za tu psihoaktivnu kontrolisanu supstancu nadležni organ države iz koje potiče pošiljka psihoaktivne kontrolisane supstance ne predviđa izdavanje dozvole za izvoz. Pri tome je važno istaći da tokom tranzita pošiljka koja sadrži psihoaktivnu kontrolisanu supstancu mora biti pod carinskim nadzorom i ona ne sme da se istovara iz prevoznog sredstva navedenog u dozvolama za izvoz, odnosno uvoz. Prevoznik je dužan da obezbedi uslove da tokom tranzita priroda psihoaktivne kontrolisane supstance ostane neizmenjena i da se ne izgubi psihoaktivna kontrolisana supstanca, kao i da originalno pakovanje i pečati ostanu neizmenjeni.

Konačno, u glavi šestoj pod nazivom: "Gajenje biljaka iz kojih se mogu dobiti psihoaktivne kontrolisane supstance. Na ovom mestu je izričito propisano da je zabranjeno gajenje biljaka iz kojih se mogu dobiti psihoaktivne kontrolisane supstance, kao i njihov promet i posedovanje, osim pod uslovima propisanim ovim zakonom i propisima donetim za sprovođenje ovog zakona (član 58.).

Takođe je zabranjeno preduzimanje sledećih alternativno propisanih delatnosti kao što su: 1) gajenje vrsta i varijeteta konoplje (rod *Cannabis*) koji mogu sadržati više od 0,3% supstanci iz grupe tetrahidrokanabinola, 2) gajenje grma koke iz porodice *Erythroxylon*, 3) gajenje maka (*Papaver somniferum L.*, *Papaveraceae*), 4) gajenje biljke kat iz roda *Catha* (*Catha edulis*), 5) gajenje biljke pejota (*Lophophora williamsii*), 6) gajenje pečuraka iz roda *Psilocybe* koje sadrže halucinogeni alkaloid psilocybin i 7) gajenje parazitskih gljivica *Claviceps purpurea* (*Fries*) *Tulasne*, *Clavicipitaceae* (poznatih kao ergot gljivice) radi izolovanja, odnosno prerade liserginske kiseline.

Kada se radi o samoniklim biljkama iz kojih se može dobiti psihoaktivna kontrolisana supstanca (član 59.) propisano je da one moraju biti uništene bez odlaganja, od strane lica koje po bilo kom osnovu poseduje, koristi, odnosno ima vlasništvo nad zemljištem na kome je biljka izrasla.

Pored napred navedenih zabrana, Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama (član 60.) dozvoljava gajenje konoplje (*Cannabis*) fizičkom ili pravnom licu, ali u određenoj nameni (cilju ili svrsi) - samo radi: a) proizvodnje vlakana, b) proizvodnje semena za ishranu životinja, c) daljeg razmnožavanja, d) prerade, e) ispitivanja kvaliteta semena i f) prometa semena, odnosno uz dozvolu ministarstva poljoprivrede.

Takođe, Zakon dozvoljava gajenje maka koji nije namenjen za proizvodnju psihoaktivnih kontrolisanih supstanci (član 61.) - (*Papaver somniferum L.*) fizičkom ili pravnom licu, ali samo u prehrambene svrhe na osnovu dozvole ministarstva poljoprivrede. Na isti način, za izvoz, odnosno uvoz slame maka potrebna je takođe dozvola za izvoz, odnosno uvoz slame maka (član 62.).

5.2. Zakon o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci

Zakonom o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci²¹² (2005.) uređuju se uslovi za proizvodnju i promet na veliko supstanci koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci (prekursori), nadzor u ovoj oblasti radi sprečavanja njihove zloupotrebe ili korišćenja u nedozvoljene svrhe, kao i druga pitanja od značaja za ovu oblast. I ovaj Zakon, kao i drugi zakonski propis iz ove oblasti – Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama, u svojim uvodnim odredbama daje pojmovno određenje opojnih droga i psihotropnih supstanci. Ovako određeni pojmovi se koriste pri analizi različitih oblika/vidova ispoljavanja zloupotrebe opojnih droga, što je upravo predmet našeg razmatranja²¹³.

5.2.1. Pojam i vrste opojnih droga

Tako Zakon o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci sadrži sledeće definicije (član 2.)²¹⁴:

a) prekursor - supstanca koja je utvrđena Spiskom prekursora, kao i smeša supstanci ili prirodni proizvod koji sadrži prekursor, a koji se koriste za nedozvoljenu proizvodnju opojnih droga i psihotropnih supstanci (tačka 1.),

b) smeša - mešavina ili rastvor dve ili više supstanci (tačka 1a.),

c) prirodni proizvod - supstanca koja se kao takva nalazi u prirodi neprerađena ili prerađena isključivo ručnim, mehaničkim ili gravitacionim putem, rastvaranjem u vodi, flotacijom, ekstrakcijom pomoću vode, destilacijom vodenom parom ili uparavanjem vode, ili izdvojena iz vazduha na bilo koji način (tačka 1b.) i

d) supstanca van Spiska prekursora - svaka supstanca koja može da se upotrebi za nedozvoljenu proizvodnju opojnih droga i psihotropnih supstanci, a nije utvrđena Spiskom prekursora (tačka 2.).

Druga glava Zakona o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci nosi naziv: "Klasifikacija prekursora". Na ovom mestu zakonodavac sve opojne droge, odnosno psihotropne supstance koje ulaze u pojam prekursora klasifikuje u četiri kategorije (član 4.). Tako se prekursori klasifikuju u sledeće kategorije. To su²¹⁵:

²¹² Službeni glasnik Republike Srbije broj 107/2005 i 25/2019.

²¹³ V. Kušević, Zloupotreba droga, Zagreb, 1987. godine, str. 22-37.

²¹⁴ Lj. Mitrović, Opojne droge u kaznenom zakonodavstvu Republike Srpske i Bosne i Hercegovine, Defendologija, Banja Luka, broj 21-22/2008. godine, str. 43-52.

²¹⁵ B. Otašević, N. Đurđević, Krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet doping sredstava – problem u radu organa otkrivanja i sudska praksa, Zbornik radova, Sudski postupak – pravda i pravičnost, Beograd, 2022. godine, str. 331-350.

a) prva kategorija - prekursori koji se koriste kao osnovna i najvažnija sirovina u proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci,

b) druga kategorija - prekursori koji se koriste kao pomoćne sirovine u proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci i razvrstavaju se u IIa i IIb potkategoriju,

c) treća kategorija - prekursori koji se koriste kao pomoćne sirovine u proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci, a koji se u tom procesu mogu zameniti i drugim odgovarajućim sirovinama i

d) četvrta kategorija - lekovi koji se upotrebljavaju u humanoj i veterinarskoj medicini koji sadrže efedrin ili soli efedrina, pseudoefedrin ili soli pseudoefedrina, odnosno norefedrin ili soli norefedrina.

U svakom slučaju ministar zdravlja na obrazloženi predlog Komisije za prekursore, utvrđuje Spisak prekursora, koji sadrži i njihovu klasifikaciju u kategorije prekursora. Taj se Spisak prekursora, koji se objavljuje u Službenom glasniku Republike Srbije, utvrđuje u skladu sa konvencijama Ujedinjenih nacija koje uređuju oblast opojnih droga i psihotropnih supstanci, kao i sa propisima Evropske unije koji se odnose na ovu oblast.

5.2.2. Delatnosti u vezi sa opojnim drogama

Treća glava Zakona nosi naziv: "Uslovi za proizvodnju i promet prekursora". Na ovom mestu su propisani uslovi, način i postupak preduzimanja različitih delatnosti u vezi sa proizvodnjom ili prometom prekursora. Svako odstupanje od navedenih pravila ponašanja predstavlja obeležje nekog od zakonom propisanih kažnjivih dela (delikata). Kao delatnosti, koje su zakonom propisane, u vezi sa prekursorima Zakon u odredbi člana 2. navodi sledeće²¹⁶:

a) proizvodnja (tačka 3.) - dobijanje prekursora sintezom ili izolovanjem iz prirodne ili sintetičke smeše supstanci, njihova modifikacija, prečišćavanje, prerada, pakovanje i mešanje radi dobijanja poluproizvoda ili gotovih proizvoda korišćenjem hemijskih, fizičkih i bioloških procesa, a obavlja je pravno lice,

b) promet (tačka 4.) - promet prekursora na veliko koji obuhvata: uvoz, izvoz, tranzit, prevoz, skladištenje, isporuku, prodaju, kupovinu, posredovanje pri kupovini ili prodaji prekursora, kao i svako rukovanje prekursorima, a koji obavlja pravno lice uz novčanu naknadu ili bez plaćanja, odnosno bez naplate protivvrednosti,

c) tranzit (tačka 5.) - prevoz prekursora preko teritorije Republike Srbije, bez pretovara, istovara ili zamene pošiljke od ulaska na teritoriju do izlaska sa teritorije Republike Srbije koji se vrši u skladu sa propisima kojima se uređuju carinski postupak i transport opasnih materija i

²¹⁶ D.Marinković, B.Otašević, Droge i kriminal – kriminološko-kriminalistički aspekti, Zbornik radova, Suprotstavljanje savremenom organizovanom kriminalu i terorizmu, Beograd, 2011.godine, str.275-292.

d) prevoz (tačka 6.) - prenošenje prekursora sa jednog mesta na drugo u Republici Srbiji, bez pretovara, istovara ili zamene pošiljke do krajnjeg mesta prevoza prekursora u Republici Srbiji, a koje obavlja prevoznik.

Proizvodnja i promet prekursora su dozvoljeni pod uslovima koji su propisani zakonom (član 6.), a na osnovu dozvole ministra zdravlja. Tako proizvodnju, odnosno promet prekursora prve, druge ili treće kategorije može obavljati samo pravno lice kome je Ministarstvo izdalo dozvolu za obavljanje proizvodnje, odnosno za obavljanje prometa tih prekursora. Pri tome je izričitom odredbom zabranjen promet na malo prekursora prve i druge kategorije, dok je u odnosu na prekursore treće kategorije dozvoljen promet na malo, ali u skladu sa propisima kojima se uređuje oblast hemikalija, biocidnih proizvoda i predmeta opšte upotrebe²¹⁷.

Pored toga, pravno lice koje je dobilo dozvolu ministarstva nadležnog za poslove veterine, za proizvodnju, odnosno promet na veliko lekova u skladu sa propisima kojima se uređuje oblast lekova, može da vrši proizvodnju, odnosno promet na veliko prekursora četvrte kategorije, dok je dozvoljen promet na malo prekursora četvrte kategorije u skladu sa propisima kojima se uređuje oblast lekova, zdravstvene zaštite ljudi i zdravstvene zaštite životinja.

S druge strane, pravno lice koje obavlja naučnoistraživačku delatnost (član 10.) u skladu sa propisima kojima se uređuje naučnoistraživačka delatnost, vojne ustanove, odnosno vojni instituti koji obavljaju naučnoistraživačku delatnost u skladu sa posebnim propisima, pravna lica koja izrađuju galenske, odnosno magistralne lekove, mogu upotrebljavati prekursore prve i druge kategorije za obavljanje redovne delatnosti, na osnovu dozvole za upotrebu prekursora prve i druge kategorije, koju izdaje Ministarstvo.

Na isti način je dozvoljen uvoz, odnosno izvoz prekursora druge ili treće kategorije (član 22.) koji vrši pravno lice na osnovu dozvole ministarstva za uvoz, odnosno izvoz prekursora.

²¹⁷ D.Klarić, Današnji trendovi kriminala u svezi sa zlouporabom droga i važne karakteristike kriminalističko-metodičkog pristupa u suzbijanju, Policija i sigurnost, Zagreb, broj 3-4/2008.godine, str.219-242.

Glava treća

Delikti nasilja i zloupotrebe opojnih droga

1. Uvod

Živimo u društvu tranzicije sa posttraumatskim karakteristikama koje je obeleženo izraženom destrukcijom, nasiljem, sadizmom, ubistvima i samoubistvima, kao deo psihopatologije svakodnevnog života²¹⁸. Mnogi socijalni analitičari poput Dirkema, Gurviča i dr. s razlogom su ukazivali na nasilje kao nezaobilazan problem u društvu. Prvo mesto u društvenim naukama pripada fenomenu nasilja koje je staro koliko i samo društvo²¹⁹. Pojava i problem delikata nasilja u društvu je u središtu društvenih nauka na osnovu kojih su objašnjavani mnogi društveni problemi. Nasilništvo danas postaje i ostaje ozbiljna sociološka, psihološka i pravna pojava i problem modernog društva koje nagrizava sve njegove segmente. Nasilje karakteriše, po pravilu, primena sile i ona je najčešće sredstvo za ostvarivanje nekog cilja, ali ona može biti i sama sebi cilj²²⁰.

Nasilje uvek znači jedan odnos između subjekta i objekta. Subjekt je uvek čovek, pojedinac, grupa ili čak i država preko nekih svojih organa, dok objekt može, takođe, biti čovek pojedinac ili grupa odnosno država u celini, ali i neka druga materijalna ili nematerijalna dobra. Svako protivpravno postupanje, preduzimanje bilo koje delatnosti (činjenja – pozitivne, aktivne radnje ili nečinjenja, propuštanja – negativne, pasivne radnje) fizičkog ili pravnog lica, na bilo koji način ili bilo kojim sredstvom kojim se prouzrokuje posledica u vidu promene ili stanja na objektu napada predstavlja delikt (ili javnopravni delikt za razliku od civilnog delikta koje se sankcioniše građanskim, civilnim – odštetnim pravom). Proučavanje delikata nasilja, kao jednog od najintragantnijih fenomena savremene civilizacije, ima poseban značaj u shvatanju, tumačenju i razumevanju ljudskog ponašanja i socijalne sredine. Nasilje je višeslojevit fenomen koga možemo posmatrati sa antropološkog, teološkog, filozofskog, sociološkog, psihološkog, medicinskog, pravnog i dr. aspekta²²¹.

²¹⁸ Igrački, J., Delikti nasilja i društvena reakcija. In: Prestup i kazna: de lege lata et de lege ferenda. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2014., str. 351-365. ISBN 978-86-83287-78-9.

²¹⁹ J. Igrački, Nasilničko ponašanje: krivičnopravni i kriminološki aspekt, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, 2013., Br. 2.

²²⁰ Igrački, J., Delikti nasilja i društvena reakcija. In: Prestup i kazna: de lege lata et de lege ferenda. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2014., str. 351-365. ISBN 978-86-83287-78-9.

²²¹ J. Igrački, Nasilničko ponašanje: krivičnopravni i kriminološki aspekt, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, 2/2013., str. 204.

Nasilje je tipično za organizovani kriminal i toliko je izraženo da ga intenzivno osećaju i obični građani. U okviru njega izvršavaju se ubistva, najčešće profesionalna, pretnje, iznude, ucene, otmice, razni oblici zastrašivanja, eliminisanje konkurencije. Ovakvo nasilje je najčešće usmereno van sopstvenih organizacija, ali nije retko da se primenjuje i prema delovima organizacije kako bi se obezbedila poslušnost, kako bi se kaznili pojedinci koji daju informacije državnim organima ili drugim kriminalnim organizacijama ali i da bi se kaznili oni koji ne poštuju vođu organizacije. Nasilje primenjuju profesionalci, plaćene ubice, grupe huligana, korumpirani saradnici iz vlasti, ali i mnogi iz posebno organizovanih grupa oformljenih za tu svrhu, a osim toga organizovani kriminalci podrazumeva i vršenje razbojništva, ucene, reket i kidnapovanja, a sa ciljem da se što pre dođe do zarade. Istraživanja takođe ukazuju i na povezanost organizovanog kriminala sa psihopatijom²²². To su delikti o čijem postojanju, odnosno o čijoj odgovornosti njihovih učinilaca - fizičkog ili pravnog lica, koje ga je prouzrokovalo u spoljnom, objektivnom svetu odlučuje nadležni državni organ, po pravilu sud²²³.

Nivo povezanosti korišćenja droge i fizičkog nasilja mladih, van škole praktično znači da je odnos tih ponašanja stabilniji i da će korišćenje droge češće, doslednije i više sistematski biti praćeno fizičkim nasiljem van škole nego onim u prostoru škole, kao i da je odnos korišćenja droge sa učestvovanjem u tučama van škole vrlo sličan sa onim kada se radilo o tučama u školi, valja zapaziti da postoje i neke važne razlike. Prvo, broj učenika koji ne učestvuju u ovim tučama van škole, a koriste drogu, nešto je manji nego kad se radilo o toj vrsti nasilja u školama (10,55% prema 13,63%). Saglasno tome, nešto je veći broj učenika koji su učestvovali u ovim tučama i koriste drogu (24,51) nego kada su bile tuče između učenika u školi (22,54%). Implikacija te povezanosti između učestvovanja u tučama i korišćenja droge može se opisati kao pravilnost koja govori da će po pravilu svako povećanje učestvovanja u tučama dovesti do povećanja u korišćenju droge, ili obrnuto, da će svako povećanje u broju učenika koji koriste drogu, biti praćeno porastom fizičkog nasilja i u školi i van škole²²⁴. Pitanje prevencije maloletničke delinkvencije je, po pravilu, dug proces eliminacije svih kriminogenih faktora koji su doveli do izvršenja krivičnog dela, ali i izgradnje i usvajanja pozitivnih stavova i sklonosti koji će maloletniku omogućiti da postane koristan član društva. Pronalaženje najefikasnijeg načina društvenog reagovanja na maloletničko prestupništvo je mnogo zahtevniji zadatak od puke primene normi maloletničkog krivičnog zakonodavstva²²⁵.

Teoretičari konsekvencijalizma dokazuju da kažnjavanje može imati više uticaja na redukciju kriminala od bilo koje druge prakse, i da je to ono što opravdava primenu kazne. Ne postoji, dakle, ništa posebno što izdvaja kaznu u odnosu na druge mere, već se

²²² A. D. Regier, E. M., Farmer, S. D., Rae, Z. B., Locke, S., Keith, L. L. Judd, & , F. Goodwin Comorbidity of mental disorders with 280 alchochol and other drug abuse. Journal of American Medical Association, 1990., 264, 2511-2518

²²³ D.Jovašević, Leksikon krivičnog prava, Beograd, 2011. godine, str.289-291.

²²⁴ I. Radovanović, Zloupotreba droge adolescenata u Beogradu, 2021.

²²⁵ Z. Stevanović, Lj. Ilijić, J. Igrački, *Izvršenje kazne maloletničkog zatvora*. In: Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2015.,str. 365-376. ISBN 978-86-83287-85-7.

ona samo smatra najefektnijim sredstvom za smanjenje stope kriminala²²⁶. Učiniocu delikta čija je odgovornost utvrđena, dokazana na zakonom propisani način izriče se javnopravna sankcija (najčešće kazna)²²⁷. Primenom takve sankcije se učiniocu delikta oduzimaju ili ograničavaju slobode ili prava koje inače uživa, ostvaruje, koristi u skladu sa pozitivnim zakonodavstvom, u čijoj se osnovi nalaze relevantni međunarodni standardi, pa i ustav kao najviši pravni akt države. Shodno tome, penetencijarni sistem u Srbiji ima izuzetno značajnu ulogu u procesu kontrole kriminaliteta i u sadejstvu sa drugim društvenim mehanizmima čini opštu društvenu reakciju na kriminalitet i druge sociopatološke pojave²²⁸. Po ovoj karakteristici se delikti još nazivaju kaznenim delima ili kažnjivim delima²²⁹.

Zavisno od izvora pravnih propisa koji predviđaju određeni delikt, razlikuju se: a) delikti po domaćim, internim, nacionalnim propisima i b) međunarodni delikti uspostavljeni po međunarodnim dokumentima. U okviru delikata (kaznenih dela ili kažnjivih dela) razlikuju se prema težini, opasnosti, stepenu krivice njihovih učinilaca, odnosno prouzrokovanim posledicama tri vrste. To su:

- a) krivična dela kao najteža vrsta delikata,
- b) privredni prestupi i
- c) prekršaji kao najblaža vrsta delikata²³⁰.

Postoji jedinstveno mišljenje da su život i telesni integritet čoveka, društvene vrednosti za čije očuvanje ne postoji samo pojedinačni, individualni, već opšti zajednički interes društva. Društvo preduzima mere u zakonodavnoj sferi²³¹.

Krivična dela su u Republici Srbiji najteži oblici protivpravnih ponašanja fizičkih i pravnih lica. Prema članu 14, stav 1. Krivičnog zakonika krivično delo je protivpravno u zakonu propisano delo koje je skrivljeno učinjeno i za čijeg je učinioca u zakonu propisana kazna ili druga krivična sankcija. Ovu vrstu delikata, po pravilu, propisuje Krivični zakonik (KZ) iz 2005.godine, a izuzetno i sporedno, pomoćno, dopunsko krivično zakonodavstvo (zakoni iz drugih oblasti društvenog ili privrednog života koji propisuju krivičnu odgovornost i kažnjivost za kršenje ovih propisa). Za njihove učinioce su propisane sledeće vrste krivičnih sankcija koje izriče nadležni krivični sud u zakonom propisanom krivičnom postupku. To su: a) kazne, b) mere upozorenja, c) mere bezbednosti i d) vaspitne mere²³².

U savremenim koncepcijama kažnjavanja najčešće se ističu tri glavna cilja: zaštita društva od prestupnika, resocijalizacija prestupnika i prevencija kriminalnog ponašanja

²²⁶ J. Igrački, Etičko-pravni aspekti kažnjavanja i kazne zatvora, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, 1/2016, str. 105-118.

²²⁷ I. Josipović, Prekršajni zakon u kontekstu reforme pravosuđa, Zbornik radova, Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva, Zagreb, 2008.godine, str. 111-130.

²²⁸ J. Igrački, Efekti zatvora u resocijalizaciji osuđenika, Beograd, 2020.

²²⁹ Đ.Đorđević, Osnovne karakteristike novog Zakona o prekršajima, Nauka, bezbednost, policija, Beograd, broj 1/2006. godine, str.51-73.

²³⁰ A.Šelih, Prekršaji kao ustavnopravna kategorija, Glasnik, Ljubljana, broj 4/2006. godine, str.139-149.

²³¹ J. Igrački, Krivičnopravni i kriminološki aspekti nasilja i nasilničkog ponašanja., Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, 2014., 33 (1). str., 137-148. ISSN 0350-2694

²³² D. Jovašević, Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2018. godine, str.12-13

²³³. U novijoj istoriji filozofije kažnjavanja primetan je zaokret (pre svega u američkom krivičnompravnom prostoru) sa konsekvencijalnih ka retributivnim teorijama kažnjavanja. Uobičajna tema među novim retributivistima je da prestupnici treba da dobiju kaznu “prema zaslugi”, da treba da budu kažnjeni proporcionalno težini učinjenog krivičnog dela. Von Hirsch smatra da princip proporcionalnosti treba da bude glavna smernica za sankcionisanje i da bi zakonodavci, kreatori kaznene politike, sudije, trebalo da teže ka tome da svaki prestupnik bude kažnjen proporcionalno težini krivičnog dela, kako bi ta kazna izražavala pravi stepen osude²³⁴. Postoje i drugi principi koji mogu biti u kontaktu sa principom proporcionalnosti, kao što je princip ekonomičnosti. Preterano insistiranje na proporcionalnosti takođe otežava efektivnu primenu alternativnih sankcija.

Alternativne sankcije predstavljaju primer kako se u okviru krivičnogpravnog sistema mogu kombinovati retributivni i konsekvencijalni ciljevi. Javljaju se tokom 1980-tih kao reakcija na problem prenaseljenosti zatvora, povećanje zatvorske populacije i troškova sistema izvršenja sankcija, ali delom i zbog “sve veće spoznaje da je kazna zatvora kontraproduktivna mera koja više pojačava nego što smanjuje kriminalne tendencije”²³⁵. Njihova primena je od velikog značaja i za teška krivična dela, jer se tako štede resursi krivičnog pravosuđa. Kod većine alternativnih sankcija, pored osuđenika i poverenika, aktivno učešće uzima i šira društvena zajednica, koja kroz različite vidove organizovanja u formi udruženja, uzima aktivno učešće kako u pomoći nadzora nad izvršenjem alternativnih sankcija, tako i u pomoći podrške osuđenom licu, čime se efikasno i javno sprovodi reintegracija osuđenika u društvo, pomažući osuđeniku da se ne oseća odbačenim u društvenoj zajednici²³⁶.

Prema podacima istraživanja²³⁷, na uzorku ispitivane populacije pravnosnažno osuđenih lica muškog pola koja su u periodu od 2011. godine do 2015. godine bila na izdržavanju kazne zatvora u kazneno-popravnim zavodima u Sremskoj Mitrovici, Požarevcu i Nišu, i koja su u tom periodu uslovno otpuštena, ukazuju da sudovi u Republici Srbiji u najvećem broju slučajeva, uslovno otpuštali osuđenike koji su bili na izdržavanju kazne zatvora za sledeća krivična dela: neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 246 KZ (545 osuđenika, odnosno 37,2%), razbojništvo iz čl. 206 KZ (219 osuđenika, odnosno 14,9%), teška krađa iz čl. 204 KZ (158 osuđenika, odnosno 10,7%), ubistvo iz čl. 113 KZ (104 osuđenika, odnosno 7,1%) i teška dela protiv bezbednosti javnog saobraćaja iz čl. 297 KZ (85 osuđenika, odnosno 5,7%); donetoje tri (3) rešenja, u okviru kojih su sudovi odredili primenu zaštitnog nadzora. Ovakva rešenja, u dva slučaja je doneo Viši sud u Leskovcu²³⁸, dok je u jednom slučaju rešenje o uslovnom otpustu, uz

²³³ J. Igrački, Politika strogog kažnjavanja: izazovi krivičnog prava uprevenciji kriminala, Bezbednost, (1). 2022., godine, str. 179-190, ISSN 0409-2953

²³⁴ A. Von Hirsch, Censure and sanctions. Oxford: Oxford University Press, 2003.

²³⁵ A. Duff, D. Garland, Introduction: ‘inking about punishment. U: Duff, A., Garland, D. (eds.) A reader on punishment. Oxford: Oxford University Press, 1994., str. 19.

²³⁶ J. Igrački, J. Ilić, Primena alternativnih sankcija u prevenciji kriminaliteta, Bilten sudske prakse, Apelacioni sud u Kragujevcu, (Ur.) D. Damjanović, str. 70-79, 1/2022., ISSN 2217-2718

²³⁷ N. Vujičić, Z. Stevanović, Lj. Ilijić, Primena instituta uslovnog otpusta od strane sudova u Republici Srbiji, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2017.

²³⁸ Kuo76/15 od 21.10.2015. godine; Kuo-84/15 od 23.11.2015. godine.

primenu zaštitnog nadzora, doneo Viši sud u Čačku²³⁹. Zajedničke karakteristike: 1) U sva tri slučaja, zaštitni nadzor je primenjen prema licima koja su izdržavala kaznu zatvora zbog izvršenja krivičnog dela iz čl. 246 KZ - Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga; 2) Prosečna dužina trajanja uslovnog otpusta: 1 godina 2 meseca i 9 dana (dakle, znatno više od prosečne dužine uslovljene kazne na nivou populacije uslovno otpuštenih lica; 3) Lica koja su uslovno otpuštena, dobila su pozitivno mišljenje ustanove u kojoj su izdržavala kaznu zatvora (KPZ Niš) uz preporuku sudu da se prema njima primene odgovarajuće mere, predviđene odredbom čl. 73 KZ.; 4) Zaštitni nadzor, u sva tri slučaja obuhvata primenu mera iz čl. 73 st. 1, tač. 7 i 9 KZ - uzdržavanje od upotreba droge ili alkoholnih pića i posećivanje određenih profesionalnih i drugih savetovališta ili ustanova i postupanje po njihovim uputstvima.

Krivična dela u vezi sa opojnim drogama gde se na najteži i najopasniji način ispoljavaju različiti oblici/vidovi zloupotrebe opojnih droga predviđa Krivični zakonik u posebnom delu, u glavi dvadesettrećoj pod nazivom: "Krivična dela protiv zdravlja ljudi"²⁴⁰. Na ovom su mestu propisana tri krivična dela ove vrste (o čijoj sadržini, opisu, karakteristikama, elementima bića i oblicima ispoljavanja sa propisanim kaznama ćemo govoriti na odgovarajućem mestu). To su:

- a) neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga – član 246.,
- b) neovlašćeno držanje opojnih droga - član 246a.i
- c) omogućavanje uživanja opojnih droga - član 247. KZ²⁴¹.

Privredni prestupi i prekršaji, kao lakši oblici ispoljavanja zloupotrebe opojnih droga su predviđeni medicinskim, zdravstvenim zakonodavstvom kojim je upravo konstituisan pravni režim proizvodnje, gajenja, prerade, prometa, izvoza, uvoza, tranzita, skladištenja, odnosno upotrebe opojnih droga (i srodnih supstanci: psihotropnih supstanci, psihoaktivnih kontrolisanih supstanci i prekursora)²⁴².

U Republici Srbiji privredne prestupe i prekršaje zloupotrebe opojnih droga predviđaju sledeći zakoni:

- a) Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama (2010)²⁴³ i
- b) Zakon o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci (2005).²⁴⁴

²³⁹ Kuo-74/15 od 9.12.2015. godine.

²⁴⁰ D.Marinković, Upporedni prikaz sankcionisanja zloupotrebe opojnih droga u zemljama Evropske unije i našem zakonodavstvu, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 1/2004.godine, str.161-175.

²⁴¹ B.Otašević, Suzbijanje zloupotreba opojnih droga, magistarski rad, neobjavljen, Beograd, 2007.godine, str.87-93.

²⁴² M.Bonačić, M.Rašo, Obilježja prekršajnog prava i sudovanja, aktuelna pitanja i prioriteti de lege ferenda, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, broj 19/2012. godine, str. 439-472.

²⁴³ Službeni glasnik Republike Srbije broj 99/2010 i 57/2018.

²⁴⁴ Službeni glasnik Republike Srbije broj 107/2005 i 25/2019.

2.Privredni prestupi

2.1.Privredni prestupi kao vrsta delikata

Privredni prestupi²⁴⁵ kao kažnjiva dela su društvenoštetna ponašanja u sferi privrednog i finansijskog poslovanja koja se određuju zakonom ili uredbom vlade donetoj na osnovu zakona²⁴⁶. Ovaj kažnjivi delikt čine sledeći elementi: a) delo pravnog lica i njegovog odgovornog lica, b) društvena štetnost, c) povreda propisa u sferi privrednog ili finansijskog poslovanja – protivpravnost i d) određenost dela u zakonu ili uredbi Vlade Republike Srbije²⁴⁷.

Kao učinioci privrednih prestupa mogu da se jave različiti subjekti kao što su: a) pravna lica, b) odgovorna lica u pravnom licu i c) preduzetnici. Po principu objektivne odgovornosti odgovaraju pravna lica kao učinioci ove vrste kažnjivih delikata, dok odgovorna lica i preduzetnici odgovaraju po principu subjektivne odgovornosti čiju osnovu čini krivica (vinost)²⁴⁸.

Učiniocu privrednog prestupa mogu se izreći sledeće sankcije. To su a) novčana kazna, b) uslovna osuda i c) zaštitne mere²⁴⁹.

Postupak za privredne presteupe vodi privredni (ranije trgovinski) sud po optužnom aktu javnog tužioca, odnosno Privredni apelacioni sud (kao sud drugog stepena).

2.2.Privredni prestupi iz Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama

Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama u glavi četrnaestoj predviđa dve vrste kaznenih dela (javnopravnih delikata). To su: a) privredni prestupi i b) prekršaji. Oni se sastoje u postupanju fizičkog i (ili) pravnog lica protivno njegovim odredbama, odnosno u svesnom kršenju ili nepostupanju po njegovim odredbama²⁵⁰.

Za postojanje ovih kažnjivih delikata potrebno je da se njihova radnja izvršenja preduzima u odnosu na posebnu vrstu objekta napada (gramatički objekat). To mogu biti (član 2.) psihoaktivne kontrolisane supstance. To su takve supstance koje se nalaze na Spisku psihoaktivnih kontrolisanih supstanci. Tu spadaju²⁵¹:

²⁴⁵ Službeni list SFRJ broj 4/77, 36/77, 14/85, 10/86, 74/87, 57/89 I 3/90, Službeni list SRJ broj 27/92, 16/93, 41/93, 50/93, 24/94, 28/96 i 64/2001 i Službeni glasnik Republike Srbije broj 101/2005.

²⁴⁶ D. Jovašević, Komentar Zakona o privrednim prestupima sa sudskom praksom, Beograd, 2001. godine, str. 8-13.

²⁴⁷ R.Ilić, S.Dinić, Kazneno pravo – prekršaji i privredni prestupi, Beograd, 2014.godine, str.6-13.

²⁴⁸ Lj.Jovanović, M.Jelačić, Prekršaji i privredni prestupi, Beograd, 1997.godine, str.189-192.

²⁴⁹ D. Jovašević, Privredni prestupi sa sudskoj praksi – Praktikum, Beograd, 2001. godine, str. 8-13.

²⁵⁰ V.Kozar, Privredni prestupi, Beograd, 2007.godine, str.21-24.

²⁵¹ M.Mugoša et al, Znanjem protiv droge, Podgorica, 2005.godine, str.56-82.; H.Korać, Droge kao uzrok pojave kriminaliteta – osvrt na kriminalitet u porodici, Novi Pazar, 2007.godine, str.65.82.; D.Ladevig, Droge med name, Ljubljana, 1973.godine, str.83-96.; Grupa autora, Educating Against Drug Abuse, Paris, 1987.godine, str.67-93.; B.Marković, Prirodne i sintetičke droge, Beograd, 2005.godine, str.52-85.

a) opojne droge, odnosno narkotici, opojna droga je (član 3, stav 1.) svaka supstanca biološkog, odnosno sintetičkog porekla koja se nalazi na Spisku, u skladu sa Jedinstvenom konvencijom o opojnim drogama²⁵², odnosno supstanca koja deluje primarno na centralni nervni sistem smanjujući osećaj bola, izazivajući pospanost ili budnost, halucinacije, smetnje u motornim funkcijama, kao i druge patološke ili funkcionalne promene centralnog nervnog sistema,

b) psihotropne supstance. To je u smislu člana 3, stav 2. Zakona svaka supstanca biološkog, odnosno sintetičkog porekla koja se nalazi na Spisku, u skladu sa Konvencijom o psihotropnim supstancama²⁵³, odnosno supstanca koja deluje primarno na centralni nervni sistem i menja moždane funkcije, zbog čega se menja percepcija, raspoloženje, svest i ponašanje. No, Zakon poznaje i pojam "nova psihoaktivna supstanca". To je shodno članu 3, stav 14. Zakona svaka supstanca u čistom obliku ili u obliku preparata koja nije propisana prema Jedinstvenoj konvenciji o opojnim drogama Ujedinjenih nacija iz 1961. godine, izmenama i dopunama Protokola iz 1972.godine i Konvencijom o psihotropnim supstancama Ujedinjenih nacija iz 1971.godine, a koja može da predstavlja zdravstvenu ili socijalnu pretnju, kao i supstance koje su propisane navedenim konvencijama,

c) proizvodi biološkog porekla koji imaju psihoaktivno dejstvo i

d) druge psihoaktivne kontrolisane supstance.

U vezi sa opojnim drogama su i druge supstance ili preparati, čijom zloupotrebom, se na isti ili sličan način može dovesti u opasnost zdravlje ljudi, pa i njihov život. Njihova pojamna određenja takođe daje odredba člana 3. Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama. To su²⁵⁴:

a) preparat je magistralni i galenski lek izrađen u skladu sa zakonom kojim se uređuju lekovi i medicinska sredstva,

b) biljka ili deo biljke je svaka biljka iz koje se može dobiti psihoaktivna kontrolisana supstanca, a koja je na Spisku u skladu sa potvrđenim konvencijama Ujedinjenih nacija u oblasti psihoaktivnih kontrolisanih supstanci,

c) makova slama (*Stramentum Papaveris*) je osušena zrela čaura i stabljika maka, koje se koriste kao prirodna industrijska sirovina za dobijanje opijumskih alkaloida, a posebno morfina,

d) konoplja je cvetni ili plodni vrh biljke roda *Cannabis*, odnosno deo biljke roda *Cannabis* koji je iznad zemlje, uključujući i vrh,

e) grm koke su svi primerci vrste *Erythroxylon*, a list koke je list grma koke, osim hemijski obrađenog lista iz kog su uklonjeni svi alkaloidi, uključujući i alkaloidne ekonomske klase (kao što su kokain, ekgonin i drugi) i

²⁵² Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj 2/64.

²⁵³ Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj 40/73.

²⁵⁴ S.Čirić Janković, J.Knežević Tasić, Droge i mladi – šta znamo o tome, Beograd, 2007.godine, str.109-125.; M.Todorović, Droge i čovekova psiha, Beograd, 1970.godine, str.59-83.; L.Milčinski, M.Tomori, F.Hočevar, Droge v svetu in pri nas, Ljubljana, 1986.godine, str.72-96.; D.Savić, Droge i mladi, Novi Sad, 1975.godine, str.83-97.

f) preparat označava mešavinu koja sadrži jednu ili više novih psihoaktivnih supstanci²⁵⁵.

Učiniocima bilo koga od zakonom propisanih delikata: a) privrednih prestupa i b) prekršaja se uz kaznu kumulativno obavezno izriče zaštitna mera oduzimanja predmeta. Upravo zbog značaja psihoaktivnih kontrolisanih supstanci koje se na ovaj način oduzimaju od učinioca kažnjivih delikata, Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama je na posebnom mestu, u glavi trinaestoj pod nazivom: "Postupak sa oduzetim psihoaktivnim kontrolisanim supstancama" propisano način, organe i uslove postupanja sa ovakvim supstancama.

Postupak sa oduzetim psihoaktivnim kontrolisanim supstancama je propisan u odredbi člana 104. Zakona. Prema ovim rešenjima psihoaktivne kontrolisane supstance koje su oduzete na osnovu odluke nadležnog organa (suda opšte nadležnosti kod krivičnih dela, privrednog suda kod privrednih prestupa, odnosno prekršajnog suda kod prekršaja) u skladu sa zakonom, a koje ne mogu da se upotrebe kao sirovina za proizvodnju ili u druge svrhe, uništavaju se u skladu sa zakonom. Neposredno posle oduzimanja ovakvih supstanci od strane nadležnih organa, prvo se vrši uzorkovanje ukupne količine zaplenjenih supstanci, a neposredno zatim kvalitativna hemijska analiza istih uzoraka. Pre uništavanja ukupne količine ovakvih zaplenjenih supstanci može se ponovo vršiti uzorkovanje i kvalitativna hemijska analiza.

Po završenom uzorkovanju i fizičko-hemijskoj analizi u ovlašćenim laboratorijama ministarstva nadležnog za unutrašnje poslove, uzorci se osiguravaju bezbednim zatvaranjem i deponuju na mesta određena za skladištenje ovakvih uzoraka gde ostaju sve do njihovog uništavanja.

Psihoaktivne kontrolisane supstance, osim lekova koji sadrže psihoaktivne kontrolisane supstance, koje su oduzete na osnovu odluke nadležnog organa u skladu sa zakonom, a koje mogu da se upotrebe kao sirovina za proizvodnju ili u druge svrhe u skladu sa zakonom, mogu da se prodaju ili ustupe bez naknade pravnom licu koje ispunjava uslove za proizvodnju, odnosno promet psihoaktivne kontrolisane supstance u skladu sa zakonom. Novčana sredstva koja su ostvarena takvom prodajom psihoaktivne kontrolisane supstance predstavljaju prihod budžeta Republike Srbije.

Pravno lice od koga su oduzete psihoaktivne kontrolisane supstance, u skladu sa zakonom na osnovu nadležnog suda, snosi sve troškove skladištenja i uništavanja oduzetih psihoaktivnih kontrolisanih supstanci. Mesto skladištenja, odnosno uništavanja psihoaktivnih kontrolisanih supstanci određuje organ koji je naložio meru skladištenja, odnosno uništavanja psihoaktivnih kontrolisanih supstanci. Način čuvanja oduzetih psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, njihovo skladištenje, uzorkovanje i uništavanje, propisuje Vlada Republike Srbije.

Zabranjeno je, prema izričitoj zakonskoj odredbi (član 104.) rukovanje, promet, odnosno upotreba psihoaktivnih kontrolisanih supstanci za koje je nadležni organ (sud opšte nadležnosti, privredni sud ili prekršajni sud) izrekao meru njihovog uništavanja u skladu sa zakonom.

²⁵⁵ M.Gudelj, Školska omladina – alkohol, duhan i droge, Zagreb, 1983.godine, str.87-103.; Grupa autora, Zašto mladi koriste droge – vrste psihoaktivnih supstanci – simptomi i znaci akutne upotrebe PAS, Vršac, 2015. godine, str.49-63.; D.Modly, Suzbijanje ilegalne trgovine opojnim drogama, Zagreb, 1984.godine, str.67-82.

Za kontrolu postupka uništavanja psihoaktivnih kontrolisanih supstanci oduzetih na osnovu odluke nadležnog organa u skladu sa zakonom, Vlada Republike Srbije (shodno ovlašćenju iz člana 105.Zakona) obrazuje posebnu Komisiju. Takvu Komisiju za kontrolu postupka uništavanja psihoaktivnih kontrolisanih supstanci čine predstavnici ministarstava nadležnih za poslove: zdravlja, unutrašnjih poslova, životne sredine i finansija - nadležni carinski organ, s tim što u radu Komisije takođe učestvuje i predstavnik organ koji je izrekao meru uništavanja psihoaktivnih kontrolisanih supstanci.

Ova Komisija jednom godišnje dostavlja Vladi Republike Srbije Izveštaj o uništenim psihoaktivnim kontrolisanim supstancama. Konačno, Komisija za kontrolu postupka uništavanja psihoaktivnih kontrolisanih supstanci u roku od 15 dana od dana uništavanja psihoaktivne kontrolisane supstance obaveštava Ministarstvo zdravlja, a primerak obaveštenja dostavlja se organu koji je izrekao meru uništavanja psihoaktivnih kontrolisanih supstanci i ministarstvu nadležnom za unutrašnje poslove.

Ministarstvo zdravlja (član 106.) vodi evidenciju o vrsti i količini psihoaktivnih kontrolisanih supstanci koje su oduzete, uništene, prodate, odnosno ustupljene u skladu sa zakonom; o pravnim, odnosno fizičkim licima koja obavljaju proizvodnju, promet, odnosno primenu psihoaktivnih kontrolisanih supstanci a od kojih su oduzete psihoaktivne kontrolisane supstance, odnosno o pravnim licima kojima su prodate, odnosno ustupljene oduzete psihoaktivne kontrolisane supstance. Neupotrebljivi lekovi u skladu sa zakonom kojim se uređuje oblast lekova i medicinskih sredstava, a koji sadrže psihoaktivne kontrolisane supstance, uništavaju se u skladu sa zakonom (član 107.).

Privredni prestupi pravnog lica, odnosno njegovog odgovornog lica su predviđeni odredbama čl.108.i 109. Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama.

Prvi privredni prestup (član 108. Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama) izvršava pravno lice koje²⁵⁶: 1) obavlja proizvodnju, odnosno promet psihoaktivnih kontrolisanih supstanci u suprotnosti sa ovim zakonom, 2) obavlja fizičko-hemijsku identifikaciju psihoaktivnih kontrolisanih supstanci u suprotnosti sa zakonom, 3) prenese dozvolu za proizvodnju, odnosno promet na bilo koje drugo pravno ili fizičko lice, 4) prenese dozvolu za izvoz, odnosno uvoz na drugo pravno lice, 5) obavlja tranzit psihoaktivne kontrolisane supstance u suprotnosti sa zakonom, 6) gaji biljke iz kojih se mogu dobiti psihoaktivne kontrolisane supstance, obavlja njihov promet ili ako ih poseduje, 7) gaji konoplju u suprotnosti sa odredbama ovog zakona, kao i ako ne obavesti ministarstvo nadležno za unutrašnje poslove i ministarstvo nadležno za poslove poljoprivrede o svakoj okolnosti koja ukazuje na mogućnost da su konoplja ili delovi konoplje upotrebljeni ili da bi mogli biti upotrebljeni za nedozvoljenu proizvodnju psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, 8) gaji mak u suprotnosti sa zakonom, odnosno ako ne obavesti nadležni organ o svakoj okolnosti koja ukazuje na sumnju da su mak ili delovi maka upotrebljeni ili da bi mogli biti upotrebljeni za proizvodnju psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, odnosno ne uništi delove biljke preostale posle košenja ili branja koji mogu služiti za proizvodnju psihoaktivne kontrolisane supstance, 9) vrši uvoz, odnosno izvoz slame maka u suprotnosti sa zakonom, 10) vrši uvoz lekova koji sadrže psihoaktivne kontrolisane supstance

²⁵⁶ D.Jovašević, Delikti zloupotrebe opojnih droga, Zbornik radova, Odgovornost u pravnom i društvenom kontekstu, Knjiga treća, Niš, 2023.godine, str.27-52.

za koje nije izdata dozvola za lek u suprotnosti sa zakonom i 11) rukuje, vrši promet, odnosno upotrebljava psihoaktivne kontrolisane supstance za koje je nadležni organ izrekao meru uništavanja psihoaktivnih kontrolisanih supstanci u skladu sa zakonom.

Za ovo kažnjivo delo je propisana novčana kazna u iznosu od 1.000.000 do 3.000.000 dinara za pravno lice kao njegovog učinioca, odnosno novčana kazna u iznosu od 100.000 do 200.000 dinara za odgovorno lice u takvom pravnom licu. Uz kaznu se pravnom licu kao učiniocu privrednog prestupa (shodno odredbi člana 110.) fakultativno može (ali ne mora) izreći i zaštitna mera zabrane obavljanja određene privredne delatnosti u trajanju od tri do deset godina.

Takođe se učiniocu ove vrste kažnjivih delikata obavezno izriče zaštitna mera oduzimanja predmeta bez naknade - psihoaktivne kontrolisane supstance koja je predmet privrednog prestupa.

U odredbi člana 109. Zakona o o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama predviđen je drugi privredni prestup pravnog lica za koji je propisana novčana kazna u iznosu od 800.000 do 2.000.000 dinara. Za njegovo odgovorno lice je takođe propisana novčana kazna u iznosu od 80.000 do 200.000 dinara. Uz kaznu se pravnom licu kao učiniocu privrednog prestupa (shodno odredbi člana 110.) fakultativno može (ali ne mora) izreći i zaštitna mera zabrane obavljanja određene privredne delatnosti u trajanju od tri do deset godina.

Takođe se učiniocu ove vrste kažnjivih delikata obavezno izriče zaštitna mera oduzimanja predmeta bez naknade - psihoaktivne kontrolisane supstance koja je predmet privrednog prestupa.

Privredni prestup iz člana 109. Zakona izvršava pravno lice koje: 1) vrši dostavu gljiva iz porodice *Psilocybe*, kao i drugih gljiva iz kojih se mogu dobiti psihoaktivne kontrolisane supstance, 2) daje, odlaže, odnosno ostavlja psihoaktivne kontrolisane supstance i medicinska sredstva koja su iskorišćena za njihovu primenu u suprotnosti sa zakonom, 3) vrši oglašavanje psihoaktivne kontrolisane supstance u suprotnosti sa zakonom, 4) nema odgovorno lice za identifikacije i ispitivanja psihoaktivnih kontrolisanih supstanci ili zamenika odgovornog lica, kao i ako odgovorno lice u propisanom roku ne obavesti Ministarstvo zdravlja o promeni uslova na osnovu kojih je izdata dozvola, odnosno ne obavesti Ministarstvo zdravlja o bilo kakvom neuobičajenom zahtevu za analizu psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, 5) bez odlaganja ne obavesti Ministarstvo zdravlja o promeni odgovornog lica, odnosno njegovog zamenika, 6) ne podnese zahtev za obnovu dozvole za proizvodnju, odnosno promet psihoaktivne kontrolisane supstance najkasnije 90 dana pre isteka roka važenja dozvole za proizvodnju, odnosno promet, 7) obavlja naučnoistraživačku delatnost u suprotnosti sa zakonom, 8) započne postupak kliničkog ispitivanja leka koji sadrži psihoaktivnu kontrolisanu supstancu pre dobijanja zakonom propisane saglasnosti, 9) skladišti psihoaktivnu kontrolisanu supstancu sa lista 1, 2, 4, 5 i 6 Spiska u suprotnosti sa zakonom, 10) obavlja transport psihoaktivne kontrolisane supstance sa lista 1, 2, 4, 5 i 6 Spiska u suprotnosti sa zakonom, 11) pakuje i označava psihoaktivne kontrolisane supstance u suprotnosti sa zakonom, 12) ne obavesti Ministarstvo zdravlja u propisanom roku da izvoz, odnosno uvoz psihoaktivne kontrolisane supstance nije izvršen u periodu određenom u dozvoli za izvoz, odnosno uvoz, kao i ne obavesti Ministarstvo zdravlja o izvezenoj, odnosno uvezenoj količini psihoaktivne

kontrolisane supstance u propisanom roku i 13) bez odlaganja ne obavesti Ministarstvo zdravlja o posebnim okolnostima u vezi sa psihoaktivnim kontrolisanim supstancama²⁵⁷.

2.3.Privredni prestupi iz Zakona o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci

Zakon o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci u glavi šestoj pod nazivom: "Kaznene odredbe" takođe predviđa dve vrste kažnjivih delikata: a) privredne prestupe i b) prekršaje čija se obeležja bića upravo sastoje u postupanju protivno njegovim odredbama, odnosno u njegovom svesnom kršenju i povredi. Radi se o protivpravnim delatnostima koje su usmerene (upravljene) prema posebnoj vrsti objekta napada. To su prema članu 2. Zakona:

a) prekursor - supstanca koja je utvrđena Spiskom prekursora, kao i smeša supstanci ili prirodni proizvod koji sadrži prekursor, a koji se koriste za nedozvoljenu proizvodnju opojnih droga i psihotropnih supstanci (tačka 1.),

b) smeša - mešavina ili rastvor dve ili više supstanci (tačka 1a.),

c) prirodni proizvod - supstanca koja se kao takva nalazi u prirodi neprerađena ili prerađena isključivo ručnim, mehaničkim ili gravitacionim putem, rastvaranjem u vodi, flotacijom, ekstrakcijom pomoću vode, destilacijom vodenom parom ili uparavanjem vode, ili izdvojena iz vazduha na bilo koji način (tačka 1b.) i

d) supstanca van Spiska prekursora - svaka supstanca koja može da se upotrebi za nedozvoljenu proizvodnju opojnih droga i psihotropnih supstanci, a nije utvrđena Spiskom prekursora (tačka 2.).

Za privredni prestup (član 41.) propisana je za: a) pravno lice kao učinioca - novčana kazna u iznosu od 500.000 do 3.000.000 dinara i b) odgovorno lice u pravnom licu, odnosno lice odgovorno za proizvodnju, odnosno promet prekursora prve, druge, treće ili četvrte kategorije - novčana kazna u iznosu od 50.000 do 200.000 dinara. Uz kaznu se pravnom licu kao učiniocu privrednog prestupa, u skladu sa članom 42. Zakona, može (fakultativno) izreći i zaštitna mera zabrane obavljanja delatnosti u trajanju od tri do deset godina.

Prekursori koji su predmet privrednih prestupa obavezno se oduzimaju od njihovih učinilaca primenom posebne vrste zaštitnih mera – oduzimanja predmeta (član 45. Zakona). Ako se radi o takvim prekursorima, odnosno prekursorima koji su oduzeti iz ilegalnih tokova, oni se tada tretiraju, odnosno uništavaju kao otpad, u skladu sa propisima kojima se uređuje upravljanje otpadom. U takvim slučajevima Vlada Republike Srbije propisuje bliže uslove za postupanje sa oduzetim prekursorima. Za njihovo uništavanje Vlada obrazuje posebnu Komisiju za kontrolu postupka uništavanja prekursora.

²⁵⁷ D.Jovašević, Delikti zloupotrebe opojnih droga, Zbornik radova, Odgovornost u pravnom i društvenom kontekstu, Knjiga treća, Niš, 2023.godine, str.27-52.

Ovaj privredni prestup čini pravno lice koje: 1) vrši proizvodnju, odnosno promet prekursora prve, druge ili treće kategorije bez dozvole za obavljanje proizvodnje, odnosno dozvole za obavljanje prometa prekursora prve, druge ili treće kategorije, izdate od Ministarstva zdravlja, 2) vrši promet na malo prekursora prve ili druge kategorije, 3) obavlja proizvodnju, odnosno promet prekursora prve, druge ili treće kategorije protivno zakonu, 4) upotrebljava prekursore prve i druge kategorije bez dozvole za upotrebu prekursora prve i druge kategorije izdate od strane Ministarstva zdravlja, 5) vrši prodaju prekursora prve, druge ili treće kategorije bez izjave o nameni upotrebe prekursora - izjave krajnjeg korisnika, 6) vrši prodaju prekursora prve kategorije u suprotnosti sa zakonom, 7) vrši uvoz ili izvoz prekursora prve ili četvrte kategorije bez dozvole za uvoz ili izvoz prekursora prve ili četvrte kategorije izdate od strane Ministarstva zdravlja i 8) vrši proizvodnju, odnosno promet prekursora četvrte kategorije bez dozvole izdate od Ministarstva zdravlja, odnosno od ministarstva nadležnog za poslove veterine.

3.Prekršaji

3.1.Prekršaji kao vrsta delikata

Najlakšu vrstu javnopravnih delikata (kaznenih dela) u Republici Srbiji predstavljaju prekršaji²⁵⁸. Osnovni zakonski tekst koji uređuje pojam, elemente, sadržinu i karakteristike prekršaja, subjekte i osnove prekršajne odgovornosti i vrste prekršajnih sankcija propisuje Zakon o prekršajima Republike Srbije²⁵⁹.

Prekršaj je protivpravno delo koje je zakonom ili drugim propisom nadležnog organa određeno kao prekršaj i za koje je propisana prekršajna sankcija²⁶⁰. Dakle, prekršaj kao vrstu javnopravnog delikta čine sledeći osnovni konstitutivni elementi. To su: a) delo čoveka (činjenje – pozitivna, aktivna radnja ili nečinjenje, propuštanje – negativna ili pasivna radnja) kojom se prouzrokuje posledica (u vidu promene ili stanja na objektu napada u spoljnom svetu), b) protivpravnost – postupanje protivno zakonskim ili podzakonskim propisima i c) određenost dela zakonom ili drugim propisom nadležnog organa. Ovim propisom se određeno ponašanje subjekta propisuje kao prekršaj i za koje je propisana prekršajna sankcija²⁶¹.

Kod prekršaja se na strani subjekta javlja više različitih lica. Pored pravnog lica koje odgovara na bazi objektivne odgovornosti, svi drugi učinioci prekršaja: a) fizičko

²⁵⁸ D.Derenčinović, M.Gulišija, M.Dragičević Prtenjača, *Novosti u materijalnopravnim odredbama Prekršajnog zakona*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, broj 20/2013. godine, str. 751-777.

²⁵⁹ Službeni glasnik Republike Srbije broj 65/2013, 13/2016, 98/2016, 91/2019 i 112/2022.

²⁶⁰ I.Josipović, D.Tripalo, G.Korataj, G.Klarić, M.Rašo, *Komentar Prekršajnog zakona*, Zagreb, 2014. godine, str. 14-18.

²⁶¹ D.Jovašević, *Prekršajno pravo*, Niš, 2012. godine, str. 18-21; A.Kovačić, Ž.Markov, A.Matić, *Zakon o prekršajima*, Zagreb, 2005. godine, str.35-38; M.Rašo, *Zakon o prekršajima*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, broj 2/2002.godine, str. 401-435.

lice, b) preduzetnik i c) odgovorno lice u pravnom licu odgovaraju na bazi subjektivne odgovornosti (krivice)²⁶².

Prema učiniocima prekršaja mogu izreći sledeće sankcije: a) kazne (zatvor, novčana kazna i rad u javnom interesu), b) kazneni poeni, c) opomena, d) vaspitne mere (koje se primenjuju prema maloletnim učiniocima prekršaja) i e) zaštitne mere²⁶³.

Prekršajni postupak se pokreće po zahtevu ovlašćenog organa ili oštećenog, a vodi ga posebni organ – prekršajni sud u prvom stepenu (ranije sudija za prekršaje ili organ uprave - poreska uprava, uprava carine, organ unutrašnjih poslova), odnosno Prekršajni apelacioni sud u drugom stepenu²⁶⁴.

Izvršenje izrečenih prekršajnih sankcija se sprovodi po istom postupku, na bazi istih principa, načina i metoda, kao i izvršenje krivičnih i privrednoprestupnih sankcija, a u svemu prema odredbama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srbije²⁶⁵.

Ukoliko je jedno kažnjivo ponašanje istovremeno predviđeno i kao krivično delo i kao prekršaj (pri postojanju subjektivnog i objektivnog identiteta), u tom slučaju krivično delo kao teže i opasnije apsorbuje prekršajno delo²⁶⁶. Naime, okolnost da je jedno lice prethodno kažnjeno za krivično delo predstavlja osnov za isključenje odgovornosti i kažnjivosti istog lica za učinjeni prekršaj pod uslovom da činjenično stanje jednog i drugog kažnjivog dela ispunjava uslove identiteta (istovetnosti)²⁶⁷. Ako je pak jedno lice prethodno kažnjeno za prekršaj, pa mu se potom sudi i za krivično delo na koje ukazuje istovetno činjenično stanje, u tom slučaju izrečena prekršajna kazna uračunava se takvom licu u kaznu koju će mu izreći krivični sud.

3.2. Prekršaji iz Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama

Drugu vrsu kažnjivih delikata koji se sastoje u protivpravnom postupanju u vezi sa psihoaktivnim kontrolisanim supstancama, dakle, u kršenju odredbi Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama, i nabražu vrstu javnopravnih delikata predstavljaju prekršaji pravnog lica, njegovog odgovornog lica ili fizičkog lica²⁶⁸. Ova najblaža vrsta javnopravnih delikata je sadržana u odredbama čl.111 do 113. Zakona²⁶⁹.

²⁶² D.Jovašević, Zbirka zakona o prekršajima sa komentarom i praksom, Beograd, 2004. godine, str. 13-14.

²⁶³ P.Dimitrijević, D.Jovašević, Prekršajno pravo, Beograd, 2005. godine, str.34-37.

²⁶⁴ S.Dragović, N.Šiljegović, Prekršaji i prekršajni postupak, Banja Luka, 2018.godine, str.67-69.

²⁶⁵ Službeni glasnik Republike Srbije broj 55/2014 i 35/2019.

²⁶⁶ S.Diklić, Prekršaji u gospodarstvu s osvrtnom na odgovornost pravnih osoba, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, broj 8/2001. godine, str. 127-151.

²⁶⁷ G.Šetka, O pojmu prekršaja, Bezbednost, policija, građani, Banja Luka, broj 1-2/2012.godine, str.61-76.

²⁶⁸ L.Milivojević, S.Gluščić, S.Brnetić Antoliš, Prekršajno pravo, Zagreb, 2012. godine, str.38-42.

²⁶⁹ D.Jovašević, Delikti zloupotrebe opojnih droga, Zbornik radova, Odgovornost u pravnom i društvenom kontekstu, Knjiga treća, Niš, 2023.godine, str.27-52.

Sadržina, opis, karakteristike i oblici ispoljavanja prvog prekršaja su propisani u odredbi člana 111. Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama. Za ovo kažnjivo delo su propisane različite kazne zavisno od svojstva njegovog učinioca. Tako se za ovaj prekršaj mogu izreći sledeće kazne: a) pravnom licu - novčana kazna u iznosu od 500.000 do 1.500.000 dinara, b) zastupniku pravnog lica, odnosno odgovornom licu u pravnom licu - novčana kazna u iznosu od 10.000 do 50.000 dinara i c) fizičkom licu - novčana kazna u iznosu od 50.000 do 100.000 dinara.

Ovaj prekršaj pravno lice izvršava ako: 1) za odgovorno lice, odnosno zamenika odgovornog lica u ovlašćenoj, odnosno referentnoj laboratoriji odredi lice u suprotnosti sa zakonom, 2) lice odgovorno za proizvodnju, odnosno promet, kao i njegov zamenik nema prebivalište na teritoriji Republike Srbije i odgovarajuću stručnu spremu i stečena potrebna znanja iz oblasti psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, 3) lice odgovorno za proizvodnju ne donese pravila kojima se obezbeđuje nesmetana proizvodnja, odnosno promet psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, 4) poseduje psihoaktivne kontrolisane supstance za naučnoistraživačku delatnost u suprotnosti sa zakonom, 5) ne dostavi Ministarstvu zdravlja podatke o količinama psihoaktivne kontrolisane supstance koja će se proizvoditi, odnosno uvoziti za narednu kalendarsku godinu, kao i ako u propisanom roku ne postupi na zahtev Ministarstva zdravlja, 6) primenjuje psihoaktivne kontrolisane supstance suprotno zakonu, 7) pravno lice koje obavlja poslove u skladu sa zakonom ne prijavi Ministarstvu zdravlja svaku promenu osnovnih podataka upisanih u registar u propisanom roku, 8) obavlja poslove u skladu sa zakonom, a nema odgovarajuću dokumentaciju i ne vodi odgovarajuće evidencije, 9) zdravstvena ustanova ne vodi evidenciju o slučajevima trovanja, o smrtnim slučajevima koji su nastupili kao posledica prekomerne upotrebe psihoaktivnih kontrolisanih supstanci i o zloupotrebi psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, kao i ako u propisanom roku ne obavesti Ministarstvo zdravlja u skladu sa zakonom, 10) zdravstvena ustanova ne postupa u saglasnosti sa zakonom, 11) ne dostavi Ministarstvu zdravlja izveštaj o uvozu svake psihoaktivne kontrolisane supstance u propisanom roku, 12) ne dostavi Ministarstvu zdravlja periodični izveštaj o izvezenim, odnosno uvezenim količinama svake psihoaktivne kontrolisane supstance u propisanom roku, 13) ne dostavi Ministarstvu zdravlja izveštaj o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama upotrebljenim u prethodnoj godini u propisanom roku, 14) ne dostavi Ministarstvu zdravlja vanredne izveštaje u propisanom roku, 15) ne obavesti bez odlaganja Ministarstvo zdravlja o posebnim okolnostima u odnosu na psihoaktivne kontrolisane supstance, 16) ne izvrši popis psihoaktivnih kontrolisanih supstanci u skladu sa zakonom, 17) ne poseduje propisanu dokumentaciju tokom obavljanja transporta psihoaktivnih kontrolisanih supstanci u skladu sa zakonom, 18) u propisanom roku ne obavesti Ministarstvo zdravlja o stanju zaliha psihoaktivnih kontrolisanih supstanci i daljem postupanju s njima, 19) ne podnese ministarstvu nadležnom za poslove poljoprivrede u propisanom roku izveštaje u skladu sa zakonom, 20) ne podnese Ministarstvu zdravlja tromesečni izveštaj o izvezenoj, odnosno uvezenoj količini slame maka, najkasnije 15 dana od završetka svakog tromesečja, u skladu sa zakonom i 21) lice odgovorno za proizvodnju odnosno promet psihoaktivnih kontrolisanih supstanci nema potvrdu o stečenim znanjima iz oblasti psihoaktivnih kontrolisanih supstanci²⁷⁰.

²⁷⁰ Lj.Mitrović, Odgovornost pravnog lica za prekršaj, Godišnjak Fakulteta pravnih nauka, Banja Luka, broj 6/2016.godine, str.39-47.

Drugi prekršaj iz ovog zakona je propisan odredbom člana 112. Zavisno od svojstva učinioca dela, razlikuju se tri oblika ispoljavanja ovog prekršaja. Tako prvi oblik ovog dela (stav 1.) vrši preduzetnik koji: a) u propisanom roku ne obavesti Ministarstvo zdravlja o stanju zaliha psihoaktivnih kontrolisanih supstanci i daljem postupanju s njima i b) ne podnese ministarstvu nadležnom za poslove poljoprivrede u propisanom roku izveštaje u skladu sa zakonom. Za ovo delo je propisana novčana kazna u iznosu od 100.000 do 500.000 dinara.

Drugi oblik ovog prekršaja (stav 2.) može da učini određeno lice (*delicta propria*) – zdravstveni radnik koji je preduzetnik. Ovo kažnjivo delo postoji ako učinilac preduzme sledeće zakonom propisane delatnosti: a) ne dostavi Ministarstvu zdravlja podatke o količinama psihoaktivne kontrolisane supstance koja će se proizvoditi, odnosno uvoziti za narednu kalendarsku godinu, kao i ako u propisanom roku ne postupi na zahtev Ministarstva zdravlja, b) primenjuje psihoaktivne kontrolisane supstance suprotno zakonu, c) pravno lice koje obavlja poslove u skladu sa zakonom ne prijavi Ministarstvu zdravlja svaku promenu osnovnih podataka upisanih u registar u propisanom roku, d) zdravstvena ustanova ne vodi evidenciju o slučajevima trovanja, o smrtnim slučajeva koji su nastupili kao posledica prekomerne upotrebe psihoaktivnih kontrolisanih supstanci i o zloupotrebi psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, kao i ako u propisanom roku ne obavesti Ministarstvo zdravlja u skladu sa zakonom, e) zdravstvena ustanova ne postupa u saglasnosti sa zakonom, f) ne dostavi Ministarstvu zdravlja izveštaj o uvozu svake psihoaktivne kontrolisane supstance u propisanom roku, g) ne izvrši popis psihoaktivnih kontrolisanih supstanci u skladu sa zakonom i h) u propisanom roku ne obavesti Ministarstvo zdravlja o stanju zaliha psihoaktivnih kontrolisanih supstanci i daljem postupanju s njima.

Za ovaj prekršaj se učinilac dela - zdravstveni radnik preduzetnik može kazniti novčanom kaznom u iznosu od 100.000 do 500.000 dinara. Uz kaznu se učiniocu ovog prekršaja - preduzetniku, odnosno zdravstvenom radniku preduzetniku može (fakultativno) izreći i zaštitna mera²⁷¹ zabrane vršenja zdravstvene delatnosti u trajanju od šest meseci do tri godine.

Član 113. Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama predviđa poslednji prekršaj fizičkog lica za koji je propisana novčana kazna u iznosu od 40.000 do 50.000 dinara. Ovaj prekršaj postoji ako fizičko lice: 1) vrši dostavu psihoaktivne kontrolisane supstance, biljaka iz kojih se mogu dobiti psihoaktivne kontrolisane supstance, gljiva iz porodice *Psilocybe*, kao i drugih gljiva iz kojih se mogu dobiti psihoaktivne kontrolisane supstance u suprotnosti sa zakonom, 2) odlaže, odnosno ostavlja psihoaktivne kontrolisane supstance i medicinska sredstva koja su iskorišćena za njihovu primenu u suprotnosti sa zakonom i 3) oglašava psihoaktivnu kontrolisanu supstancu u suprotnosti sa zakonom²⁷².

²⁷¹ P.Veić, S.Gluščić, Prekršajno pravo, Zagreb, 2013. godine, str.45-47.

²⁷² D.Jovašević, Delikti zloupotrebe opojnih droga, Zbornik radova, Odgovornost u pravnom i društvenom kontekstu, Knjiga treća, Niš, 2023.godine, str.27-52.

3.3. Prekršaji iz Zakona o o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci

Zakon o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci takođe poznaje i najblažu vrstu javnopravnih delikata – prekršaje. Oni su propisani u odredbi člana 43. Zavisno od svojstva učinioca ovog delikta, propisane su sledeće kazne i to za: a) pravno lice - novčana kazna u iznosu od 300.000 do 1.000.000 dinara, b) odgovorno lice u pravnom licu - novčana kazna u iznosu od 30.000 do 50.000 dinara i c) lice odgovorno za proizvodnju, odnosno promet prekursora prve, druge, treće ili četvrte kategorije - novčana kazna u iznosu od 30.000 do 50.000 dinara.

Uz kaznu se pravnom licu kumulativno može se izreći i zaštitna mera zabrane obavljanja delatnosti u trajanju od tri meseca do jedne godine (shodno rešenju iz člana 44.).

Prekursori koji su predmet ovih prekršaja obavezno se oduzimaju od njihovih učinilaca primenom posebne vrste zaštitnih mera – oduzimanja predmeta (član 45. Zakona). Ako se radi o takvim prekursorima, odnosno prekursorima koji su oduzeti iz ilegalnih tokova, oni se tada tretiraju, odnosno uništavaju kao otpad, u skladu sa propisima kojima se uređuje upravljanje otpadom. U takvim slučajevima Vlada Republike Srbije propisuje bliže uslove za postupanje sa oduzetim prekursorima. Za njihovo uništavanje Vlada obrazuje posebnu Komisiju za kontrolu postupka uništavanja prekursora.

Ovaj prekršaj postoji ako pravno lice: 1) bez odlaganja ne obavesti Ministarstvo zdravlja o svim promenama koje se odnose na lice odgovorno za proizvodnju, odnosno promet prekursora prve, druge ili treće kategorije, 2) vrši prodaju prekursora druge ili treće kategorije u suprotnosti sa zakonom, 3) najmanje osam dana pre početka isporuke prekursora prve, druge i treće kategorije ne dostavi Ministarstvu zdravlja propisane podatke, 4) prevozniku koji vrši prevoz prekursora prve ili druge kategorije nije dao kopiju izjave o nameni upotrebe prekursora, 5) vrši uvoz, odnosno izvoz prekursora druge ili treće kategorije bez dozvole za uvoz, izvoz odnosno tranzit prekursora druge ili treće kategorije izdate od strane Ministarstva zdravlja, 6) posle izvršenog uvoza ili izvoza prekursora prve, druge, treće ili četvrte kategorije ne vrati Ministarstvu zdravlja izdatu dozvolu za uvoz ili izvoz u roku od 15 dana od dana izvršenog carinjenja, odnosno ako ne vrati izdatu dozvolu za uvoz ili izvoz koja nije iskorišćena, u roku od 15 dana od dana prestanka važenja dozvole, 7) ne dostavi Ministarstvu zdravlja izveštaj o stvarnim količinama uvezenih ili izvezenih prekursora u roku od 15 dana od dana izvršenog uvoza ili izvoza prekursora prve, druge, treće ili četvrte kategorije, 8) ambalaža koja se koristi za promet prekursora ne sadrži propisane podatke, 9) bez odlaganja ne obavesti Ministarstvo zdravlja i ministarstvo nadležno za unutrašnje poslove o svim činjenicama koje ukazuju na sumnju o zloupotrebi prekursora u proizvodnji, odnosno prometu, kao i o neuobičajenim porudžbinama, krađi prekursora, ili o drugim nedozvoljenim aktivnostima u vezi sa proizvodnjom ili prometom prekursora, 10) ne vodi evidenciju ili ne čuva dokumentaciju o proizvodnji, odnosno prometu prekursora prve, druge ili treće kategorije, 11) u roku od 30 dana od isteka kalendarske godine ne dostavi Ministarstvu zdravlja godišnji izveštaj o proizvodnji, prometu, uvozu, izvozu, upotrebljenim

količinama prekursora, kao i o količinama kategorije prekursora koji su ostali u skladištu iz prethodne kalendarske godine, odnosno ako na zahtev Ministarstva zdravlja ne podnosi vanredne izveštaje u roku od 15 dana od dana prijema zahteva Ministarstva zdravlja i 12) onemogućiti inspektora u nesmetanom obavljanju poslova nadzora, u skladu sa ovim zakonom, odnosno ako mu ne stavi na raspolaganje dovoljnu količinu uzoraka prekursora za hemijsku analizu, kao i sve druge potrebne podatke kojima raspolaže²⁷³.

²⁷³ D.Jovašević, Delikti zloupotrebe opojnih droga, Zbornik radova, Odgovornost u pravnom i društvenom kontekstu, Knjiga treća, Niš, 2023.godine, str.27-52.

Glava četvrta

Zloupotreba opojnih droga u krivičnom pravu Republike Srbije

1.Uvod

Na bazi potpisanih i ratifikovanih međunarodnih dokumenata univerzalnog karaktera donetih u okviru Organizacije Ujedinjenih nacija, u Republici Srbiji, pored zdravstvenih (medicinskih) zakona i Strategije o sprečavanju zloupotrebe droga za period od 2014–2021.godine sa odgovarajućim Akcionim planom, problematikom sprečavanja, odnosno suzbijanja zloupotrebe opojnih droga bavi se i kazneno (privredno-prestupno i prekršajno), a naročito krivično zakonodavstvo²⁷⁴. Izgradnja kaznene politike i na nacionalnom i na međunarodnom (globalnom) nivou predstavlja pokušaj jedinstvenog delovanja u prevenciji kriminaliteta²⁷⁵.

Temelj krivičnopravne zaštite zdravlja ljudi od različitih oblika ili vidova ispoljavanja zloupotrebe opojnih droga čine sledeća univerzalna međunarodna dokumenta doneta u okviru ili pod okriljem Organizacije Ujedinjenih nacija²⁷⁶. To su²⁷⁷:

- a) Jedinstvena konvencija o opojnim drogama²⁷⁸ iz 1961.godine,
- b) Konvencija o psihotropnim supstancama²⁷⁹ iz 1971.godine i
- c) Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnim drogama

²⁷⁴ I.Deljković, Suprotstavljanje zloupotrebi opojnih droga – Bosna i Hercegovina i Evropska unija, Sarajevo, 2007.godine, str.216-221.; J.Čirić, Borba protiv droga u Evropskoj uniji, Zbornik radova, Pedeset godina Evropske unije, Beograd, 2007.godine, str.420-440.; G.Dražković, Međunarodno pravno regulisanje sprečavanje zloupotrebe opojnih droga, Bezbednost, Beograd, broj 5/2003.godine, str.750-762.

²⁷⁵ J.Igrački, Politika strogog kažnjavanja: izazovi krivičnog prava u prevenciji kriminala,Bezbednost, (1). 2022.godine, str. 179-190. ISSN 0409-2953

²⁷⁶ N.Delić, Odredbe čl.246., 246a. i 247. Krivičnog zakonika Srbije u svetlu najnovijih izmena i dopuna, Pravni život, Beograd, broj 9/2019.godine, str. 81-110.; G.Nikolić, Krivičnopravna zaštita od zloupotreba opojnih droga u Republici Srbiji, Bezbednost, Beograd, broj 2/2015.godine, str.151-164.

²⁷⁷ B.Petrović, D.Jovašević, Međunarodno krivično pravo, Sarajevo, 2010.godine, str.98-101.; D.Nikolić, Međunarodni krivični standardi i druge mere i njihov odnos sa našim nacionalnim zakonodavstvom u oblasti sprečavanja zloupotrebe korišćenja opojnih droga, Zbornik radova, Primena međunarodnih krivičnih standarda u nacionalnim zakonodavstvima, Beograd, 2004.godine, str.419-452.

²⁷⁸ Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj 2/64 i 3/78.

²⁷⁹ Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori broj 40/73.

i psihotropnim supstancama²⁸⁰ iz 1988.godine.

Pored toga, aktivnostima u Republici Srbiji koje se preduzimaju u cilju zakonitog, kvalitetnog, blagovremenog i efikasnog sprečavanja, odnosno suzbijanja zloupotrebe opojnih droga doprinose i relevantni dokumenti regionalnog karaktera doneti u okviru Evropske unije kao što su²⁸¹:

a) Uredba (EZ) broj 273/2004 Saveta i Evropskog parlamenta od 11.februara 2004. godine o prekursorima droga koja određuje temeljne propise za nadzor unutrašnje trgovine tj. trgovine unutar Zajednice,

b) Uredba (EZ) broj 111/2005 Saveta i Evropskog parlamenta od 22.decembra 2004.godine kojom su utvrđena pravila za nadzor spoljašnje trgovine između Zajednice i trećih zemalja za prekursore droga,

c) Uredba (EU) broj 1258/2013 Saveta i Evropskog Parlamenta od 20.novembra 2013.godine o izmeni Uredbe Saveta (EZ) broj 273/2004,

d) Uredba (EU) broj 1259/2013 Saveta i Evropskog Parlamenta od 20.novembra 2013. godine o izmeni Uredbe Saveta (EZ) broj 111/2005 o utvrđivanju pravila za nadzor trgovine prekursorima za droge između Zajednice i trećih zemalja – koja dodaje IV kategoriju prekursora,

e) Delegirana Uredba Komisije (EU) broj 1011/2015 od 24.aprila 2015.godine o dopuni Uredbe (EZ) broj 273/2004 Saveta i Evropskog parlamenta o prekursorima za droge i Uredbe Saveta (EZ) broj 111/2005 o utvrđivanju pravila za nadzor spoljašnje trgovine prekursorima za droge između Unije i trećih zemalja, te o stavljanju van snage Uredbe Komisije (EZ) broj 1277/2005 i

f) Izvršna Uredba Komisije (EU) broj 1013/2015 od 25.juna 2015.godine o utvrđivanju pravila u pogledu Uredbe (EZ) broj 273/2004 Saveta i Evropskog parlamenta o prekursorima za droge i u pogledu Uredbe Saveta (EZ) broj 111/2005 o utvrđivanju pravila za nadzor spoljašnje trgovine prekursorima za droge između Unije i trećih zemalja²⁸².

Krivičnopravna zaštita zdravlja ljudi od neovlašćenog postupanja sa opojnim drogama se odnosi na različite oblike ili vidove ispoljavanja zloupotrebe opojnih droga. Zakon o prihoaktivnim kontrolisanim supstancama (član 3, tačka 12.) određuje zloupotrebu psihoaktivnih kontrolisanih supstanci kao "upotrebu (u najširem smislu) psihoaktivnih kontrolisanih supstanci koje su zabranjene, kao i upotrebu psihoaktivnih kontrolisanih supstanci na način, u količinama i za indikacije za koje nisu propisane"²⁸³.

²⁸⁰ Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori broj 40/73.; O.Perić, Konvencija OUN protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci i jugoslovensko zakonodavstvo, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 4/1991.godine, str.5-24.

²⁸¹ D.Marinković, Uporedni prikaz sankcionisanja zloupotrebe opojnih droga u zemljama Evropske unije i našem zakonodavstvu, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 1/2004.godine, str.161-175.; V.Rakočević, Crnogorsko krivično zakonodavstvo u oblasti suzbijanja zloupotrebe opojnih droga i međunarodni standardi, Zbornik Pravnog fakulteta u Podgorici, Podgovora, broj 35/2006.godine, str.192-121.

²⁸² D.Jovašević, Suzbijanje zloupotrebe opojnih droga – evropski standardi i pravo Republike Srbije, Zbornik radova, Usaglašavanje pravne regulative sa pravnim tekovinama Evropske unije – stanje u Bosni i Hercegovini i iskustva drugih, Banja Luka, 2020.godine, str. 133-148.

²⁸³ B.Moslavac, Strogoća načela zakonitosti na kušnji – normiranje droge, Hrvatska pravna revija, Zagreb, broj 6/2019.godine, str. 37-40.; D.Kozary, Kaznenopravni aspekti zlouporebe opojnih droga, magistarski rad, neobjavljen, Zagreb, 2007.godine, str.87-104.

U tom smislu, važeći Krivični zakonik²⁸⁴ Republike Srbije (2005.) sa nizom novela do 2019.godine u posebnom delu, u glavi dvadeset trećoj pod nazivom: "Krivična dela protiv zdravlja ljudi" predviđa tri posebna, samostalna krivična dela zloupotrebe opojnih droga sa više različitih oblika ili vidova ispoljavanja, te sistemom krivičnih sankcija za njihove učinioce, kao i pravilima za utvrđivanje krivične odgovornosti njihovih učinilaca²⁸⁵.

To su sledeća krivična dela zloupotrebe opojnih droga:

- a) neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga - član 246. KZ,
- b) neovlašćeno držanje opojnih droga - član 246a, KZ i
- c) omogućavanje uživanja opojnih droga - član 247. KZ²⁸⁶.

Ovakva pravna priroda navedenih krivičnih dela ukazuje na pravni osnov njihove inkriminacije u domaćem, internom krivičnom zakonodavstvu. To su krivična dela čija obeležja, sadržinu i karakteristike utvrđuju navedene univerzalne međunarodne konvencije koje su donete u okviru Organizacije Ujedinjenih nacija, odnosno odgovarajući propisi Evropske unije. Potpisivanjem i ratifikovanjem ovih međunarodnih dokumenta od strane ranije SFR Jugoslavije (kao pravnog prethodnika Republike Srbije), naša država je preuzela obavezu da takva krivična dela predvidi u svom nacionalnom zakonodavstvu polazeći od okvira definisanih takvim konvencijama, ali uz vrste i mere kazne, odnosno drugih krivičnih sankcija za njihove učinioce, propisane od strane domaćeg zakonodavca²⁸⁷.

2. Objekt krivičnih dela

Kod krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga u pravnom sistemu Republike Srbije su na jednoobrazan način postavljeni objekti krivičnog dela. U skladu sa teorijom opšteg dela krivičnog prava razlikuju se dve vrste objekata krivičnog dela. To su: a) objekt zaštite i b) objekt napada²⁸⁸.

²⁸⁴ Službeni glasnik Republike Srbije broj 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 i 94/2024.

²⁸⁵ M.Kovačević, Suzbijanje zloupotrebe opojnih droga, Pravni život, Beograd, broj 10/2009.godine, str.707-718.

²⁸⁶ I.Deljkić, Suprotstavljanje zloupotrebi opojnih droga - Bosna i Hercegovina i Evropska unija, Sarajevo, 2007.godine, str.216-221

²⁸⁷ B.Cvjetko, Kazneno zakonodavstvo i kaznenopravna reakcija na kazneno djelo zlouporebe opojnih droga u Republici Hrvatskoj, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, broj 2/2003.godine, str.909-939.; A.Jandrić Nišević, A.Buđanovac, Prevencija zlouporebe droga u Republici Hrvatskoj - je li naša zajednica bespomoćna, Kriminologija i socijalna integracija, Zagreb, broj 1/2004.godine, str.71-82.

²⁸⁸ B.Cvjetko, Kazneno zakonodavstvo i kaznenopravna reakcija na kazneno djelo zlouporebe opojnih droga u Republici Hrvatskoj, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, broj 2/2003.godine, str.909-939.; A.Jandrić Nišević, A.Buđanovac, Prevencija zlouporebe droga u Republici Hrvatskoj - je li naša zajednica bespomoćna, Kriminologija i socijalna integracija, Zagreb, broj 1/2004.godine, str.71-82.

2.1. Objekat zaštite

Za objekat zaštite (ili zaštitni objekat u smislu dobra, vrednosti ili interesa koji se štiti od povrede ili ugrožavanja propisivanjem krivičnih sankcija) kod krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga se može reći da je to dvojako određeni skup vrednosti. To su²⁸⁹:

a) međunarodno pravo u oblasti opojnih droga u smislu skupa univerzalnih ili regionalnih međunarodnih dokumenata koji uređuju režim proizvodnje, gajenja, prerade, prometa, tranzita, transporta, izvoza, uvoza, korišćenja, skladištenja, upotrebe ili posedovanja opojnih droga (odnosno srodnih supstanci kao što su psihoaktivne kontrolisane supstance ili prekursori) i

b) zdravlje ljudi. Zakon o javnom zdravlju Republike Srbije koji uređuje oblasti delovanja javnog zdravlja, nadležnosti, planiranje, sprovođenje aktivnosti u vezi sa očuvanjem i unapređenjem zdravlja stanovništva, kao i način finansiranja s ciljem ostvarivanja javnog interesa, stvaranjem uslova za očuvanje i unapređenje zdravlja stanovništva putem sveobuhvatnih aktivnosti društva. Tako Zakon o javnom zdravlju (član 2, tačka 1.) definiše pojam zdravlja kao "stanje potpunog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti ili nesposobnosti. S druge strane, javno zdravlje (tačka 2.) predstavlja skup znanja, veština i aktivnosti usmerenih na unapređenje zdravlja, sprečavanje i suzbijanje bolesti, produženje i poboljšanje kvaliteta života putem organizovanih mera društva²⁹⁰.

Kao načela javnog zdravlja se u Republici Srbiji prema Zakonu o javnom zdravlju smatraju (član 3.):

a) usmerenost na stanovništvo kao celinu, društvene grupe i pojedince sa ciljem očuvanja i unapređenja zdravlja koja se ostvaruje učešćem celokupnog društva,

b) zastupljenost zdravlja u svim politikama sa ciljem da se objedine napori i koordiniraju nadležnosti svih nosilaca i učesnika u oblasti javnog zdravlja,

c) postizanje solidarnosti i jednakosti u javnom zdravlju za sve i naglašena pažnja za potrebe osetljivih društvenih grupa,

d) odgovornost svih nosilaca i učesnika u sistemu javnog zdravlja u okviru svojih nadležnosti i aktivnosti i

e) naučna zasnovanost sa ciljem da se oblasti delovanja u javnom zdravlju zasnivaju na raspoloživim stručnim i naučnim dokazima²⁹¹.

Oblasti delovanja javnog zdravlja su u Republici Srbije određene kao (član 5. Zakona o javnom zdravlju): a) fizičko, mentalno i socijalno zdravlje stanovništva, b) promocija zdravlja i prevencija bolesti, c) životna sredina i zdravlje stanovništva, d) radna okolina i zdravlje stanovništva, e) organizacija i funkcionisanje zdravstvenog sistema i f) postupanje u kriznim i vanrednim situacijama²⁹².

²⁸⁹ B.Petrović, Kriminalistika, Sarajevo, 2016.godine, str.161-173.; M.Škulić, Kriminalistika, Beograd, 2022. godine, str.281-297.

²⁹⁰ Službeni glasnik Republike Srbije broj 15/2016.

²⁹¹ Službeni glasnik Republike Srbije broj 15/2016.

²⁹² Ibid.

2.2. Objekat napada

Kao objekat napada se smatra dobro ili predmet prema kome se preduzima radnja izvršenja krivičnog dela sa ciljem povrede ili ugrožavanja zaštićenih vrednosti – zdravlja ljudi. To je prema zakonskom određenju kod krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga određeno kao “opojna droga”²⁹³.

Opojnim drogama se smatraju u pravnoj teoriji materije koje delovanjem na nervni sistem izazivaju kod onoga ko ih uzima prijatna osećanja, ublažuje bolove, slabe nervnu napetost i sl. Po poreklu one se dele na: a) prirodne i b) sintetičke (veštačke) opojne droge²⁹⁴. U okviru prirodnih opojnih droga razlikuju se tri grupe. To su: a) opijumska grupa (gde su najpoznatiji opijum, morfijum i heroin), b) koka grupa (kokain, lišće koke) i c) industrijska konoplja (marihuana, hašiš). Slično dejstvo kao kod opojnih droga poseduju i psihotropne supstance (koje takođe mogu da budu prirodne i sintetičke. Ovde spadaju LSD, meskalin i sl²⁹⁵.

Član 112. Krivičnog zakonika Republike Srbije u glavi dvanaestoj pod nazivom: “Značenje izraza” izričito određuje pojam opojne droge, s tim što treba ukazati odmah na početku da je ovaj pojam doživeo svoju transformaciju od vremena njegovog donošenja. Tako se kao opojna droga (tačka 15.) prema tekstu Krivičnog zakonika iz 2005. godine smatraju supstance i preparati koji su propisima zasnovanim na zakonu proglašeni za opojne droge²⁹⁶.

Posle šest godina, Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2012. godine, u članu 112, tačka 15. kao opojne droge smatra “supstance i preparate koji su zakonom i drugim propisom zasnovanim na zakonu proglašeni za opojne droge i ostale psihoaktivne kontrolisane supstance”²⁹⁷. U svakom slučaju kada se kao objekat napada navode opojne droge u smislu “supstance i preparata koji su propisom – zakonskim ili podzakonskim proglašeni za opojne droge”, to ukazuje da se pojam “opojne droge” određuje prema formalnom kriterijumu (u smislu blanketne norme pri definisanju pojma i sadržine konkretnih krivičnih dela protiv zdravlja ljudi)²⁹⁸.

U pogledu određenja u čemu se sastoji objekat napada kod krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga u sudskoj praksi je zastupljeno više različitih gledišta. S obzirom na ovakvo rešenje ovde se radi o krivičnim delima sa blanketnom dispozicijom. Naime, propisi iz druge

²⁹³ R. Risimović, Krivičnopravni aspekt zloupotrebe opojnih droga i novih psihoaktivnih supstanci, Beograd, 2019. godine, str. 48-57.

²⁹⁴ Lj. Lazarević, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 1993. godine, str. 114-115.

²⁹⁵ Cvjetko, Kazneno zakonodavstvo i kaznenopravna reakcija na kazneno djelo zlouporabe opojnih droga u Republici Hrvatskoj, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, broj 2/2003. godine, str. 909-939.; M. Kubin, Kaznena djela zlouporabe opojnih droga na području Virovitičko-podravске županije, magistrarski rad, neobjavljen, Zagreb, 2011. godine, str. 131-153.

²⁹⁶ Službeni glasnik Republike Srbije broj 85/2005

²⁹⁷ Službeni glasnik Republike Srbije broj 121/2012.

²⁹⁸ D. Obradović, Da li je svaka marihuana opojna droga u krivičnopravnom smislu, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 11/1999. godine, str. 54-56.; D. Obradović, Da li je svaka marihuana opojna droga u krivičnopravnom smislu, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije, Beograd, broj 2/1999. godine, str. 68-72.

grane prave (medicinskog, zdravstvenog prava) upotpunjuju obeležja njihovih bića²⁹⁹. Stoga ako sud u izreci i obrazloženju presude ne navede propis – odluku nadležnog organa kojim su određene supstance proglašene za opojne droge (blanketni propis) time ne čini apsolutno bitnu povredu odredaba krivičnog postupka. Dovoljno je blanketni propis navesti u obrazloženju presude ako se radi o krivičnim delima sa blanketnom dispozicijom jer je opštepoznata činjenica da su kokain i marihuana supstance koje su proglašene za opojne droge³⁰⁰. Tako Zakon propisuje da se opojnom drogom smatraju i psihotropne supstance u koje spada tetrahidrokanabiol (THC), pri čemu nije propisano koliko procenata te psihotropne supstance je potrebno da sadrži određena biljka (marihuana) da bi ona imala svojstvo opojne droge³⁰¹.

Opojna droga - marihuana sadrži psihoaktivnu komponentu tetrahidrokanabiola. Za postojanje ovih krivičnih dela nije bitno utvrđivanje tačne količine psihoaktivne komponente u biljnoj materiji jer su objekti izvršenja ovih dela supstance ili preparati koji su proglašeni za opojne droge pri čemu je veštačenjem utvrđeno da je uzorak oduzet od okrivljenog mase od 7,99 grama koji predstavlja delove biljke kanabis koja se nalazi na listi opojnih droga, pri čemu nije od značaja količina navedene psihoaktivne komponente u oduzetoj biljnoj materiji, već je dovoljno da se utvrdi njeno prisustvo³⁰².

Sud je utvrdio iz nalaza veštaka da je okrivljeni držao opojnu drogu – kokain u određenoj količini koja je oduzeta od njega. Činjenica da je ista bila u praškastoj smeši bele boje sa drugim supstancama nije od uticaja na odluku suda kao ni u kom procentu je opojna droga bila zastupljena u navedenoj smeši. Okrivljeni je oglašen krivim da je držao kokain u količini 9,59 grama i smeđu smešu za koju je veštačenjem utvrđeno da je sadržavala samo kokain, već i kreatin, senacetin i benzokain³⁰³.

Prilikom utvrđivanja činjeničnog stanja potrebno je utvrditi i da li konoplja sadrži u sebi psihoaktivnu komponentu THC (tetrahidrokanabinol) u procentu većem od 0,3 %. Polazeći od činjenice da je fizičko-hemijsko veštačenje utvrdilo da predmetna količina osušene biljne materije predstavlja osušene delove konoplje, potrebno je utvrditi vrstu i varijantu ove biljke od čega zavisi i kvalifikacija ovog dela³⁰⁴.

²⁹⁹ B.Cvijetko, Kazneno zakonodavstvo i kaznenopravna reakcija na kazneno djelo zloupotrebe opojnih droga u Republici Hrvatskoj, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, broj 2/2003.godine, str.909-939.; M.Kubin, Kaznena djela zloupotrebe opojnih droga na području Virovitičko-podravske županije, magistarski rad, neobjavljen, Zagreb, 2011.godine, str.131-153.; Ž.Petković, Fenomenologija zloupotrebe droga u Republici Hrvatskoj s osvrtom na trenutnu situaciju u svijetu, Kriminologija i socijalna integracija, Zagreb, broj 2/2009.godine, str.115-120.

³⁰⁰ Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 416/2010.

³⁰¹ Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 6970/2013.

³⁰² Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 848/2008.

³⁰³ Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 6040/2010.

³⁰⁴ Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 6970/2013.

2.2.1.Pravo Republike Srbije

Ovakvo pojmovno određenje “opojne droge” u smislu objekta napada kod krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga ukazuje, primenom zakonske analogije, da drugi propisi (zdravstvene, medicinske prirode) određuju njihov pojam, sadržinu, karakteristike, osobine, dejstvo i njihove vrste. Zato ćemo na ovom mestu ukazati na različita definisanja pojma “opojne droge” prema: a) ranijem zakonodavstvu SFR Jugoslavije, b) zdravstvenom zakonodavstvu Srbije i c) zakonodavstvu nekih država u regionu.

Raniji Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga SR Jugoslavij (1996)³⁰⁵ kao i prethodni pravni akt ove vrste - Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga SFR Jugoslavije(1991)³⁰⁶ u članu 2. definiše pojam opojnih droga. Tako se pod opojnim drogama smatraju “supstance prirodnog ili sintetičkog porekla čijom se upotrebom mogu stvoriti stanja zavisnosti koja mogu da izazovu oštećenja zdravlja ili na drugi način ugroze ljudski integritet u fizičkom, psihičkom ili socijalnom smislu”³⁰⁷. Ovaj pojam obuhvata i psihotropne supstance. Opojne droge utvrđuje nadležni savezni organ (savezno ministarstvo zdravlja) rešenjem koje se objavljuje u Službenom listu SRJ. Proizvodnja i promet opojnih droga mogu se vršiti samo za određene namene kao što su: a) medicinske, b) veterinarske, c) nastavne, d) laboratorijske i e) naučne svrhe (član 4.) i to samo na osnovu odobrenja, odnosno dozvole nadležnog saveznog organa³⁰⁸.

Naime, ove supstance se mogu se proizvoditi, uvoziti i izvoziti u količinama koje, prema proceni godišnjih potreba, utvrđuje nadležni savezni organ (član 5.). Takve količine opojnih droga utvrđuju se na osnovu procene potreba za narednu godinu koje prijavljuje proizvođač ili drugo pravno lice koje uvozi ili izvozi opojne droge, najdocnije do 31. marta tekuće godine.

Danas važeće zdravstveno zakonodavstvo u oblasti opojnih droga u Republici Srbiji takođe na sličan način izričito određuje pojam ovih supstanci – opojnih droga.

Tako Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama³⁰⁹ (2010.) u članu 3, tačka 1.pod pojmom psihoaktivna kontrolisana supstanca smatra “svaku supstancu biološkog, odnosno sintetičkog porekla koja se nalazi na Spisku, u skladu sa Jedinstvenom konvencijom

³⁰⁵ Službeni list SFRJ broj 46/91 i Službeni glasnik Republike Srbije broj 37/2002 i 108/2005.

³⁰⁶ Službeni list SFRJ broj 13/91 i Službeni list SRJ broj 45/92.

³⁰⁷ S.Budžakoski, *Prevenција od zloupotreba na drogata*, Ohrid, 2001.godine, str.54-67.; Z.Đorđević, *Narko-kriminal – krivičnopravni i kriminalistički aspekt*, Novi Pazar, 2006.godine, str.39-58.; D.Nikolić, *Bolesti zavisnosti – pušenje, alkoholizam i narkomanija*, Beograd, 2007.godine, str.72-94.; S.Plojović, *Tretman bolesti zavisnosti u okviru izvršenja kazne zatvora*, Beograd, 2013.godine, str.49-63.; B.Tomovski, *Droga – bolest današnjice: prepoznavanje, preventiva, dijagnostika, lečenje*, Surdulica, 2005.godine, str.61-79.; S.Golubović, *Droga – istine i zablude*, Niš, 2005.godine, str.87-107.; M.Nicović, *Opojne droge – multinacionalna kompanija kriminala*, Beograd, 1990.godine, str.56-73.; V.Slavković, *Opojne droge i ličnost narko-prestupnika*, Nasleđe, Kragujevac, broj 30/2015.godine, str.97-107.; J.Bukelić, *Droga u školskoj klupi*, Beograd, 2002.godine, str.76-93.

³⁰⁸ D.Doležal, A.Jandrić Nišević, *Institucionalni penološki program s ovisnicima o ilegalnim drogama*, Kriminologija i socijalna integracija, Zagreb, broj 2/2002.godine, str. 105-117.; A.Jandrić Nišević, *Izvaninstitucionalni program rada s ovisnicima o ilegalnim drogama – mogućnosti izricanja alternativnih sankcija punoljetnim osuđenim ovisnicima*, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, Rijeka, broj 2/2006.godine, str. 1033-1053.

³⁰⁹ Službeni glasnik Republike Srbije broj 99/2010 i 57/2018.

o opojnim drogama³¹⁰, odnosno supstanca koja deluje primarno na centralni nervni sistem smanjujući osećaj bola, izazivajući pospanost ili budnost, halucinacije, smetnje u motornim funkcijama, kao i druge patološke ili funkcionalne promene centralnog nervnog sistema.

No, ovaj Zakon, takođe u odredbi člana 3.daje pojamna određenja drugih, sa opojnim drogama srodnih, sličnih supstanci sa identičnim delovanjem na zdravlje ljudi. To su³¹¹:

a) psihotropna supstanca (tačka 2.) – “svaka supstanca biološkog, odnosno sintetičkog porekla koja se nalazi na Spisku, u skladu sa Konvencijom o psihotropnim supstancama³¹², odnosno supstanca koja deluje primarno na centralni nervni sistem i menja moždane funkcije, zbog čega se menja percepcija, raspoloženje, svest i ponašanje”;

b) preparat (tačka 3.) - magistralni i galenski lek izrađen u skladu sa zakonom kojim se uređuju lekovi i medicinska sredstva,

c) biljka ili deo biljke (tačka 4.) - svaka biljka iz koje se može dobiti psihoaktivna kontrolisana supstanca, a koja je na Spisku u skladu sa potvrđenim konvencijama Ujedinjenih nacija u oblasti psihoaktivnih kontrolisanih supstanci³¹³,

d) makova slama (*Stramentum Papaveris*) (tačka 5.) - osušena zrela čaura i stabljika maka, koje se koriste kao prirodna industrijska sirovina za dobijanje opijumskih alkaloida, a posebno morfina,

e) konoplja (tačka 6.) - cvetni ili plodni vrh biljke roda *Cannabis*, odnosno deo biljke roda *Cannabis* koji je iznad zemlje, uključujući i vrh,

f) grm koke (tačka 7.) - svi primerci vrste *Erythroxylon*, a list koke je list grma koke, osim hemijski obrađenog lista iz kog su uklonjeni svi alkaloidi, uključujući i alkaloide ekgoninske klase (kao što su kokain, ekgonin i drugi),

g) nova psihoaktivna supstanca (tačka 14.) - supstanca u čistom obliku ili u obliku preparata koja nije propisana prema Jedinствenoj konvenciji o opojnim drogama Ujedinjenih nacija iz 1961.godine, izmenama i dopunama Protokola iz 1972.godine i Konvencijom o psihotropnim supstancama Ujedinjenih nacija iz 1971.godine, a koja može da predstavlja zdravstvenu ili socijalnu pretnju, kao i supstance koje su propisane navedenim Konvencijama i

h) preparat (tačka 15.) - mešavina koja sadrži jednu ili više novih psihoaktivnih supstanci³¹⁴.

Konačno, drugi zdravstveni zakon iz oblasti uređivanja režima opojnih droga - Zakon o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i

³¹⁰ Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj 2/64.

³¹¹ R.Risimović, Krivičnopravni aspekt zloupotrebe opojnih droga i novih psihoaktivnih supstanci, Beograd, 2019.godine, str.48-57.; V.Delibašić, Relevantnost edukacije adolescenata o štetnim efektima opojnih droga, Zbornik radova, Perspektiva uvođenja bezbednosne kulture u obrazovni sistem Republike Srbije, Novi Sad, 2021.godine, str. 25-37.

³¹² Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj 40/73.

³¹³ D.Obradović, Da li je svaka marihuana opojna droga u krivičnopravnom smislu, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 11/1999.godine, str.54-56.; D.Obradović, Da li je svaka marihuana opojna droga u krivičnopravnom smislu, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije, Beograd, broj 2/1999.godine, str.68-72.

³¹⁴ I.Javor, Prekursori, Carinski vjesnik, Zagreb, broj 10/2006.godine, str.39-52.; D.Kozary, Zlouporeba opojnih droga, Pravni vjesnik, Osijek, broj 1/2011.godine, str.101-126.

psihotropnih supstanci³¹⁵ (2005.) u članu 2. sadrži sledeće definicije od značaja za određivanje pojma objekta radnje kod krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga. To su³¹⁶:

a) prekursor - supstanca koja je utvrđena Spiskom prekursora, kao i smeša supstanci ili prirodni proizvod koji sadrži prekursor, a koji se koriste za nedozvoljenu proizvodnju opojnih droga i psihotropnih supstanci (tačka 1.),

b) smeša - mešavina ili rastvor dve ili više supstanci (tačka 1a.),

c) prirodni proizvod - supstanca koja se kao takva nalazi u prirodi neprerađena ili prerađena isključivo ručnim, mehaničkim ili gravitacionim putem, rastvaranjem u vodi, flotacijom, ekstrakcijom pomoću vode, destilacijom vodenom parom ili uparavanjem vode, ili izdvojena iz vazduha na bilo koji način (tačka 1b.) i

d) supstanca van Spiska prekursora - svaka supstanca koja može da se upotrebi za nedozvoljenu proizvodnju opojnih droga i psihotropnih supstanci, a nije utvrđena Spiskom prekursora (tačka 2.).

2.2.2. Pravo država u regionu

I druga uporedna zakonodavstva (zdravstvena ili krivična) pojedinih analiziranih država u regionu jugoistočne Evrope (država koje su nastale raspadom SFR Jugoslavije) na više/manje sličan način određuju pojam opojne droge u smislu objekta napada kod krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga. Pri tome neka inostrana zakonodavstva (npr. Hrvatske) za objekt napada kod ovih krivičnih dela upotrebljavaju samo reč: "droga" (umesto reči "opojne droge"), odnosno "tvari koje su propisom proglašene za droge".

U krivičnom zakonodavstvu susedne Bosne i Hercegovine tri zakonska propisa iz ove oblasti uređuju pojam "opojne droge". Tako član 1, tačka 33. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine³¹⁷ pod opojnom drogom smatra:

a) medicinski lek ili opasnu supstancu sa adiktivnim i psihotropnim svojstvima,

b) supstancu koja se lako može pretvoriti u takvu supstancu, ako podleže kontroli prema međunarodnoj konvenciji koju je Bosna i Hercegovina ratifikovala i

c) supstancu koja je proglašena opojnom drogom od nadležne institucije Bosne i Hercegovine ili nadležne institucije entiteta³¹⁸.

³¹⁵ Službeni glasnik Republike Srbije broj 107/2005 i 25/2019.

³¹⁶ Lj. Miškaj Todorović, D. Doležal, Uloga zajednice u prevenciji zloupotrebe droga među mladima na razini selektivnih intervencija, Kriminologija i socijalna integracija, Zagreb, broj 2/2004. godine, str. 153-160.; D. Kozary, Programi za sprječavanje zloupotrebe opojnih droga u svijetu i Hrvatskoj, Pravni vjesnik, Osijek, broj 1/2012. godine, str. 193-206.

³¹⁷ Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 3/2003, 32/2003, 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 32/2007, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 i 47/2023.

³¹⁸ B. Petrović, O drogama koje je najčešće zloupotrebljavaju, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 2002. godine, str. 287-310.

Prema članu 2.tačka 35. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine³¹⁹ opojna droga je³²⁰:

- a) medicinski lek ili opasna supstanca s adiktivnim i psihotropnim svojstvima,
- b) supstanca koja se lako može pretvoriti u takvu supstancu ako podleže nadzoru po međunarodnoj konvenciji koju je Bosna i Hercegovina potvrdila i
- c) supstanca koja je proglašena opojnom drogom od nadležne institucije Bosne i Hercegovine ili nadležne institucije entiteta.

Na isti način pojam opojne droge određuje i Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine³²¹. Član 2.tačka 34. KZ Brčko distrikta BIH pod opojnom drogom smatra:

- a) medicinski lek ili opasnu supstancu s adiktivnim i psihotropnim svojstvima,
- b) supstancu koja se lako može pretvoriti u takvu supstancu ako podleže kontroli prema međunarodnoj konvenciji koju je Bosna i Hercegovina ratifikovala ili
- c) supstancu koju je nadležna institucija Bosne i Hercegovine, Brčko distrikta ili nadležna institucija entiteta proglasila opojnom drogom.

U analizi krivičnog zakonodavstvo država u region utvrđujemo da član 142, tačka 17. Krivičnog zakonika Crne Gore³²² pod opojnim drogama smatra “supstance i preparate koji su propisima zasnovanim na zakonu proglašeni za opojne droge”.

S druge strane, krivična zakonodavstva sledećih država iz regiona: a) Severne Makedonije³²³, b) Slovenije³²⁴, c) Hrvatske³²⁵, odnosno d) Republike Srpske³²⁶ (kao drugog entiteta u sastavu Bosne i Hercegovine) uopšte ne definišu pojam opojne droge (odnosno “droge” u Hrvatskoj) u smislu objekta napada kod ovih dela.

I zdravstveno zakonodavstvo država u regionu određuju pojam “opojnih droga”. Na ovom mestu izlažemo zakonska rešenja: a) Bosne i Hercegovine, b) Crne Gore i c) Hrvatske.

U Bosni i Hercegovini su u primeni dva zakona u oblasti uređivanja režima opojnih droga. To su: a) Zakon o sprečavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga Bosne i

³¹⁹ Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj 36/2003, 37/2003, 21/2004, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 75/2017 i 31/2023.

³²⁰ B.Petrović, O drogama koje je najčešće zloupotrebljavaju, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 2002.godine, str. 287-310.

³²¹ Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine broj 19/2020 i 3/2024.

³²² Službeni list Crne Gore broj 70/2003, 13/2004, 47/2006, 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013, 42/2015, 58/2015, 44/2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021, 144/2021, 145/2021 i 110/2023.

³²³ Služben vesnik na Republika Makedonija broj 37/96, 80/99, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 827/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014 i 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015, 169/2016, 97/2017, 170/2017, 248/2018, 36/2023 i 188/2023.

³²⁴ Uradni list Republike Slovenije broj 55/2008, 66/2008, 39/2009, 91/2011, 55/2014, 6/2016, 38/2016, 27/2017 i 23/2020, 91/2020, 95/2021, 186/2021, 105/2022, 16/2023 i 107/2024.

³²⁵ Narodne novine Republike Hrvatske broj 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017, 118/2018, 126/2019, 84/2021, 114/2022, 114/2023 i 36/2024.

³²⁶ Službeni glasnik Republike Srpske broj 64/2017, 104/2018, 15/2021, 89/2021, 73/2023 i 9/2024.

Hercegovine³²⁷ i b) Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga Republike Srpske³²⁸.

U članu 3. Zakon o sprečavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga Bosne i Hercegovine daje definicije osnovnih pojmova u vezi sa opojnim drogama, odnosno njihovom zloupotrebom. Na prvom mestu su data pojmovna određenja supstanci koje inače predstavljaju objekt napada kod krivičnih dela, odnosno prekršaja u vezi sa zloupotrebom opojnih droga. Tu spadaju: a) opojna droga, b) psihotropna supstancica, c) biljka iz koje se dobija opojna droga, d) prekursor, e) druge supstance i f) preparati. Sa ovim supstancama su bliska i sredstva namenjena za proizvodnju opojnih droga³²⁹.

Tako se kao opojna droga smatra svaka supstanca prirodnog ili veštačkog porekla koja je uvrštena u listu opojnih droga u skladu sa međunarodnim konvencijama o kontroli opojnih droga ili na osnovu odluke nadležnog organa u Bosni i Hercegovini. Izraz opojna droga, kako se koristi u ovom zakonu, uključuje i psihotropne supstance koje su uvrštene u listu psihotropnih supstanci, ako psihotropne supstance nisu posebno pomenute³³⁰. Psihotropna supstanca je svaka supstanca prirodnog ili veštačkog porekla, koja je uvrštena u listu psihotropnih supstanci u skladu sa međunarodnim konvencijama o kontroli opojnih droga ili na osnovu odluke nadležnog organa u Bosni i Hercegovini.

Biljka iz koje se može dobiti opojna droga jeste svaka biljka iz koje se može dobiti opojna droga, a koja je uvrštena u listu tih biljaka u skladu sa međunarodnim konvencijama o kontroli opojnih droga ili na osnovu odluke nadležnog organa u Bosni i Hercegovini, kao i deo takve biljke koji se može upotrebiti za dobijanje opojne droge.

Prekursor je svaka prirodna ili veštačka supstanca koja se može upotrebiti u proizvodnji opojne droge i koja je uvrštena u listu prekursora u skladu sa međunarodnim konvencijama o kontroli opojnih droga ili na osnovu odluke nadležnog organa u Bosni i Hercegovini.

Supstance su opojne droge, psihotropne supstance i prekursori uvršteni u listu opojnih droga, psihotropnih supstanci i prekursora u skladu sa međunarodnim konvencijama o kontroli opojnih droga ili na osnovu odluke nadležnog organa u Bosni i Hercegovini.

Preparat je otopina ili smesa, u čvrstom ili tečnom stanju ili u bilo kojem fizičkom obliku, koja sadrži opojnu drogu, psihotropnu supstancu ili biljku iz koje se može dobiti opojna droga.

Drugi zakonski tekst u Bosni i Hercegovini u oblasti zdravstvenog, medicinskog zakonodavstva koji uređuje oblast zloupotrebe opojnih droga jeste Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga Republike Srpske³³¹. Ovaj zakon (član 3.) definiše opojnu drogu kao svaku supstancu prirodnog ili sintetičkog porekla, uključivši psihotropne supstance koje su uvrštene u listu opojnih droga i psihotropnih supstanci. No, pored ove definicije Zakon na ovom mestu određuje i druge pojmove. Tako "supstanca koja se može upotrebiti za izradu

³²⁷ Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 8/2006.

³²⁸ Službeni glasnik Republike Srpske broj 110/2003 i 29/2004.

³²⁹ A.Ramah, Psihoaktivne supstance – dejstva, posledice, lečenje, Beograd, 2001.godine, str.89-107.

³³⁰ B.Petrović, O drogama koje je najčešće zloupotrebljavaju, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 2002.godine, str. 287-310.

³³¹ Službeni glasnik Republike Srpske broj 110/2003 i 29/2004.

opojne droge predstavlja svaku prirodnu ili sintetičku supstancu koja se može upotrijebiti za izradu opojne droge (kao prekursori ili druge hemikalije), uvrštene u listu tih supstanci”³³².

Sa njima je slična biljka ili dio biljke iz koje se može proizvesti opojna droga. To je svaka biljka ili dio biljke koji se mogu upotrijebiti za proizvodnju opojne droge (opijumski mak, konoplja i druga biljka prikladna za tu svrhu), koja je uvrštena u listu tih biljaka.

Zakon o sprečavanju zloupotrebe droga Crne Gore³³³ (član 2.) drogu definiše kao “svako bilje ili supstancu prirodnog ili sintetičkog porekla, kao i psihotropne supstance koje mogu da izazovu promenu ili poremećaj fizičkog i mentalnog zdravlja čovjeka, a koje su obuhvaćene Spiskom droga, psihotropnih supstanci i bilja koje se može koristiti za proizvodnju droga. Drogom se takođe smatra i preparat koji sadrži jednu ili više droga”.

Spisak droga se, shodno odredbi člana 4. Zakona, sačinjava u skladu sa međunarodnim standardima i konvencijama Ujedinjenih nacija, kao i preporukama Evropske informacione mreže za droge i zavisnosti od droga (*Reitox*) i Sistema ranog upozorenja na nove sintetičke droge. Spisak droga donosi organ državne uprave (ministarstvo) nadležan za poslove zdravlja, uz mišljenje organa uprave nadležnog za poslove policije i Agencije za lekove i medicinska sredstva. Taj se Spisak droga objavljuje u Službenom listu Crne Gore.

Konačno, ovaj Zakon (član 5, tačka 1.) određuje preparat kao “bilo koji rastvor ili mešavinu, u bilo kom fizičkom stanju, koji sadrži jednu ili više droga, psihotropnih supstanci, bilja ili delova bilja, preparata ili derivata bilja koji se mogu koristiti za proizvodnju droga”.

Konačno, u Hrvatskoj je u oblasti opojnih droga u primeni Zakon o suzbijanju zlouporabe/zloupotrebe opojnih droga. I ovaj Zakon u prvim odredbama definiše osnovne pojmove na koje se upravo i primenjuje. Tako je u članu 2, tačka 1. Zakona opojna droga određena kao “svaka tvar (supstanca) prirodnog ili umetnog (veštačkog) porekla, uključivši psihotropne supstance (tvari), uvrštene u popis opojnih droga i psihotropnih tvari, dok se kao biljka ili deo biljke iz koje se može dobiti opojna droga (tačka 3.) smatraju “svaka biljka ili deo biljke koji se mogu upotrebiti za izradu opojne droge (kao opijumski mak, konoplja i druga biljka prikladna za tu svrhu), koja je uvrštena u popis tih biljaka”³³⁴.

3. Karakteristike krivičnih dela protiv zdravlja ljudi

U Republici Srbiji počev od 1. januara 2006. godine kada je stupilo na snagu novo reformisano krivično (materijalno i izvršno) zakonodavstvo Krivični zakonik u posebnom delu, u glavi dvadeset trećoj pod nazivom: “Krivična dela protiv zdravlja ljudi” predviđa tri krivična dela zloupotrebe opojnih droga sa više različitih oblika i vidova pojavnog ispoljavanja, te sistemom kazni (i drugih krivičnih sankcija) za njihove učinioce, kao i

³³² B. Moslovac, Stročića načela zakonitosti na kušnji – normiranje droge, Hrvatska pravna revija, Zagreb, broj 6/2019. godine, str. 37-40.

³³³ Službeni list Crne Gore broj 28/2011 i 35/2013.

³³⁴ Narodne novine Republike Hrvatske broj 107/2001, 87/2002, 163/2003, 141/2004, 40/2007, 149/2009, 84/2011, 80/2013 i 39/2019.

pravilima za utvrđivanje krivične odgovornosti njihovih učinilaca³³⁵.

Na ovom su mestu normirana tri krivična dela zloupotrebe opojnih droga. To su:

- a) neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga - član 246. KZ,
- b) neovlašćeno držanje opojnih droga – član 246a. KZ i
- c) omogućavanje uživanja opojnih droga – član 247. KZ³³⁶.

Zajedničke karakteristike kod krivičnih dela protiv zdravlja ljudi, na prvom mestu, određuju napred navedeni: a) objekat zaštite i b) objekat napada.

Pored toga, već je više puta rečeno, ovde se radi o tzv. "blanketnim" krivičnim delima³³⁷. U osnovi ovako određene njihove pravne prirode nalazi se zakonsko definisanje radnje izvršenja. Radi se, naime, o krivičnim delima kod kojih se radnja izvršenja sastoji u različitim delatnostima postupanja protivno propisima, odnosno u kršenju propisa iz oblasti zdravstvene zaštite (medicinskog prava zakonskog ili podzakonskog karaktera). To, sa druge strane, ukazuje da je za pronalaženje opisa, sadržine, elemenata i obeležja bića ovih krivičnih dela, potrebno prethodno utvrditi sadržinu medicinskih, zakonskih propisa³³⁸.

Preduzimanjem bilo koje od više zakonom alternativno propisanih delatnosti kao radnje izvršenja krivičnih dela protiv zdravlja ljudi, a time i za krivična dela zloupotrebe opojnih droga prouzrokuje se posledica u vidu ugrožavanja zdravlja ljudi³³⁹. To je stvaranje, izazivanje opasnosti po zdravlje, telesni ili duševni integritet, odnosno u krajnjoj liniji života drugih, individualno neodređenih ljudi. Ta opasnost u smislu posledice krivičnih dela se javlja u dva oblika ispoljavanja. To su: a) konkretna i b) apstraktna opasnost za zdravlje ljudi.

Krivična dela zloupotrebe opojnih droga imaju za posledicu apstraktnu ili opštu opasnost za zdravlje ljudi, koja je usled zakonom alternativno propisane delatnosti u smislu radnje izvršenja krivičnog dela mogla (verovatnoća) da nastupi po život, telesni ili duševni integritet ili zdravlje ljudi, ali ona ipak nije nastupila u konkretnom slučaju.

³³⁵ E. Mijatović, Krivična dela protiv zdravlja ljudi, Zbornik radova, Nove tendencije u savremenoj nauci krivičnog prava i naše krivično zakonodavstvo, Zlatibor, 2005. godine, str. 203–226.; V. Bajović, Zloupotreba opojnih droga i legitimnost krivičnopravne zaštite, Crimen, Beograd, broj 3/2017. godine, str. 517–538.; S. Marković, Kriminalistička strategija suprotstavljanja ilegalnom prometu opojnih drogama na lokalnom području, Bezbednost, Beograd, broj 2/2016. godine, str. 109–130.

³³⁶ D. Labović, Posledice narkomanije i opšti aspekti narkokriminala u Evropi, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 1/2011. godine, str. 183–197.; D. Radulović, AIDS i društvena kontrola droga, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, broj 1-2/1992. godine, str. 547–559.

³³⁷ T. Odalović, Uloga uprave carina u borbi protiv krijumčarenja narkotika, Kultura polisa, Novi Sad, broj 31/2016. godine, str. 371–379.; Z. Čirić, Sudsko-psihijatrijski aspekt mentalnih poremećaja nastalih zloupotrebom droga, Zbornik radova, Usklađivanje prava Srbije sa pravom Evropske unije, Niš, 2014. godine, str. 74–77.

³³⁸ R. Risimović, Krivičnopravni aspekt zloupotrebe opojnih droga i novih psihoaktivnih supstanci, Beograd, 2019. godine, str. 48–57.; N. Delić, Odredbe čl. 246., 246a. i 247. Krivičnog zakonika Srbije u svetlu najnovijih izmena i dopuna, Pravni život, Beograd, broj 9/2019. godine, str. 81–110.

³³⁹ D. Bilić, Krijumčarenje i zloupotreba opojnih droga u Bosni i Hercegovini, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 12/2019. godine, str. 66–69.; V. Bajović, Zloupotreba opojnih droga i legitimnost krivičnopravne zaštite, Crimen, Beograd, broj 3/2017. godine, str. 517–538.; D. Petrović, Upotreba opojnih droga – nove dimenzije, Pravni život, Beograd, broj 9/2010. godine, str. 73–93.; Z. Nikolić, Trgovina drogom, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, broj 1-2/2006. godine, str. 93–106.

Preduzimanjem radnje izvršenja pretpostavlja se nastupanje zakonom propisane posledice u vidu apstraktne opasnosti po zaštićeno dobro.

U pravnoj teoriji³⁴⁰ se ističe da apstraktna opasnost nije elemenat bića krivičnog dela, pa se u krivičnom postupku pred nasležnim sudom ne mora u konkretnom slučaju dokazivati, utvrđivati relevantnim ličnim, odnosno materijalnim izvorima dokaza. To dalje znači da je postojanje i pravnu kvalifikaciju krivičnog dela sa apstraktnom opasnošću dovoljno preduzimanje radnje izvršenja jer se smatra da je samim tim u konkretnoj situaciji istovremeno nastupila opasnost po zdravlje ljudi kao posledica krivičnog dela.

U slučaju ako je usled preduzete radnje izvršenja nekog od krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga nastupila teža posledica u vidu povrede (narušavanja) zdravlja ljudi, postoji teži, kvalifikovani oblik njihovog ispoljavanja za koji je zakonom propisano pooštreno kažnjavanje³⁴¹.

U pogledu svojstva učinioca krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga u sklopu krivičnih dela protiv zdravlja ljudi u pravnoj teoriji preovladava shvatanje da se kao njihov učinilac može javiti svako lice. To ukazuje da se ovde radi o tzv. "*delicta communia*". Samo kod pojedinih krivičnih dela ove vrste kao njihov učinilac se može javiti određeno lice – lice sa zakonom propisanim ličnim svojstvom, odnosom ili okolnošću – tzv. "*delicta propria*". U takvom slučaju postoji teži, kvalifikovani oblik ispoljavanja krivičnih dela, gde svojstvo učinioca dela predstavlja kvalifikatornu okolnost.

U pogledu oblika ispoljavanja krivice učinioca, krivična dela zloupotrebe opojnih droga se vrše sa umišljajem. Radi se o najtežem, najvišem obliku svesne i voljne usmerenosti kao psihološkog odnosa učinioca prema izvršenom krivičnom delu kao svom ostvarenju. Tako određeni umišljaj mora takođe da obuhvati svest učinioca: a) o neovlašćenosti, protivpravnosti, protivzakonitosti svoga postupanja i b) o svojstvu objekta napada - opojnim drogama, odnosno sličnim supstancama, preparatima (prirodnog ili sintetičkog porekla) u odnosu na koje preduzima radnju izvršenja³⁴².

³⁴⁰ S.Kadrović, M.Simović, Kompleksnost otkrivanja, istraživanja i dokazivanja krivičnih djela iz oblasti zloupotrebe opojnih droga, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 4/2021.godine, str.62-68.

³⁴¹ Ž.Nikač, B.Forca, Krivičnopravni i kriminalistički aspekti borbe protiv ilegalne proizvodnje i prodaje opojnih droga u Srbiji, Zbornik radova, Pravni sistem u vremenu nove realnosti, Kosovska Mitrovica, 2021. godine, str.243-264.

³⁴² M.Subotin, J.Matijašević, Zloupotreba opojnih droga kao bezbednosni izazov i stanje u Republici Srbiji, Zbornik radova, Pravo, nauka i društvo – aktuelna pitanja i perspektive, Novi Sad, 2022.godine, str.131-138.

Glava peta

Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga

Osnovno, najstarije, najznačajnije i najčešće izvršavano krivično delo zloupotrebe opojnih droga u Republici Srbiji predstavlja krivično delo pod nazivom: “Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga”. Ono je predviđeno u odredbi člana 246. Krivičnog zakonika. Iz slova zakona proizilazi da se ovo krivično delo danas sastoji u neovlašćenoj proizvodnji, prerađivanju, prodaji ili nuđenju na prodaju ili u kupovanju, držanju ili prenošenju radi prodaje ili u posredovanju u prodaji ili u kupovini ili u neovlašćenom stavljanju u promet na drugi način supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge.

1. Istorijski razvoj inkriminacije

1.1. Stanje u Jugoslaviji

Krivično delo: “Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga” je imalo dug i buran istorijski razvoj u 20. i 21. veku u našoj državi.

U posleratnoj FNR Jugoslaviji je posle oslobođenja prvi zakonski tekst koji uređuje oblast zloupotrebe opojnih droga bio Zakon o opojnim drogama³⁴³ iz 1950. godine. To je zdravstveni, medicinski zakon koji ipak u završnim, kaznenim odredbama propisuje krivičnu, odnosno prekršajnu odgovornost i kažnjivost za nezakonito postupanje u vezi opojnih droga, a koje je protivno njegovim odredbama.

Na samom početku Zakon o opojnim drogama (član 2.) nabroja tri grupe/kategorije opojnih droga. Tu spadaju:

a) sirovi opijum, koka lišće i indijska konoplja,

b) medicinski opijum i preparati dobijeni neposredno od opijuma koji sadrže više od 0,2 % morfina, preparati indiske konoplje (ekstrakti, tinkture i smole), morfin, njegove soli i preparati, oficinalni i neoficinalni koji sadrže više od 0,2 % morfina, diacetilmorfin (heroin) i ostali ekstrakti morfina, njihove soli i svi preparati koji sadrže diacetilmorfin, dihidrooksikodeinon (eukodal), dihidrokodeinon (dikodid), dihidromorfinon (dilaudid),

³⁴³ Službeni list FNRJ broj 16/50.

metildihidromorfinon (metapon), acetildihidrokodeinon (acedikon), dihidromorfin (paramorfin), njihovi ekstrati i soli ma koje od ovih supstancija i njihovih ekstrata, N – oksimorfin (genomorfin), H – oksimorfinske kombinacije, kao i ostale morfinske kombinacije na petovalentnom azotu, kokain, njegove soli i svi preparati koji sadrže više od 0,1% kokaina, ekgonin, ekstrati ekgonina i njihove soli i sintetični preparati: etil 1, metil 4, fenilpiperidin 4, karboksilat hidrolorid (dolantin, petidin, demerol) 16 i difenil 8 i

c) tabain i njegove soli i metilmorfin (kodein), etilmorfin (dionin), benzilmorfin (peronin) i njihove soli³⁴⁴.

Zakon o opojnim drogama dalje detaljno uređuje oblasti gajenja, proizvodnje, fabrikacije i prerade, odnosno prometa pojedinih opojnih droga. Kršenjem odredbi ovog Zakona, odnosno postupanjem protivno njegovim odredbama ili njihovim neprimenjivanjem, različitim delatnostima činjenja ili nečinjenja, propuštanja koja preduzimaju fizička ili pravna lica ostvaruju se različite vrste javnopravnih delikata. Skup svih protivpravnih i kažnjivih dela je nabrojan detaljno u glavi šestoj Zakona pod nazivom: “Kaznene odredbe”. Tu su sistemativane dve vrste delikata. To su: a) krivična dela i b) prekršaji. U to vreme u FNR Jugoslaviji još uvek nije bila konstituisana treća grupa kažnjivih dela – privredni prestupi.

Na prvom mestu, u odredbi člana 16. Zakona o opojnim drogama je definisano prvo “neimenovano” krivično delo zloupotrebe opojnih droga (krivično delo za koje sam zakon ne određuje zakonski “naziv”, kao što je to inače slučaj u pozitivnom Krivičnom zakoniku). Ovo krivično delo čini proizvođač koji ne preda ovlašćenom državnom otkupnom preduzeću proizvedenu količinu sirovog opijuma u zakonom određenom roku. Za ovo delo je bila alternativno propisana novčana kazna u iznosu do pedeset hiljada dinara ili kazna popravnog rada. Uz kaznu se učiniocu dela obavezno izricala mera bezbednosti – oduzimanja predmeta - sirovog opijuma kao vrste opojne droge.

Krivično delo zloupotrebe opojnih droga iz člana 16. Zakona o opojnim drogama su činili sledeći konstitutivni elementi bića:

a) objekt napada je određen kao sirovi opijum,

b) radnju izvršenja predstavlja nečinjenje, propuštanje (negativna, pasivna delatnost) koja se u ovom slučaju ispoljava kao “nepredaja”, neuručivanje, nedostavljanje, neisporučivanje, propuštanje predaje uopšte u celosti ili delimično, trajno ili privremeno, na određenom mestu, na određeni način, određenom subjektu ili u određeno vreme - u zakonom propisanom roku ovlašćenom organu (državnom otkupnom preduzeću). Bitno je za postojanje dela da se ovako propisana radnja izvršenja odnosi na proizvedenu količinu sirovog opijuma,

c) učinilac dela je moglo biti samo određeno lice – proizvođač sirovog opijuma (*delicta propria*) i

d) u pogledu krivice bio je potreban umišljaj učinioca koji je obuhvatao njegovu svest o svojstvu objekta napada (sirovi opijum), odnosno o zakonom propisanom roku njegove predaje državnom otkupnom preduzeću.

³⁴⁴ M.Ilić, Reakcija na zloupotrebu opojnih droga, Zbornik radova, Društvena i tehnička istraživanja, Novi Pazar, 2011.godine, str.32-44.

Drugo krivično delo iz Zakona o opojnim drogama (član 17.) se sastojalo u neovlašćenoj proizvodnji, fabrikaciji ili preradi opojne droge u cilju zarade, u neovlašćenoj prodaji ili u stavljanju u promet na drugi način opojne droge ili u kupovini ili prenosu opojne droge. Ovo je, zapravo, predstavljalo osnovno krivično delo zloupotrebe opojnih droga koje je danas propisano u odredbi člana 246. Krivičnog zakonika.

Kao objekt napada kod ovog dela se javljala bilo koja vrsta opojne droge koja je navedena u nekoj od Zakonom propisanih grupa (u odredbi člana 2.).

U pogledu radnje izvršenja, ovo se krivično delo moglo preduzimati sa više zakonom alternativno propisanih delatnosti. Sve ove delatnosti činjenja (aktivne, pozitivne radnje) su morale biti preduzete na zakonom propisani način – neovlašćeno, dakle protivpravno – protivno odredbama Zakona o opojnim drogama, pri čemu se na strani umišljaja učinioca zahtevalo postojanje svesti o takvoj neovlašćenosti postupanja.

Kao radnje izvršenja krivičnog dela iz člana 17. Zakona o opojnim drogama javljale su se sledeće alternativno propisane delatnosti kao što su bile :

a) proizvodnja i fabrikacija opojne droge - stvaranje, pravljenje, sačinjavanje, pripremljanje, spravljanje, sastavljanje nove, ranije nepostojeće supstance. Bitno je za postojanje ovog dela bilo da se ova radnja izvršenja, proizvodnje i fabrikacije, odnosno sledeća radnja izvršenja u vidu prerade opojne droge upravo preduzimala, ostvarila u zakonom propisanom - određenom cilju ili radi određene svrhe – u cilju zarade, odnosno radi pribavljanja, dolaženja u posed protivpravne imovinske (materijalne, ekonomske) koristi u bilo kom obimu, visini ili vrednosti. Pri tome nije od značaja da li se ova imovinska (materijalna, ekonomska) korist, koja se javljala u smislu: 1) uvećanja postojeće imovine ili 2) sprečavanja njenog umanjenja, zaista u konkretnom slučaju i realizovala ili nije,

b) prerada opojne droge - stvaranje, pravljenje, sačinjavanje, sastavljanje nove supstance mešanjem ili kombinovanjem postojećih supstanci, njihovo prepravljavanje, preinačenje, preinaka, u smislu promene kvaliteta, kvantiteta, sastava ili sadržine, bilo cele supstance ili njenih svojstava,

c) prodaja – teretno raspolaganje, zamena, ustupanje supstance drugom licu za odgovaraju naknadu - za domaći ili inostrani novac,

d) stavljanje u promet – raspolaganje, omogućavanje dostupnosti drugom licu da dođe u posed, u državinu supstance na bilo koji drugi način,

e) kupovina – pribavljanje, nabavljanje, dolaženje u posed supstance zamenom za domaći ili inostrani novac i

f) prenos – prenošenje, prebacivanje, premeštanje, dostavljanje supstance drugom licu sa jednog mesta na drugo mesto na bilo koji način, bilo kojim prevoznim sredstvom, tajno ili javno, u bilo kom vidu javnog saobraćaja.

Učinioc ovog krivičnog dela je moglo da bude svako lice (*delicta communia*).

U pogledu krivice Zakon je zahtevao postojanje umišljaja učinioca koji je morao da obuhvati njegovu svest, znanje o: a) svojstvu objekta napada – opojnoj drogi i b) načinu preduzimanja radnje izvršenja dela - neovlašćenosti, protivpravnosti, protivzakonitosti svoga postupanja.

Za ovo delo je bila u to vreme alternativno propisana kazna popravnog rada ili kazna lišenja slobode do dve godine. Uz kaznu se obavezno izricala mera bezbednosti oduzimanja predmeta - opojne droge.

Krivično delo iz člana 17. Zakona o opojnim drogama imalo je, pored osnovnog oblika dela, i teži, kvalifikovani oblik ispoljavanja (stav 2.). Ovo teže krivično delo, za koje je bila propisana kazna lišenja slobode u trajanju do tri godine sa prinudnim radom, je postojalo u slučaju ako je bilo koja od više zakonom alternativno propisanih delatnosti u okviru radnje izvršenja bila preduzeta pri postojanju neke od propisane tri kvalifikatorne okolnosti, usled kojih je bilo propisano pooštreno kažnjavanje. Kao kvalifikatorne okolnosti ovog dela su se javljale sledeće okolnosti kao što su bile:

1) određeni način preduzimanja radnje izvršenja se javljao:

a) u vidu zanata – ovde se radilo o kolektivnom krivičnom delu kao obliku prividnog realnog sticaja po osnovu konzumpcije. Učinilac višekratno, višestruko preduzima ili ponavlja jednu ili više istih, istorodnih, istovrsnih delatnosti sa namerom njihovog ponavljanja kako bi na taj način pribavio za sebe ili drugo fizičko ili pravno lice imovinsku (materijalnu) korist kao osnovni ili dopunski, stalni ili povremeni ili privremeni prihod,

b) u povratu – ako se radilo o preduzimanju radnje izvršenja od strane lica koje je već prethodno pravnosnažno osuđeno i kažnjeno odlukom (domaćeg ili inostranog) suda za neko (bilo koje) ranije izvršeno krivično delo, bilo krivično delo u vezi sa opojnim drogama ili neko drugo krivično delo i

2) od strane određenog lica kao učinioca - od strane lica koje je bilo “član krijumčarske bande”. Dakle, ovde se radilo o izvršenju krivičnog dela takođe na određeni način - grupno, skupno, kolektivno. Naime, u ovom slučaju učinilac je preduzimao jednu ili više istih ili različitih delatnost u okviru radnje izvršenja - proizvodnje, fabrikacije, prerade, prodaje, stavljanja u promet, kupovine ili prenosa opojne droge od strane krijumčarske bande. Iz naziva ove kriminalne grupe – “krijumčarske bande” proizilazi da se ovde radilo o bandi (udruženju više lica) koja deluje u međunarodnim razmerama prenoseći opojne droge preko jedne ili više državnih granica od zemalja proizvođača do zemalja potrošača.

Poslednje krivično delo iz Zakona o opojnim drogama FNRJ je bilo predviđeno u odredbi člana 18. Ovo se delo sastojalo u neovlašćenom iznošenju iz zemlje ili unošenju u zemlju opojne droge. S obzirom na prirodu ovog krivičnog dela može se reći da ovo delo predstavljalo “specijalan, posebni” oblik međunarodne trgovine opojnim drogama.

Ovo krivično delo se u vreme primene ovog zakonskog teksta sastojalo iz više konstitutivnih elemenata bića. To su bili:

1) objekat napada se javljao kao opojna droga,

2) radnju izvršenja je činilo više zakonom alternativno predviđenih delatnosti. To su:

a) iznošenje iz zemlje - upućivanje, odašiljanje ili slanje opojne droge iz FNR Jugoslavije u inostranstvo, u bilo koju zemlju, na bilo koji način, bilo kojim sredstvom, neposredno ili posredno i

b) unošenje u zemlju – prihvatanje, prijem ili primanje opojne droge u FNR Jugoslaviju iz inostranstva, bilo kojim prevoznim sredstvom, odnosno na bilo koji način,

3) radnja izvršenja se preduzimala: a) na određeni način - neovlašćeno, protivpravno, protivno odredbama Zakona o opojnim drogama, pri čemu je umišljaj učinioca dela morao da obuhvati svest, znanje o neovlašćenosti postupanja i b) na određenom mestu - preko carinske linije (državne granice).

Za ovo krivično delo je bila alternativno propisana kazna popravnog rada ili kazna lišenja slobode u trajanju do tri godine. Uz kaznu se učiniocu obavezno izricala mera bezbednosti oduzimanje predmeta - opojne droge.

Krivično delo iz člana 18. Zakona o opojnim drogama je imalo, pored osnovnog oblika, još i jedan teži, kvalifikovani oblik ispoljavanja (stav 2.). Ovo je krivično delo postojalo u slučaju ako je radnja izvršenja bila preduzeta pod određenim kvalifikatornim okolnostima kao što su:

1) na određeni način:

a) u vidu zanata - u smislu kolektivnog krivičnog dela kao obliku prividnog realnog sticaja po osnovu konzumpcije gde učinilac ponavlja jednu ili više istih ili različitih zakonom propisanih delatnosti unošenja u zemlju ili iznošenja iz zemlje opojnih droga sa namerom pribavljanja imovinske koristi,

b) u povratu - od strane lica koje je prethodno već pravnosnažno osuđeno (proglašeno krivim) odlukom nadležnog krivičnog suda za bilo koje krivično delo koje je izvršeno u našoj zemlji ili u inostranstvu i

2) od strane lica koje je član krijumčarske bande, dakle, od strane pripadnika organizovanog zločinačkog udruženja u obliku "bande" koje je osnovano, organizovano upravo radi trajnog ili duževremenog iznošenja iz zemlje ili unošenja u zemlju opojne droge.

I ovo krivično delo su određivale tri kvalifikatorne okolnosti. To su:

a) izvršenje dela u vidu zanata – višekratno ponavljanje više istih, istorodnih delatnosti iznošenja iz zemlje ili unošenja u zemlju iz inostranstva opojne droge sa namerom pribavljanja imovinske koristi, bez obzira da li je ova namera uopšte bila ostvarena u konkretnom slučaju,

b) izvršenje dela u povratu – od strane lica koje je prethodno već pravnosnažno oglašeno krivim (odgovornim) odlukom (domaćeg ili inostranog) krivičnog suda za neko, bilo koje ranije izvršeno krivično delo i

c) grupno, skupno izvršenje jedne ili više, istih ili različitih delatnosti iznošenja iz zemlje ili unošenja u zemlju, na bilo koji način ili bilo kojim sredstvom, u bilo kom obliku javnog saobraćaja od strane krijumčarske bande.

Za ovo teže delo je bila propisana kazna lišenja slobode u trajanju do pet godina sa prinudnim radom.

Ipak, ovakva zakonska sistematika krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga u našoj zemlji nije bila dugog trajanja. Naime, već je 1951. godine donet Krivični zakonik FNR Jugoslavije³⁴⁵. Bio je to prvi sistematizovani zbornik krivičnopravnih propisa u našoj zemlji posle oslobođenja u Drugom svetskom ratu.

³⁴⁵ Službeni list FNRJ broj 13/51.

Krivični zakonik FNR Jugoslavije je u glavi osamnaestoj pod nazivom: "Krivična dela protiv zdravlja ljudi" u članu 208. predvideo jedno krivično delo zloupotrebe opojnih droga pod nazivom: "Neovlašćena proizvodnja, prerađivanje i prodaja opojnih droga i otrova"³⁴⁶.

Ovo krivično delo je imalo dva objekta. To su bili:

a) objekat zaštite - zdravlje ljudi (kako to određuje priroda i karakter grupnog zaštitnog objekta ovog dela i

b) objekat napada – koji je činio dvojaki skup vrednosti. To su bile: 1) opojne droge: opijum, kokain, morfijum ili druge opojne droge i 2) otrovi. Ovde se, zapravo, radi o supstancama ili preparatima, prirodnog ili sintetičkog porekla, koje štetno deluju na zdravlje ljudi u smislu prouzrokovanja posledice u vidu opšte, aspraktne opasnosti po zdravlje ljudi.

Krivično delo iz člana 208. KZ FNRJ se sastojalo u neovlašćenju proizvodnji, prerađivanju, prodaji ili stavljanju u promet na drugi način, kupovanju ili prenosu radi prodaje opijuma, kokaina, morfiuma ili druge opojne droge ili otrova.

Radnju izvršenja ovog krivičnog dela činilo je više zakonom alternativno propisanih delatnosti činjenja. To su bile sledeće delatnosti kao što su:

a) proizvodnja – pravljenje, gajenje, sačinjavanje, stvaranje nove, do tada nepostojeće supstance,

b) prerađivanje – prepravljavanje, preinačenje, pretvaranje jedne supstance u drugu supstancu ili supstancu drugog sastava ili drugih svojstava sa uticajem na zdravlje,

c) prodaja – ustupanje, teretno raspolaganje supstancom, njena zamena za domaći ili inostrani novac,

d) stavljanje u promet na bilo koji način – ustupanje, omogućavanje supstance dostupnom u posed drugom individualno neodređenom broju lica,

e) kupovanje – pribavljanje, nabavljanje, dolaženje u posed supstance davanjem protivnake u domaćem ili inostranom novcu ili

f) prenos – premeštanje, prebacivanje, prenošenje supstance sa jednog mesta na drugo mesto na bilo koji način ili bilo kojim sredstvom, tajno ili javno.

Za postojanje ovog krivičnog dela je bilo potrebno da se radnja izvršenja preduzima:

a) na određeni način - neovlašćeno, protivpravno, postupanjem protivno Zakonu o opojnim drogama FNRJ iz 1950. godine i

b) sa određenim ciljem - sa ciljem, svrhom - radi prodaje supstance - opijuma, kokaina, morfiuma ili druge opojne droge ili otrova.

Prema zakonskom rešenju iz člana 208. Krivičnog zakonika ovo krivično delo nije sadržavalo teži, kvalifikovani oblik ispoljavanja.

Za ovo krivično delo je bila propisana kazna zatvora u trajanju od tri meseca do tri godine.

³⁴⁶ M.Radovanović, M.Đorđević, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 1977.godine, str. 220-222.

Novelom Krivičnog zakonika FNR Jugoslavije iz 1959.godine za ovo delo u osnovnom obliku (koje je zadržalo opis, sadržinu i karakteristike koje su uspostavljene 1951.godine Krivičnim zakonikom) je sada bila pooštrena kazna. Naime, za ovo delo je bilo propisano da se učiniocu dela izriče kazna zatvora najmanje tri meseca (što ukazuje da se posebni maksimum ove kazne izjednačuje sa opštim maksimumom ove vrste kazne u trajanju od pet godina)³⁴⁷.

Uz kaznu se učiniocu dela obavezno izricala mera bezbednosti oduzimanja predmeta: a) opojne droge, opijuma, kokaina, morfiuma ili druge opojne droge, b) otrova i c) sredstva za njihovo spravljanje.

Teži oblik dela, koji je novelom Krivičnog zakonika iz 1959.godine uveden odredbom stava 2., postojao je ako je radnja izvršenja osnovnog dela preduzimana u sledećim slučajevima:

a) u vidu zanata – ostvarivanjem ponavljanje višekratnih istih ili različitih delatnosti sa namerom pribavljanja protivpravne imovinske koristi i

b) od strane više lica koja su se udružila za vršenje ovakvih dela. Ovde se radi o skupnom, grupnom, organizovanom vršenju krivičnih dela zloupotrebe opojne droge ili otrova.

Za teži oblik dela je bila alternativno propisana kazna zatvora najmanje šest meseci ili kazna strogog zatvora do pet godina.

Novelom Krivičnog zakonika FNR Jugoslavije iz 1973.godine krivično delo iz člana 208.dobija drugu sadržinu, zakonski opis, karakteristike i nove oblike ispoljavanja. Prema ovom zakonskom rešenju osnovno delo se sastojalo u neovlašćenoj proizvodnji, prerađivanju, prodaji ili nuđenju na prodaju ili na drugi način stavljanju u promet supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge ili otrove, njihovoj kupovini, držanju ili prenošenju u cilju prodaje ili posredovanju u prodaji ili kupovini ovih supstanci ili preparata³⁴⁸.

Objekat napada ovog dela su predstavljale supstance ili preparati koji su proglašeni za opojne droge ili otrove, što ukazuje na njegov blanketni karakter.

Radnju izvršenja ovog krivičnog dela prema noveliranom zakonskom tekstu su činile sledeće alternativno propisane delatnosti. To su:

a) proizvodnja – stvaranje, pravljenje, sastavljanje, sačinjavanje nove, do tada nepostojeće supstance,

b) prerađivanje – pretvaranje, prepravljavanje, preinačenje, preinaka jedne supstance u drugu supstancu, odnosno promena njenog sastava,

c) prodaja – teretno raspolaganje, ustupanje supstance zamenom za određenu cenu u domaćem ili inostranom novcu sa drugim licem, pri čemu je delo u ovom obliku izvršeno samim momentum postizanja saglasnosti volja dve strane (kupca i prodavca) o robi, odnosno ceni,

d) nuđenje na prodaju (novouvedena radnja izvršenja) - pokušaj prodaje u vidu izlaganja robe i traženja za nju određene cene,

³⁴⁷ Službeni list FNRJ broj 39/59.

³⁴⁸ Službeni list FNRJ broj 6/73.

e) stavljanje u promet na drugi način – omogućavanje, olakšavanje, činjenje opojne droge dostupnom drugim licima,

f) omogućavanje, olakšavanje prodaje - kupovinom, držanjem (državinskom, faktičkom vlašću, neposrednim ili posrednim posedovanjem supstance – kao novouvedenom radnjom izvršenja), prenošenjem (prebacivanjem, premeštanjem supstance sa jednog mesta na drugo mesto, bilo kojim načinom ili sredstvom), pod uslovom da se ove delatnosti preduzimaju u određenom cilju – u cilju prodaje, bez obzira da li je ova prodaja u konkretnom slučaju zaista i realizovana ili nije i

g) posredovanje u prodaji ili kupovini – delatnost dovođenja u vezu, u kontakt kupca sa prodavcem ili kupca sa robom.

Sve zakonom alternativno propisane delatnosti u smislu radnje izvršenja su se morale preduzima na određeni način – neovlašćeno, protivno zakonskim ili podzakonskim odredbama koje uređuju oblast proizvodnje, prerade ili prometa opojnih droga, odnosno otrova.

Za ovo delo je bila alternation propisana kazna zatvora od najmanje tri meseca ili kazna strogog zatvora do pet godina.

Sledeći zakonski tekst koji je uređivao oblast zloupotrebe opojnih droga je bio Krivični zakon SFR Jugoslavije³⁴⁹ iz 1976.godine. Ovaj je Zakon u glavi dvadesetdrugoj pod nazivom: “Krivična dela protiv drugih društvenih vrednosti” predviđao, dva krivična dela ove vrste. To su bila sledeća krivična dela:

a) neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga – član 245. KZ i

b) omogućavanje uživanja opojnih droga – član 246. KZ (kao novouvedena inkriminacija).

“Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga” iz člana 245. KZ SFRJ se sastojalo u neovlašćenoj proizvodnji, prerađivanju, prodaji ili nuđenju na prodaju, ili radi prodaje kupovanju, držanju ili prenosu, posredovanju u prodaji ili kupovini ili na drugi način neovlašćenom stavljanju u promet supstancije ili preparate koji su proglašeni za opojne droge³⁵⁰.

Objekat zaštite je predstavljalo zdravlje stanovništva, dok je objekat napada bio alternativno određen kao³⁵¹: a) supstancije i b) preparati koji su zakonom ili drugim propisom koji je donet na osnovu zakona proglašeni za opojne droge. Opojnim drogama su se smatrale supstancije prirodnog ili sintetičkog porekla čijom se upotrebom moglo

³⁴⁹ Službeni list SFRJ broj 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 i 54/90 i Službeni list SRJ broj 35/92, 37/93, 24/94 i 61/2001.

³⁵⁰ S.Coković, Istorijско-pravni razvoj inkriminacije opojnih droga u našem krivičnom zakonodavstvu, Novopazarski zbornik, Novi Pazar, broj 35/2012.godine, str. 161-171.

³⁵¹ I.Simić, Krivično delo neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga i njihovog onemogućavanja, Bezbednost, Beograd, broj 6/1995.godine, str.805-812.; M.Bošković, Jedinstvo kriminalističke metodike i kriminalističke tehnike u prikupljanju i operativnom korišćenju materijalnih dokaza sa osvrtom na krivična dela u vezi sa opojnim drogama, Bezbednost, Beograd, broj 1/1992.godine, str.17-26.; J.Čirić, Borba protiv droga u Evropskoj uniji, Zbornik radova, Pedeset godina Evropske unije, Beograd, 2007.godine, str.420-440.; G.Dražković, Međunarodno pravno regulisanje sprečavanje zloupotrebe opojnih droga, Bezbednost, Beograd, broj 5/2003.godine, str.750-762.; O.Perić, Konvencija OUN protiv nezakonitih prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci i jugoslovensko zakonodavstvo, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 4/1991.godine, str.5-24.

stvoriti stanje zavisnosti koje može da izazove oštećenja zdravlja ili da na drugi način ugrozi ljudski integritet u fizičkom, psihičkom ili socijalnom smislu³⁵².

Osnovno delo se moglo preduzeti sa više alternativno propisanih radnji izvršenja. To su bile sledeće delatnosti³⁵³:

a) proizvodnja – sađenje, gajenje biljke droge ili njeno pravljenje, fabrikacija pri čemu nastaje do tada nepostojeći preparat,

b) prerada – fizički ili hemijski proces spravljanja od jednog preparata drugog preparata sa drugačijim svojstvima,

c) prodaja – otuđenje, teretni prenos, zamena preparata za domaći ili inostrani novac,

d) nuđenje na prodaju – pokušaj prodaje preparata koji se preduzima pokazivanjem i izlaganjem preparata i traženjem za njega određene cene,

e) kupovanje – dolaženje do preparata, njegovo nabavljanje zamenom za domaći ili inostrani novac,

f) držanje – posedovanje, neposredna ili posredna državinska, faktička ili fizička vlast, pritežanje (detencija) nad preparatom,

g) prenos – prevoz bilo kojim sredstvom u suvozemnom, vodenom ili vazdušnom saobraćaju, neposredno ili posredno, bilo kojim prevoznim ili prenosnim sredstvom, pri čemu se ove delatnosti preduzimaju sa određenim ciljem – radi prodaje bez obzira da li je do nje zaista i došlo u konkretnom slučaju,

h) posredovanje – omogućavanje, olakšavanje, dovođenje u vezu dva ili više lica sa određenim ciljem – radi prodaje ili kupovine preparata i

i) stavljanje u promet na drugi način supstancije ili preparata koji su proglašeni za opojne droge³⁵⁴.

Posledica ovako preduzete radnje izvršenja se javljala u obliku ugrožavanja zdravlja ljudi u vidu apstraktne, opšte opasnosti.

Za postojanje ovog krivičnog dela je bilo bitno da se radnja izvršenja u bilo kom vidu ispoljavanja preduzimala³⁵⁵: a) u odnosu na određeni objekat napada - supstanciju ili preparat koji je bio proglašen za opojnu drogu i b) na određeni način – neovlašćeno, protivpravno, protivno odredbama Zakona o proizvodnji i prometu opojnih droga SFRJ³⁵⁶

³⁵² Z.Stojanović, Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije, Beograd, 2002.godine, str. 288.; D.Nikolić, Međunarodni krivični standardi i druge mere i njihov odnos sa našim nacionalnim zakonodavstvom u oblasti sprečavanja zloupotrebe korišćenja opojnih droga, Zbornik radova, Primena međunarodnih krivičnih standarda u nacionalnim zakonodavstvima, Beograd, 2004.godine, str.419-452.

³⁵³ M.Radovanović, M.Đorđević, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 1977.godine, str. 220-222.; V.Rakočević, Crnogorsko krivično zakonodavstvo u oblasti suzbijanja zloupotrebe opojnih droga i međunarodni standardi, Zbornik Pravnog fakulteta u Podgorici, Podgovora, broj 35/2006.godine, str.192-121.

³⁵⁴ B.Banović, O.Lajić, Suzbijanje krijumčarenja i trgovine opojnim drogama na području južnobačkog okruga, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 1/2003.godine, str.39-63.; V.Popadić, Otkrivanje krijumčara opojnih droga sa osvrtom na primenu indikativnog metoda na granici, Pravni život, Beograd, broj 10/1981.godine, str.138-148.

³⁵⁵ Lj.Jovanović, D. Jovašević, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 1995.godine, str.244-246.

³⁵⁶ Službeni list SFRJ broj 13/91.

budući da se proizvodnja, prerada ili promet ovih supstanci dozvoljavao samo u medicinske, farmaceutske, naučne ili druge svrhe.

Izvršilac dela je moglo da bude svako lice, dok je u pogledu krivice bio potreban umišljaj koji je obuhvatao svest učinioca o: a) neovlašćenosti, protivpravnosti svoga postupanja i b) svojstvu opojne droge.

Za osnovno delo je bila propisana kazna zatvora u trajanju od jedne do deset godina. Uz kaznu se obavezno izricala i mera bezbednosti oduzimanja predmeta – opojne droge i sredstava za njihovo spravljanje u smislu stava 4.iste zakonske odredbe (člana 246. KZ SFRJ)³⁵⁷.

Teži oblik ispoljavanja ovog krivičnog dela, za koji je bila propisana kazna zatvora od najmanje tri godine, postojao je u sledećim slučajevima (stav 2.)³⁵⁸:

a) ako je radnju izvršenja osnovnog oblika dela izvršilo više lica koja su se udružila za vršenje takvih dela. Ovde je skupno, grupno, udruženo učešće dva ili više lica u preduzimanje jedne ili više, istih ili različitih delatnosti proizvodnje, prerade ili stavljanja u promet opojnih droga predviđeno kao kvalifikatorna okolnost i

b) ako je učinilac dela organizovao mrežu preprodavaca ili posrednika. Organizovanje je delatnost pronalaženja, animiranja, pridobijanja, odnosno povezivanja većeg broja lica na širem prostoru sa istim ciljem. Ovde je organizovanje mreže, predviđeno kao samostalna radnja izvršenja, a ne kao oblik saučesništva u vidu organizovanja zločinačkog udruženja (koje je prema ovom zakonskom rešenju predstavljalo najteži oblik saučesništva pored saizvršilaštva, podstrekavanja i pomaganja)³⁵⁹. To znači da je delo u ovom obliku ispoljavanja bilo svršeno samim organizovanjem više lica za vršenje navedene delatnosti, bez obzira da li je tkva mreža uopšte i izvršila neku od zakonom alternativno propisanih radnji u vezi sa zloupotrebom opojnih droga. Preprodavci su lica koja vrše distribuciju opojne droge na širem prostoru, dok su posrednici lica koja održavaju vezu između prodavca i preprodavaca³⁶⁰.

³⁵⁷ D.Doležal, A.Jandrić Nišević, Institucionalni penološki program s ovisnicima o ilegalnim drogama, Kriminologija i socijalna integracija, Zagreb, broj 2/2002.godine, str. 105-117.; M.Škulić, Zloupotreba droga i maloletnička delinkvencija, Zbornik radova, Sprečavanje zloupotrebe droga – savremeni multidisciplinarni koncept, Kopaonik, 1999.godine, str.107-122

³⁵⁸ I.Deljkić, A.Fazlić, A.Vatre, Istraživanje i dokazivanje neovlaštene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga u Kantonu Sarajevo, Kriminalističke teme, Sarajevo, broj 3-4/2013.godine, str.67-87.; V.Randelović, V.Turanjanin, Određivanje pritvora za krivična dela zloupotrebe opojnih droga kroz praksu sudova u Srbiji i Bosni i Hercegovini, Zbornik radova, Zaštita ljudskih i manjinskih prava u evropskom pravnom prostoru, Knjiga 3, Niš, 2013.godine, str. 479-495.

³⁵⁹ A.Jandrić Nišević, Izvaninstitucionalni program rada s ovisnicima o ilegalnim drogama – mogućnosti izricanja alternativnih sankcija punoljetnim osuđenim ovisnicima, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, Rijeka, broj 2/2006.godine, str. 1033-1053.; M.Đukić, Nedoizvoljena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga kao oblik ispoljavanja organizovane kriminalne delatnosti – normativni i praktični aspekt, Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, broj 85/2019.godine, str.389-410.

³⁶⁰ I.Deljkić, A.Fazlić, A.Vatre, Istraživanje i dokazivanje neovlaštene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga u Kantonu Sarajevo, Kriminalističke teme, Sarajevo, broj 3-4/2013.godine, str.67-87.; V.Randelović, V.Turanjanin, Određivanje pritvora za krivična dela zloupotrebe opojnih droga kroz praksu sudova u Srbiji i Bosni i Hercegovini, Zbornik radova, Zaštita ljudskih i manjinskih prava u evropskom pravnom prostoru, Knjiga 3, Niš, 2013.godine, str. 479-495.

Novelom Krivičnog zakona SFRJ iz 1990. godine više nije bio predviđen teži oblik ispoljavanja ovog krivičnog dela ako je radnja izvršenja preduzeta u odnosu na “naročito opasne“ opojne droge i psihotropne supstance.

Poseban oblik ispoljavanja ovog krivičnog dela (stav 3.) je karakterisala posebna vrsta objekta napada. To u ovom slučaju nije bila opojna droga, već oprema, materijal ili supstancije za koje se zna da su namenjene na proizvodnju opojnih droga. Ovde su bile, zapravo, inkriminisane pripremne radnje za izvršenje ovog krivičnog dela zbog visoko ispoljenog stepena društvene opasnosti, odnosno težine³⁶¹.

Ovo se krivično delo moglo izvršiti sledećim delatnostima kao što su:

- a) pravljenje – proizvodnja, stvaranje do tada nepostojećeg sredstva ili prepravljavanje, prerada, preinaka postojećeg sredstva,
- b) nabavljanje – dolaženje u posed, u državinu sredstva na bilo koji, dozvoljeni (kupovina, zamena, zajam, posluga, poklon) ili nedozvoljeni (krađa, utaja, prevara) način,
- c) posedovanje – neposredna ili posredna državinska, faktička, fizička vlast, pritežanje (detencija) nad sredstvom i
- d) davanje na upotrebu – ustupanje drugom licu, omogućavanje ili olakšavanje drugom licu da dođe u posed sredstva³⁶².

Ova se radnja izvršenja preduzimala: a) u odnosu na određeni objekat - opremu, materijal ili supstancije za koje se zna da su namenjene za proizvodnju opojnih droga i b) na poseban način - neovlašćeno, protivno odredbama Zakona o proizvodnji i prometu opojnih droga SFR Jugoslavije³⁶³.

Za ovo delo je bila propisana kazna zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina, uz obavezno izricanje mere bezbednosti oduzimanja predmeta – opreme, materijala ili supstancija.

1.2. Stanje u Republici Srbiji

Od donošenja novog materijalnog krivičnog zakonodavstva u Republici Srbiji 2005. godine krivično delo: “Neovlašćenja proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga” iz člana 246. je doživelo pravu transformaciju, kako u pogledu naziva, tako i u pogledu sadržine, karakteristika, zakonskog opisa, elemenata bića, te oblika/vidova ispoljavanja, uz različite vrste i mere kazni. U svakom slučaju ova se inkriminacija u velikoj meri oslanja na

³⁶¹ T.Vasić, Krijumčarenje opojnih droga i narkomanija u Srbiji, Bezbednost, Beograd, broj 4/2001. godine, str.482-524.; V.Rutović, Radnja krivičnog djela neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga, Zbornik Pravnog fakulteta u Podgorici, Podgorica, broj 44/2018. godine, str. 171-209.

³⁶² Z.Kovačević, Zloupotreba opojnih droga sa aspekta krivičnog zakonodavstva, Kriminalističke teme, Sarajevo, poseban broj, 2017. godine, str.220-235.

³⁶³ S.Maloić, A.Mažar, A.Jandrić Nišević, Zluporaba droga – pristupi, paradigme i načini rada u okviru probacije, Ljetopis socijalnog rada, Zagreb, broj 3/2013. godine, str.481-508

istoimeno krivično delo iz člana 245. Krivičnog zakona SFR Jugoslavije iz 1976.godine³⁶⁴.

U periodu donošenja Krivičnog zakonika 2005.godine ovo krivično delo je imalo drugačiji naziv, sadržinu, elemente bića, karakteristike i oblike/vidove ispoljavanja. U tom periodu ovo krivično delo je nosilo naziv: "Neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga" (član 246.)³⁶⁵. Ovo se delo u to vreme sastojalo u neovlašćenoj proizvodnji, prerađivanju, prodaji ili u nuđenju na prodaju ili u kupovini, držanju ili prenosu radi prodaje ili u posredovanju u prodaji ili kupovini ili u neovlašćenom stavljanju u promet na drugi način supstance ili preparata koji su proglašeni za opojne droge. Za osnovno delo je bila propisana kazna zatvora u trajanju od dve do dvanaest godina. Uz kaznu zatvora se učiniocu dela obavezno izricala mera bezbednosti (stav 7.) oduzimanja predmeta - opojne droge i sredstava za njihovu proizvodnju i preradu³⁶⁶.

Teži oblik dela (stav 2.) postojao je u dva slučaja: a) ako je radnja izvršenja osnovnog dela preduzeta/izvršena od strane više lica koja su se udružila za vršenje tih dela i b) ako je učinilac ovog dela organizovao mrežu preprodavaca ili posrednika. Za teže delo je bila propisana kazna zatvora u trajanju od pet do petnaest godina.

Ovo krivično delo je imalo dva posebna, specijalna oblika ispoljavanja³⁶⁷.

Prvi poseban oblik dela³⁶⁸ (stav 3.) je činilo lice koje je neovlašćeno držalo supstance ili preparate koji su proglašeni za opojne droge, za što je alternativno bila propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine³⁶⁹.

Drugi poseban oblik dela (stav 6.) predstavljao je inkriminisanje pripremnih radnji kao samostalnog krivičnog dela za koje je bila u to vreme propisana kazna zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina. Ovo krivično delo je vršilo lice koje je neovlašćeno pravilo, nabavljalo, posedovalo ili davalo na upotrebu opreme, materijala ili supstanci za koje se zna da su namenjene za proizvodnju opojnih droga.

Konačno, član 246. Krivičnog zakonika Republike Srbije, među krivičnim delima protiv zdravlja ljudi, poznavao je i dva lakša, privilegovana oblika ispoljavanja.

Prvi lakši, privilegovani oblik ispoljavanja (stav 4.) vršilo je lice koje je neovlašćeno držalo supstance ili preparate koji su proglašeni za opojne droge, ali "radi sopstvene upotrebe". U tom slučaju se učinilac dela mogao potpuno osloboditi od propisane kazne.

³⁶⁴ Službeni glasnik Republike Srbije broj 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 i 94/2024.

³⁶⁵ Službeni glasnik Republike Srbije broj 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 i 94/2024

³⁶⁶ O.Zimonjić, Kriminalistički i krivičnopravni aspekti krivičnog djela neovlašćene proizvodnje i prometa opojnih droga u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, Kriminalistička teorija i praksa, Sarajevo, broj 1/2014.godine, str.97-115.

³⁶⁷ I.Deljković, Suprotstavljanje zloupotrebi opojnih droga – Bosna i Hercegovina i Evropska unija, Sarajevo, 2007.godine, str.109-127.

³⁶⁸ D.Marinković, Neovlašćeno držanje opojnih droga kao krivično delo, Pravni život, Beograd, broj 9/2004.godine, str.187-199.

³⁶⁹ M.Rakić, Krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga iz člana 246a. Krivičnog zakonika, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 2/2011.godine, str.11-14.

Konačno, drugi lakši oblik dela (stav 5.) je činilo lice koje je neovlašćeno proizvodilo, prerađivalo, stavljalo u promet ili držalo radi sopstvene upotrebe opojne droge, pod uslovom da otkrije od koga je nabavljalo opojnu drogu. Za ovo delo se učinilac mogao potpuno ili delimično osloboditi od zakonom propisane kazne.

Novelom Krivičnog zakonika³⁷⁰ iz 2009.godine (član 95.) je promenjen naziv ovog krivičnog dela (član 246. KZ), tako da je iz njega izostavljena "radnja držanja". Znači, sada se ova inkriminacija naziva: "Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga".

Pored toga, ova novela Krivičnog zakonika je unela još dve značajne dopune inkriminacije iz člana 246. Krivičnog zakonika.

Prva izmena ove vrste se sastojala u pooštavanju kazne zatvora za osnovni oblik krivičnog dela, Tako je umesto dve godine kao posebni minimum propisane kazne zatvora sada predviđeno tri godine.

No, najznačajniju novost ove Novele predstavlja novi način propisivanje dva teža, kvalifikovana oblika ispoljavanja krivičnog dela.

Pored toga, uveden je još jedan posebni oblik ispoljavanja ovog krivičnog dela. Zapravo, to je specijalni, podebni oblik ispoljavanja krivičnog dela neovlašćene proizvodnje opojne droge prema: a) objektu napada i b) radnji izvršenja. Ovaj posebni oblik dela (stav 2.) se sada sastoji u neovlašćenom uzgajanju maka ili psihoaktivne konoplje ili druge biljke iz kojih se dobija opojna droga ili koje same sadrže opojnu drogu³⁷¹.

Ovo krivično delo, za koje je propisana kazna zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina, karakterišu, kao što smo naveli, tri konstitutivna elementa. To su: a) objekat napada – mak ili psihoaktivna konoplja ili druga biljka iz kojih se dobija opojna droga ili koja samo sadrži opojnu drogu, b) radnja izvršenja se sastoji u uzgajanju maka ili psihoaktivne konoplje ili druge biljke. To je sadnja, ukrštanje, gajenje od semena do odrasle biljke i c) radnja izvršenja se preduzima na određeni način – neovlašćeno, protivpravno, protivno odredbama Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama³⁷².

Dva novouvedena teža, kvalifikovana oblika ispoljavanja krivičnog dela iz člana 246. Krivičnog zakonika su predviđena u odredbama st.3.i 4.

Prvi teži oblik ispoljavanja krivičnog dela (stav 3.) postoji ako je radnja izvršenja neovlašćenjene proizvodnje, prerade ili stavljanja u promet preduzeta, izvršena u dva slučaja: a) od strane grupe – dakle, grupno, skupno, kolektivno ili b) ako je učinilac ovog dela organizovao mrežu preprodavaca ili posrednika. Za ovo delo je propisana kazna zatvora u trajanju od pet do petnaest godina³⁷³.

³⁷⁰ Službeni glasnik Republike Srbije broj 72/2009.

³⁷¹ I.Javor, Prekursori, Carinski vjesnik, Zagreb, broj 10/2006.godine, str.39-52.; D. Jovašević, Krivičnopravni aspekti zloupotrebe opojnih droga, Bilten Okružnog suda u Beogradu, Beograd, broj 56/2001. godine, str. 44–62;

³⁷² D.Kozary, Zloupotrebavanje opojnih droga, Pravni vjesnik, Osijek, broj 1/2011.godine, str.101-126.; M. Simović, D. Jovašević, V. Simović, Zloupotreba opojnih droga u krivičnom zakonodavstvu Turske, Kine i Luksemburga, Zbornik Pravnog fakulteta u Tuzli, Tuzla, broj 2/2015. godine, str. 90–108.; D. Jovašević, Zloupotreba opojnih droga u krivičnom zakonodavstvu skandinavskih država, Strani pravni život, Beograd, broj 1/2016. godine, str. 31–43.

³⁷³ I.Simić, Krivično delo neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga i njihovog onemogućavanja, Bezbednost, Beograd, broj 6/1995.godine, str.805-812.; S.Sakoman, Z.Raboteg Šarić, M.Kuzman, Raširenost

Drugo novouvedeno teže krivično delo (stav 4.) postoji ako je radnja neovlašćene proizvodnje, prerade ili stavljanja u promet opojnih droga izvršena od strane organizovane kriminalne grupe, za koje je propisana kazna zatvora u trajanju od najmanje deset godina³⁷⁴.

Poslednje sadržinske promene u zakonskom propisivanju krivičnog dela: "Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga" (član 246. KZ) su izvršene članom 21. Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2019.godine³⁷⁵.

Ovom prilikom su učinjene dve izmene/dopune kod posebnog oblika krivičnog dela (stav 2.). Prema sada noveliranom zakonskom rešenju ovo posebno krivično delo (specijalna proizvodnja opojne droge) se sastoji u neovlašćenom uzgajanju "opijumskog" maka ili psihoaktivne konoplje ili druge biljke iz kojih se dobija opojna droga ili koje same sadrže opojnu drogu. Dodavanjem prideva "opijumski" mak predstavlja, zapravo, samo preciznije određivanje ove vrste objekta napada. S druge strane, zakonodavac je ovom prilikom izvršio pooštavanje propisane kazne za ovo krivično delo. Naime, za ovo delo je sada propisana kazna zatvora u trajanju od dve do osam godina, umesto ranije kazne zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina.

Pored toga, Novelom Krivičnog zakonika iz maja 2019.godine zakonodavac je dodao još jedan, treći oblik ispoljavanja ovog krivičnog dela iz člana 246, koji je propisan odredbom stava 4. Ovaj teži oblik krivičnog dela postoji u sledećim vidovima ispoljavanja. To su:

a) prodaja, nuđenje na prodaju ili bez naknade radi daljeg stavljanja u promet ili davanje opojne droge maloletnom licu, duševno bolesnom licu, licu koje je privremeno duševno poremećeno, licu koje je teže duševno zaostalo ili licu koje se leći od zavisnosti od opojnih droga,

b) stavljanje u promet opojne droge pomešane sa supstancom koja može dovesti do teškog narušavanja zdravlja,

c) neovlašćena proizvodnja, prerada ili stavljanje u promet opojnih droga u ustanovi obrazovanja i vaspitanja ili u njenoj neposrednoj blizini ili ustanovi za izvršenje krivičnih sankcija ili u javnom lokalnu ili na javnoj priredbi,

d) neovlašćena proizvodnja, prerada ili stavljanje u promet opojnih droga učinjena od određenog lica: službenog lica, lekara, socijalnog radnika, sveštenika ili lica koje je zaposleno u ustanovi obrazovanja i vaspitanja, na poseban, specifičan način - iskorišćavanjem svog položaja ili

e) izvršenje dela neovlašćena proizvodnja, prerada ili stavljanje u promet opojnih droga korišćenjem maloletnog lica³⁷⁶.

zloupotrebe sredstava ovisnosti među hrvatskim srednjoškolicima, Društvena istraživanja, Zagreb, broj 2-3/2002. godine, str.311-334.; D.Obradović, Da li je svaka marihuana opojna droga u krivičnopravnom smislu, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije, Beograd, broj 2/1999.godine, str.68-72.

³⁷⁴ B. Banović, O.Lajić, Suzbijanje krijumčarenja i trgovine opojnim drogama na području južnobačkog okruga, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 1/2003.godine, str.39-63

³⁷⁵ Službeni glasnik Republike Srbije broj 35/2019.

³⁷⁶ M.Simović et al., Zloupotreba opojnih droga u krivičnom pravu Bosne i Hercegovine, Laktaši, 2022. godine, str.141-153.

Za ovo delo je propisana kazna zatvora u trajanju od pet do petnaest godina.

Poslednja izmena u inkriminaciji člana 246. Krivičnog zakonika je izvršena kod posebnog oblika ovog dela iz stava 6. To je delo koje se sada sastoji u neovlašćenom pravljenju, nabavljanju, posedovanju ili davanju na upotrebu opreme, materijala ili supstance za koje se zna da su namenjene za proizvodnju opojnih droga. Naime, kod ovog oblika ispoljavanja krivičnog dela je sada pooštrena kazna, pa je umesto kazne zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina, sada propisana kazna zatvora u trajanju od dve do osam godina.

2.Pojam i elementi krivičnog dela

Krivično delo: "Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga" iz člana 246. Krivičnog zakonika se danas sastoji u neovlašćenoj proizvodnji, preradi, prodaji, nuđenju na prodaju ili radi prodaje, u kupovini, držanju ili prenošenju radi prodaje, u posredovanju u prodaji ili kupovini ili u neovlašćenom stavljanju na drugi način u promet supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge

Ovo krivično delo, odnosno ove delatnosti koje su označene kao radnje njegovog izvršenja doprinose širenju toksikomanije (narkomanije). Prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji toksikomanija je stanje periodične ili hronične intoksikacije koje je štetno, kako za pojedinca, tako i za društvo, do koje dolazi ponovljenim uzimanjem neke prirodne ili sintetičke droge³⁷⁷. Kao odlike ove toksikomanije naročito se navode sledeće: a) neodoljiva želja da se nastavi sa uzimanjem opojne droge, b) potreba da se opojna droga nabavi po svaku cenu, c) tendencija da se povećava doza opojne droge i d) stvaranje psihičke, a često i fizičke zavisnosti (adikcije)³⁷⁸.

Ratio legis ove inkriminacije se nalazi u velikoj opasnosti koju sobom nosi zloupotreba opojnih droga³⁷⁹. Osnov za ovu inkriminaciju se nalazi u međunarodnopravnim aktima: a) Jedinstvenoj konvenciji o opojnim drogama (1961.)³⁸⁰, b) Konvenciji o psihotropnim supstancama (1971.) sa protokolom iz 1972.godine³⁸¹ i c) Konvenciji OUN protiv nezakonitog prometa opojnim drogama i psihotropnim supstancijama (1988.)³⁸². Ovi međunarodni akti sadrže i listu zabranjenih opojnih droga i psihotropnih supstanci i njihovih preparata.

³⁷⁷ Z.Stojanović, O.Perić, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 2000.godine, str. 81.

³⁷⁸ N.Mrvić Petrović, Krivično pravo, Beograd, 2005.godine, str. 219.

³⁷⁹ M.Babić, I.Marković, Krivično pravo, Posebni dio, Banja Luka, 2007.godine, str. 168-169.; V.Randelović, V.Turanjanin, Određivanje pritvora za krivična dela zloupotrebe opojnih droga kroz praksu sudova u Srbiji i Bosni i Hercegovini, Zbornik radova, Zaštita ljudskih i manjinskih prava u evropskom pravnom prostoru, Niš, 2013.godine, str.479-495.

³⁸⁰ Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj 2/64.

³⁸¹ Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj 40/73.

³⁸² Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj 14/90.

2.1. Objekt krivičnog dela

Krivično delo iz člana 246. Krivičnog zakonika ima dva zakonom propisana objekta, zavisno od vrste, prirode ili karaktera, odnosno značaja dobra, vrednosti ili interesa koji se njime štiti, odnosno na kome se preduzima zakonom propisana radnja izvršenja.

Objekat zaštite je u ovom slučaju zdravlje ljudi na način kao što smo ranije naveli. S druge strane, kao objekt napada javljaju su opojne droge (član 112. stav 15. KZ)³⁸³.

Opojnim drogama se smatraju u pravnoj teoriji³⁸⁴ materije koje delovanjem na nervni sistem izazivaju kod onoga ko ih uzima prijatna osećanja, ublažuje bolove, slabe nervnu napetost i sl. Po poreklu one se dele na prirodne i sintetičke, a u okviru prirodnih opojnih droga se razlikuju tri grupe. To su: a) opijumska grupa (gde su najpoznatiji opijum, morfijum i heroin), b) koka grupa (kokain, lišće koke) i c) industrijska konoplja (marihuana, hašiš)³⁸⁵. Slično dejstvo kao kod opojnih droga poseduju i psihotropne supstance (koje takođe mogu da budu prirodne i sintetičke, gde spadaju LSD, meskalin i sl.).

Upravo određivanje, pojma, karakteristika, vrsta i dejstva opojnih droga na zdravlje ljudi su uređeni propisima drugih grana prava - u konkretnom slučaju odredbama medicinskog, zdravstvenog zakonodavstva, što ukazuje na blanketni karakter ovog krivičnog dela³⁸⁶.

Postoji više vrsta opojnih droga. Prema Zakonu o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama³⁸⁷, listu opojnih droga utvrđuje ministar zdravlja. Psihoaktivne kontrolisane supstance su (član 2.) supstance koje se nalaze na Spisku psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, kao što su: a) opojne droge, odnosno narkotici, b) psihotropne supstance, c) proizvodi biološkog porekla koji imaju psihoaktivno dejstvo i d) druge psihoaktivne kontrolisane supstance³⁸⁸.

³⁸³ Kada sud utvrdi iz nalaza veštaka da je okrivljeni držao opojnu drogu u određenoj količini koja je oduzeta od njega, činjenica da je ista bila u smeši sa drugim supstancama nije od uticaja na odluku suda, kao ni u kom procentu je opojna droga bila zastupljena u navedenoj smeši (presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 6040/2010); Veštačenje narkotika koje je obavljeno od strane Nacionalnog kriminalističko tehničkog centra u pretkrivičnom postupku bez naredbe istražnog sudije može se koristiti kao dokaz u krivičnom postupku (rešenje Apelacionog suda u Beogradu Kž. 3000/2011).

³⁸⁴ Lj.Lazarević, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 1993.godine, str. 114-115.; V.Delibašić, Krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz člana 246. KZ, Branič, Beograd, broj 3-4/2010. godine, str.80-96.

³⁸⁵ D.Obradović, Da li je svaka marihuana opojna droga u krivičnompravnom smislu, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 11/1999.godine, str.54-56.; D.Kalaba, Marihuana – indijska konoplja i svojstvo opojnih droga – zakonodavna rešenja, sporni slučajevi sudske prakse, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 6/2014.godine, str.22-25.

³⁸⁶ I.Javor, Prekursori, Carinski vjesnik, Zagreb, broj 10/2006.godine, str.39-52.; J.Čalović Kovačević, Protiv zlouporabe droga, Zagreb, 1996.godine, str.56-73.; B.Herceg Pakšić, I.Pakšić, Izloženost mladih novim vrstama droga i izazovi prikladne pravne reakcije, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, Zagreb, broj 1/2020.godine, str.63-78.

³⁸⁷ Službeni glasnik Republike Srbije broj 99/2010 i 57/2018.

³⁸⁸ Pravilnik o utvrđivanju spiska psihoaktivnih kontrolisanih supstanci (Službeni glasnik Republike Srbije broj 31/2018). Ako sud u izreci ne navede propis – odluku nadležnog organa kojim su određene supstance proglašene za opojne droge (blanketni propis) ne čini bitnu povredu odredaba krivičnog postupka. Dovoljno je blanketni propis navesti u obrazloženju presude jer je opštepoznata činjenica da su marihuana i kokain supstance proglašene za opojne droge (presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 416/2010).

Opojna droga³⁸⁹ je svaka supstanca biološkog, odnosno sintetičkog porekla koja se nalazi na Spisku, u skladu sa Jedinstvenom konvencijom o opojnim drogama, odnosno supstanca koja deluje primarno na centralni nervni sistem smanjujući osećaj bola, izazivajući pospanost ili budnost, halucinacije, smetnje u motornim funkcijama, kao i druge patološke ili funkcionalne promene centralnog nervnog sistema.

Psihotropna supstanca je, s druge strane, svaka supstanca biološkog, odnosno sintetičkog porekla koja se nalazi na Spisku, u skladu sa Konvencijom o psihotropnim supstancama, odnosno supstanca koja deluje primarno na centralni nervni sistem i menja moždane funkcije, zbog čega se menja percepcija, raspoloženje, svest i ponašanje.

Nova psihoaktivna supstanca je supstanca u čistom obliku ili u obliku preparata koja nije propisana prema Jedinstvenoj konvenciji o opojnim drogama UN iz 1961. godine, izmenama i dopunama Protokola iz 1972.godine i Konvencijom o psihotropnim supstancama OUN iz 1971.godine, a koja može da predstavlja zdravstvenu ili socijalnu pretnju, kao i supstance koje su propisane navedenim Konvencijama.

Preparat označava mešavinu koja sadrži jednu ili više novih psihoaktivnih supstanci.

Biljka ili deo biljke je svaka biljka iz koje se može dobiti psihoaktivna kontrolisana supstanca, a koja je na Spisku u skladu sa potvrđenim konvencijama Ujedinjenih nacija u oblasti psihoaktivnih kontrolisanih supstanci.

Makova slama (*Stramentum Papaveris*) predstavlja osušenu zrelu čauru i stabljiku maka, koje se koriste kao prirodna industrijska sirovina za dobijanje opijumskih alkaloida, a posebno morfina.

Konoplja obuhvata cvetni ili plodni vrh biljke roda *Cannabis*, odnosno deo biljke roda *Cannabis* koji je iznad zemlje, uključujući i vrh. Grm koke su svi primerci vrste *Erythroxylon*, a list koke je list grma koke, osim hemijski obrađenog lista iz kog su uklonjeni svi alkaloidi, uključujući i alkaloide ekgoninske klase (kao što su kokain, ekgonin i drugi).

2.2.Radnja izvršenja krivičnog dela

Radnja izvršenja krivičnog dela neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga³⁹⁰ iz člana 246. KZ se sastoji iz više zakonom alternativno predviđenih delatnosti koje, zapravo, definišu pojedine oblike/vidove ispoljavanja zloupotrebe opojnih droga³⁹¹. To su sledeći vidovi ispoljavanja krivičnog dela (stav 1.)³⁹².

³⁸⁹ B.Petrović, O drogama koje je najčešće zloupotrebljavaju, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 2002.godine, str. 287-310.; Ž.Petković, Aktivnosti vezane uz suzbijanje ponude opojnih droga u Republici Hrvatskoj, Policija i sigurnost, Zagreb, broj 1-6/2005.godine, str.191-203.; M.Jovanović, N.Radosavljević Stevanović, Heroin od leka do zloupotrebe, Bezbednost, Beograd, broj 2/2016.godine, str.74-90.; R.Risimović, Nove psihoaktivne supstance – pojam i krivičnopravno regulisanje, Pravni život, Beograd, broj 9/2017.godine, str.285-300.

³⁹⁰ B.Petrović, D.Jovašević, Krivično pravo 2, Posebni dio, Sarajevo, 2006.godine, str. 227-228.

³⁹¹ M.Simović, M.Simović, Lj.Todorović, Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2015.godine, str.124.

³⁹² Radnju izvršenja predstavlja i samo posedovanje opreme koja se inače koristi u svakodnevnom životu i

Na prvom mestu se javlja radnja izvršenja u obliku ispoljavanja delatnosti “proizvodnje opojnih droga”³⁹³. Ovaj pojam određuju zdravstveni propisi, a takođe i pravna teorija, odnosno sudska praksa.

Tako Zakon o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci (član 2.) radnju proizvodnje prekursora definiše kao “dobijanje prekursora sintezom ili izolovanjem iz prirodne ili sintetičke smeše supstanci, njihova modifikacija, prečišćavanje, prerada, pakovanje i mešanje radi dobijanja poluproizvoda ili gotovih proizvoda korišćenjem hemijskih, fizičkih i bioloških procesa, a obavlja je pravno lice (tačka 3).

Takođe Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama (član 3.) definiše delatnost pod nazivom “nedozvoljena proizvodnja i promet psihoaktivnih kontrolisanih supstanci” kao gajenje biljke iz koje se može dobiti psihoaktivna kontrolisana supstanca, posedovanje sredstava za proizvodnju psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, kao i proizvodnja, promet i posedovanje psihoaktivne kontrolisane supstance suprotno odredbama ovog zakona (tačka 13.).

Prozvodnja opojnih droga je, prema shvatanju pravne teorije, određena kao delatnost kojom se ostvaruje sađenje, gajenje i ubiranje biljaka ili uzimanje ekstrakta, supstanci iz njih. Radi se o aktivnosti kojom se iz određene materije može dobiti supstanca koja ima svojstvo opojne droge. To je, zapravo, stvaranje, sačinjavanje, pripravljanje, fabrikacija sredstva. Javlja se često kao sađenje, gajenje ili ubiranje biljaka ili uzimanje ekstrakta, tj. supstanci koje one daju (opijum iz maka koji je dobije zarezivanjem njegovih čahura). Proizvodnju prema shvatanjima pravne teorije³⁹⁴ takođe treba definisati kao postupke prerade onih supstanci koje se mogu upotrebiti za izradu opojne droge, a kojim postupcima se dobija opojna droga.

Pod proizvodnjom se dalje podrazumeva svaka delatnost kojom se od određene materije dobija supstanca koja ima svojstvo opojne droge³⁹⁵. U čemu se ova aktivnost sastoji najčešće zavisi od prirode materije koja se prerađuje i iz koje se dobija supstanca koja ima svojstvo opojne droge³⁹⁶. Proizvodnjom opojne droge smatra se i neovlašćeni uzgoj maka ili psihoaktivne konoplje, odnosno druge biljke iz kojih se dobija opojna droga ili koje same sadrže opojnu drogu, uzgoj biljke indijske konoplje, te kuvanje suvih čaura maka. To je, dakle, svaka delatnost proizvodnje opojnih droga prirodnim ili sintetičkim procesima.

U zakonskoj dispoziciji krivičnog dela neovlašćena proizvodnja i stavljanje u

radu u domaćinstvima, školama, fabrikama ili laboratorijama, pri čemu kod okrivljenog postoji svest da se neovlašćeno postupa jer se ova oprema može upotrebiti i za proizvodnju opojne droge (presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Kž. 362/2011); Zakonodavac ne pravi razliku između prirodnog i veštačkog uzgoja opojne droge. Radnje uzgajanja su identične – setva, nega, zalivanje, orezivanje (presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Kž. 2374/2012); Pod proizvodnjom opojne droge se smatra svaka aktivnost kojom se iz određenih materija može dobiti supstanca koja ima svojstvo opojne droge, a u čemu će se konkretno sastojati ta aktivnost zavisi od prirode materije koja se proizvodi ili prerađuje (presuda Vrhovnog kasacionog suda Kzz 93/ 2013).

³⁹³ B. Petrović, A. Miletić, Utvrđivanje objektivnog uvjeta inkriminacije kod krivičnog djela zloupotrebe opojnih droga marihuana, Pravna misao, Sarajevo, broj 11-12/2020.godine, str.7-36.

³⁹⁴ K. Turković et al., Komentar Kaznenog zakona, Zagreb, 2013.godine, str. 252.

³⁹⁵ D. Jovašević, Lj. Mitrović, V. Ikanović, Krivično pravo Republike Srpske, Posebni deo, Banja Luka, 2017. godine, str. 199-202.

³⁹⁶ Z. Stojanović, N. Delić, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 2013.godine, str. 197.

promet opojnih droga alternativno je određeno više radni izvršenja, između ostalih, i radnja neovlašćene proizvodnje i neovlašćene prodaje. Pod proizvodnjom opojnih droga se podrazumeva svaka aktivnost kojom se iz određenog materijala može dobiti supstanca ili preparat koja ima svojstvo opojne droge. Za postojanje ovog oblika radnje nije od značaja da li se neovlašćeno proizvodi opojna droga radi prometa ili ne (pravno shvatanje Krivičnog odeljenja Vrhovnog kasacionog suda zauzeto na sednici održanoj 14. novembra 2014. godine).

U domaćoj sudskoj praksi se na različite načine manifestovala radnja izvršenja ovog krivičnog dela u vidu neovlašćene proizvodnje opojnih droga, o čemu govore pravna shvatanja u nastavku.

Proizvodnju opojne droge predstavlja sađenje u bašti 14 stabljika biljke marihuane bez obzira da li je namenjena ličnoj upotrebi ili prodaji, pošto je prethodno nekoliko meseci čuvao semenke biljke *Cannabis sativa*³⁹⁷.

Proizvodnju opojne droge takođe predstavlja svaka aktivnost učinioca kojom se dobija supstanca opojne droge, pa tako i radnja ubiranja listova biljke *Cannabis sativa* koju učinilac nije sam proizveo, kao i sušenje, odnosno sitnjenje njenih listova³⁹⁸, odnosno kada je okrivljeni ubrao cvetove marihuane, sušio ih i usitnio³⁹⁹.

Na sličan način govori stav suda prema kome kada okrivljeni ubere, suši i usitnjava listove prethodno uzgajane biljke psihoaktivne supstance konoplje, to predstavlja proizvodnju opojne droge marihuane podobne za konzumaciju, pa se i radnje okrivljenog koje uključuju uzgoj, setvu i negu marihuane mogu kvalifikovati samo kao neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojne droge. Pod uzgojem biljke se podrazumevaju radnje koje se odnose na setvu i negu biljke u smislu biološkog zrenja do okončanja vegetacije, pa se pod uzgojem biljke ne mogu smatrati dalje radnje koje je preduzeo okrivljeni – ubiranje listova koje je zatim sušio usitnjavao i tako dobio novi proizvod podoban za konzumaciju – opojnu drogu marihuanu koju je konzumirao pušenjem pripremljenih cigareta⁴⁰⁰.

Pod neovlašćenim uzgojem biljke podrazumevaju se radnje koje se odnose na setvu i negu biljke do njenog biološkog zrenja i okončanja vegetacije. Pri tome nije od značaja da li se rast biljke koja nije fizički odvojena od podloge odvija u prirodnom ambijentu ili u veštačkim uslovima kao u konkretnom slučaju kada se rast biljke pospešuje veštačkim osvetljenjem u zatvorenom prostoru⁴⁰¹.

Interesantno je pri tome shvatanje prema kome zakonodavac ne pravi razliku između prirodnog i veštačkog uzgoja opojne droge. Radnje uzgajanja su identične u oba slučaja – setva, nega, zalivanje, orezivanje i sl. Okrivljeni nije preduzeo radnje koje bi se mogle smatrati proizvodnjom opojne droge. On, naime, nije ubirao listove, nije ih sušio i usitnio čime bi dobio proizvod koji je podoban za konzumiranje⁴⁰².

³⁹⁷ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1415/2006.

³⁹⁸ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1185/2007.

³⁹⁹ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1292/2008.

⁴⁰⁰ Presuda Vrhovnog kasacionog suda Kž. 130/2010.

⁴⁰¹ Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Kž. 4359/2011.

⁴⁰² Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Kž. 2374/2012.

Dalje, pod proizvodnjom opojne droge smatra se svaka aktivnost kojom se iz određenih materija može dobiti supstanca koja ima svojstvo opojne droge, a u čemu će se konkretno sastojati ta aktivnost i koja eventualno sredstva, odnosno oprema će u tu svrhu biti upotrebljena zavisi od prirode materije koja se proizvodi, odnosno prerađuje⁴⁰³.

Konačno, prilikom utvrđivanja činjeničnog stanja potrebno je utvrditi i da li konoplja sadrži u sebi psihoaktivnu komponentu THC (tetrahidrokanabinol) u procentu većem od 0,3 %. Zakonom je zabranjeno gajenje biljaka iz kojih se mogu dobiti psihoaktivne kontrolisane supstance, kao i njihov promet i posedovanje. Tako je zabranjeno gajenje vrste i varijante konoplje koje mogu sadržati više od 0,3 % supstance iz grupe tetrahidrokanabiola. Polazeći da činjenice da je fizičko-hemijsko veštačenje utvrdilo da predmetna količina osušene biljne materije predstavlja osušene delove konoplje, potrebno je utvrditi vrstu i varijantu ove biljke od čega zavisi i kvalifikacija ovog dela⁴⁰⁴.

Drugi vid ispoljavanja osnovnog oblika krivičnog dela iz člana 246. Krivičnog zakonika predstavlja prerada opojnih droga⁴⁰⁵.

U pravnoj teoriji se smatra da prerada opojnih droga predstavlja delatnost kojom se ostvaruje čišćenje, mlevenje ili ukrštanje biljke droge, odnosno vađenje njenih sastojaka hemijskim ili fizičkim putem i pravljenje proizvoda (prah, tečnost) za dalju upotrebu. Dakle, prerađivanje⁴⁰⁶ je, različitim fizičkim ili hemijskim procesom, stvaranje iz jedne supstance nove supstance. Ovde spada dobijanje jedne opojne droge iz druge, odnosno njeno prečišćavanje, poboljšanje njenog kvaliteta, dodavanje drugih sastojaka, odnosno menjanje njenih svojstava ili sastava. U sudskoj praksi se tako smatra da proces sušenja zelenih listova biljke marihuane predstavlja delatnost prerađivanja opojne droge⁴⁰⁷.

Tako se po preradom opojne droge u pravnoj teoriji smatra prepravljanje, pretvaranje postojećeg sredstva u novo sredstvo fizičkim ili hemijskim putem (procesom). To je čišćenje, mlevenje ili ukrštanje biljke droge, odnosno vađenje njenih sastojaka. Ovde spada i pravljenje proizvoda za upotrebu u vidu ampula, praha za rastvaranje ili ušmrkavanje ili u vidu rastresite materije za pušenje uz dodavanje novih sastojaka ili ne. Takođe se prerada određuje kao postupak kojim se opojna droga obrađuje na način da se dobije neka kvalitativno različita droga (mešanje sa dodacima, kojim se ona razblažuje radi dobijanja veće količine)⁴⁰⁸.

Treći, poslednji vid ispoljavanja radnje izvršenja osnovnog oblika krivičnog dela iz člana 246. Krivičnog zakonika predstavlja stavljanje u promet opojnih droga. Ovde spada široka lepeza različitih delatnosti kojima se omogućava ili olakšava dolazak nekog lica ili nekih lica u posed, u kontakt, u dodir sa opojnim drogama. Tim delatnostima, se, zapravo, stvaraju uslovi ili pretpostavke da neko, bilo koje individualno neodređeno lice uopšte dođe

⁴⁰³ Presuda Vrhovnog kasacionog suda Kž. 93/2013.

⁴⁰⁴ Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 6970/2013.

⁴⁰⁵ M.Đorđević, Đ.Đorđević, Krivično pravo, Beograd, 2020.godine, str. 179-180.

⁴⁰⁶ B.Cvjetko, Kazneno zakonodavstvo i kaznenopravna reakcija na kazneno djelo zlouporabe opojnih droga u Republici Hrvatskoj, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, broj 2/2003.godine, str. 909-939.

⁴⁰⁷ B.Čejović, V.Miladinović, Krivično pravo, Posebni deo, Niš, 1995.godine, str. 147.

⁴⁰⁸ B.Petrović, D.Jovašević, A.Ferhatović, Krivično pravo 2, Sarajevo, 2016.godine, str. 364-366

u posed (pritežanje, detenciju) opojne droge ili pak da u takav posed opojne droge dođe lakše, brže, efikasnije ili prikrivenije. Na ovaj način se preduzimanjem bilo koje delatnosti stvara mogućnost da opojna droga bude dostupna individualno neodređenom broju lica.

Interesantno je shvatanje sudske prakse prema kome zakonska formulacija radnje "ko neovlašćeno prodaje opojnu drogu" ukazuje da se radi o trajnom delovanju, te da učinilac ovog krivičnog dela preduzima nedefinisan broj činjenja po sadržini istovetnih. Dakle, inkriminisane delatnosti predstavljaju »trajno« krivično delo⁴⁰⁹.

Radna krivičnog dela neovlašćenog držanja opojne droge je konzumirana radnjom krivičnog dela neovlašćenog stavljanja u promet opojne droge jer se promet ne može obaviti ako se opojna droga istovremeno ne drži, pa u tom slučaju ne postoje dva krivična dela⁴¹⁰.

U radnju izvršenja krivičnog dela iz člana 246. KZ, pored neovlašćene proizvodnje ili prerade opojne droge spadaju sledeće alternativno propisane delatnosti kao što su:

- a) prodaja,
- b) nuđenje na prodaju,
- c) kupovanje, držanje ili prenošenje radi prodaje,
- d) posredovanje u prodaji ili u kupovini ili
- e) neovlašćeno stavljanje u promet na drugi način supstance ili preparata koji su proglašeni za opojne droge⁴¹¹.

O prometu opojnih droga, koji se može preduzeti, ostvariti različitim delatnostima, govore izričito i dva zdravstvena, medicinska zakona iz oblasti zloupotrebe opojnih droga.

Zakon o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci (član 2.) kao radnje izvršenja "stavljanja u promet opojnih droga" nabroja sledeće delatnosti čije pojamno određenje može da pomogne pri definisanju ovog vida ispoljavanja radnje izvršenja ovog krivičnog dela. Tako se promet prekursora određuje kao promet prekursora na veliko koji obuhvata: uvoz, izvoz, tranzit, prevoz, skladištenje, isporuku, prodaju, kupovinu, posredovanje pri kupovini ili prodaji prekursora, kao i svako rukovanje prekursorima, a koji obavlja pravno lice uz novčanu naknadu ili bez plaćanja, odnosno bez naplate protivvrednosti (tačka 4.).

U okviru prometa opojnih droga nalaze se pojedinačno određene delatnosti. Tu spadaju:

a) tranzit prekursora - prevoz prekursora preko teritorije Republike Srbije, bez pretovara, istovara ili zamene pošiljke od ulaska na teritoriju do izlaska sa teritorije Republike Srbije koji se vrši u skladu sa propisima kojima se uređuju carinski postupak i transport opasnih materija (tačka 5.) i

b) prevoz prekursora - prenošenje prekursora sa jednog mesta na drugo u Republici Srbiji, bez pretovara, istovara ili zamene pošiljke do krajnjeg mesta prevoza prekursora u

⁴⁰⁹ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 94/2006.

⁴¹⁰ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 843/2006.

⁴¹¹ Z.Kovačević, Zloupotreba opojnih droga sa aspekta krivičnog zakonodavstva, Kriminalističke teme, Sarajevo, poseban broj, 2017.godine, str.220-235.

Republici Srbiji, a koje obavlja prevoznik (tačka 6.)⁴¹².

Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama (člana 3.) na sličan način definiše različite delatnosti koje ulaze u pojam radnje izvršenja: “stavljanja u promet opojnih droga”. Tu spadaju sledeće delatnosti kao što su:

a) izvoz ili uvoz psihoaktivnih kontrolisanih supstanci obuhvata njihovo fizičko prenošenje iz jedne države u drugu (tačka 9.) i

b) posedovanje predstavlja državinu psihoaktivne kontrolisane supstance nad kojom se vrši faktička vlast ili na drugi način sprovode aktivnosti pod uslovima propisanim ovim zakonom i propisima donetim za sprovođenje ovog zakona (tačka 10.)⁴¹³.

Konačno, kao radnje stavljanja u promet opojnih droga – u smislu omogućavanja, olakšavanja ili pomaganja u prodaji opojne droge Krivični zakonik na ovom mestu nabroja sledeće delatnosti kao što su:) prodaja – teretno raspolaganje, otuđenje zamena supstance za domaći ili inostrani novac (kao protivnagrada). Ova se delatnost ostvaruje postizanjem sporazuma (saglasnosti volja) između kupca i prodavca o robi (vrsti, količini), odnosno o njenoj ceni. Za postojanje dela u ovom obliku nije potrebno da je opojna droga na osnovu ovog sporazuma zaista i predata drugom licu⁴¹⁴.

Neovlašćena prodaja opojne droge postoji ako je postignut sporazum putem mobilnih telefona – dogovor o ceni i robi između okrivljenog kao prodavca i svedoka kao kupca opojne droge iako do realizacije predaje kesica sa opojnom drogom i isplate kupoprodajne cene nije došlo jer su otkriveni akcijom policije⁴¹⁵.

1) Krivično delo *neovlašćenog stavljanja u promet opojnih droga* dovršeno je sporazumom kupca i prodavca u pogledu robe i cene zbog čega nije potrebno da je došlo i do realizacije postignutog sporazuma u vidu predaje opojne droge kupcu⁴¹⁶,

2) *nuđenje na prodaju ili radi prodaje* - pokušaj prodaje ili umišljajno započinjanje prodaje opojne droge putem njenog izlaganja drugim “zainteresovanim” licima uz traženje za nju odgovarajuće cene. Ono se ostvaruje davanjem predloga u pogledu cene i robe. Ovde se, zapravo, radi o preduzimanju delatnosti koje su podobne da kod drugog lica stvore uverenje da postoji mogućnost kupovine opojne droge⁴¹⁷. Smatra se u pravnoj teoriji da za postojanje ove radnje nije nužno da učinilac u trenutku nuđenja na prodaju opojne droge zaista i poseduje istu ili je pak nameravao da je kasnije nabavi⁴¹⁸,

⁴¹² I.Deljkić, A.Fazlić, A.Vatre, Istraživanje i dokazivanje neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih droga u Kantonu Sarajevo, Kriminalističke teme, Sarajevo, broj 3-4/2013.godine, str.67-87.

⁴¹³ O.Zimonjić, Kriminalistički i krivičnopravni aspekti krivičnog djela neovlašćene proizvodnje i prometa opojnih droga u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, Kriminalistička teorija i praksa, Sarajevo, broj 1/2014.godine, str.97-115.

⁴¹⁴ M.Novaković, Seminar o problematici suzbijanja krijumčarenja opojnih droga, Bezbednost, Beograd, broj 3/1998.godine, str.356-360.; I.Simić, Proizvodnja i rasturanje opojnih droga kao krivično delo i zaštita zdravlja, Pravni život, Beograd, broj 9/1995.godine, str.237-243.

⁴¹⁵ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1628/2008.

⁴¹⁶ Rešenje Aapelacionog suda u Beogradu Kž. 5287/2011.

⁴¹⁷ N.Delić, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 2024.godine, str. 197.

⁴¹⁸ Presuda Saveznog vrhovnog suda Kps. 557/85.

3) *kupovina* - pribavljanje, nabavljanje, dolaženje u posed, u državinu opojne droge njenom zamenom za domaći ili inostrani novac. Za ovu radnju izvršenja u smislu analiziranog krivičnog dela potrebno je da se ona preduzima sa unapred određenim ciljem (svrhom) – pribavljanje opojne droge u svrhunjene dalje prodaje, distribucije. O tome sudska praksa svedoči na sledeći način.

Nabavljanje opojne droge radi prodaje se utvrđuje na osnovu količine i načina pakovanja opojne droge - heroina od 3,57 grama koja je upakovana u 20 paketića, kao i na osnovu dnevne potrebe okrivljenog kao narkomana koja se utvrđuje veštačenjem u slučaju da je okrivljeni dnevno koristio količinu od 0,5 grama heroina⁴¹⁹.

Iz opisa radnje iz prvostepene presude proizilazi da je okrivljeni navedenu količinu opojne droge neovlašćeno kupio od nepoznatog lica radi dalje prodaje čime je ostvareno subjektivno obeležje ovog krivičnog dela, a preko sledećih okolnosti: količina opojne droge koja je pronađena kod okrivljenog, način pakovanja, broj paketića sa opojnom drogom, ponašanje okrivljenog, odnosno njegovo kretanje u naselju sa paketićima opojne droge gde se svakodnevno vrši prodaja pri čemu je pri sebi imao jedanaset kesica sa opojnom drogom u momentu hapšenja⁴²⁰,

4) *držanje radi prodaje* - posedovanje, državinska, fizička, faktička vlast, pritežanje (detencija) na opojnim drogama koje može biti neposredno ili posredno. O posedovanju, držanju opojne droge u nameri, u svrhu njene dalje prodaje govori takođe bogata domaća sudska praksa.

Da li je opojna droga namenjena prodaji ukazuju činjenice koje su vezane za količinu droge. Da je okrivljeni neovlašćeno držao opojnu drogu – heroin težine 206 grama radi prodaje ukazuje činjenica da je on u odbrani tvrdio da je bivši sportista, a da nikada nije koristio heroin, niti bilo koju drugu vrstu opojne droge⁴²¹.

Iz okolnosti da je pretresom stana pronađeno više vrsta opojnih droga, količina opojne droge, način pakovanja i razmeravanja u manje paketiće, pronađena plastična kašičica sa tragovima opojne droge, celofanski papirići pripremljeni za pravljenje manjih pakovanja proizilazi da je okrivljeni neovlašćeno držao opojnu drogu radi prodaje⁴²².

Neosnovano je isticanje u žalbi branioca okrivljenog da se ne radi o krivičnom delu neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga, već o delu neovlašćenog držanja opojne droge. Kada se imaju u vidu izvedeni dokazi, način pakovanja heroina u malim količinama koji ukazuju da je droga bila namenjena prodaji, plastična halo kartica sa tragovima opojne droge heroin, kao i tri plastične kašičice za razmeravanje opojne droge, pronađena elektronska vagica namenjena za merenje heroroina pravilno je utvrđeno postojanje krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojne droge⁴²³.

⁴¹⁹ Rešenje Vrhovnog suda Srbije Kž. 299/2006.

⁴²⁰ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 88/2009.

⁴²¹ Presuda Vrhovnog sua Srbije Kž. 1277/2006.

⁴²² Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 124/2008.

⁴²³ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 233/2009.

Da bi okrivljeni bio oglašen krivim za krivično delo neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojne droge, odnosno da je neovlašćeno držao opojnu drogu radi prodaje, mora se dokazima utvrditi da je istu držao radi prodaje, a ne za sopstvenu upotrebu. Nesporno je utvrđeno da je okrivljeni videvši da nailazi policija od sebe odbacio tri kesice opojne droge, pa je bez značaja činjenica da li je to učinio krećući se po gradu ili ne. Takođe je bez značaja i preciznost u pogledu vremena nabavke opojne droge jer je nesporno da je on opojnu drogu pre nailaska policije nabavio.

Okrivljeni pri tome nema sopstvenih prihoda, pa je nelogično da drogu može kupiti, a neprihvatljiva je i odbrana okrivljenog da je opojnu drogu dobijao od drugova i da nije imao obavezu da je plaća. Ako je okrivljeni opojnu drogu držao radi sopstvene upotrebe, nelogično je da je kod sebe imao tri kesice opojne droge u određenim količinama i da se nalazio van kuće. Ukupnost svih utvrđenih činjenica, kao i ranija osuđivanost okrivljenog za istovrsna krivična dela ukazuje da je sud pravilno kvalifikovao radnje okrivljenog kao neovlašćeno držanje opojne droge radi prodaje⁴²⁴.

Prvostepeni sud je pravilno zaključio da je okrivljeni izvršilac inkriminiranih radnji, te da je predmetnu opojnu drogu neovlašćeno držao i da je ona bila namenjena stavljanju u promet. Pri tome je okrivljeni predmetni heroin držao na skrivenom mestu u hodniku ispred svoga stana koji se nalazi u potkrovlju zgrade što bi mu omogućilo da nakon telefonskih razgovora uzme sa ovog mesta određenu količinu opojne droge radi stavljanja u promet. Broj mobilnih telefona i pretplatničkih kartica koje su oduzete od okrivljenog, a pre svega pročitana SMS poruka u njegovom mobilnom telefonu predstavljaju za sud valjani dokaz da je on opojnu drogu držao radi prodaje⁴²⁵.

Okrivljeni je u svom stanu neovlašćeno držao radi prodaje supstance koje su proglašene za opojnu drogu u vrsti i količini kako je navedeno u presudi koje je držao na različitim mestima u spavaćoj sobi svoga stana spakovano u sedam paketića, kao i bez posebnog pakovanja, pa je zaključeno da je okrivljeni neovlašćeno držao drogu radi dalje prodaje budući da je sam priznao da je ostao bez posla, da je u kritično vreme kupio marihuanu radi prodaje pravilno ceneći da je pronađena količina od preko 54 grama marihuane i pet grama hašiša bilo namenjeno prodaji, a ne ličnoj upotrebi⁴²⁶,

5) *prenošenje radi prodaje* - neposredan ili posredan, transport, prebacivanje opojne droge sa jednog mesta na kome se ona do tada nalazila i premeštanje na drugo skriveno, najčešće nepoznato mesto, na bilo koji način, bilo kojim sredstvom. Prenos označava neposredan (direktan) ili posredan (indirektan) prevoz supstance bilo kojim prevoznim ili prenosnim sredstvom ili načinom.

Ovde se može raditi o prenošenju opojne droge od jednog lica do drugog, ili sa jednog mesta do drugog mesta, pri čemu učinilac ne gubi pritežanje na njoj⁴²⁷. Ovo

⁴²⁴ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 467/2009.

⁴²⁵ Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu Kž. 108/2010.

⁴²⁶ Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu Kž. 222/2010.

⁴²⁷ K.Turković et al., Komentar Kaznenog zakona, Zagreb, 2013.godine, str. 253.; D.Petrović, Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, Zbornik radova, Sprečavanje zloupotrebe droga – savremeni multidisciplinarni koncept, Kopaonik, 1999.godine, str.17-20.

prenošenje može da se vrši uz naknda ili bez nje. Iako zakonodavac to izričito ne spominje kao što je slučaj sa nekim inostranim rešenjima (Hrvatska) prenošenje se može odnositi na uvoz ili izvoz opojne droge (prilikom prelaska državne granice) ili slanjem putem poštanske pošiljke.

Prenošenje opojne droge se često javljalo u sudskoj praksi kao delatnost izvršenja krivičnog dela iz člana 246. Krivičnog zakonika.

Tako sud smatra da kod neovlašćenog prenošenja opojne droge opis radnje izvršenja krivičnog dela mora da sadrži bitno obeležje ovog dela, odnosno da je okrivljeni neovlašćeno prenosio opojnu drogu radi prodaje. Subjektivno obeležje ovog dela sadrži umišljaj koji obuhvata radnje izvršenja i objekt radnje. U konkretnom slučaju se okrivljenom stavlja na teret da je neovlašćeno prenosio opojnu drogu – heroin na taj način što je kritičnom prilikom kod sebe držao skrivenu opojnu drogu⁴²⁸.

Kada je okrivljeni oglašen krivim da je opojnu drogu radi prodaje prenosio irelevantno je ko će vršiti dalju prodaju te opojne droge. Neosnovani su žalbeni navodi okrivljenog da je iz prvostepene presude nejasno da li je on opojnu drogu prenosio radi dalje prodaje ili ju je prenosio radi prodaje za treće lice. Prvostepeni sud je jasno obrazložio da je opojna droga u količinu od 16,680 grama očigledno bila namenjena daljem prometu koja činjenica je relevantna za postojanje ovog krivičnog dela⁴²⁹,

6) *posredovanje u prodaji ili kupovini* - delatnost dovođenja u vezu, omogućavanje ili olakšavanje kontakta kupca sa prodavcem opojne droge ili opojne droge sa kupcem. Posredovanje u prodaji je traženje kupca za robu ili robe za kupca. Dakle, to je svaka delatnost trećeg lica, koje se razlikuje od kupca, odnosno prodavca, koja je usmerena na sklapanje ili realizovanje dogovora između kupca i prodavca o kupoprodaji opojne droge. Ova se radnja može javiti i kao traženje kupca ili preprodavaca, raspoređivanje ovih lica na određena mesta u gradu, dostavljanje preprodavcima robe ili sakupljanje novca od preprodavaca, odlazak po opojnu drogu⁴³⁰.

O radnji posredovanja kod neovlašćene prodaje i stavljanja u promet opojnih droga sudska praksa je takođe zauzimala određena pravna shvatanja.

Presudom prvostepenog suda okrivljeni je oglašen krivim da je neovlašćeno posredovao pri kupovini opojne droge heroin tako što je u spornom periodu 4-5 puta nalazeći se sa svedocima uživaocima opojnih droga i heroinskim zavisnicima u kući kod drugookrivljenog od navedenih svedoka uzimao novac u iznosu od po 1.000 dinara, zatim ugovarao kupovinu opojne droge – heroin sa nepoznatim licima, nakon čega je izlazio iz te kuće i kasnije im donosio drogu od po 0,50 grama heroina koji su najčešće zajedno pripremali i uživali⁴³¹.

⁴²⁸ Presuda Apelacionog suda u Nišu Kž. 2852/2013.

⁴²⁹ Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 6970/2013.

⁴³⁰ V.Rakočević, Crnogorsko krivično zakonodavstvo u oblasti suzbijanja zloupotrebe opojnih droga i međunarodni standardi, Zbornik Pravnog fakulteta u Podgorici, Podgovora, broj 35/2006.godine, str.192-121.; B.Petrović, Kriminalistika, Sarajevo, 2016.godine, str.87-92.; M.Škulić, Kriminalistika, Beograd, 2022. godine, str.278-293.

⁴³¹ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 853/2009.

Posredovanje u kupovini ili prodaji opojne droge podrazumeva preduzimanje različitih delatnosti radi realizacije kupovine, odnosno prodaje. Iz činjenice da svedok želi da nabavi heroin, da se obraća okrivljenom koji kaže da heroin može nabaviti, a da pri tome svedok ne zna ko je lice od koga okrivljeni nabavlja heroin, niti želi da to sam uradi, a okrivljeni i svedok se pri tome ne poznaju, sud izvodi zaključak da se u konkretnom slučaju radi o posredovanju u realizaciji kupovine i prodaje opojne droge, a ne radi dovođenja u vezu kupca sa prodavcem opojne droge (presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Kž. 3038/2011) i

7) *stavljanje u promet na drugi način* – poklanjanje opojne droge nekom licu, davanje opojne droge na probu, razmena (trampa) opojne droge za vredne stvari (tehničke uređaje, motorno vozilo, motocikl i sl.) itd⁴³².

Prema shvatanju sudske prakse za radnju stavljanja u promet opojne droge je nebitno da li je u pitanju razmena ili prodaja⁴³³.

Stavljanje u promet opojne droge na drugi način u sudskoj praksi se tumačilo na različite načine. Okrivljeni je na drugi način stavio u promet opojnu drogu tako što je drogu koju je neovlašćeno nabavio dao prostitutki na ime pružene seksualne usluge i to 1,5 grama heroina, a njenoj drugarici 0,5 grama heroina⁴³⁴.

Takođe se stavljanje u promet opojne droge može izvršiti razmenom jedne za drugu vrstu opojne droge. Žalbom se ne osporava utvrđenje suda da je namera okrivljenog bila da drugom licu preda heroin i uzme metadon koji bi upotrebio za sopstveno lečenje (dakle, za sopstvene potrebe), pa se smatra da ovde nema razmene opojne droge radi prodaje, već za sopstvene potrebe. U konkretnom slučaju razmena je delatnost koja sama za sebe čini neovlašćeni drugi način stavljanja u promet opojne droge. Ona podrazumeva da se na saugovarača prenese svojina stvari i da mu se u tu svrhu uzme druga stvar⁴³⁵.

Za postojanje dela je bitno da se navedene radnje preduzimaju neovlašćeno, protivno odredbama Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama i Zakona o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihoaktivnih supstanci⁴³⁶. To znači da se ova radnja izvršenja mora preduzeti na određeni način⁴³⁷ – neovlašćeno, protivpravno, protivno postojećim medicinskim propisima, budući da se ovde radi o blanketnoj dispoziciji budući da se pojam, odnosno sadržina bića ovog krivičnog

⁴³² D.Klarić, Današnji trendovi kriminala u svezi sa zluporabom droga i važne karakteristike kriminalističko-metodičkog pristupa u suzbijanju, Policija i sigurnost, Zagreb, broj 3-4/2008.godine, str.219-242.; N.Delić, Odredbe čl. 246., 246a. i 247. Krivičnog zakonika Srbije u svetlu najnovijih izmena i dopuna, Pravni život, Beograd, broj 9/2019.godine, str. 81-110.

⁴³³ Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu Kž. 223/2010.

⁴³⁴ Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž.1176/2012.

⁴³⁵ Presuda Apelacionog suda u Nišu Kž. 715/2014.

⁴³⁶ Službeni glasnik Republike Srbije broj 107/2005 i 25/2019.

⁴³⁷ B.Petrović, D.Jovašević, Krivično pravo 2, Posebni dio, Sarajevo, 2006.godine, str. 228.; S.Mitić et al., Trgovina ljudima i zloupotreba opojnih droga, Beograd, 2012.godine, str.56-71.; Đ.Lazin, Sprečavanje nedozvoljenog prometa opojnih droga i jugoslovensko krivično zakonodavstvo, Zbornik radova, Sprečavanje zloupotrebe droga – savremeni multidisciplinarni koncept, Kopanik, 1999.godine, str.1-16.

dela upotpunjuje medicinskim, zdravstvenim zakonskim ili podzakonskim propisima⁴³⁸.

Posledica krivičnog dela iz člana 246. KZ predstavlja apstraktna, opšta opasnost po zdravlje ljudi. Stoga je prema slovu zakona ovo krivično delo svršeno preduzimanjem bilo koje zakonom određene delatnosti⁴³⁹.

Izvršilac ovog krivičnog dela zloupotrebe opojnih droga može da bude svako lice. Stoga ovo krivično delo spada u *delicta communia*. U pogledu krivice potreban je umišljaj koji obuhvata svest učinioca o: a) svojstvu objekta napada i b) načinu izvršenja dela – neovlašćenosti, protivpravnosti svoga postupanja, postupanja protivno Zakonu o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama.

Za ovo je krivično delo u osnovnom obliku ispoljavanja propisana kazna zatvora u trajanju od tri do dvanaest godina. Uz kaznu se učiniocu dela obavezno izriče i mera bezbednosti oduzimanje predmeta (član 87.) – opojnih droga i sredstava za njihovu proizvodnju (stav 8.)⁴⁴⁰. Izuzetno je Krivični zakonik iz kriminalno-političkih razloga predvideo fakultativnu mogućnost oslobođenja od kazne učinioca ovog dela po uslovom da otkrije, dakle, nadležnim organima krivičnog pravosuđa, prijavi lica od koga nabavlja opojnu drogu.

Specifičnost pozitivnopravnih rešenja koja su vezana za krivično delo neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga u Republici Srbiji se ogleda u činjenici da se kod ovog krivičnog dela postavljaju određena ograničenja u primeni pojedinih opštih instituta krivičnog prava kao što su: a) uslovni otpust (prevremeno puštanje na slobodu osuđenog lica iz zavodske ustanove pre isteka vremena izrečene kazne zatvora) i b) ublažavanje kazne (fakultativno ovlašćenje suda u pogledu izricanja blaže/lakše vrste ili mere krivične sankcije umesto zakonom propisane kazne zatvora).

Uslovni otpust (član 46. KZ) se može (ali ne mora dati čak i kada su u konkretnom slučaju ispunjeni zakonom kumulativno propisani formalni i materijalni uslovi) licu koje je osuđeno: 1) za taksativno navedena krivična dela, među kojima se nalazi krivično delo neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga i b) od strane posebnih odeljenja nadležnih sudova, u postupcima koji su vođeni u skladu s nadležnošću Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije⁴⁴¹ (kada se radi o najtežem obliku krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i

⁴³⁸ N.Delić, Krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, Zbornik radova, Suprotstavljanje organizovanom krininalu – pravni okvir, međunarodni standardi i procedure, Beograd, 2013. godine, str.29-43.; M.Stanković, Krivično delo nedozvoljena proizvodnja i promet opojnih droga u svetlu sudske prakse, Branič, Beograd, broj 1-4/2015.godine, str.49-61.; D.Petrović, Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, Zbornik radova, Sprečavanje zloupotrebe droga – savremeni multidisciplinarni koncept, Kopaonik, 1999.godine, str.17-20.

⁴³⁹ D.Atanacković, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 1981.godine, str. 326.

⁴⁴⁰ B.Petrović, A.Ferhatović, Mjere bezbednosti medicinskog karaktera i materijalno krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine, Zbornik radova, Mere bezbednosti medicinskog karaktera – pravni i medicinski aspekt, regionalna zakonodavstva, iskustva u primeni i mere unapređenja, Beograd, 2017.godine, str.191-205.; M.Kovačević, Suzbijanje zloupotrebe opojnih droga, Pravni život, Beograd, broj 10/2009.godine, str.707-718.

⁴⁴¹ Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije (Službeni glasnik Republike Srbije broj 94/2016, 87/2018 i 10/2023) koji je zamenio raniji Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela (Službeni glasnik Republike Srbije broj 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004,

stavljanja u promet opojnih droga koje je izvršeno od strane organizovane kriminalne grupe).

Drugi izuzetak je vezan za mogućnost primene fakultativnog ovlašćenja suda da ublaži zakonom propisanu kaznu (a time i za mogućnost primene instituta oslobođenja od propisane kazne u potpunosti). Naime, iako se radi o opštem institutu krivičnog prava, ublažavanje kazne se ipak ne primenjuje na sva krivična dela, odnosno na sve njihove učinioce. Naime, Krivični zakonik (član 57, st. 2.i 3) je isključio mogućnost primene ublažavanja kazne učiniocu zakonom taksativno navedenih krivičnih dela, među kojima se nalazi, krivično delo neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga⁴⁴².

Konačno, na učinioce krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga se u Republici Srbiji primenjuje specifična, posebna krivičnopravna mera imovinskog karaktera – mera (privremenog ili trajnog) oduzimanja imovine proistekle iz određenih krivičnih dela. Radi se o meri koju propisuje Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela (2013.)⁴⁴³.

Ovom merom se od učinioca krivičnog dela oduzima imovina pod kojom se podrazumeva dobro svake vrste u Republici Srbiji ili u inostranstvu, materijalno ili nematerijalno, pokretno ili nepokretno, procenjivo ili neprocenjivo velike vrednosti, udeli u pravnom licu i isprave u bilo kojoj formi kojima se dokazuje pravo ili interes u odnosu na takvo dobro⁴⁴⁴. Imovinom se smatra i prihod ili druga korist ostvarena, neposredno ili posredno, iz krivičnog dela, kao i dobro u koje je ona pretvorena ili s kojim je pomešana. Pod imovinom koja je proistekla iz krivičnog dela smatra se imovina vlasnika koja je u očiglednoj nesrazmeri s njegovim zakonitim prihodima (okrivljeni, okrivljeni saradnik, ostavilac, pravni sledbenik ili treće lice). Kada se radi o „očiglednoj nesrazmeri u vrednosti imovine“ predstavlja faktičko pitanje koje sud rešava u svakom konkretnom slučaju⁴⁴⁵.

Pri tome je sam zakon odredio kod kojih krivičnih dela je moguće na ovaj način oduzimanje imovine (što ukazuje da se ovde ne radi o opštem institutu krivičnog prava koji

58/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009, 72/2011, 101/2011 i 32/2013). Više: D. Jovašević, Organizovani kriminalitet – krivičnopravni aspekti, Niš, 2012. godine, str. 15–21.

⁴⁴² S.Marković, Zloupotreba opojnih droga i institut (zabrane) ublažavanje kazne u praksi Višeg suda u Valjevu, Zbornik radova, Suđenje u razumnom roku i drugi krivičnopravni instrumenti adekvatnosti državne reakcije na kriminalitet, Beograd, 2015. godine, str.205-231.

⁴⁴³ Službeni glasnik Republike Srbije broj 32/2013, 94/2016 i 35/2019.

⁴⁴⁴ G.Ilić, Oduzimanje imovine stečene kriminalom, Revija za bezbednost, Beograd, broj 5/2008.godine, str.5-16.; M.Milošević, Oduzimanje imovine stečene krivičnim delom, Pravni informator, Beograd, broj 11/2008.godine, str.8-10.; T.Bugarski, Oduzimanje imovine kriminacima, Beograd, 2009.godine, str.59-91.; R.Nenkov, Priručnik za postupak prije glavnog pretresa i za oduzimanje imovine u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku, Banja Luka, 2009.godine, str.117-132.; M.Grubač, Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, Glasnik AK Vojvodine, Novi Sad, broj 1/2010.godine, str. 34-37.; M.Majić, Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, Zbornik radova, Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja, Knjiga, 4, Beograd, 2010.godine, 252-268.; S.Panović Đurić, P.Boillat, Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela – Evropski sud za ljudska prava, odabrane presude, Beograd, 2013.godine, str.141-173.

⁴⁴⁵ G.Ilić, Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela – osvrt na predložena zakonska rešenja, Revija za bezbednost, Beograd, broj 10/2008.godine, str.16-21.; T.Lukić, Oduzimanje imovine stečene krivičnim delima – značaj finansijske istrage, Zbornik Pravnog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, broj 2/2009.godine, str.381-411.; G.Ilić, B.Banović, Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, Zbornik radova, Korupcija i pranje novca – uzroci, otkrivanje, prevencija, Beograd, 2009.godine, str.7-20.

se može primeniti na svako krivično delo i na svakog učinioca krivičnog dela). Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela (član 2) tako se primenjuje u sledećim slučajevima: 1) kod krivičnih dela organizovanog kriminala, gde se radi o krivičnom delu koje je izvršeno od strane organizovane kriminalne grupe i 2) kod taksativno navedenih krivičnih dela, među kojima se nalazi i krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga⁴⁴⁶.

3. Posebni i lakši oblici krivičnog dela

Krivično delo: "Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga" iz člana 246. Krivičnog zakonika ima dva posebna (specijalna) oblika, te jedan lakši (privilegovani) oblik ispoljavanja⁴⁴⁷.

3.1. Prvi poseban oblik krivičnog dela

Prvi poseban oblik krivičnog dela (stav 7.) se sastoji u neovlašćenom pravljenu, nabavljanju, posedovanju i davanju na upotrebu opreme, materijala ili supstancija za koje se zna da su namenjene za proizvodnju opojnih droga⁴⁴⁸. Kod ove inkriminacije su, zapravo, propisane kažnjive pripreme – radnje kojima se umišljajno stvaraju uslovi, okolnosti ili pretpostavke za izvršenje krivičnog dela neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga⁴⁴⁹.

Ovde se kao objekt napada ne javljaju opojne droge. Naime, kod ovog posebnog oblika krivičnog dela iz člana 246. KZ se radi o specijalnom objektu napada gde se upravo radi o opremi, materijalu ili supstancijama koji su neophodni, potrebni, odnosno namenjeni za proizvodnju opojnih droga. To su različita sredstva koja se mogu upotrebiti za pripremu,

⁴⁴⁶ M.Govedarica, Oduzimanje imovine stečene izvršenjem krivičnog dela – preventivni i respresivni aspekt, Banja Luka, 2013.godine, str.49-63.; J.Glušćević, Oduzimanje imovine stečene krivičnim delom, doktorska disertacija, neobjavljena, Beograd, 2015.godine, str.48-63.; J.Kostić, Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela – izazovi i preporuke za unapređenje postupka, Beograd, 2017.godine, str.76-984.; N.Važić et al., Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, Beograd, 2021.godine, str.109-132.; Đ.Sarapa, Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, Branič, Beograd broj 4/2021.godine, str.11-22.; M.Đorđević, Oduzimanje imovine učiniocima krivičnih dela, Beograd, 2023.godine, str.67-94.

⁴⁴⁷ D. Jovašević, Lj. Mitrović, Zloupotreba opojnih droga u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, Zbornik radova, Društvena reakcija na savremene oblike ugrožavanja bezbednosti, Banja Luka, 2012. godine, str. 281–290.

⁴⁴⁸ Ove supstance određuje Zakon o supstancijama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci (Službeni glasnik Republike Srbije broj 107/2005 i 25/2019) i Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama (Službeni glasnik Republike Srbije broj 99/2010 i 57/2018).

⁴⁴⁹ A.M.Lazić, Neki problem u vezi s krivičnim delima zloupotrebe opojnih droga, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd, broj 2/2013.godine, str.295-314.; M.Babić, I.Marković, Krivičnopravna regulativa zloupotrebe opojnih droga, Zbornik radova, Međunarodna krivična dela, Beograd, 2013.godine, str.164-176.

proizvodnju, korišćenje ili neposredno unošenje opojne droge u ljudski organizam⁴⁵⁰.

Koji su to predmeti, oprema, materijal ili supstancije koji su namenjeni za proizvodnju opojnih droga predstavlja faktičko pitanje koje je stvar ocene suda u svakom konkretnom slučaju. To može biti:

a) oprema (aparati i laboratorijski pribor), aparati i laboratorijski pribor, kao i druga sredstva koja se upotrebljavaju u procesu proizvodnje ili prerade droge,

b) materijal (špric, igle, lule, lampe, epruvete) ili

c) supstancije (razne hemikalije) koje su inače namenjene za proizvodnju opojnih droga, ali to ne mora biti slučaj. To mogu biti razne hemikalije, prekursori, otapala za povećanje mase ili kvaliteta koji su namenjeni uopšte za proizvodnju opojnih droga. Smeša paracetamola i kofeina ne predstavlja supstanciju koja je namenjena za proizvodnju opojne droge jer se iz ove smeše ne može dobiti opojna droga, već ona može eventualno da koristi za povećanje količine opojne droge⁴⁵¹. U konkretnom slučaju se iz smeše kofeina i paracetamola ne može dobiti opojna droga, pa nema elementa ovog krivičnog dela⁴⁵².

To mogu biti i svakodnevni predmeti koji se koriste u domaćinstvu, zanatstvu ili industriji (hemijskoj, veterinarskoj, prehrambenoj ili farmaceutskoj) ili u školskim, fakultetskim, institutskim ili fabričkim laboratorijama za druge namene, ali koji se mogu upotrebiti i za ovu svrhu. Dovoljno je da je učinilac dela svestan namene (prirode, karaktera, značaja, svrhe) ovih predmeta, bez obzira da li kod učinioca u konkretnom slučaju postoji namera koja je upravljena na upotrebu ovih predmeta u cilju ovog krivičnog dela⁴⁵³.

Na ovom mestu zakonodavac je određene pripreme radnje (koje taksativno nabroja) zbog visoko ispoljenog stepena težine i društvene opasnosti propisao kao samostalno krivično delo. Ovo je supsidijarno krivično delo. Naime, ono postoji samo u slučaju ako učinilac još uvek nije upotrebio ova sredstva – opremu, materijal ili supstancije koje su namenjene za proizvodnju opojnih droga – za proizvodnju opojnih droga u konkretnom slučaju⁴⁵⁴. U protivnom, postoji osnovni oblik ovog krivičnog dela (stav 1.). Po principu supsidijariteta⁴⁵⁵ ukoliko isto lice preduzme radnju izvršenja u odnosu

⁴⁵⁰ M.Milošević, M.Sekulić, Krivično pravo, Beograd, 2019.godine, str.267-271.

⁴⁵¹ I.Deljkić, Suprotstavljanje zloupotrebi opojnih droga – Bosna i Hercegovina i Evropska unija, Sarajevo, 2007. godine, str.109-127.; B.Petrović, G.Meško, Kriminologija, Sarajevo, 2008.godine, str.106-114.; I.S.Vitkjević, Narkotici, Čačak, 2015.godine, str.39-54.; M.Stanković, Droga i kriminal, Petrovaradin, 2008.godine, str.63-78.; B.Petrović, A.Miletić, Utvrđivanje objektivnog uvjeta inkriminacije kod krivičnih djela zloupotrebe opojne droge marihuane, Pravna misao, Sarajevo, broj 11-12/2020.godine, str.7-36.

⁴⁵² Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 5469/2013.

⁴⁵³ D.Lukić et al., Prevencija zloupotrebe opojnih droga, Banja Luka, 2013.godine, str.71-89.; D.Otović, Kriminalističko-tehničko veštačenje opojnih droga, Bezbednost, Beograd, broj 3/1998.godine, str.369-382.

⁴⁵⁴ I.S.Vitkjević, Narkotici, Čačak, 2015.godine, str.39-54.; M.Stanković, Droga i kriminal, Petrovaradin, 2008. godine, str.63-78.; D.Lukić et al., Prevencija zloupotrebe opojnih droga, Banja Luka, 2013.godine, str.71-89.; D.Otović, Kriminalističko-tehničko veštačenje opojnih droga, Bezbednost, Beograd, broj 3/1998.godine, str.369-382.; S.Mitić et al., Trgovina ljudima i zloupotreba opojnih droga, Beograd, 2012.godine, str.56-71.

⁴⁵⁵ O.Zimonja, Otkrivanje i dokazivanje krivičnog djela neovlašćene proizvodnje i prometa opojnih droga, Bezbednost, policija, građani, Banja Luka, broj 3-4/2013.godine, str. 61-74.; Đ.Lazin, Sprečavanje nedozvoljenog prometa opojnih droga i jugoslovensko krivično zakonodavstvo, Zbornik radova, Sprečavanje zloupotrebe droga – savremeni multidisciplinarni koncept, Kopanik, 1999.godine, str.1-16.

na opremu, materijal ili supstancije koje su bile namenjene za proizvodnju opojnih droga, a potom tu opremu upravo iskoristi za proizvodnju ili preradu opojnih droga, tada postoji osnovni oblik krivičnog dela iz člana 246. KZ (neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga)⁴⁵⁶.

Radnju izvršenja ovog posebnog oblika ispoljavanja krivičnog dela čine sledeće alternativno propisane delatnosti. Pri tome je potrebno da se bilo koja od navedenih delatnosti preduzima neovlašćeno – protivno Zakonu o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama.

Kao radnje izvršenja prvog posebnog oblika krivičnog dela (stav 7.) javljaju se:

a) pravljenje – stvaranje, izrada, sačinjavanje, sastavljanje, sklapanje, montiranje, proizvodnja do tada nepostojećeg novog sredstva ili prerada, prepravka postojećeg sredstva,

b) nabavljanje - pribavljanje, sticanje, dolaženje u posed, državinu (fizičku, faktičku vlast, pritežanje) sredstva, na bilo koji način, dozvoljeni ili nedozvoljeni, neposredno ili posredno,

c) posedovanje – držanje, neposredna ili posredna državnska, faktička, fizička vlast (pritežanje, detencija) lica nad sredstvom⁴⁵⁷.

Radnju izvršenja krivičnog dela, prema stavu sudske prakse, predstavlja i samo posedovanje opreme, materijala ili supstanci za koje učinilac zna da su namenjeni za proizvodnju opojne droge, ali to mogu biti i predmeti koji se inače koriste u svakodnevnom životu i radu u domaćinstvu, školama, fabrikama ili laboratorijama). Pri tome, kog njega nije potrebno postojanje namere usmerene na upotrebu ovih predmeta, već je dovoljna svest učinioca da neovlašćeno postupa i da se oprema, materijal i supstance mogu upotrebiti za proizvodnju opojne droge⁴⁵⁸ i

d) davanje na upotrebu opreme, materijala ili supstancija- predaja, tradicija, ustupanje sredstva drugom licu koje može da se preduzima neposredno ili posredno. Ovde je radnja pomaganja, olakšavanja ili omogućavanja drugom licu da dođe u posed navedenih sredstava predviđena kao samostalna radnja izvršenja dela⁴⁵⁹.

Za ovo je krivično delo propisana kazna zatvora u trajanju od dve do osam godina. Uz kaznu se učiniocu dela obavezno izriče mera bezbednosti oduzimanja predmeta – opreme, materijala ili supstancija za koje se zna da su namenjeni za proizvodnju opojnih droga (stav 8.).

⁴⁵⁶ D.Petrović, Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, Zbornik radova, Sprečavanje zloupotrebe droga – savremeni multidisciplinarni koncept, Kopaonik, 1999.godine, str.17-20.; M.Kovačević, Suzbijanje zloupotrebe opojnih droga, Pravni život, Beograd, broj 10/2009.godine, str.707-718.

⁴⁵⁷ Z.Kovačević, Zloupotreba opojnih droga sa aspekta krivičnog zakonodavstva, Kriminalističke teme, Sarajevo, poseban broj, 2017.godine, str.220-235.; D.Modly, B.Petrović, N.Korajlić, Uvod u kriminalistiku, Sarajevo, 2004.godine, str.106-114.; B.Petrović, Kriminalistička metodika istraživanja krivičnih djela zloupotrebe droga, Beograd, 1997.godine, str.62-75.

⁴⁵⁸ Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Kž. 362/2011.

⁴⁵⁹ D.Bilić, Krijumčarenje i zloupotreba opojnih droga u Bosni i Hercegovini, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 12/2019.godine, str.66-69.; S.Gazivoda, Problemi dokazivanja kod krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga, Zbornik radova, Sprečavanje zloupotrebe droga – savremeni multidisciplinarni koncept, Kopaonik, 1999.godine, str.31-36.; B.Petrović, Specifičnosti narko-kriminala u Bosni i Hercegovini, Pravni savjetnik, Sarajevo, broj 7-8/2003.godine, str.22-31.

3.2. Drugi poseban oblik krivičnog dela

Drugi poseban oblik dela (stav 2.), za koji je propisana kazna zatvora u trajanju od dve do osam godina, preuzima lice koje neovlašćeno uzgaja opijumski mak, psihoaktivnu konoplju ili druge biljke iz kojih se dobija opojna droga ili koje same sadrže opojnu drogu. Uz propisanu kaznu se učiniocu ovog dela obavezno izriče mera bezbednosti oduzimanja predmeta (stav 8.) - opojne droge i sredstva za njihovu proizvodnju i preradu⁴⁶⁰.

No, Krivični zakonik (stav 6.) ipak dozvoljava izuzetnu mogućnost da se učinilac ovog dela oslobodi od propisane kazne u slučaju ako otkrije lice od koga nabavlja opojnu drogu. Ovo je specifičan oblik "stvarnog kajanja" u kom slučaju učinilac istina preuzima zakonom propisanu radnju izvršenja, posle čega nadležnim državnim organima (organima krivičnog pravosuđa) prijavi, saopšti, otkrije (usmeno, pismeno, neposredno ili posredno, lično ili putem različitih tehničkih sredstava) lice (po ličnim podacima ili podacima koji u dovoljnoj meri otkrivaju identitet ovog lica) od koga nabavlja, pribavlja (dolazi u posed, u državinu) opojnu drogu.

Inače, radi se o novom, naknadno uvedenom obliku ispoljavanja ovog "klasičnog" krivičnog dela zloupotrebe opojnih droga novelom Krivičnog zakonika⁴⁶¹ iz 2009. godine članom 95. Tom prilikom se ova inkriminacija sastojala u neovlašćenom uzgajanju maka ili psihoaktivne konoplje ili druge biljke iz kojih se dobija opojna droga ili koje same sadrže opojnu drogu.

Kasnije je Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2019. godine (član 21.) ova inkriminacija proširena dobivši današnji zakonski pojam kao neovlašćeno uzgajanje "opijumskog" maka ili psihoaktivne konoplje ili druge biljke iz kojih se dobija opojna droga ili koje same sadrže opojnu drogu⁴⁶². Dodavanje prideva "opijumski" mak predstavlja, zapravo, samo preciznije određivanje vrste objekta napada.

Specifičnost ovog oblika krivičnog dela zloupotrebe opojnih droga čine tri osnovna, konstitutivna elementa njegovog bića.

Prvi od tih elemenata se odnosi na objekt napada. Taj je objekat napada određen višestruko, alternativno kao: a) opijumski mak, b) psihoaktivna konoplja, c) druge biljke iz kojih se dobija opojna droga ili d) druge bilje koje same sadrže opojnu drogu⁴⁶³.

⁴⁶⁰ Z.Kovačević, Kriminalistički aspekti istraživanja nedozvoljene proizvodnje prometa opojnih droga, Banja Luka, 2017.godine, str.72-98.; B.Petrović, Narkokriminal – krivičnopravni, kriminološki, krivičnoprocesni i kriminalistički aspekti, Sarajevo, 2004.godine, str.109-125

⁴⁶¹ Službeni glasnik Republike Srbije broj 72/2009.

⁴⁶² Službeni glasnik Republike Srbije broj 35/2019.

⁴⁶³ D.Obradović, Da li je svaka marihuana opojna droga u krivičnopravnom smislu, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 11/1999.godine, str.54-56.; D.Kalaba, Marihuana – indijska konoplja i svojstvo opojnih droga – zakonodavna rešenja, sporni slučajevi sudske prakse, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 6/2014.godine, str.22-25.; S.Sakoman, Z.Raboteg Šarić, M.Kuzman, Raširenost zlouporebe sredstava ovisnosti među hrvatskim srednjoškolicima, Društvena istraživanja, Zagreb, broj 2-3/2002.godine, str.311-334.; J.Čalović Kovačević, Protiv zlouporebe droga, Zagreb, 1996.godine, str.56-73.; B.Herceg Pakšić, I.Pakšić, Izloženost mladih novim vrstama droga i izazovi prikladne pravne reakcije, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, Zagreb, broj 1/2020.godine, str.63-78.; Ž.Petković, Aktivnosti vezane uz suzbijanje ponude opojnih droga u Republici Hrvatskoj, Policija i sigurnost, Zagreb, broj 1-6/2005.godine, str.191-203.; D.Obradović, Da li je svaka marihuana opojna droga u krivičnopravnom smislu, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije, Beograd, broj 2/1999.godine, str.68-72.

U pogledu bližeg određenja ovih pojmova Zakon o prihoaktivnim kontrolisanim supstancama (član 3.) definiše supstance koje se smatraju objektom napada kod ovog posebnog oblika krivičnog dela iz člana 246. Krivičnog zakonika. To su:

a) biljka ili deo biljke (tačka 4.) - svaka biljka iz koje se može dobiti psihoaktivna kontrolisana supstanca, a koja je na Spisku u skladu sa potvrđenim konvencijama Ujedinjenih nacija u oblasti psihoaktivnih kontrolisanih supstanci,

b) makova slama (*Stramentum Papaveris*) (tačka 5.) - osušena zrela čaura i stabljika maka, koje se koriste kao prirodna industrijska sirovina za dobijanje opijumskih alkaloida, a posebno morfina,

c) konoplja (tačka 6.) - cvetni ili plodni vrh biljke roda *Cannabis*, odnosno deo biljke roda *Cannabis* koji je iznad zemlje, uključujući i vrh i

d) grm koke (tačka 7.) - svi primerci vrste *Erythroxylon*, a list koke je list grma koke, osim hemijski obrađenog lista iz kog su uklonjeni svi alkaloidi, uključujući i alkaloid ekgoninske klase (kao što su kokain, ekgonin i drugi)⁴⁶⁴.

Radnja izvršenja ovog oblika ispoljavanja krivičnog dela se sastoji u uzgajanju. To su različite delatnosti koje se odnose na gajenje, sađenje, ukrštanje, ubiranje, sušenje, mlevenje, ukrštanje i sl. opijumskog maka, psihoaktivne konoplje ili druge biljke. Drugim rečima, to je svaka delatnost proizvodnje, stvaranja ili razmnožavanja zakonom propisanih biljaka.

Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama u odredbi člana 3, tačka 8, definiše pojam radnje izvršenja. Tako se kao gajenje biljke podrazumeva "setva, odnosno sadnja, gajenje i žetva, odnosno berba biljke ili delova biljke iz koje se može dobiti psihoaktivna kontrolisana supstanca". Pored toga, ista zakonska odredba u tački 13, određuje pojam nedozvoljene proizvodnje i prometa psihoaktivnih kontrolisanih supstanci. Prema ovom zakonskom rešenju ova nedozvoljena proizvodnja i promet se sastoje u: a) gajenju biljke iz koje se može dobiti psihoaktivna kontrolisana supstanca, b) posedovanju sredstava za proizvodnju psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, kao i c) proizvodnji, prometu i posedovanju psihoaktivne kontrolisane supstance suprotno zakonskim odredbama.

Za postojanje ovog krivičnog dela, naposljetku, je potrebno da se radnja izvršenja preduzima na određeni način – neovlašćeno, protivpravno, protivzakonito – protivno odredbama Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama, pri čemu svest učinioca kao elemenat njegovog umišljaja mora da obuhvati dve okolnosti:

a) način izvršenja dela – svest o neovlašćenosti svoga postupanja i

b) svest o svojstvu objekta napada – svest o svojstvu opijumskog maka, psihoaktivnoj konoplji ili drugoj biljki iz kojih se dobija opojna droga ili koje samo sadrže opojnu drogu⁴⁶⁵.

⁴⁶⁴ M.Milošević, Suzbijanje ilegalne trgovine drogom i prekursorima i savremeni trendovi u kriminalističkoj praksi otkrivanja ilegalnih laboratorija za proizvodnju sintetičkih droga, Zbornik radova, Suzbijanje kriminala i evropske integracije, Beograd, 2010.godine, str.115-126.; A.M.Lazić, Neki problemi u vezi s krivičnim delima zloupotrebe opojnih droga, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd, broj 2/2013.godine, str.295-314.

⁴⁶⁵ M.Simović et al., Zloupotreba opojnih droga u krivičnom pravu Bosne i Hercegovine, Laktaši, 2022.godine, str.141.153.; S.Soković, Narkokriminalitet i krivičnopravna reakcija, Zbornik radova, Evropske integracije i kazneno zakonodavstvo, Beograd, 2016.godine, str.138-147.; D.Jovašević, Nedozvoljena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz člana 245. KZ SFRJ, Bezbednost, Beograd, broj 6/1990.godine, str.588-600.

Neovlašćeno uzgajanje maka ili psihoaktivne konoplje ili drugih biljaka iz kojih se dobija opojna droga je samostalno krivično delo što znači privilegovano sankcionisanje samog uzgoja biljaka koje se pod određenim uslovima mogu uzgajati i ovlašćeno. Intencija je zakonodavca da se privilegovano sankcioniše samo uzgoj biljaka koje se inače uz ovlašćenje, odnosno odobrenje nadležnog organa pod zakonom propisanim uslovima mogu uzgajati i koje same po sebi bez dodatnih radnji nisu podobne za konzumaciju⁴⁶⁶.

Pod uzgojem biljke indijske konoplje podrazumevaju se, prema stavu sudske prakse, radnje koje se odnose na setvu i negu biljke do njenog biološkog zrenja i okončanja vegetacije, dok se pod pojmom proiozvodnje opojne droge podrazumevaju radnje ubiranja listova, sušenja, usitnjavanja oi dobijanja novog proizvoda podobnog za konzumiranje⁴⁶⁷.

3.3.Lakši oblik krivičnog dela

Lakši oblik krivičnog dela neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga (stav 6.), za koji se učinilac može u potpunosti osloboditi od zakonom propisane kazne zatvora, postoji u slučaju kada učinilac bilo kog oblika ispoljavanja ovog dela (osnovni, drugi posebni i tri teža oblika ispoljavanja) otkrije nadležnim organima lice od koga nabavlja opojnu drogu⁴⁶⁸. Ovo je specifičan oblik tzv. "stvarnog kajanja", gde zakon iz kriminalno-političkih razloga dozvoljava mogućnost oslobođenja od kazne lica koje je svojom prethodnom delatnošću (jednom ili više, istih ili različitih) ostvarilo neko od zakonom propisanih obeležja krivičnog dela zloupotrebe opojnih droga⁴⁶⁹.

Za ovu izuzetnu zakonsku mogućnost potrebno je da učinilac dela, naknadno, posle preduzimanja svoje delatnosti u smislu radnje izvršenja u odnosu na opojne droge, prijavi, otkrije, saopšti nadležnim državnim organima krivičnog pravosuđa lice od koga nabavlja opojne droge⁴⁷⁰. Bitno je da se na osnovu neposredno ili posredno, lično ili putem tehničkih sredstava, saopštenih podataka može zaključiti o identitetu lica od koga učinilac ovog krivičnog dela nabavlja, pribavlja, dolazi u posed opojnih droga⁴⁷¹. Pri tome, nije od značaja da li je na ovaj način lice koje nabavlja opojnu drogu učiniocu krivičnog dela

⁴⁶⁶ Presuda Vrhovnog kasacionog suda Kž. 130/2010.

⁴⁶⁷ Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Kž. 663/2012).

⁴⁶⁸ Sud može ublažiti kaznu okrivljenom koji otkrije u svom iskazu lica od kojih je nabavljaopojnu drogu. Imajući u vidu da iz iskaza svedoka – policijskog službenika proizilazi da se na osnovu iskaza okrivljenog došlo do novih saznanja o licima od kojih je nabavljaopojnu drogu i da je akcija na pronalaženju tih lica zasnovana na iskazu okrivljenog, te da je okrivljeni bio kooperativan i da mu je imenom i prezimenom rekao od koga je kupovao opojnu drogu, pravilno je sud doneo odluku (presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Kž. 2789/2013).

⁴⁶⁹ N.Korajlić et al., Intuitivno-kreativna kriminalistika, Mostar, 2023.godine, str.161-165.; V.Delibašić, Krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promt opojnih droga, Branič, Beograd, broj 3-4/2010.godine, str.80-96.

⁴⁷⁰ M.Škulić, Kriminalistika, Beograd, 2022.godine, str.228-293.; N.Delić, Krivičnopravni aspekt zloupotrebe opojnih droga – zakonodavstvo, teorijski stavovi i sudska praksa, Zbornik radova, Kaznena reakcija u Srbiji, Deo 1, Beograd, 2011.godine, str. 167-192.

⁴⁷¹ B.Petrović, Kriminalistika, Sarajevo, 2016.godine, 117-123.; Z.Perović, Krivičnopravni aspekt zloupotrebe opojnih droga, Pro info, Beograd, broj 1/2002.godine, str. 14-18.

uopšte privedeno pred lice pravde, odnosno procesuirano ili ne.

U sudskoj praksi je prihvaćena široka primena ovog izuzetnog zakonskog rešenja. Okrivljeni može biti oslobođen od optužbe ukoliko otkrije od koga nabavlja opojnu drogu, a ne i zbog potpunog priznanja izvršenog krivičnog dela i ukazivanjem na saizvršioca u izvršenju dela. U konkretnom slučaju po oceni suda nema mesta primeni oslobođenja od kazne jer je iz iskaza ovlašćenog službenog lica utvrđeno da je na osnovu operativnih saznanja vršena operativno-taktička mera i radnja zasede gde žive okrivljeni za koje su imali sumnju da se bave preprodajom opojne droge heroina, da je oko 12 časova prvookrivljeni prišao nekom licu na autobuskom stajalištu, pozdravio se sa njim i zadržao na kratko nakon čega se uputio kući, te da su oni krenuli za tim licem koje im je pobjeglo i odbacilo predmet za koji se utvrdilo da se radi o opojnoj drogi.

Ovlašćena službena lica su kasnije privela prvookrivljenog kod koga su prilikom pretresa pronašli kesicu heroina. Zakonom je propisano da se učinilac ovog krivičnog dela može osloboditi od kazne ako otkrije lice od koga nabavlja opojnu drogu. Po oceni suda priznanje okrivljenog koji je uhvaćen na delu i koga je policija operativnim saznanjima posmatrala celog dana nema karakter otkrivanja lica od koga je opojna droga nabavljena, već samo priznanje izvršenja krivičnog dela⁴⁷².

4. Teži oblici krivičnog dela

Krivično delo: "Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga" iz člana 246. Krivičnog zakonika ima tri teža, kvalifikovana oblika ispoljavanja za koja je zbog jedne ili više kvalifikatorih okolnosti propisano pooštreno kažnjavanje.

4.1. Prvi teži oblik krivičnog dela

Prvi teži oblik dela (stav 3.) za koji je propisana kazna zatvora u trajanju od pet do petnaest godina (uz obavezno izricanje mere bezbednosti oduzimanja predmeta – opojnih droga) postoji u dva slučaja (vida ispoljavanja).

Prvi vid ispoljavanja ove teže kvalifikacije krivičnog dela postoji ako je neka od više zakonom alternativno propisanih delatnosti u okviru neovlašćene proizvodnje, prerade ili stavljanja u promet opojnih droga učinjeno od strane grupe⁴⁷³. Grupu u smislu člana 112.

⁴⁷² Presuda Apelacionog suda u Nišu Kž. 1369/2011.

⁴⁷³ I.Deljkić, A.Fazlić, A.Vatre, Istraživanje i dokazivanje neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih droga u Kantonu Sarajevo, Kriminalističke teme, Sarajevo, broj 3-4/2013.godine, str.67-87.; D.Jovašević, Zloupotreba opojnih droga u krivičnom pravu Francuske, Zbornik radova, Usklađivanje prava Srbije sa pravom Evropske unije, Knjiga 4, Niš, 2017.godine, str.69-83.; I.Radovanović, O.Lajić, Zloupotrebe droga kao oblik kriminala maloletnika – problemi istraživanja, fenomenološke karakteristike i odnos sa nekim poremećajima ponašanja, Zbornik radova, Kriminalitet u Srbiji i instrumenti državne reakcije, Beograd, 2016.godine, str.343-376.

stav 22. KZ čine najmanje tri lica koja su povezana radi trajnog ili povremenog vršenja krivičnih dela, koja ne mora da ima definisane uloge svojih članova, kontinuitet članstva ili razvijenu strukturu.

Ovo krivično delo postoji kada radnju izvršenja preduzima više lica koja su se prethodno dogovorila da udruženo, zajednički, skupno, kolektivno pristupe jednoj ili više, istih ili različitih, delatnosti koje su upravljene na proizvodnju, preradu ili stavljanje u promet opojnih droga⁴⁷⁴. Dogovorom među ovim licima se može posao i podeliti, tako da neka lica proizvode, druga lica prenose, dok treća lica prerađuju i prodaju ili samo prodaju opojnu drogu⁴⁷⁵.

U sudskoj praksi se radnja "udruživanja" više lica u okviru "grupe" pojavno manifestovala na različite načine:

Za udruživanje radi neovlašćene prodaje opojne droge – heroina nije neophodan decidan dogovor da se zajedno nabavlja, priprema i prodaje opojna droga, već to može biti i prećutno. Nije od značaja za postojanje ovog krivičnog dela da je jedan okrivljeni u dogovoru sa drugim okrivljenim uvek pravio kesice ili pak razmeravao heroin i koliko puta je on, a koliko puta drugi okrivljeni heroin predao kupcima i koliko puta je za prodati heroin uzeo novac ili je novac uzeo prvi okrivljeni⁴⁷⁶.

Za postojanje kvalifikovanog oblika krivičnog dela neovlašćeno stavljanje u promet opojne droge nije od značaja koliko puta su okrivljeni opojnu drogu stavili u promet, već je dovoljno da su se dva ili više lica udružila za vršenje tih dela, kao i da su imali prethodni dogovor⁴⁷⁷.

Pod udruživanjem više lica se podrazumeva postojanje ranijeg dogovora okrivljenih u cilju zajedničke kontinuirane prodaje opojne droge uz međusobno podeljene uloge⁴⁷⁸.

Prvostepeni sud je pravilno zaključio da između okrivljenih postoji prethodni dogovor za vršenje ovog krivičnog dela, da je opojna droga nabavljena radi dalje prodaje, da

⁴⁷⁴ D.Bilić, Krijumčarenje i zloupotreba opojnih droga u Bosni i Hercegovini, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 12/2019.godine, str.66-69.; S.Gazivoda, Problemi dokazivanja kod krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga, Zbornik radova, Sprječavanje zloupotrebe droga – savremeni multidisciplinarni koncept, Kopaonik, 1999.godine, str.31-36.; B.Petrović, Specifičnosti narko-kriminala u Bosni i Hercegovini, Pravni savjetnik, Sarajevo, broj 7-8/2003.godine, str.22-31.; Z.Kovačević, Kriminalistički aspekti istraživanja nedozvoljene proizvodnje prometa opojnih droga, Banja Luka, 2017.godine, str.72-98.; B.Petrović, Narkokriminal – krivičnopravni, kriminološki, krivičnoprocesni i kriminalistički aspekti, Sarajevo, 2004.godine, str.109-125.; D.Nikolić, Kvalifikovani oblici neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojne droge, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 1/2011.godine, str.81-118.; D.Jovašević, Krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojne droge u teoriji i praksi, Sudska praksa, Beograd, broj 1/1996.godine, str.61-66.; B.Petrović, Kriminalistički sadržaji anticipiranih istražnih radnji iz područja kriminaliteta vezanog uz droge, Sarajevo, 2001.godine, str.64-87.

⁴⁷⁵ V.Popara, Specifičnosti postupanja jedinica za opservaciju prilikom realizacije kontrolisane isporuke droge, Bezbednost, Beograd, broj 1/2010.godine, str.238-244.; M.Trenkić, Trafficing in psychoactive substances, Facta universitatis, Law and Politics, Niš, broj 3/2017.godine, str.253-263.; A.Duraković, Prikriveno policijsko djelovanje i analitički rad kao sredstvo suzbijanja krivičnih djela vezanih za droge, Anali Pravnog fakulteta u Zenici, Zenica, broj 5/2010.godine, str.171-194.; V.Delibašić, Suzbijanje zloupotreba opojnih droga sa stanovišta krivičnog prava, Beograd, 2014.godine, str.161-211.

⁴⁷⁶ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 225/2006.

⁴⁷⁷ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 438/2006.

⁴⁷⁸ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 466/2007.

su okrivljeni imali različite uloge u izvršenju ovog krivičnog dela tako što je prvookrivljeni opojnu drogu nabavljao, držao, prepakivao i prodavao, a drugookrivljeni je korišćenjem mobilnog telefona posredovao, ugovarao vreme, mesto i način isporuke opojne droge, a pronađena veća količina opojne droge kod prvookrivljenog u količini od 37,71 grama u dva pakovanja zajedno sa digitalnom vagicom za precizno merenje nesumnjivo ukazuje da ovo udruživanje okrivljenih nije bilo ograničeno na izvršenje samo jednog krivičnog dela⁴⁷⁹.

Da bi se u radnjama okrivljenih ostvarili elementi krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojne droge mora se dokazima utvrditi da je između njih prethodno ostvaren dogovor da tako udruženi vrše krivično delo, odnosno radnje izvršenja. Pri nesporno utvrđenom činjeničnom stanju da su okrivljeni prijatelji iz detinjstva, da prvookrivljeni nema položen vozački ispit i da je za istim bila raspisana poternica, pravilno je sud utvrdio da je drugookrivljeni prihvatio ponudu prvookrivljenog da ga svojim vozilom u koje je bila smeštena i opojna droga preveze iz Beograda do Čačka, da se radi o opojnoj drogi koja se neovlašćeno prevozila za treća lica, pa se osnovano zaključuje da su se okrivljeni sporazumeli da neovlašćeno drže i prevoze opojnu drogu⁴⁸⁰.

Bitan elemenat krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga u težem obliku je udruživanje radi vršenja krivičnih dela jeste postojanje aktivnih radnji okrivljenih uz dogovor za prodaju opojne droge. Sud je utvrdio da su okrivljeni udruženo prodavali opojnu drogu heroin s obzirom da je isti svedok ranije već ugovorio kupovinu heroina preko mobilnog telefona sa okrivljenim, a na ugovorenom mestu mu je opojnu drogu prodala mlađa žena koja mu se predstavila kao supruga prvookrivljenog sa svojim imenom i prezimenom⁴⁸¹.

Dokazima je utvrđeno da su se okrivljeni udružili za neovlašćenu prodaju opojne droge tako što su međusobno podelili posao, pa su polovinu kilograma heroina pakovali u manje paketiće, razmeravali ih na digitalnoj vagi, telefonskim kontaktima ugovarali količine, cenu, mesta isporuke, vozilom jednog od okrivljenih je droga prenošena do kupaca⁴⁸².

Kada se većem broju okrivljenih lica stavlja na teret krivično delo neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga i istovremeno krivično delo zločinačko udruživanje uz opis da su se okrivljeni udružili za vršenje krivičnih dela u vezi sa opojnim drogama, radi se o prividnom sticaju po osnovu konzumacije, a u radnjama okrivljenih se ostvaruju samo obeležja krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga⁴⁸³.

Izreka presude je nerazumljiva jer je prvostepeni sud okrivljene oglasio krivim za krivično delo neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga, a da pri tome, osim navoda da su okrivljeni postupali kao grupa, nema činjeničnog opisa iz koga bi proizlazilo da su okrivljeni zaista i postupali u grupi. Sud je dužan da u činjeničnom opisu

⁴⁷⁹ Presuda Vrhovnog suda Srbije kž. 2678/2007.

⁴⁸⁰ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 2938/2007.

⁴⁸¹ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 2144/2008.

⁴⁸² Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 2158/2008.

⁴⁸³ Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. Po. 16/2010.

radnje navede da je ona preduzeta od strane grupe lica koji su se povezali radi trajnog ili povremenog vršenja krivičnih dela, te iz opisa treba da proizilazi međusobna uslovljenost i povezanost radnji svih članova grupe⁴⁸⁴.

Udruživanje više lica u smislu izvršenja ovog oblika krivičnog dela zloupotrebe opojnih droga treba da ispunjava sve uslove koji su neophodni za postojanje zločinačkog udruženja i da potom udruženi, zajednički, dogovorno pristupe proizvodnji, preradi ili prometu opojnih droga⁴⁸⁵.

Stupanjem na snagu izmena Krivičnog zakonika iz 2009. godine nije više inkriminisano vršenje krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga od strane više lica, već samo ako je delo izvršeno od strane grupe⁴⁸⁶. Pod pojmom grupe se podrazumevaju najmanje tri lica povezana radi trajnog ili povremenog vršenja krivičnih dela, koja ne mora da ima definisane uloge svojih članova, kontinuitet članstva ili razvijenu strukturu.

Činjenicu postojanja grupe sud je utvrdio na osnovu priznanja okrivljenog tokom krivičnog postupka koji opisuje na koji način, zbog čega i sa kim je stupao u dogovor o nabavci opojne droge, od koga je dnevno preuzimao opojnu drogu i mobilne telefone sa razrađenim pretplatničkim telefonskim brojevima, kome je dnevno predavao novac dobijen prodajom ove droge, te na koji način je stupao u kontakt sa kupcima. Ovo priznanje okrivljenog je potvrđeno i drugim izvedenim dokazima⁴⁸⁷.

Ugovorni odnos okrivljenih kao prodavaca i kupaca opojne droge isključuje postojanje grupe kao kvalifikatorne okolnosti obzirom da zbog zasebnih interesa ne mogu biti povezani u cilju trajnog ili povremenog vršenja krivičnog dela koje za predmet ima opojnu drogu. Pravnom analizom činjeničnog stanja sud zaključuje da su okrivljeni svojim protivpravnim postupanjem ostvarili objektivna i subjektivna obeležja krivičnog dela neovlašćenog stavljanja u promet opojne droge i to prvookrivljeni neovlašćenom kupovinom opojne droge heroina u količini od 493,90 grama neto mase radi prodaje, a drugookrivljeni neovlašćenom prodajom iste. Vinost okrivljenih, tj. njihov psihički odnos prema preduzetim radnjama i posledici manifestuje se kod svakog od njih ponaosob u direktnom umišljaju kao najvećem intenzitetu svesti i volje i bio je ograničen samo na izvršenje jednog nedozvoljenog prometa opojnih droga obzirom da iz činjeničnog stanja ne proizilazi dogovor da u kontinuitetu trajno ili povremeno vrše krivična dela koja za predmet imaju opojnu drogu⁴⁸⁸.

Drugi vid ispoljavanja prvog težeg oblika krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga postoji u slučaju ako je učinilac organizovao mrežu

⁴⁸⁴ Rešenje Apelacionog suda u Nišu Kž. 1654/2011.

⁴⁸⁵ B.Petrović, A.Miletić, Utvrđivanje objektivnog uvjeta inkriminacije kod krivičnih djela zloupotrebe opojne droge marihuana, Pravna misao, Sarajevo, broj 11-12/2020.godine, str.7-36.; D.Jovašević, M.Simović, Zloupotreba opojnih droga u krivičnom pravu Ruske federacije, Godišnjak Pravnog fakulteta u Banjoj Luci, Banja Luka, broj 38/2016.godine, str.227-248.

⁴⁸⁶ V.Delibasić, Krivično delo delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, Branič, Beograd, broj 3-4/2010.godine, str.80-96.; I.Simić, Represivne mere u suzbijanju zloupotrebe opojnih droga, Bezbednost, Beograd, broj 10/1981.godine, str.43-70.

⁴⁸⁷ Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Kž. 4154/2010.

⁴⁸⁸ Presuda Apelacionog suda u Nišu Kž. 811/2011.

preprodavaca ili posrednika⁴⁸⁹. Radnja izvršenja je delatnost pronalaženja, animiranja, pridobijanja, angažovanja i povezivanja više lica za prodaju opojnih droga koji se šalju na razna mesta ili punktove u državi, regionu ili gradu⁴⁹⁰. Ta lica se mogu, ali i ne moraju međusobno poznavati. Posrednici su lica koja održavaju vezu između preprodavaca i prodavaca, odnosno organizatora mreže, dok prodavci neposredno ili posredno zamenjuju, ustupaju (teretno raspolažu) drugom, bilo kom licu, opojnu drogu zamenom za domaći ili inostrani novac sa ciljem njenog daljeg stavljanja u promet⁴⁹¹.

Krivično delo je u ovom obliku ispoljavanja svršeno samim momentom organizovanja – stvaranja nove mreže ili iskorišćavanja neke postojeće mreže, preusmeravanjem njenog delovanja po nalogu organizatora za prodaju opojne droge na određenom prostoru, u određeno vreme ili na određeni način. Ovde se organizovanje zločinačkog udruženja u obliku “mreže preprodavaca ili posrednika” smatra samostalnom inkriminacijom, a ne oblikom saučesništva⁴⁹².

U sudskoj praksi se na različite načine utvrđivalo postojanje “organizovane mreže preprodavaca ili posrednika”.

Udruživanje više lica za vršenje krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojne droge postoji kada između okrivljenih postoji prethodni dogovor za vršenje ovog dela, da je opojna droga nabavljena radi dalje prodaje, da su okrivljeni imali različite uloge u izvršenju dela tako što je prvookrivljeni opojnu drogu nabavljao, držao, prepakivao i prodavao, a drugookrivljeni je korišćenjem mobilnog telefona posredovao, ugovarao vreme, mesto i način isporuke opojne droge⁴⁹³.

Okrivljeni su se udružili za neovlašćenu prodaju opojne droge tako što su međusobno podelili posao, pa su polovinu kilograma heroina pakovali u manje paketiće, razmeravali ih na digitalnoj vagi, telefonskim kontaktima ugovarali količine, cenu, mesta i vreme isporuke vozilom jednog od okrivljenih⁴⁹⁴.

⁴⁸⁹ S.Karović, M.Simović, Kompleksnost otkrivanja, istraživanja i dokazivanja krivičnih djela iz oblasti zloupotrebe opojnih droga, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 4/2021.godine, str.62-68.; D.Jovašević, Suzbijanje zloupotrebe opojnih droge – evropski standardi i pravo Republike Srbije, Zbornik radova, Usaglašavanje pravne regulative sa pravnim tekovinama Evropske unije –stanje u Bosni i Hercegovini i iskustva drugih, Banja Luka, 2020.godine, str.133-148.

⁴⁹⁰ N.Delić, Krivičnopravni aspekt zloupotrebe opojnih droga – zakonodavstvo, teorijski stavovi i sudska praksa, Zbornik radova, Kaznena reakcija u Srbiji, Deo 1, Beograd, 2011.godine, str. 167-192.; I.Simić, Proizvodnja i rasturanje opojnih droga kao krivično delo i zaštita zdravlja, Pravni život, Beograd, broj 9/1995. godine, str.237-243.

⁴⁹¹ B.Petrović, S.Čolić, Policijska ovlašćenja i operativno-taktičke radnje, Sarajevo, 2023.godine, str.116-131.

⁴⁹² M.Subotin, J.Matijašević, Zloupotreba opojnih droga kao bezbednosni izazov i stanje u Republici Srbiji, Zbornik radova, Pravo, nauka i društvo – aktuelna pitanja i perspektive, Novi Sad, 2022.godine, str.131-138.

⁴⁹³ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 2678/2007.

⁴⁹⁴ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 2158/2008.

4.2. Drugi teži oblik krivičnog dela

Za drugi teži oblik krivičnog dela iz člana 246. KZ (stav 4.) je propisana kazna zatvora u trajanju od pet do petnaest godina, takođe uz obavezno izricanje mere bezbednosti oduzimanja predmeta – opojne droge. Zavisno od vrste, prirode i karaktera kvalifikatorne okolnosti za koju Krivični zakonik propisuje strožije kažnjavanje na ovom mestu se razlikuje više vidova ispoljavanja ovog težeg oblika krivičnog dela⁴⁹⁵.

Prvi vid ispoljavanja drugog težeg oblika krivičnog dela postoji s obzirom na lično svojstvo pasivnog subjekta – oštećenog lica (kao kvalifikatornoj okolnosti). Ovo delo postoji ako učinilac prodaje, nudi na prodaju ili daje bez naknade radi daljeg stavljanja u promet opojnu drogu posebnoj vrsti pasivnog subjekta kao što su: a) maloletno lice (lice koje u vreme preduzimanja radnje izvršenja još nije navršilo osamnaest godina života), b) duševno bolesno lice, c) lice koje je privremeno duševno poremećeno (licu koje poseduje određeni oblik, odnosno stepen duševne poremećenosti gde, dakle, postoji određeni oblik narušavanja normalnog, nesmetanog odvijanja psihičkih funkcija razuma, volje, osećanja), d) lice koje je teže duševno zaostalo ili e) lice koje se leči od zavisnosti od opojnih droga⁴⁹⁶.

Ova svojstva ličnosti pasivnog subjekta moraju biti poznata učiniocu dela u vreme preduzimanja radnje izvršenja, dakle, moraju biti obuhvaćena umišljajem učinioca upravo u vreme preduzimanja radnje izvršenja⁴⁹⁷.

Drugi vid ispoljavanja ovog težeg oblika krivičnog dela predstavlja delo koje je kvalifikovano vrstom objekta napada, odnosno obimom ili intenzitetom prouzrokovane posledice. U ovom slučaju krivično delo postoji ako učinilac stavlja u promet – preduzima delatnost kojom omogućava na bilo koji način drugom licu ili licima da dođu u dodir/ posed (pritežanje, fizičku, faktičku vlast) u odnosu na opojnu drogu koja je pomešana sa supstancom koja može dovesti do teškog narušavanja zdravlja⁴⁹⁸.

Vrsta, priroda, dejstvo i karakter te druge, dodatne supstance koja se meša sa opojnom drogom treba da je takvog značaja da može prouzrokovati znatno težu posledicu od apstraktne opasnosti koja se inače redovno, po pravilu, javlja kao posledica krivičnog

⁴⁹⁵ S.Vuković, Iskustva SAD u prevenciji ilegalne trgovine opojnim drogama, Nauka, bezbednost, policija, Beograd, broj 3/2008.godine, str.215-230.; D.Petrović, Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, Zbornik radova, Narkomanija i krivična odgovornost – pravno medicinski aspekt, Kopaonik, 2000. godine, str.35-48.

⁴⁹⁶ Ž.Petković, Fenomenologija zloupotrebe opojnih droga u Republici Hrvatskoj sa osvrtom na trenutnu situaciju u svijetu, Kriminologija i socijalna integracija, Zagreb, broj 2/2009.godine, str. 115-120.; N.Delić, Zloupotreba opojnih droga u svetlu reforme krivičnog zakonodavstva, Zbornik radova, Nova rešenja u kaznenom zakonodavstvu Srbije i njihova praktična primena, Beograd, 2013.godine, str.339-365

⁴⁹⁷ M.Kubin, Kazneno djelo zloupotrebe opojnih droga na području Virovitičko-podravške županije (magistarski rad – neobjavljen), Zagreb, 2011.godine, str.89-114.; S.Kljajević, Istraživanje zloupotreba droga i tretman zavisnosti u penitensijarnim ustanovama, Socijalna edukacija i rehabilitacija, Beograd, broj 2/2017.godine, str. 223-252.

⁴⁹⁸ M.Simović, M.Simović, Zaštita zdravlja ljudi od zloupotrebe opojnih droga, Zbornik radova, Pravo, nauka i društvo – aktuelna pitanja i perspektive, Novi Sad, 2022.godine, str.197-205.; D.Erkić, M.Pejanović, Zloupotreba opojnih droga kao djelatnost organizovanog kriminaliteta, Bezbednost, policija, građani, Banja Luka, broj 3-4/2011.godine, str.435-448.

dela iz člana 246. Krivičnog zakonika. Radi se o supstacijama koje mogu prouzrokovati teško narušavanje zdravlja. Kada se radi o “teškom”, dakle, značajnom, u većem obimu, u većoj meri ili u dužem trajanju narušavanju zdravlja (organskog ili duševnog karaktera) predstavlja faktičko pitanje koje sud utvrđuje na bazi nalaza i mišljenja veštaka – lekara sudskopsihijatrijske struke.

Pri tome se za postojanje ovog oblika krivičnog dela ne zahteva da je u konkretnom slučaju zaista došlo do teškog narušavanja zdravlja, već je potrebno nastupanje konkretne, neposredne, bliske, stvarne opasnosti (ugrožavanja) koja po prirodnom toku događaja može da dovede do teškog narušavanja zdravlja drugog lica.

Mesto preduzimanja neke od više alternativno predviđenih radnji izvršenja predstavlja kvalifikatornu okolnost na kojoj se zasniva pravna samostalnost trećeg vida ispoljavanja težeg oblika krivičnog dela zloupotrebe opojnih droga (član 246, stav 4. KZ). U ovom slučaju krivično delo postoji ako je radnja izvršenja osnovnog oblika dela - neovlašćena proizvodnja, prerada ili sravljanje u promet opojnih droga - preduzeta na određenom mestu (gde mesto izvršenja dela predstavlja kvalifikatornu okolnost koja mora biti obuhvaćena svešću, znanjem, dakle, umišljajem učinioca).

To mogu biti sledeća mesta: a) ustanova obrazovanja i vaspitanja ili njena neposredna blizina, b) ustanova za izvršenje krivičnih sankcija, c) javni lokal ili d) javna priredba. Za pravnu kvalifikaciju lokala ili priredbe kao “javnih” je relevantna činjenica da se radi o prostorima koji su dostupni svakom, individualno unapred neodređenom licu ili licima. Radi se o javnim mestima – koja su dostupna individualno neodređenom broju lica, u prvom redu, mladih ljudi što ukazuje na apstraktnu opasnost u većem obimu ili intenzitetu po zdravlje mladih ljudi na čije se zdravlje posebno teško ispoljavaju posledice izvršenog dela⁴⁹⁹.

Sledeći vid ispoljavanja ovog težeg oblika krivičnog dela ulazi u pojam *delicta propria* – krivičnih dela sa posebnim, specijalnim subjektom. Radi se o krivičnim delima koje može da izvrši samo ono lice koje ima zakonom propisano lično svojstvo, odnos ili okolnost upravo u vreme preduzimanja radnje izvršenja. Tako ovo krivično delo postoji ako je radnju izvršenja – neovlašćene proizvodnje, prerade ili stavljanja u promet ili neovlašćenog gajenja opijumskog maka ili druge biljke opojne droge (osnovnog i drugog posebnog oblika dela) preduzelo lice sa posebnim ličnim svojstvom (*delicta propria*), odnosno na poseban način. Dakle, ovo teže krivično delo kvalifikuju dve okolnosti. To su: 1) svojstvo učinioca dela. Tu spadaju sledeća lica: a) službeno lice, b) lekar, c) socijalni radnik, d) sveštenik ili e) lice zaposleno u ustanovi obrazovanja i vaspitanja i 2) određeni način preduzimanja radnje izvršenja - iskorišćavanjem (korišćenjem, upotrebom) svog položaja (*abusus*)⁵⁰⁰.

Krivični zakonik Republike Srbije je u odredbi člana 112, tačka 3, odredio pojam službenog lica. Tako se službenim licem smatra: 1) lice koje u državnom organu vrši službene dužnosti, 2) izabrano, imenovano ili postavljeno lice u državnom organu, organu lokalne

⁴⁹⁹ D.Klarić, Današnji trendovi kriminala u svetu sa zlouporabom droga i važne karakteristike kriminalističko metododičkog pristupa u suzbijanju, Policija i sigurnost, Zagreb, broj 3-4/2008.godine, str. 219-242.; M.Stanković, Krivično delo nedozvoljena proizvodnja i promet opojnih droga u svetlu sudske prakse, Branič, Beograd, broj 1-4/2015.godine, str.49-61.

⁵⁰⁰ D.Jovašević, D.Miladinović Stefanović, Krivično pravo, Posebni deo, Niš, 2023.godine, str. 279-291.

samouprave ili lice koje stalno ili povremeno vrši službene dužnosti ili službene funkcije u tim organima, 3) javni beležnik, javni izvršitelj i arbitar, kao i lice u ustanovi, preduzeću ili drugom subjektu, kojem je povereno vršenje javnih ovlašćenja, koje odlučuje o pravima, obavezama ili interesima fizičkih ili pravnih lica ili o javnom interesu, 4) službenim licem smatra se i lice kojem je faktički povereno vršenje pojedinih službenih dužnosti ili poslova i 5) vojno lice.

Poslednji vid ispoljavanja ovog težeg oblika krivičnog dela (stav 4.) postoji ako se radi izvršenja ovog krivičnog dela – neovlašćene proizvodnje, prerade ili stavljanja u promet opojnih droga - koristi (kao sredstvo, instrument) maloletno lice⁵⁰¹. U ovom slučaju se, zapravo, zloupotrebljava, iskorišćava nedovoljna zrelost lica – lice uzrasta do nenavršenih osamnaest godina za preduzimanje radnje izvršenja neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga. Pri tome, učinilac dela treba da je svestan uzrasta “maloletstva” lica upravo u momentu njegovog korišćenja za ove namene, svrhe. Zapravo, ovde se radi o specifičnom načinu, odnosno upotrebi specifičnog sredstva za izvršenje dela – koišćenjem maloletnog lica, dakle, lica uzrasta do nenavršenih osamnaest godina, što je učiniocu dela poznato upravo u vreme izvršenja, pa čak on to i želi ili bar to prihvata.

4.3. Treći teži oblik krivičnog dela

Najteži oblik ispoljavanja krivičnog dela (stav 5.), za koji je propisana kazna zatvora od najmanje deset godina (do dvadeset godina), postoji ako su radnje proizvodnje, prerade ili stavljanja u promet opojnih droga učinjene, preduzete do strane organizovane kriminalne grupe⁵⁰². Ovde se radi o organizovanom, skupnom, kolektivnom vršenju krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga⁵⁰³. Zbog visoko ispoljene težine, odnosno društvene opasnosti ovde je vršenje krivičnog dela od strane organizovanog zločinačkog udruženja propisano kao samostalna radnja izvršenja, a ne kao oblik saučesništva⁵⁰⁴.

⁵⁰¹ I.Čogurić, Krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga u svetlu sudske prakse – najvažnja sporna pitanja, Zbornik radova, Međunarodnopravni odnosi i pravda, Beograd, 2023. godine, str.29-46.; S.Soković, Narkokriminalitet i krivičnopravna reakcija, Zbornik radova, Evropske integracije i kazneno zakonodavstvo, Beograd, 2016.godine, str.138-147.

⁵⁰² B.Petrović, Narkokriminal, Sarajevo, 2004.godine, str.178-194.; A.Hajdari. The specifics of the illegal drug trafficking in Kosovo, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Split, broj 1/2020.godine, str.239-261.; D.Erkić, M.Pejanović, Zloupotreba opojnih droga kao djelatnost organizovanog kriminaliteta, Bezbednost, policija, građani, Banja Luka, broj 3-4/2011.godine, str.435-448.; M.Nicović, Povezanost opojnih droga i organizovani kriminal, Zbornik radova, Organizovani kriminalitet i korupcija, Kopaonik, 1996.godine, str.81-84.

⁵⁰³ V.Delibašić, Krivično delo delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, Branič, Beograd, broj 3-4/2010.godine, str.80-96.; N.Delić, Krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, Zbornik radova, Suprotstavljanje organizovanom kriminalu – pravni okvir, međunarodni standardi i procedure, Beograd, 2013.godine, str.29-43.

⁵⁰⁴ M.Nenadić, M.Vujanić Đorđević, Pravni i kriminološki problemi otkrivanja i gonjenja za krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga sa elementima organizovanog kriminala, Zbornik radova, Droga i narkomanija – pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problem, Beograd, 2020.godine, str.131-155.

Organizovanu kriminalnu grupu u smislu člana 112. stav 35. KZ čini grupa od tri ili više lica koja postoji određeno vreme i koja deluje sporazumno u cilju vršenja jednog ili više krivičnih dela za koja je propisana kazna zatvora od četiri godine ili teža kazna, radi neposrednog ili posrednog sticanja finansijske ili druge koristi. U ovom obliku krivično delo predstavlja oblik ispoljavanja organizovanog kriminaliteta shodno Palermo Konvenciji protiv transnacionalnog organizovanog kriminala OUN⁵⁰⁵.

⁵⁰⁵ B.Čejović, V.Miladinović, Krivično pravo, Posebni deo, Niš, 1995.godine, str. 146-147.; M.Simović et al., Zloupotreba opojnih droga u njemačkom i švajcarskom krivičnom pravu, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 1/2016.godine, str.66-69.; I.Racić, Krijumčarenje kokaina u Evropi od strane balkanskih organizovanih kriminalnih grupa, Kultura polisa, Novi Sad, broj 36/2018.godine, str.365-373.; B.Petrović, B.Dobovšek, Mreže organiziranog kriminaliteta, Sarajevo, 2007.godine, str.76-92.

Glava šesta

Neovlašćeno držanje opojnih droga

Najmlađe krivično delo zloupotrebe opojnih droga u pravnom sistemu Republike Srbije nosi naziv: "Neovlašćeno držanje opojnih droga". Ono je danas predviđeno u odredbi člana 246a. Krivičnog zakonika. Prema zakonskom tekstu ovo se krivično delo sastoji u neovlašćenom držanju u manjoj količini za sopstvenu upotrebu supstance ili preparata koji su proglašeni za opojne droge. No, iako najmlađe delo, i ono je imalo živ legislativni razvoj poslednjih godina⁵⁰⁶.

1. Istorijski razvoj inkriminacije

Krivični zakonik Republike Srbije u vreme svog donošenja septembra 2005. godine nije poznavao ovu samostalnu inkriminaciju u vidu "neovlašćenog držanja, posedovanja opojnih droga". Ovaj oblik ispoljavanja zloupotrebe opojnih droga u to vreme je bio sadržan, obuhvaćen opisom krivičnog dela iz člana 246. KZ pod nazivom: "Neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga". U to vreme ovo krivično delo je obuhvatalo više oblika/vidova ispoljavanja kao što su: a) osnovni, b) posebni, c) lakši (privilegovani) i d) teži (kvalifikovani) oblik ispoljavanja.

Među lakšim (privilegovanim) oblicima ispoljavanja koji su bili sadržani u odredbi člana 246, st. 3, 4 i 5. Krivičnog zakonika upravo se javlja neovlašćeno držanje opojne droge. Ovo krivično delo (iz stava 3.) se tada sastojalo u neovlašćenom držanju supstance ili preparata koji su proglašeni za opojne droge. Prema zakonskom opisu ovog dela, njega su činili sledeći konstitutivni elementi bića. To su:

a) objekt napada su činile supstance ili preparati koji su proglašeni za opojne droge (što ukazuje na blanketni karakter ovog dela). U tom smislu sudska praksa zaključuje ako sud u izreci i obrazloženju presude ne navede propis – odluku nadležnog organa kojim su određene supstance proglašene za opojne droge (blanketni propis), time ne čini apsolutno bitnu povredu odredaba krivičnog postupka. Dovoljno je blanketni propis navesti u obrazloženju presude ako se radi o krivičnim delima sa blanketnom dispozicijom jer je opštepoznata činjenica da su kokain i marihuana supstance koje su proglašene za opojne droge⁵⁰⁷,

⁵⁰⁶ Službeni glasnik Republike Srbije broj 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 i 94/2024.

⁵⁰⁷ Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 416/2010.

b) radnju izvršenja predstavlja delatnost držanje. To je posedovanje, neposredna ili posredna faktička, faktička vlast (pritežanje, detencija) učinioca nad supstancom o čijem svojstvu ili osobinama on upravo poseduje određeni stepen svesti, znanja i

c) radnja izvršenja se preduzima na određeni način – neovlašćeno, protivno postojećim propisima, dakle, protivno u to vreme važećem Zakonu o proizvodnji i prometu opojnih droga⁵⁰⁸.

Za ovo krivično delo je bila alternativno propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine. No, učinilac ovog dela se mogao osloboditi od propisane kazne prema izričitom ovlašćenju koje je sadržano u stavu 5, člana 246. Krivičnog zakonika. Naime, ako učinilac dela otkrije lice od koga nabavlja opojnu drogu može se (ali ne mora što predstavlja fakultativno ovlašćenje suda) osloboditi od kazne. Za primenu ove izuzetne zakonske mogućnosti potrebno je da učinilac krivičnog dela nadležnim državnim organima krivičnog pravosuđa (policiji, javnom tužilaštvu ili sudu) otkrije, dakle, saopšti, usmeno ili pismeno iznese, izloži podatke (lične podatke o identitetu, nadimku, mestu stanovanja, boravka ili kretanja) o licu od koga on nabavlja, pribavlja, dolazi u posed (neposredno ili posredno) opojne droge (jednokratno ili u dužem vremenskom periodu) na osnovu kojih se takvo lice može privesti pravdi.

Dovoljno je bilo za postojanje ove privilegovane kvalifikacije krivičnog dela da je učinilac imao saznanje o licu koje poseduje, prodaje, prometuje ili rastura opojne droge, odnosno o njegovom identitetu, odnosno o njegovom učiniocu, zatim da je objektivno bio u mogućnosti da to otkrije, saopšti nadležnim državnim organima, te da je ovo zaista otkrio, bilo prijavljivanjem (putem usmene, pismene, potpisane, anonimne ili psudonimne prijave), bilo na drugi način, nadležnim državnim organima.

Interesantno je da je zakonodavac pri definisanju ovog krivičnog dela u domaćem zakonodavstvu predviđao još jednu fakultativnu mogućnost oslobođenja od propisane kazne učinioca krivičnog dela posedovanja, držanja opojnih droga (u smislu odredbe stava 4, člana 246. Krivičnog zakonika). Ova zakonska mogućnost je postojala u slučaju neovlašćenog držanja opojne droge “radi sopstvene upotrebe”⁵⁰⁹. Kada se radilo o sopstvenoj upotrebi, samokorišćenju, unosu opojne droge u sopstveni organizam, a kada to nije bio slučaj, predstavljalo je faktičko pitanje koje je sud utvrđivao u svakom konkretnom slučaju na bazi izvedenih ličnih, odnosno materijalnih dokaza.

Samo tri godine posle primene ovog zakonskog rešenja u oblasti krivičnopravne zaštite od zloupotrebe opojnih droga dolazi do značajnih izmena u pogledu inkriminacije ovog krivičnog dela. Tako je novelom Krivičnog zakonika iz 2009. godine, shodno rešenju iz člana 96. Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, ovo krivično delo dobilo oblik samostalne inkriminacije u odredbi novog člana 246a. pod naslovom: “Neovlašćeno držanje opojnih droga” i u novom zakonskom obliku ispoljavanja⁵¹⁰.

⁵⁰⁸ Službeni list SFRJ broj 13/91 i Službeni list SRJ broj 45/92.; S.Coković, Istorijsko-pravni razvoj inkriminacije opojnih droga u našem krivičnom zakonodavstvu, Novopazarski zbornik, Novi Pazar, broj 35/2012.godine, str. 161-171.

⁵⁰⁹ D.Marinković, Neovlašćeno držanje opojnih droga kao krivično delo, Pravni život, Beograd, broj 9/2004. godine, str.187-199.; N.Delić, Odredbe čl. 246., 246a. i 247. Krivičnog zakonika Srbije u svetlu najnovijih izmena i dopuna, Pravni život, Beograd, broj 9/2019.godine, str. 81-110.

⁵¹⁰ Službeni glasnik Republike Srbije broj 72/2009.

Krivično delo: "Neovlašćeno držanje opojnih droga" iz člana 246a. Krivičnog zakonika se posle 2009.godine sastojalo u neovlašćenom držanju u manjoj količini za sopstvenu upotrebu supstance ili preparata koji su proglašeni za opojne droge.

Za razliku od prethodnog zakonskog rešenja (koje je bilo u primeni od 1.januara 2006.godine kada je stupilo na snagu novo materijalno krivično zakonodavstvo u Republici Srbiji) ovo krivično delo se sada sastojalo iz sledećih konstitutivnih elemenata. To su bili:

- a) objekat napada su predstavljale supstance ili preparati koji su proglašeni za opojne droge, što je moralo biti poznato učiniocu dela upravo u vreme njegovog izvršenja,
- b) objekat napada se morao javiti u "manjoj količini". Kada postoji "manja količina" supstanci ili preparata utvrđivao je sud u svakom konkretnom slučaju kao faktičko pitanje,
- c) radnja izvršenja dela je bila određena kao držanje, posedovanje, neposredna ili posredna državinska, faktička (fizička) vlast učinioca nad supstancama ili preparatima,
- d) radnja izvršenja dela se preduzimala sa određenim ciljem – za sopstvenu upotrebu od strane samog učinioca dela, a ne u nekom drugom cilju (nameni, svrsi) i
- e) radnja izvršenja dela se preduzimala na određeni način – neovlašćeno, protivno zakonskim propisima, što je takođe moralo biti obuhvaćeno umišljajem (kao oblikom krivice) učinioca⁵¹¹.

Za ovo krivično delo iz člana 246a. Krivičnog zakonika je alternativno propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine. Uz kaznu se shodno ovlašćenju iz stava 3, ove zakonske odredbe, obavezno oduzimaju opojne droge primenom mere bezbednosti oduzimanja predmeta (član 87, stav 3. Krivičnog zakonika). No, sam je zakonodavac predvideo fakultativnu mogućnost oslobođenja učinioca ovog krivičnog dela.

Takođe se, učinilac ovog krivičnog dela (stav 2.), može osloboditi od propisane kazne u još jednom slučaju – ako otkrije (saopšti nadležnim državnim organima krivičnog pravosuđa) od kog lica on upravo nabavlja opojnu drogu. Logično je pretpostaviti da takvo lice, kao nabavljač, distributer, „diler“ opojnih droga u vreme njegovog otkrivanja nije još uvek poznat državnim organima.

Odredbe o oslobođenju od kazne učinioca ovog dela ne predstavljaju poseban oblik krivičnog dela neovlašćenog držanja opojnih droga, nego fakultativni osnov za oslobođenje učinioca od propisane kazne, pa se primenjuje jedino u slučaju kada učinilac krivičnog dela drži, poseduje opojnu drogu za svoje potrebe. To znači da je ova odredba od značaja za primenu krivične sankcije i ona se ne može primenjivati na pravnu kvalifikaciju dela neovlašćenog držanja opojnih droga⁵¹².

Kod krivičnog dela neovlašćeno držanje opojne droge odredba o ublažavanju od kazne učinioca predstavlja kaznenu odredbu i ne može ulaziti u pravnu kvalifikaciju dela, pa se učinilac dela može blaže kazniti ili potpuno osloboditi od propisane kazne⁵¹³.

⁵¹¹ M.Rakić, Krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 2/2011. godine, str.11-14.

⁵¹² Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 197/2008.

⁵¹³ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 2297/2008.

2. Pojam, elementi i oblici krivičnog dela

Konačno, današnji opis ovog krivičnog dela je definisan Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika⁵¹⁴ iz 2019. godine – članom 22. Praktično, ovom novelom Krivičnog zakonika je, pored osnovnog oblika dela (koje je određeno na identičan način kao i novelom Krivičnog zakonika iz 2009. godine) uveden novi – teži, kvalifikovani oblik ispoljavanja dela (stav 2.) za koji je propisana kazna zatvora u trajanju od tri do deset godina. Interesantno je rešenje, prema kome se učinilac ovog dela, koje je ipak zaprećeno strogim kaznama zatvora, iz kriminalno-političkih može (potpuno ili delimično) osloboditi od kazne⁵¹⁵. Ovu izuzetnu zakonsku (fakultativnu) mogućnost iz stava 3, ove zakonske odredbe sud može koristiti u slučaju kada je učinilac ovog dela, iako je držao “veliku količinu” opojnih droga, otkrio nadležnim organima lice od koga nabavlja opojnu drogu⁵¹⁶.

O tome kada postoji „otkrivanje lica od koga učinilac krivičnog dela nabavlja opojne droge za sopstvenu upotrebu“ u sudskoj praksi su zabeležene različite situacije.

Ne može se smatrati da je okrivljeni otkrio lice od koga je nabavio opojnu drogu kada navede samo njegov nadimak - izvesni “Noni” ili “Nani” bez ikakvih drugih bližih podataka, pa se ne radi o situaciji da je okrivljeni otkrio lice od koga je nabavljao opojnu drogu tj. da je praktično prijavio to lice nadležnim organima⁵¹⁷.

Na osnovu iskaza okrivljenog došlo je do novih saznanja o licima od kojih je nabavljao opojnu drogu, pa je akcija na pronalaženju novih lica zasnovana upravo na iskazu okrivljenog, što ukazuje da je okrivljeni bio kooperativan i da je imenom i prezimenom rekao od koga je kupio marihuanu⁵¹⁸.

Da bi postojao osnov za oslobođenje od kazne potrebno je da iskaz okrivljenog od koga je nabavljao opojnu drogu bude procesni materijal na kome bi mogla da se zasnuje osuđujuća presuda u odnosu na lice od koga je nabavio opojnu drogu⁵¹⁹.

Uz propisanu kaznu učiniocu dela se shodno ovlašćenju iz stava 5, obavezno izriče mera bezbednosti oduzimanja predmeta – naime opojne droge se obavezno oduzimaju (član 87, stav 3. Krivičnog zakonika).

Teži oblik krivičnog dela neovlašćenog držanja opojnih droga (iz člana 246a. KZ) se sastoji u neovlašćenom držanju u velikoj količini supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge. Dakle, ovde se radi o neovlašćenom držanju, posedovanju opojnih droga “u velikoj količini” za sopstvenu upotrebu samog učinioca. Kada postoji “velika” količina

⁵¹⁴ Službeni glasnik Republike Srbije broj 35/2019.

⁵¹⁵ S.Marković, Zloupotreba opojnih droga i institut (zabrane) ublažavanja kazne u praksi Višeg suda u Valjevu, Zbornik radova, Suđenje u razumnom roku i drugi krivičnopravni instrumenti adekvatnosti državne reakcije na kriminalitet, Beograd, 2015. godine, str.205-231.

⁵¹⁶ N.Korajlić et al., Intuitivno-kreativna kriminalistika, Mostar, 2023. godine, str.161-165.

⁵¹⁷ Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž.388/2012.

⁵¹⁸ Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Kž. 2789/2013.

⁵¹⁹ Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 306/2014.

opojnih droga, kao pretpostavka za postojanje težeg, kvalifikovanog oblika ispoljavanja ovog krivičnog dela, predstavlja faktičko pitanje koje sud utvrđuje u svakoj konkretnoj situaciji.

Iz zakonskog rešenja ovog krivičnog dela proizilazi da se ovde ipak radi o "težem" krivičnom delu (čiji se učinilac može kazniti zatvorom u trajanju do deset godina). Stoga je opravdano ograničenje u izricanju kazne od strane suda koje je propisano u stavu 4, člana 246a. Krivičnog zakonika. Tako u slučaju da je učiniocu krivičnog dela neovlašćenog držanja "velike količine" opojne droge za sopstvenu upotrebu izrečena kazna zatvora u trajanju do jedne godine, ova kratkotrajna kazna zatvora ne može da se izvrši kao "kazna zatvora u prostorijama u kojima osuđeni stanuje" (kazna kućnog zatvora) bez obzira da li se može očekivati da će se i na taj način ostvariti svrha kažnjavanja, odnosno da li su u konkretnom slučaju ispunjeni zakonom propisani uslovi (iz člana 45, stav 3. Krivičnog zakonika) kao što su: a) ocena ličnosti učinioca, b) raniji život učinioca, c) držanje učinioca posle učinjenog krivičnog dela, d) stepen krivice učinioca i e) druge okolnosti pod kojima je krivično delo učinjeno⁵²⁰.

Ovo krivično delo, odnosno ove delatnosti koje su označene kao radnje njegovog izvršenja doprinose širenju toksikomanije. Prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji toksikomanija je stanje periodične ili hronične intoksikacije štetna kako za pojedinca, tako i za društvo do koje dolazi ponovljenim uzimanjem neke prirodne ili sintetičke droge⁵²¹. Kao odlike ove toksikomanije naročito se navode sledeće: a) neodoljiva želja da se nastavi sa uzimanjem opojne droge, b) potreba da se opojna droga nabavi po svaku cenu, c) tendencija da se povećava doza droge i d) stvaranje psihičke, a često i fizičke zavisnosti (adikcije)⁵²².

Kao i ostala krivična dela zloupotrebe opojnih droga, i ovo krivično delo ima dva objekta. To su: a) objekat zaštite – zdravlje ljudi i b) objekat napada - supstance ili preparati koji su proglašeni za opojne droge shodno odredbama Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama. U pogledu određenja u čemu se sastoji objekat napada kod ovog dela u sudskoj praksi je zastupljeno više različitih gledišta. S obzirom na ovakvo rešenje ovde se radi o krivičnom delu sa blanketnom dispozicijom.

Naime, propisi iz druge grane prave (medicinskog, zdravstvenog prava) upotpunjuju obeležja njegovog bića. Stoga ako sud u izreci i obrazloženju presude ne navede propis – odluku nadležnog organa kojim su određene supstance proglašene za opojne droge (blanketni propis) time ne čini apsolutno bitnu povredu odredaba krivičnog postupka. Dovoljno je blanketni propis navesti u obrazloženju presude ako se radi o krivičnim delima sa blanketnom dispozicijom jer je opštepoznata činjenica da su kokain i marihuana supstance koje su proglašene za opojne droge⁵²³.

Tako Zakon propisuje da se opojnom drogom smatraju i psihotropne supstance u koje spada tetrahidrokanabiol (THC), pri čemu nije propisano koliko procenata te psihotropne supstance je potrebno da sadrži određena biljka (marihuana) da bi ona imala

⁵²⁰ D.Jovašević, D.Miladinović Stefanović, Krivično pravo, Posebni deo, Niš, 2023.godine, str. 279-291.

⁵²¹ Z.Stojanović, O.Perić, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 2000.godine, str. 81.

⁵²² N.Mrvić Petrović, Krivično pravo, Beograd, 2005.godine, str. 219.

⁵²³ Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 416/2010.

svojstvo opojne droge a sadrži THC predstavlja opojnu drogu⁵²⁴.

Opojna droga - marihuana sadrži psihoaktivnu komponentu tetrahidrokanabiola. Za postojanje ovog krivičnog dela nije bitno utvrđivanje tačne količine psihoaktivne komponente u biljnoj materiji jer su objekti izvršenja ovog dela supstance ili preparati koji su proglašeni za opojne droge pri čemu je veštačenjem utvrđeno da je uzorak oduzet od okrivljenog mase od 7,99 grama koji predstavlja delove biljke kanabis koja se nalazi na listi opojnih droga pri čemu nije od značaja količina navedene psihoaktivne komponente u oduzetoj biljnoj materiji, već je dovoljno da se utvrdi njeno prisustvo⁵²⁵.

Sud je utvrdio iz nalaza veštaka da je okrivljeni opojnu drogu – kokain u određenoj količini koja je oduzeta od njega. Činjenica da je ista držao bila u praškastoj smeši bele boje sa drugim supstancama nije od uticaja na odluku suda kao ni u kom procentu je opojna droga bila zastupljena u navedenoj smeši. Okrivljeni je oglašen krivim da je držao kokain u količini 9,59 grama i smeđi za koju je veštačenjem utvrđeno da je sadržavala samo kokain, već i kreatin, senacetin i benzokain⁵²⁶.

Prilikom utvrđivanja činjeničnog stanja potrebno je utvrditi i da li konoplja sadrži u sebi psihoaktivnu komponentu THC (tetrahidrokanabinol) u procentu većem od 0,3 %. Polazeći od činjenice da je fizičko-hemijsko veštačenje utvrdilo da predmetna količina osušene biljne materije predstavlja osušene delove konoplje, potrebno je utvrditi vrstu i varijantu ove biljke od čega zavisi i kvalifikacija ovog dela⁵²⁷.

Radnja izvršenja ovog krivičnog dela je određena kao neovlašćeno držanje, posedovanje opojne droge⁵²⁸. To je državinska, faktička, fizička vlast učinioca nad preparatima ili supstancama bez obzira da li je to neposredno ili posredno ostvareno, da li je tajno (prikriveno) ili javno, odnosno bez obzira za dužinu vremenskog trajanja. Za postojanje ovog dela pri tome nije od značaja na koji je način učinilac dela došao do opojne droge (da li na dozvoljeni ili nedozvoljeni način)⁵²⁹.

Radnju izvršenja krivičnog dela iz člana 246a. Krivičnog zakonika karakterišu još tri osnovna elementa bića. To su⁵³⁰:

a) radnja izvršenja se preduzima na zakonom određeni način - neovlašćeno, protivpravno, dakle, protivno odredbama Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama (kada držanje nije indicirano medicinskim ili farmaceutskim razlozima ili kada nije preduzeto u cilju vršenja naučnog ili laboratorijskog istraživanja i sl.). Pri tome je bez značaja za postojanje ovog dela način na koji je učinilac došao u posed opojne droge, ali i bez obzira na cilj njenog posedovanja.

⁵²⁴ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 2462/2006.

⁵²⁵ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 848/2008.

⁵²⁶ Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 6040/2010.

⁵²⁷ Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 6970/2013.

⁵²⁸ M.Rakić, Krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga iz člana 246a. Krivičnog zakonika, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 2/2011.godine, str.11-14.

⁵²⁹ D.Marinković, Neovlašćeno držanje opojnih droga kao krivično delo, Pravni život, Beograd, broj 9/2004.godine, str.187-199.

⁵³⁰ E.Ćorović, A.Ćorović, Krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga – teorijska i praktična pitanja, Zbornik radova, Pravo između ideala i stvarnosti, Kosovska Mitrovica, 2023.godine, str.215-237.

Ukoliko su tablete koje su proglašene opojnom drogom propisane kao terapija u lečenju okrivljenog, držanje takvih supstanci ne predstavlja radnju krivičnog dela jer nije protivpravno, niti skrivljeno. Prvostepeni sud ne ceni izveštaje lekara specijalista, ni zatvorskih lekara o prepisivanju terapije okrivljenom, posebno u vezi odbrane okrivljenog, kao i u vezi sa nalazom i mišljenjem veštaka neuropsihijatarata o svojstvima lekova koji su prepisani terapijom i lekova koje je okrivljeni držao kod sebe. Veštak je objasnio da se terapija okrivljenog sastojala od metadonske terapije i da je identična lekovima koje je okrivljeni držao kod sebe⁵³¹.

b) radnja izvršenja dela se preduzima u odnosu na određeni objekat napada – u odnosu na “manju” količinu opojne droge⁵³². Kada postoji „manja“ ili “veća”, ali ne “velika” količina, opojne droge predstavlja faktičko pitanje koje sud na bazi izvedenih dokaza i utvrđenih činjenica na glavnom pretresu rešava u konkretnom slučaju⁵³³.

U tom smislu opojna droga koju je optuženi kupio u količini od 87 grama heroina i dva grama kokaina ne može se smatrati kao droga koja je kupljena isključivo za potrebe optuženog⁵³⁴.

Neovlašćeno držanje opojne droge postoji kada predmetna količina opojne droge heroina ima hemijska svojstva heroina, ali je njena količina nedovoljna da bi mogla psihoaktivno delovati na čoveka. Od okrivljenog je oduzeta jedna kesica sa tragovima praškaste materije braon boje mase 1,31 gram. U nalazu veštaka proizilazi da u ispitanom uzroku u tragovima ima prisustva opojne droge heroin s tim da se pod uzorkom u tragovima podrazumeva količina ispod 0,01 gram⁵³⁵ i

c) radnja izvršenja dela - držanje opojne droge se preduzima u određenom cilju ili nameri - radi sopstvene (lične) upotrebe učinioca, za njegovo lično “konzumiranje”, uživanje opojne droge⁵³⁶.

O tome kada se radnja iz vršenja ovog krivičnog dela – posedovanje opojne droge – preduzima radi lične (sopstvene) upotrebe samog učinioca dela sudska praksa beleži različita rešenja.

Okrivljeni je opojnu drogu neovlašćeno nabavio, potom neovlašćeno držao, podelio u manje paketiće, pa je ispod dušeka njegovog kreveta pronađeno osam paketića smeštenih u plastičnu kutijicu od fotofilma. Na istom mestu je pronađeno više isečenih komada staniol folije namenjene za pakovanje heroina, jedna plastična kašičica za razmeravanje opojne

⁵³¹ Rešenje Apelacionog suda u Nišu Kž. 1887/2011.

⁵³² D.Jovašević, D.Miladinović Stefanović, Krivično pravo, Posebni deo, Niš, 2023.godine, str. 279-291.

⁵³³ N.Delić, Zloupotreba opojnih droga u svetlu reforme krivičnog zakonodavstva, Zbornik radova, Nova rešenja u kaznenom zakonodavstvu Srbije i njihova praktična primena, Beograd, 2013.godine, str.339-365.; S.Coković, Krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga u domaćem i uporednom krivičnom zakonodavstvu, Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, broj 77/2017.godine, str.103-120.

⁵³⁴ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 49/2003.

⁵³⁵ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 2382/2008.

⁵³⁶ E.Čorović, A.Čorović, Krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga – teorijska i praktična pitanja, Zbornik radova, Pravo između ideala i stvarnosti, Kosovska Mitrovica, 2023.godine, str.215-237.; M.Davidović, Neovlašćeno držanje opojnih droga, Glasnik AK Vojvodine, Novi Sad, broj 9/2008.godine, str.383-396.

droge što ukazuje na nameru okrivljenog da istu stavi u promet. Više isečenih komada staniol folije namenjenih za pakovanje heroina i jedna plastična kašičica nisu dokaz da je okrivljeni prodavao opojnu drogu ili nameravao da je prodaje s obzirom da tvrdi da su mu isti služili radi doziranja količine opojne droge za ličnu upotrebu. Količina opojne droge od 2,32 grama imajući u vidu da je okrivljeni korisnik heroina u to vreme ne potvrđuju navode optužnice da je droga bila namenjena prodaji⁵³⁷.

Okrivljeni je neovlašćeno držao opojne droge jer marihuanu uživa u poslednjih pola godine, a spid u poslednja dva meseca. Putem veštaka neuropsihijatra sud je utvrdio da je okrivljeni zavistan od opojnih droga, te koliko su njegove dnevne potrebe za opojnom drogom⁵³⁸.

Okolnost da li se okrivljeni smatra zavisnikom od opojnih droga mora se utvrđivati sudskopsihijatrijskim veštačenjem. Utvrđenje da se korišćenje opojne droge od strane okrivljenog može smatrati bolešću zavisnosti ne može se prihvatiti bez sprovođenja veštačenja od strane neuropsihijatra radi utvrđivanja zavisnosti od opojnih droga, te samim tim i da je okrivljeni držao opojnu drogu za sopstvenu upotrebu i lečenje⁵³⁹.

Učinioc ovog krivičnog dela takođe može da bude svako lice (*delicta communia*), ali je to po pravilu lice koje je zavisno od opojnih droga. U pogledu krivice potreban je umišljaj koji obuhvata svest o neovlašćenosti postupanja učinioca. Postojanje ovog dela podrazumeva direktan umišljaj – volju, odnosno htenje učinioca da drži supstancu za koju zna ili pretpostavlja da je opojna droga i da je kao takva podobna da ugrozi zdravlje ljudi iako zna da je nabavljanje i držanje takve supstance neovlašćeno⁵⁴⁰.

⁵³⁷ Rešenje Vrhovnog suda Srbije Kž. 849/2008.

⁵³⁸ Rešenje Vrhovnog suda Srbije Kž. 1372/2009.

⁵³⁹ Rešenje Vrhovnog suda Srbije Kž. 1263/2008.

⁵⁴⁰ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 153/2005.

Glava sedma

Omogućavanje uživanja opojnih droga

Poslednje krivično delo zloupotrebe opojnih droga u pravnom sistemu Republike Srbije je predviđeno u članu 247. Krivičnog zakonika. Ono nosi naziv: “Omogućavanje uživanja opojnih droga”. Prema slovu zakona ovo se krivično delo danas sastoji u navođenju drugoga na uživanje opojne droge, u davanju drugome opojne droge da je uživa on ili drugo lice, u stavljanju drugome na raspolaganje prostorije radi uživanja opojne droge ili u omogućavanju drugome na drugi način da uživa opojnu drogu. Ovo je krivično delo zloupotrebe opojnih droga koje ima najduži pravni subjektivitet, još iz vremena postojanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, što inače nije bio slučaj sa prethodnim krivičnim delima.

1. Istorijski razvoj inkriminacije

Istorijski razvoj inkriminacije krivičnog dela zloupotrebe opojnih droga u Republici Srbiji u obliku: “Omogućavanja uživanja opojnih droga” se može podeliti na dva perioda. To su:

a) stanje u Jugoslaviji gde se opet razlikuju dva istorijska razdoblja kao što su: 1) period Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca – period pre Drugog svetskog rata i 2) period posleratne Jugoslavije - koji obuhvata pravni sistem FNR Jugoslavije, SFR Jugoslavije i SR Jugoslavije i

b) stanje u Republici Srbiji – koje počinje donošenjem Krivičnog zakonika Republike Srbije kao prvog sistematizovanog krivičnog pravnog zbornika (kodeksa) posle 145 godine (posle donošenja Kazniteljnog/Kriminalnog zakonika za Knjažestvo Srbiju koji je knjaz Miloš Obrenović I proglasio 1860.godine) sa nizom novela do 2019.godine.

1.1. Stanje u Jugoslaviji

Prvi zakonski propis koji je predviđao krivičnu odgovornost i kažnjivost za krivično delo koje danas nosi naziv: “Omogućavanje uživanja opojnih droga” je bio Krivični zakonik

Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca iz 1929. godine⁵⁴¹. Ovaj Zakonik je obuhvatio celokupnu materiju opšteg i posebnog dela krivičnog prava u prvoj zajedničkoj južnoslovenskoj državi. Zakonik je u glavi dvadesettrećoj pod nazivom: "Krivična dela protiv opšteg zdravlja" propisao krivičnu odgovornost i kažnjivost za krivično delo zloupotrebe alkoholnih pića, ali i opojnih droga u članu 268., pri čemu je delo prema tadašnjim zakonskim propisima imalo četiri oblika ispoljavanja.

Ovo krivično delo se sastojalo u služenju maloletnicima ispod šesnaest godina jakih pića od strane gostioničara i kafedžije radi neposredne ili posredne upotrebe, u navođenju lica ispod šesnaest godina da se na javnom mestu opije, u neovlašćenom služenju morfijuma, kokaina, opijuma i drugih sličnih napitaka koji štetno dejstvuju na zdravlje ili u služenju pića licu licu kome je zabranjeno posećivanje krčmi.

Objekat zaštite je u ovom slučaju predstavljalo opšte zdravlje ljudi, dok je objekat napada alternativno bio određen kao: a) alkoholno piće, b) morfijum, c) kokain, d) opijum i e) drugi slični napitak, pod uslovom da štetno deluje na zdravlje ljudi, a posebno na zdravlje maloletnih lica.

Zavisno od vrste objekta napada, svojstva učinioaca, odnosno preduzete radnje izvršenja razlikovalo se više vidova ispoljavanja osnovnog krivičnog dela⁵⁴².

Prvi vid ispoljavanja ovog krivičnog dela je bilo određeno kao služenje maloletnicima ispod šesnaest godina jakih pića od strane gostioničara i kafedžije radi neposredne ili posredne upotrebe. Ovo su delo karakterisali sledeći elementi bića kao što su:

a) radnja izvršenja dela je bila određena kao služenje. To je posluživanje, davanje, neposredno ili posredno, ustupanje uz naknadu pića drugom licu,

b) objekat napada je određeno kao "jako alkoholno piće". Kada se radi o alkoholnom piću koje je "jako", predstavlja faktičko pitanje koje je sud rešavao u svakom konkretnom slučaju. Očigledno se radilo o žestokom piću sa većim sadržajem, koncentracijom alkohola,

c) učinilac dela morao je da ima posebno lično svojstvo – gostioničar ili kafedžija. Dakle, to su lica koja poseduju ili rade u gostionici ili kafani. S druge strane, to znači da je mesto izvršenja ovog krivičnog dela predstavljalo elemenat njegovog bića, jer gostioničari, odnosno kafedžije služe piće svojim gostima u ovim objektima javne namene,

d) radnja izvršenja dela se preduzimala sa određenim ciljem – radi neposredne ili posredne upotrebe jakog alkoholnog pića od strane lica kome je ono posluženo i

e) pasivni subjekt je predstavljalo samo određeno lice – maloletnik uzrasta do nenavršene šesnaeste godine života, što je moralo biti poznato učiniocu dela (moralo je biti obuhvaćeno njegovim umišljajem) u vreme preduzimanja radnje izvršenja.

Drugi vid ispoljavanja krivičnog dela je predstavljao kažnjivo podstrekavanje koje je ovde izgubilo karakter saučesništva. Delo se sastojalo u navođenju lica ispod šesnaest godina da se na javnom mestu opije.

⁵⁴¹ Službene novine 33-XIV/1929.

⁵⁴² M.Čubinski, Naučni i praktični komentar Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije, Beograd, 1934. godine, str.459-460.

Radnja izvršenja dela je bila određena kao navođenje, podstrekavanje, podsticanje drugog lica. To je svaka psihološka delatnost kojom se utiče na volju (odluku) drugog lica da započne ili nastavi sa uzimanjem alkoholnog pića sa ciljem da se opije. Delo je svršeno samim momentom navođenja, uticanja na volju drugog lica, bez obzira da li je do njegovog opijanja u konkretnom slučaju zaista i došlo.

Ovo krivično delo su karakterisala još dva konstitutivna elementa. To su bili:

a) radnja izvršenja dela se preduzimala prema određenom licu kao pasivnom subjektu – to je maloletno lice uzrasta do nenavršene šesnaeste godine. Ovo je svojstvo pasivnog subjekta moralo biti poznato učiniocu dela u momentu preduzimanja radnje izvršenja i

b) radnja izvršenja dela se preduzimala na određenom mestu – to je javno mesto, mesto koje je dostupno za pristup individualno neodređenom broju lica.

Treći vid ispoljavanja krivičnog dela se sastojao u neovlašćenom služenju drugom licu morfijuma, kokaina, opijuma i drugih sličnih napitaka koji štetno deluju na zdravlje. Za razliku od prethodnih vidova ispoljavanja krivičnog dela iz člana 268. Krivičnog zakonika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, ovo se delo moglo izvršiti prema svakom licu kao oštećenom (pasivnom subjektu), a ne samo prema maloletnom licu.

Radnja izvršenja ovog dela je bila određena kao služenje. To je davanje, ustupanje, posluživanje, stvaranje mogućnosti da bilo koje drugo lice dođe u posed, u državinu određenih predmeta kao što su: a) morfijum, b) kokain, c) opijum i d) drugi slični napici koji štetno deluju na zdravlje ljudi. Očigledno je bilo da se ovde preduzetom radnjom izvršenja stvarala opšta, apstraktna opasnost po zdravlje ljudi usled upotrebe štetnih napitaka.

Poslednji vid ispoljavanja ovog krivičnog dela (tačka 4.) se sastojao u služenju alkoholnog pića licu kome je odlukom suda zabranjeno posećivanje krčmi⁵⁴³. I ovde se kao radnja izvršenja dela javljala kao služenje, neposredno ili posredno ustupanje, posluživanje drugog lica zakonom taksativno navedenim predmetom: morfijumom, kokainom, opijumom ili drugim napitkom koji štetno deluje na zdravlje ljudi sa ciljem da ih ono upotrebi. Pri tome je, učinilac morao biti svestan, morao je da zna da se radilo upravo o sredstvima koja su opasna za zdravlje ljudi.

Pored toga, za postojanje ovog krivičnog dela je bilo potrebno da se njegova radnja izvršenja preduzimala u određeno vreme, prema određenom licu. Naime, ovde se, za postojanje dela, tražilo da je služenje alkoholnih pića preduzeto prema određenom licu – licu koje je ranije izvršilo neko, bilo koje, krivično delo u stanju pijanstva, koje je pored toga sklono izgledima kada se nalazi pri piću (u stanju opijenosti), pa mu je sud za to krivično delo, shodno odredbi člana 55. Krivičnog zakonika, prethodno već pravnosnažno izrekao meru bezbednosti zabranu posećivanja krčmi u trajanju od tri meseca do dve godine računajući od dana pravnosnažnosti presude. To znači, da je učinilac dela morao da bude svestan, da zna da svoju radnju upravo preduzima prema licu kome je prethodno izrečena navedena mera bezbednosti.

⁵⁴³ M.Čubinski, Naučni i praktični komentar Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije, Beograd, 1934. godine, str.172.

Za ovo delo je u to vreme bila kumulativno propisana kazna zatvora do šest meseci i novčana kazna u iznosu do pet hiljada dinara.

Krivični zakonik FNR Jugoslavije (1951.) je u glavi osamnaestoj pod nazivom: "Krivična dela protiv zdravlja ljudi" (u članu 208.) predviđao krivično delo pod nazivom: "Neovlašćena proizvodnja, prerađivanje i prodaja opojnih droga i otrova". Objekat zaštite kod ovog dela je bio zdravlje ljudi, dok je objekat napada predstavljao dvojaki skup vrednosti: a) opojne droge: opijum, kokain, morfijum i b) otrovi. To su bila sredstva koja su za posledicu imala prouzrokovanje opšte, aspraktne opasnosti po zdravlje ljudi⁵⁴⁴.

Drugi osnovni oblik dela neovlašćene proizvodnje, prerađivanja i prodaje opojnih droga i otrova (član 208, stav 2.) predstavljao je najznačajniju novinu ovog zakonskog rešenja. Ovaj se oblik krivičnog dela sastojao u navođenju drugog lica na uživanje opojne droge, u davanju drugome opojne droge da je uživa on ili drugo lice ili u stavljanju drugome na raspolaganje prostorije radi uživanja opojne droge. Ovo su, zapravo, obeležja danas propisanog krivičnog dela zloupotrebe opojnih droga pod nazivom: "Omogućavanje uživanja opojnih droga" (član 247. Krivičnog zakonika Republike Srbije).

Na ovom su mestu bile inkriminisane radnje podstrekavanja, odnosno pomaganja kao samostalno krivično delo, a ne kao oblik saučesništva. Delo u ovom obliku je bilo svršeno samim momentom preduzimanja radnje podstrekavanja, odnosno pomaganja bez obzira da li je usled toga zaista došlo do uživanja opojnih droga od strane nekog lica u konkretnom slučaju.

Krivični zakonik FNR Jugoslavije je propisivao tri oblika radnje izvršenja ovog krivičnog dela. To su bila:

- a) navođenje – podstrekavanje, podsticanje, nagovaranje drugog na uživanje opojne droge,
- b) davanje – predaja, tradicija, ustupanje drugome opojne droge da je uživa on ili drugo lice i
- c) stavljanje drugome na raspolaganje – omogućavanje korišćenja drugome prostorije radi uživanja opojne droge⁵⁴⁵.

Teži oblik dela (stav 3.), za koji je bila propisana kazna strogog zatvora do deset godina, postoji ako je radnja izvršenja dela bila preduzeta u sledećim slučajevima:

- a) od strane više lica koja su se udružila za vršenje ovakvih krivičnih dela, gde je postojalo skupno, grupno, kolektivno izvršenje dela,
- b) prema posebnoj vrsti pasivnog subjekta - prema maloletnom licu, dakle, licu uzrasta do nenavršene osamnaeste godine u vreme izvršenja dela, što je učiniocu dela moralo biti poznato i

⁵⁴⁴ M.Radovanović, M.Đorđević, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 1977.godine, str. 220-222

⁵⁴⁵ I.Simić, Represivne mere u suzbijanju zloupotrebe opojnih droga, Bezbedost, Beograd, broj 10/1981. godine, str.43-70.; D.Kozary, Kaznenopravni aspekti zlouporebe opojnih droga, magistarski rad, neobjavljen, Zagreb, 2007.godine, str.87-104.; S.Coković, Omogućavanje uživanja opojnih droga, Glasnik AK Vojvodine, Novi Sad, broj 3-4/2013.godine, str.136-154.

c) tako da je došlo do izazivanja naročito teških posledica za oštećenog, kada postoji delo kvalifikovano težom posledicom povrede (budući da je posledica osnovnog dela u bilo kom vidu ispoljavanja opšta, apstraktna opasnost po zdravlje ljudi).

Krivični zakon SFR Jugoslavije (1976.) je jedinstveno za celu državu u uslovima podeljene zakonodavne nadležnosti federacije, republika i pokrajina, u glavi dvadesetdrugoj pod nazivom: "Krivična dela protiv drugih društvenih vrednosti" predviđao dva krivična dela zloupotrebe opojnih droga⁵⁴⁶. To su bila sledeća krivična dela:

- a) neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga – član 245. KZ i
- b) omogućavanje uživanja opojnih droga – član 246. KZ⁵⁴⁷.

Drugo krivično delo koje je poznavao Krivični zakon SFRJ u članu 246. nosilo je naziv: "Omogućavanje uživanja opojnih droga". Delo⁵⁴⁸ se, prema ovom zakonskom rešenju koje je u Republici Srbiji bilo u primeni do 1. januara 2006. godine, sastojalo u navođenju drugog na uživanje opojne droge, u davanju drugom opojne droge da je uživa on ili drugo lice, u stavljanju na raspolaganje prostorije radi uživanja opojne droge ili na drugi način omogućavanju drugom da uživa opojnu drogu⁵⁴⁹. Kod ovog krivičnog dela je bilo inkriminisano podstrekavanje i pomaganje kao radnja njegovog izvršenja, a ne kao oblik saučesništva⁵⁵⁰ budući da samo uživanje, upotreba opojnih droga nije kažnjiva kao krivično delo.

Objekat zaštite je i kod ovog dela predstavljalo zdravlje ljudi, dok se kao objekat napada javljaju opojne droge.

Radnja izvršenja ovog dela je bila višestruko alternativno određena kao⁵⁵¹:

a) navođenje drugog lica na uživanje opojne droge – psihološka delatnost uticanja na volju drugog lica u cilju da donese ili učvrsti odluku da započne ili da nastavi sa uzimanjem opojne droge. Delo je svršeno samim podstrekavanjem, bez obzira da li je takva odluka kod drugog lica zaista i doneta, odnosno učvršćena,

b) davanje u vidu omogućavanja drugom licu da dođe u dodir, kontakt sa opojnom drogom sa ciljem da je uživa to ili neko drugo lice, bez obzira da li se ova radnja preduzima neposredno ili posredno,

c) stavljanje na raspolaganje prostorije – omogućavanje drugom licu prostorije, jednokratno ili u dužem vremenskom periodu, uz naknadu ili bez nje, u prisustvu učinioca dela ili bez njega – sa određenim ciljem - radi uživanja opojne droge i

⁵⁴⁶ Službeni list SFRJ broj 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 i 54/90.

⁵⁴⁷ D. Petrović, Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, Zbornik radova, Narkomanija i krivična odgovornost – pravno medicinski aspekt, Kopaonik, 2000. godine, str.35-48.; N. Delić, Krivično delo omogućavanja uživanja opojnih droga, Zbornik radova, Sprečavanje zloupotrebe droga – savremeni multidisciplinarni koncept, Kopaonik, 1999. godine, str.37-58.; D. Jovašević, Obavezno lečenje alkoholičara i narkomana iz člana 65. KZ SFRJ, Bezbednost, Beograd, broj 6/1992. godine, str.721-727.

⁵⁴⁸ Lj. Jovanović, D. Jovašević, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 1995. godine, str.244-246.

⁵⁴⁹ Z. Stojanović, Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije, Beograd, 2002. godine, str. 288.

⁵⁵⁰ Z. Stojanović, Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije, Beograd, 2002. godine, str.289-291.

⁵⁵¹ D. Jovašević, Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije, Beograd, 2002. godine, str. 411-413.

d) omogućavanje, olakšavanje, pomaganje (neposredno ili posredno) fizičkim ili psihičkim delatnostima drugom licu na bilo koji drugi način da započne ili da nastavi da uživa opojnu drogu⁵⁵².

Izvršilac ovog krivičnog dela zloupotrebe opojnih droga je moglo biti svako lice, dok je u pogledu krivice bio potreban umišljaj učinioca.

Za ovo delo je bila propisana kazna zatvora u trajanju od tri meseca do pet godina. Uz kaznu se učiniocu obavezno izricala mera bezbednosti oduzimanje predmeta – opojne droge (stav 3.) koja je objekt radnje izvršenja.

Teži, kvalifikovani oblik dela, za koji je bila propisana kazna zatvora u trajanju od jedne do deset godina, postojao je u sledećim slučajevima⁵⁵³:

a) ako je radnja izvršenja preduzeta prema određenoj vrsti pasivnog subjekta – prema maloletniku, dakle, licu koje u vreme izvršenja dela nije navršilo osamnaest godina, pri čemu je uzrast ovog lica morao biti poznat učiniocu dela,

b) ako je radnja izvršenja preduzeta prema više lica, dakle, prema dva ili više lica, koji učiniocu dela ne moraju biti individualno određena, bilo istovremeno ili sukcesivno, sa preduzetom jednom ili više delatnosti, istih ili različitih i

c) ako je preduzeta radnja izvršenja izazvala naročito teške posledice. Kada postoje “naročito teške” posledice po zdravlje ljudi, predstavlja faktičko pitanje koje sud rešava u svakom konkretnom slučaju. Ove teže posledice moraju biti u uzročno-posledičnoj vezi sa preduzetom radnjom izvršenja u odnosu na koju učinilac postupa sa nehatom.

Novelom Krivičnog zakona SFRJ iz 1990.godine više nije bio predviđen teži oblik ispoljavanja ovog krivičnog dela ako je radnja izvršenja preduzeta u odnosu na “naročito opasne “ opojne droge i psihotropne supstance”.

1.2.Stanje u Republici Srbiji

Suzbijanje zloupotrebe opojnih droga u krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije dobija posebno na zamahu donošenjem Krivičnog zakonika iz 2005.godine. Takva je situacija i u pogledu najdugovečnijeg krivičnog dela ove vrste, prirode i karaktera koje danas nosi naziv: “Omogućavanje uživanja opojnih droga”. Naravno brojne novele ovog zakonskog teksta koje su usledile proteklih skoro dve decenije su u velikoj meri izmenile sadržinu i karakteristike ovog krivičnog dela, kao i oblike njegovog ispoljavanja, ali i propisane kazne za njegove učinioce.

Krivični zakonik Republike Srbije u glavi dvadesettrećoj pod nazivom: “Krivična dela protiv zdravlja ljudi” predviđa krivično delo: “Omogućavanje uživanja opojnih droga” u odredbi člana 247. Prema ovom zakonskom rešenju ovo krivično delo ima dvojaki objekat: a) objekat zaštite – zdravlje ljudi i b) objekat napada – opojne droge. Tada je bilo određeno

⁵⁵² M.Radovanović, M.Đorđević, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 1977.godine, str. 220-222.

⁵⁵³ D.Jovašević, Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije, Beograd, 2002.godine, 409-411.

da se kao opojne droge (u smislu člana 112, tačka 15.) smatraju “supstance i preparati koji su propisima zasnovanim na zakonu proglašeni za opojne droge”⁵⁵⁴.

Prema tadašnjim pravnim rešenjima ovo krivično delo je imalo dva oblika ispoljavanja. Osnovni oblik dela je definisan na istovetan način kao i danas. Ovo se delo (stav 1.) sastojalo u navođenju drugoga na uživanje opojne droge, u davanju drugome opojne droge da je uživa on ili drugo lice, u stavljanju na raspolaganje drugome prostorije radi uživanja opojne droge ili u omogućavanju drugome na drugi način da uživa opojnu drogu⁵⁵⁵.

Za ovo delo je bila propisana kazna zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina. Shodno odredbi stava 3, učiniocu dela se obavezno izricala mera bezbednosti (član 87, stav 3. KZ) oduzimanja predmeta – opojne droge.

Teži oblik ovog dela iz člana 247. KZ (stav 2.), za koji je u tom zakonskom tekstu bila propisana kazna zatvora u trajanju od dve do deset godina, je postojao ako je bilo koja od više alternativno predviđenih radnji izvršenja preduzeta:

a) prema maloletnom licu (licu uzrasta do nenavršenih osamnaest godina u vreme izvršenja dela),

b) prema više lica ili

c) ako su usled preduzete radnje izvršenja izazvane naročito teške posledice. Utvrđivanje postojanja “naročito” (osobito, u većem obimu ili intenzitetu, odnosno u dužem trajanju) teških posledica predstavlja faktičko pitanje koje se od strane suda rešava u svakom konkretnom slučaju⁵⁵⁶.

Posle samo tri godine od primene Krivičnog zakonika, 2009.godine sledi izmena ove inkriminacije iz člana 247. pod nazivom: “Omogućavanje uživanja opojnih droga”. Naime, Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika u članu 97. pored osnovnog i prvog težeg oblika ispoljavanja, uvodi novi teži, kvalifikovani oblik ispoljavanja (stav 3.). Pored toga, zakonodavac na ovom mestu (stav 4.) predviđa poseban osnov isključenja kažnjivosti za ovo delo u osnovnom ili prvom težem obliku ispoljavanja⁵⁵⁷.

Prvi novouvedeni teži oblik krivičnog dela: “Omogućavanja uživanja opojnih droga” (stav 3.) postoji ako je usled preduzete radnje izvršenja u bilo kom obliku ispoljavanja nastupila smrt nekog lica. Dakle, teža, kvalifikatorna posledica u vidu nehatno prouzrokovane smrti nekog lica – najčešće lica koje je usled podstrekavanja ili pomaganja unelo u organizam, upotrebilo opojnu drogu sada predstavlja osnov za teže kažnjavanje u ovom slučaju. Za ovo delo je propisana kazna zatvora u trajanju od tri do petnaest godina.

⁵⁵⁴ Službeni glasnik Republike Srbije broj 85/2005, 88/2005 i 107/2005.

⁵⁵⁵ D.Klarić, Današnji trendovi kriminala u svezi sa zluporabom droga i važne karakteristike kriminalističko-metodičkog pristupa u suzbijanju, Policija i sigurnost, Zagreb, broj 3-4/2008.godine, str.219-242.; B.Moslavac, Strogoća načela zakonitosti na kušnji – normiranje droge, Hrvatska pravna revija, Zagreb, broj 6/2019.godine, str. 37-40.

⁵⁵⁶ Ž.Petković, Fenomenologija zluporabe droga u Republici Hrvatskoj s osvrtom na trenutnu situaciju u svijetu, Kriminologija i socijalna integracija, Zagreb, broj 2/2009.godine, str.115-120.; A.Jandrić Nišević, A.Budanovac, Prevencija zluporabe droga u Republici Hrvatskoj – je li naša zajednica bespomoćna, Kriminologija i socijalna integracija, Zagreb, broj 1/2004.godine, str.71-82.

⁵⁵⁷ Službeni glasnik Republike Srbije broj 72/2009

S druge strane, novelom Krivičnog zakonika iz 2009. godine po prvi put je u domaće krivično zakonodavstvo uveden poseban osnov isključenja protivpravnosti krivičnog dela: „Omogućavanje uživanja opojnih droga“. Tako je (u odredbi stava 4.) predviđen poseban osnov koji isključuje protivpravnost ovog dela, usled čega u konkretnom slučaju krivičnog dela uopšte nema, iako je preduzeta radnja podstrekavanja, odnosno radnja pomaganja drugom licu da unese opojnu drogu u sopstveni organizam. Naime, zakonodavac je izričito predvideo da se neće kazniti za osnovno delo, odnosno prvi teži oblik ovog krivičnog dela, zdravstveni radnik koji u okviru pružanja medicinske pomoći omogućava nekom licu upotrebu opojnih droga.

Dakle, ovog krivičnog dela nema (pa zakonodavac upotrebljava formulaciju – “neće se kazniti”) ako su ispunjeni sledeći kumulativno propisani uslovi, čije postojanje u svakom konkretnom slučaju sud mora da utvrdi na bazi izvedenih ličnih, odnosno materijalnih dokaza.

To su sledeći uslovi:

a) učinilac dela može biti samo određeno lice – lice koje ima određeno lično svojstvo – svojstvo zdravstvenog radnika (to je lice sa završenom srednjom, višom ili visokom medicinskom ili stomatološkom školom, odnosno lice sa završenim medicinskim ili stomatološkim fakultetom) u vreme preduzimanja radnje izvršenja,

b) učinilac dela preduzima zakonom propisanu radnju izvršenja omogućavanja (podstrekavanja ili pomaganja) drugom licu da upotrebi opojnu drogu i

c) učinilac dela svoju radnju izvršenja preduzima u okviru (za vreme, u toku ili povodom) pružanja medicinske pomoći (prilikom dijagnostikovanja, ispitivanja ili lečenja bilo koje organske ili duševne bolesti ili povrede telesnog ili duševnog integriteta)⁵⁵⁸.

Postojanje posebnog osnova za isključenje protivpravnosti krivičnog dela: “Omogućavanje uživanja opojnih droga” (stav 4.) u Republici nije bilo dugog trajanja. Naime, posle svega tri godine, Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika⁵⁵⁹ iz 2012. godine (članom 24) je izbrisan ovaj poseban osnov isključenja kažnjivosti za ovo krivično delo.

Pored toga, ovom je novelom Krivičnog zakonika iz 2012. godine u oblasti zloupotrebe opojnih droga uvedena još jedna bitna izmena. Naime, u članu 112, tačka 15, je u značajnoj meri promenjena definicija opojnih droga u smislu objekta napada i kod krivičnog dela: “Omogućavanje uživanja opojnih droga”⁵⁶⁰. Tako se sada (od 2012. godine do danas) opojnim drogama smatraju supstance i preparati koji su zakonom i drugim propisom zasnovanim na zakonu proglašeni za opojne droge i ostale psihoaktivne kontrolisane supstance.

Konačno, poslednja transformacija krivičnog dela: “Omogućavanje uživanja opojnih droga” je usledila 2019. godine donošenjem Zakona o izmenama i dopunama

⁵⁵⁸ S.Soković, Narkokriminalitet i krivičnopravna reakcija, Zbornik radova, Evropske integracije i kazneno zakonodavstvo, Beograd, 2016.godine, str.138-147

⁵⁵⁹ Službeni glasnik Republike Srbije broj 121/2012.

⁵⁶⁰ Službeni glasnik Republike Srbije broj 121/2012.

Krivičnog zakonika⁵⁶¹. Tom su prilikom u značajnoj meri promenjeni sadržina, priroda, karakteristike i osnovi za postojanje prvog težeg, kvalifikovanog oblika ispoljavanja, ali sa neizmenjenom propisanom kaznom – kaznom zatvora u trajanju od dve do deset godina.

Tako je sada članom 23. Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika uvedena nova sadržina prvog težeg, kvalifikovanog oblika ispoljavanja krivičnog dela (iz stava 2, člana 247.). Tako ovo teže krivično delo postoji u sledećim vidovima ispoljavanja:

a) prema svojstvu oštećenog lica (pasivnog subjekta) kao kvalifikatornoj okolnosti, što mora biti poznato učiniocu dela, ako je radnja izvršenja preduzeta prema: 1) maloletnom licu, 2) duševno bolesnom licu, 3) licu koje je privremeno duševno poremećeno, 4) licu koje je teže duševno zaostalo, 5) licu koje se leči od zavisnosti od opojnih droga ili 6) prema više lica,

b) prema mestu preduzimanja radnje izvršenja: 1) u ustanovi obrazovanja i vaspitanja ili u njenoj neposrednoj blizini, 2) u ustanovi za izvršenje krivičnih sankcija, 3) u javnom lokalu ili 4) na javnoj priredbi ili

c) prema svojstvu učinioca dela – *delicta propria*, odnosno načinu izvršenja dela, ako je zakonom propisanu radnju preduzelo: 1) službeno lice, 2) lekar, 3) socijalni radnik, 4) sveštenik ili 5) lice zaposleno u ustanovi obrazovanja i vaspitanja, pod uslovom da je radnja izvršenja upravo preduzeta, ostvarena na poseban, specifičan način - iskorišćavanjem svog položaja (dakle, zloupotrebom – abusom).

2. Pojam i elementi krivičnog dela

Krivično delo: “Omogućavanje uživanja opojnih droga” iz člana 247. Krivičnog zakonika se, kao poslednje krivično delo zloupotrebe opojnih droga u pravnom sistemu Republike Srbije, sastoji u navođenju drugoga na uživanje opojne droge, u davanju drugome opojne droge da je uživa on ili drugo lice, u stavljanju drugome na raspolaganje prostorija radi uživanja opojne droge ili u omogućavanju na drugi način drugom licu da uživa opojnu drogu⁵⁶². U pravnoj teoriji⁵⁶³ se smatra da je ovo komplementarno krivično delo sa delom neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga⁵⁶⁴. U osnovi ove inkriminacije se nalazi težnja da se kažnjava što veći broj različitih delatnosti u vezi sa zloupotrebom opojnih droga, posebno onih koje se odnose na širenje ove vrste toksikomanije⁵⁶⁵.

⁵⁶¹ Službeni glasnik Republike Srbije broj 35/2019.

⁵⁶² D. Jovašević, Krivično delo omogućavanja uživanja opojnih droga prema novom krivičnom zakonodavstvu, Bezbednost, Beograd, broj 3/1991. godine, str. 266–271.

⁵⁶³ M. Babić, I. Marković, Krivično pravo, Posebni dio, Banja Luka, 2007. godine, str. 172-173.; N. Delić, Odredbe čl. 246., 246a. i 247. Krivičnog zakonika Srbije u svetlu najnovijih izmena i dopuna, Pravni život, Beograd, broj 9/2019. godine, str. 81-110.

⁵⁶⁴ D. Jovašević, Lj. Mitrović, V. Ikanović, Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske, Banja Luka, 2021. godine, str. 400-402.

⁵⁶⁵ Z. Stojanović, O. Perić, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 2000. godine, str. 83.

Ovo krivično delo, odnosno ove delatnosti koje su označene kao radnje njegovog izvršenja doprinose širenju toksikomanije. Prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji toksikomanija je stanje periodične ili hronične intoksikacije štetna kako za pojedinca, tako i za društvo do koje dolazi ponovljenim uzimanjem neke prirodne ili sintetičke droge⁵⁶⁶. Kao odlike ove toksikomanije naročito se navode sledeće: a) neodoljiva želja da se nastavi sa uzimanjem opojne droge, b) potreba da se opojna droga nabavi po svaku cenu, c) tendencija da se povećava doza droge i d) stvaranje psihičke, a često i fizičke zavisnosti (adikcije)⁵⁶⁷.

Sve što je napred rečeno o objektu zaštite, odnosno objektu napada kod prethodnih krivičnih dela u vezi sa opojnim drogama je primenljivo i kod ovog dela.

Iz zakonskog opisa ovog dela proizilazi da su ovde saučesničke radnje⁵⁶⁸ – radnje podstrekavanja ili pomaganja kojima se drugom licu omogućava ili olakšava uživanje opojnih droga predviđene kao samostalno krivično delo⁵⁶⁹. Imajući u vidu da “uživanje” (upotreba) opojne droge ne predstavlja krivično delo, to znači da sve delatnosti podstrekavanja, odnosno pomaganja u širenju toksikomanije ne bi mogle da se kažnjavaju po zakonskim odredbama o saučesništvu (s obzirom na ograničenu – limitiranu akcesornost po kojoj odgovara saučesnik u domaćem krivičnom pravu), pa bi ovakva lica izbegla krivičnu odgovornost i kažnjivost za svoje ponašanje⁵⁷⁰.

Ovo se krivično delo može preduzeti sa više zakonom, alternativno predviđenih delatnosti. S obzirom na vrstu, prirodu ili karakter delatnosti koja predstavlja radnju izvršenja, osnovno delo se javlja u više različitih vidova ispoljavanja⁵⁷¹. To su sledeće radnje izvršenja koje se preduzimaju u odnosu na opojne droge, na način kojim se stvara opšta, apstraktna opasnost, ugrožavanje zdravlja čoveka prema kome je upravo usmerena, upravljena preduzeta delatnost.

Pri tome treba imati u vidu shvatanja sudske prakse prema kome za omogućavanje uživanja opojne droge nije bitan broj radnji, već je dovoljno izvršenje i samo jedne zakonom propisane radnje⁵⁷².

Prvu radnju izvršenja ovog krivičnog dela zloupotrebe opojnih droga predstavlja navođenje drugog lica na uživanje opojne droge⁵⁷³. Ovde se radi o podstrekavanju, podsticanju u smislu stvaranja nove ili učvršćivanja postojeće, nedovoljno čvrste, kolebljive

⁵⁶⁶ Z.Stojanović, O.Perić, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 2000.godine, str. 81.

⁵⁶⁷ N.Mrvić Petrović, Krivično pravo, Beograd, 2005.godine, str. 219.

⁵⁶⁸ B.Čejović, V.Miladinović, Krivično pravo, Posebni deo, Niš, 1995.godine, str. 147.

⁵⁶⁹ B. Cvjetko, Kazneno, zakonodavstvo i kaznenopravna reakcija na kazneno djelo zloupotrebe opojnih droga u Republici Hrvatskoj, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, broj 2/2003.godine, str.909-939.

⁵⁷⁰ Z.Stojanović, O.Perić, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 2000.godine, str. 84.

⁵⁷¹ M.Đorđević, Đ.Đorđević, Krivično pravo, Beograd, 2020.godine, str. 180-181.; S.Kljajević, Istraživanje zloupotreba droga i tretman zavisnosti u penitensijarnim ustanovama, Socijalna edukacija i rehabilitacija, Beograd, broj 2/2017.godine, str. 223-252.

⁵⁷² Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1926/2005.

⁵⁷³ M.Milošević, Suzbijanje ilegalne trgovine drogom i prekursorima i savremeni trendovi u kriminalističkoj praksi otkrivanja ilegalnih laboratorija za proizvodnju sintetičkih droga, Zbornik radova, Suzbijanje kriminala i evropske integracije, Beograd, 2010.godine, str.115-126.; A.M.Lazić, Neki problemi u vezi s krivičnim delima zloupotrebe opojnih droga, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd, broj 2/2013.godine, str.295-314.

odluke kod drugog lica da započne ili da nastavi sa uživanjem neke od opojnih droga⁵⁷⁴. Ovde se radi o podstrekavanju, preduzimanju psiholoških delatnosti u smislu uticanja na volju drugog lica u smislu da donese određenu odluku ili odluku sa određenom sadržinom povom uživanja, upotrebe opojne droge, bilo uopšte, bilo u konkretnom slučaju, na određenom mestu, u određeno vreme, na određeni način.

Ovo se navođenje drugog lica može učiniti nagovaranjem, molbom, pretnjom, nuđenjem opklade, davanjem saveta, izrugivanjem, ubeđivanjem, dočaravanjem osećaja euforije za vreme opijenosti, dovođenje u zabludu o lekovitom svojstvu droge ili sličnim delatnostima⁵⁷⁵. Delo je u ovom obliku svršeno samim momentom navođenja drugog lica, bez obzira da li je ono zaista u konkretnom slučaju donelo novu ili učvrstilo postojeću kolebljivu odluku, odnosno da li je pod tim uticajem potom uživalo opojnu drogu u konkretnom slučaju ili ne⁵⁷⁶.

Drugu alternativno propisanu radnju izvršenja čini davanje drugome opojne droge da je uživa on ili treće lice⁵⁷⁷. Ono se preduzima delatnostima neposrednog ili posrednog omogućavanja, olakšavanja, ustupanja, predaje u posed, tradiciji u državinu (pritežanje, detenciju) drugog lica opojnih droga sa ciljem da je uživa on sam neposredno ili pak neko drugo, bilo koje lice⁵⁷⁸. Ono se može učiniti poklanjanjem ili ustupanjem opojne droge drugome da je koristi besplatno ili za neku drugu uslugu (proba, zajam, posluga). Na ovaj način se stvaraju uslovi ili pretpostavke da neko drugo lice uopšte dođe u posed, u dodir sa opojnom drogom u cilje njene upotrebe ili pak da to lice dođe u posed sa takvim susptancama lakše, brže, efikasnije, sigurnije, prikrivenije⁵⁷⁹.

To je svaka delatost (koja se preduzima često iz narkomanske "solidarnosti") kojom se drugom licu omogućava da dođe u posed, u državinu opojne droge, što znači da ona mora biti data, odnosno preuzeta od drugoga, kako bi je ono ili neko drugo lice (nezavisno od njegovog odnosa sa učiniocem dela) uživalo, bez obzira da li je do ovog uživanja u konkretnom slučaju zaista i došlo⁵⁸⁰.

⁵⁷⁴ Lj.Selinšek, Kazensko pravo, Splošni del in osnove posebnega dela, Ljubljana, 2007.godine, str. 389-390.

⁵⁷⁵ B.Petrović, Zloupotreba droga u svijetlu našeg krivičnog zakonodavstva, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 1997.godine, str. 157-168.; V.Delibašić, Zaštita ličnosti od omogućavanja uživanja opojnih droga, Pravni život, Beograd, broj 9/2012.godine, str.861-873.

⁵⁷⁶ K.Turković et al, Komentar Kazenog zakona, Zagreb, 2013.godine, str. 259.; D.Bilić, Krijumčarenje i zloupotreba opojnih droga u Bosni i Hercegovini, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 12/2019.godine, str.66-69.

⁵⁷⁷ A.Hajdari. The specifics of the illegal drug trafficking in Kosovo, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Split, broj 1/2020.godine, str.239-261.; M.Kovačević, V.Turanjanin, Krivičnopravna reakcija na zloupotrebu opojnih droga – problem manjinskih grupa, Socijalna misao, Beograd, broj 2/2013.godine, str.51-62.

⁵⁷⁸ O.Zimonja, Krivičnopravni i kriminalistički značaj krivičnog djela omogućavanje uživanja opojnih droga, Bezbjednost, policija, građani, Banja Luka, broj 3-4/2016.godine, str. 177-196.; M.Kubin, Kaznena djela zlouporabe opojnih droga na području Virovitičko-podravske županije, magistarski rad, neobjavljen, Zagreb, 2011.godine, str.131-153.

⁵⁷⁹ M.Subotin, J.Matijašević, Zloupotreba opojnih droga kao bezbednosni izazov i stanje u Republici Srbiji, Zbornik radova, Pravo, nauka i društvo – aktuelna pitanja i perspektive, Novi Sad, 2022.godine, str.131-138.

⁵⁸⁰ M.Simović, M.Simović, Zaštita zdravlja ljudi od zloupotrebe opojnih droga, Zbornik radova, Pravo, nauka i društvo – aktuelna pitanja i perspektive, Novi Sad, 2022.godine, str.197-205.

Sudska praksa pruža brojne primere ispoljavanja ovog vida krivičnog dela zloupotrebe opojnih droga.

Okrivljeni je omogućio uživanje opojne droge tako što je u kasarnu uneo marihuanu od koje je napravio cigaretu koju je dao dvojici vojnika (dakle, prema više lica) koji su zajedno sa njim uživali opojnu drogu, tako što su svi povukli po nekoliko dimova iz ove cigarete, pre nego što je naišao dežurni oficir⁵⁸¹.

Okrivljeni je iz paklice cigareta izvadio papirni paketić koji je otvorio i saopštio prisutnim licima: "hoćete li da se poslužite heroinom". Jedan od prisutnih je naveo da je bio spreman da prihvati ponuđenu opojnu drogu⁵⁸².

Okrivljeni je omogućio drugom licu uživanje opojne droge tako što je prosuo određenu količinu heroina koju je oštećeni na licu mesta u sobi uživao ušmrkavanjem. Kada je kasnije oštećeni završio sa uživanjem opojne droge i pošao svojoj kući od strane okrivljenog je primio jednu kesicu opojne droge od pola grama heroina bez naknade⁵⁸³. Okrivljeni je preduzeo radnju davanja opojne droge tako što je jedan džoint marihuane doneo u stan kod prijatelja, a zatim su ga njih četvorica zajedno popušili - konzumirali u stanu⁵⁸⁴.

Sledeći vid ispoljavanja krivičnog dela omogućavanja uživanja opojnih droga (iz stava 1, člana 247. KZ) se preduzima radnjom stavljanja prostorija na raspolaganje drugom licu radi uživanja opojne droge⁵⁸⁵. To je omogućavanje, dozvoljavanje, pomaganje da drugo lice uopšte dođe u mogućnost da na određenom prostoru uživa opojne droge, što učiniocu dela mora biti poznato. Ono se javlja kao ustupanje jednom ili više lica svojih prostorija da ih koriste za uživanje droga, jednokratno iznajmljivanje ili u dužem vremenskom periodu, uz naknadu ili bez nje, u prisustvu vlasnika ili držaoca takvih prostorija ili ne, ali što u tom slučaju mora biti poznato učiniocu. Cilj je stavljanja na raspolaganje prostorija drugom licu da ono na tom mestu uživa opojne droge. Ove prostorije mogu da budu u vlasništvu učinioca dela, ali to nije neophodno. Bitno je da na njima učinilac ima državinsku vlast, pritežanje⁵⁸⁶.

Pod prostorijom se u smislu ovog krivičnog dela podrazumevaju stan, deo stana, posebna soba, podrum, tavan, terasa, balkon, potkrovlje, mansarda, šupa, vikendica, kabina (na čamcima ili brodovima), čobanska kuća u planini, na livadi, salašu, kao i svaki drugi ograđeni, odnosno svaki drugi ograđeni i zatvoreni prostor koji nije pristupačan, dostupan drugim licima bez uklanjanja prepreka.

U pravnoj teoriji se pri razmatranju oblika izvršenja ovog krivičnog dela podvrgava kritici sa aspekta njene kriminalno-političke opravdanosti rešenje prema kome se propisuje radnja "stavljanja na raspolaganje prostorija radi uživanja opojnih droga"⁵⁸⁷. Naime, ovde se sa osnovom postavlja pitanje da li njeno inkriminisanje uistinu vodi sprečavanju uživanja

⁵⁸¹ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1919/2005.

⁵⁸² Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 429/2008.

⁵⁸³ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 2192/2008.

⁵⁸⁴ Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž.4781/2011.

⁵⁸⁵ B.Petrović, D.Jovašević, A.Ferhatović, Krivično pravo 2, Sarajevo, 2016.godine, str.369.

⁵⁸⁶ Z.Stojanović, N.Delić, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 2013.godine, str. 205-206.; I.Simić, Represivne mere u suzbijanju zloupotrebe opojnih droga, Bezbedost, Beograd, broj 10/1981.godine, str.43-70.

⁵⁸⁷ Z.Stojanović, Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije, Beograd, 2002.godine, str.289-291.

opojnih droga ili ne, odnosno da li se na ovaj način zapravo još teže i više ugrožava zdravlje ljudi, posebno zdravlje samih uživalaca opojne droge. Iz kriminalističke, odnosno sudske prakse je od ranije već poznato da se opojne droge najčešće uživaju upravo u prostorijama koje su često nehidijenske, skrivene (podrumi, garaže, tavani i sl.), te da u njima nema uslova da se pruži brza i adekvatna medicinska pomoć u slučaju da pretil smrt uživaocima opojnih droga posle njenog unošnja u organizam⁵⁸⁸.

Zato se u pravnoj teoriji predlaže da se ovakvo zakonsko rešenje tumači krajnje restriktivno. Naime, u ovom obliku krivično delo postoji samo u slučaju kada su prostorije stavljene na raspolaganje isključivo radi uživanja opojne droge⁵⁸⁹. Pored toga, u pravnoj teoriji, ali i u sudskoj praksi se sa osnovom ističe da je ovo rešenje sporno kada se radi o "javnom" lokalnu, odnosno o prostorijama čije je korišćenje dozvoljeno individualno neodređenom broju lica (restoran, kafana, kafić, bioskopska sala)⁵⁹⁰. Naime, u ovim slučajevima bi ova svest o uživanju drugog lica opojne droge u prostoriji gde mu je to omogućeno morala biti obuhvaćena umišljajem učinioca (dakle, njegovom svešću, ali i voljom) što je neretko teško dokazati u krivičnom postupku pred nadležnim sudom⁵⁹¹.

U sudskoj praksi se ovaj vid ispoljavanja krivičnog dela omogućavanja uživanja opojnih droga javljao na različite načine⁵⁹².

Kada je okrivljeni stavio svoje prostorije stavio na raspolaganje radi uživanja opojnih droga – heroína za više lica, tada se u izreci presude moraju navesti imena tih lica, što znači da moraju biti identifikovani i prethodno saslušani kao svedoci⁵⁹³.

Učinilac može staviti na raspolaganje za uživanje opojne droge pojedine prostorije u svojoj kući bez obzira što u toj kući živi zajedno sa licem kojem je kuću stavio na raspolaganje za uživanje opojne droge u situaciji kada te prostorije ne koristi isključivo uživatelj opojne droge, već ih koriste zajedno⁵⁹⁴.

Konačno, poslednji vidi ispoljavaja krivičnog dela zloupotrebe opojne droge iz člana 247. KZ je određen "opštom klauzulom", gde dolazi do primene zakonske analogije. Pored napred taksativno navedenih delatnosti u smislu radnje izvršenja, ovo se krivično delo može definisati i radnjom omogućavanja drugom licu uživanja opojne droge koja se

⁵⁸⁸ V.Delibašić, Zaštita ličnosti od omogućavanja uživanja opojnih droga, Pravni život, Beograd, broj 9/2012. godine, str.861-873.

⁵⁸⁹ S.Gazivoda, Problemi dokazivanja kod krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga, Zbornik radova, Sprečavanje zloupotrebe droga – savremeni multidisciplinarni koncept, Kopaonik, 1999.godine, str.31-36.; V.Rakočević, Crnogorsko krivično zakonodavstvo u oblasti suzbijanja zloupotrebe opojnih droga i međunarodni standardi, Zbornik Pravnog fakulteta u Podgorici, Podgorica, broj 35/2006. godine, str.192-121.

⁵⁹⁰ N.Delić, Zloupotreba opojnih droga u svetlu reforme krivičnog zakonodavstva, Zbornik radova, Nova rešenja u kaznenom zakonodavstvu Srbije i njihova praktična primena, Beograd, 2013.godine, str.339-365.

⁵⁹¹ I.Deljkić, Suprotstavljanje zloupotrebi opojnih droga – Bosna i Hercegovina i Evropska unija, Sarajevo, 2007.godine, str.109-127.

⁵⁹² M.Simović et al., Zloupotreba opojnih droga u krivičnom pravu Bosne i Hercegovine, Laktaši, 2022. godine, str.141-153.

⁵⁹³ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 18/2005.

⁵⁹⁴ Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž.1732/2011.

može izvršiti i na bilo koji drugi način⁵⁹⁵. U tom slučaju se omogućavanje ili olakšavanje, odnosno stvaranje uslova ili pretpostavki za drugo lice da upotrebi, unese opojnu drogu u svoj organizam kroz različite delatnosti doprinošenja drugom licu da na bilo koji način uzme opojnu drogu: stražarenje za vreme dok drugo lice uzima opojnu drogu, pozajmljivanje pribora za uzimanje opojne droge, dovođenje u vezu nekog lica sa drugim uživaocima opojne droge⁵⁹⁶, davanje saveta za upotrebu opojne droge, davanje obaveštenja o licima ili mestima gde se droga može nabaviti i sl.

Izvršilac ovog krivičnog dela takođe može da bude svako lice (*delicta communia*). U pogledu krivice potreban je umišljaj učinioca koji obuhvata svest o svojstvu opojne droge.

Okrivljeni je tablete koje predstavljaju opojnu drogu dobio u prostoru gde se održavala tehno žurka od osobe koja mu je kazala da iste kada se popiju daju bolje raspoloženje i veću energiju, on je tom prilikom dobio i osnovnu informaciju o kakvoj se supstanci radi, tj. da je u pitanju opojna droga. Nesumnjiv je zaključak da je okrivljeni znao da se radi o opojnoj drogi i njegov umišljaj se u takvoj situaciji ne može dovoditi u sumnju, a njegovo navođenje da nije nameravao da konzumira te tablete je irelevantno⁵⁹⁷.

Posledica krivičnog dela se javlja u obliku apstraktne, opšte opasnosti po zdravlje ljudi. To znači da je ova posledica nastupila samim momentom preduzimanja neke od više alternativno propisanih delatnosti kao radnje izvršenja bez obzira da li je neko lice na osnovu toga zaista uživalo opojnu drogu.

Za ovo je delo propisana kazna zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina. Uz kaznu se učiniocu dela obavezno izriče mera bezbednosti oduzimanje predmeta – opojnih droga (stav 4.).

3. Teži oblici krivičnog dela

Krivično delo: “Omogućavanje uživanja opojnih droga” iz člana 247. KZ Srbije ima dva, kvalifikovana, teža oblika ispoljavanja, zavisno od vrste, prirode ili karaktera kvalifikatorne okolnosti, za koje Zakonik propisuje pooštreno kažnjavanje.

Prvi teži oblik dela (stav 2.), za koji je propisana kazna zatvora u trajanju od dve do deset godina, postoji ako je radnja izvršenja preduzeta⁵⁹⁸:

⁵⁹⁵ Ž.Petković, Aktivnosti vezane za suzbijanje ponude opojne droge u Republici Hrvatskoj, Policija i sigurnost, Zagreb, broj 1-6/2005.godine, str. 191-203.; D.Jovašević, Suzbijanje zloupotrebe opojnih droge – evropski standardi i pravo Republike Srbije, Zbornik radova, Usaglašavanje pravne regulative sa pravnim tekovinama Evropske unije –stanje u Bosni i Hercegovini i iskustva drugih, Banja Luka, 2020.godine, str.133-148.

⁵⁹⁶ B.Petrović, Evolucija inkriminacije o zlupotrebi opojne droge, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 2002.godine, str. 333-350.

⁵⁹⁷ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1448/2004.

⁵⁹⁸ B.Petrović, A.Miletić, Utvrđivanje objektivnog uvjeta inkriminacije kod krivičnih djela zloupotrebe opojne droge marihuana, Pravna misao, Sarajevo, broj 11-12/2020.godine, str.7-36.; S.Vuković, Iskustva SAD u prevenciji ilegalne trgovine opojnim drogama, Nauka, bezbednost, policija, Beograd, broj 3/2008.godine, str.215-230.

a) prema posebnoj vrsti pasivnog subjekta - licu sa određenim ličnim svojstvom, koje svojstvo učiniocu dela mora biti poznato, dakle, obuhvaćeno njegovim umišljajem, upravo u vremenu preduzimanja radnje izvršenja): 1) maloletnom licu⁵⁹⁹ (licu koje još uvek nije navršilo osamnaest godina života)⁶⁰⁰, 2) duševno bolesnom licu, 3) licu koje je privremeno duševno poremećeno (licu koje ima određeni oblik, vid ili stepen duševne poremećenosti), 4) licu koje je teže duševno zaostalo (duševno nerazvijeno lice gde postoji narušenost normalnog, nesmetanog i pravilnog odvijanja psihičkih procesa svesti, volje, osećanja, razuma) ili 5) licu koje se leči od zavisnosti od opojnih droga,

b) prema više lica. "Više" lica označava najmanje dva lica. No u pravnoj teoriji još uvek ima razmimoilaženja u pogledu pitanja koliko lica čini više lica, pa se razlikuju shvatanja da su to dva lica ili čak pet lica. Bez značaja je u ovom slučaju da li je navođenje ili davanje opojne droge, odnosno stavljanje na raspolaganje prostorija učinjeno pojedinačno u dužem ili kraćem vremenskom periodu (sukcesivno) ili grupno u odnosu na sva lica odjednom⁶⁰¹.

Dakle, u ovom slučaju učinilac preduzima jednu ili više, bilo istih ili različitih delatnosti podstrekavanja, odnosno pomaganja, na istom ili različitim mestima, u isto ili različito vreme prema dva ili više lica koja su učiniocu dela poznata, odnosno prema kojima učinilac poseduje znanje da im se time omogućava ili olakšava uživanje upotrebe opojne droge⁶⁰².

Na takvom stanovištu stoji i domaća sudska praksa:

Okrivljeni je omogućio uživanje opojne droge tako što je u kasarnu uneo marihuanu od koje je napravio cigaretu koju je dao dvojici vojnika (dakle, prema više lica) koji su zajedno sa njim uživali opojnu drogu tako što su svi povukli po nekoliko dimova iz ove cigarete, pre nego što je naišao dežurni oficir⁶⁰³.

Pod pojmom "više lica" treba podrazumevati najmanje dva lica tj. za postojanje ovog krivičnog dela je dovoljno da se omogućava uživanje opojne droge najmanje kod dva lica⁶⁰⁴.

⁵⁹⁹ S.Đukić, Zloupotreba opojnih droga sa osvrtom na bezbjednost učenika, Defendologija, Banja Luka, broj 21-22/2008.godine, str. 113-120.; N.Delić, Zloupotreba opojnih droga u svetlu reforme krivičnog zakonodavstva, Zbornik radova, Nova rešenja u kaznenom zakonodavstvu Srbije i njihova praktična primena, Beograd, 2013. godine, str.339-365.

⁶⁰⁰ B.Cvjetko, Zlouporeba opojnih droga i kaznenopravni položaj maloletnih osoba – medicinski i pravni mehanizmi za zaštitu djece od zlouporebe sredstava ovisnosti i zlostavljanja, Zagreb, 2001.godine, str. 49-57.; I.Simić, Represivne mere u suzbijanju zloupotrebe opojnih droga, Bezbedost, Beograd, broj 10/1981.godine, str.43-70.

⁶⁰¹ D.Tripalo, Kaznenopravni aspekti zlouporebe droga, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, broj 2/2003.godine, str. 553-585.; S.Kljajević, Istraživanje zloupotreba droga i tretman zavisnosti u penitensijarnim ustanovama, Socijalna edukacija i rehabilitacija, Beograd, broj 2/2017.godine, str. 223-252.

⁶⁰² B.Petrović, A.Miletić, Utvrđivanje objektivnog uvjeta inkriminacije kod krivičnih djela zloupotrebe opojne droge marihuana, Pravna misao, Sarajevo, broj 11-12/2020.godine, str.7-36.; M.Simović et al., Zloupotreba opojnih droga u njemačkom i švajcarskom krivičnom pravu, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 1/2016. godine, str.66-69.

⁶⁰³ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1919/2005.

⁶⁰⁴ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1926/2005.

c) na određenom mestu⁶⁰⁵: 1) u ustanovi obrazovanja i vaspitanja ili u njenoj neposrednoj blizini, 2) u ustanovi za izvršenje krivičnih sankcija, 3) u javnom lokalitetu ili 4) na javnoj priredbi. Ovde je, dakle, mesto preduzimanja radnje izvršenja koje je vezano za okupljanje ili boravak mladih ljudi, odnosno njegova blizina od povišenog stepena težine i društvene opasnosti i

d) od strane lica sa posebnim svojstvom (*delicta propria*): 1) službenog lica, 2) lekara, 3) socijalnog radnika, 4) sveštenika ili 5) lica zaposlenog u ustanovi obrazovanja i vaspitanja, odnosno na poseban način - iskorišćavanjem svog položaja.

Krivični zakonik je u odredbi člana 112, tačka 3, odredio pojam službenog lica. Tako se službenim licem smatra: 1) lice koje u državnom organu vrši službene dužnosti, 2) izabrano, imenovano ili postavljeno lice u državnom organu, organu lokalne samouprave ili lice koje stalno ili povremeno vrši službene dužnosti ili službene funkcije u tim organima, 3) javni beležnik, javni izvršitelj i arbitar, kao i lice u ustanovi, preduzeću ili drugom subjektu, kojem je povereno vršenje javnih ovlašćenja, koje odlučuje o pravima, obavezama ili interesima fizičkih ili pravnih lica ili o javnom interesu, 4) službenim licem smatra se i lice kojem je faktički povereno vršenje pojedinih službenih dužnosti ili poslova i 5) vojno lice.

Ovde se: 1) svojstvo učinioca dela i 2) način preduzimanja radnje izvršenja – iskorišćavanje položaja ovog lica smatraju kvalifikatornim okolnostima. Za postojanje krivičnog dela u ovom obliku potrebno je da učinilac u vreme izvršenja dela poseduje ovo “lično” svojstvo, te da je svestan da svojom radnjom upravo doprinosi na bilo koji način uživanju opojne droge od strane drugih, u prvom redu mladih ljudi.

Drugi i najteži oblik ovog krivičnog dela (stav 3.), za koji je propisana kazna zatvora u trajanju od tri do petnaest godina, postoji ako je usled preduzete radnje izvršenja u bilo kom obliku/vidu ispoljavanja nastupila smrt drugog lica. Ovde se radi o krivičnom delu koje je kvalifikovano težom posledicom⁶⁰⁶.

To znači da smrt u smislu teže posledice dela, koja je rezultat nehata učinioca, mora biti u uzročno-posledičnoj vezi sa preduzetom radnjom omogućavanja uživanja opojne droge usled čega je drugo lice zaista i unelo opojnu drogu u organizam⁶⁰⁷. Ta se smrtna posledica može javiti kao rezultat prethodno unete opojne droge (i njenog razornog dejstva na zdravlje – npr. predoziranje “overdoziranje” opojne droge), odnosno u obliku samoubistva, duševnog rastrojstva ili pak napada na život ili telo drugog lica u stanju opijenosti. U svakom slučaju mora da postoji uzročno-posledična veza između preduzete radnje podstrekavanja ili pomaganja na uživanje opojne droge, potom do uživanja opojne droge u konkretnom slučaju, te nastupanja teških posledica u odnosu na koje učinilac postupa sa nehatom⁶⁰⁸.

⁶⁰⁵ D.Jovašević, D.Miladinović Stefanović, Krivično pravo, Posebni deo, Niš, 2023.godine, str. 279-291.

⁶⁰⁶ M.Simović et al., Zloupotreba opojnih droga u njemačkom i švajcarskom krivičnom pravu, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 1/2016.godine, str.66-69.; D.Jovašević, M.Simović, Zloupotreba opojnih droga u krivičnom pravu Ruske federacije, Godišnjak Pravnog fakulteta u Banjoj Luci, Banja Luka, broj 38/2016.godine, str.227-248.

⁶⁰⁷ Z.Tomić, Krivično pravo, Posebni dio, Sarajevo, 2003.godine, str. 163-165.

⁶⁰⁸ S.Kadrović, M.Simović, Kompleksnost otkrivanja, istraživanja i dokazivanja krivičnih djela iz oblasti zloupotrebe opojnih droga, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 4/2021.godine, str.62-68.

Ovo najteže krivično delo omogućavanja uživanja opojnih droga karakterišu sledeći elementi bića⁶⁰⁹:

a) radnjom izvršenja osnovnog dela je, pored osnovne posledice u vidu apstraktne opasnosti po zdravlje čoveka, prouzrokovana teža posledica u vidu povrede,

b) teža posledica se nalazi u uzročno-posledičnoj vezi sa preduzetom radnjom izvršenja osnovnog oblika dela,

c) teža posledica mora biti obuhvaćena bar nehatom (nepažnjom) učinioca i

d) teža posledica se javlja u vidu nastupanja smrti lica koje je uživalo opojnu drogu posle prethodno preduzete radnje izvršenja u vidu podstrekavanja, odnosno pomaganja. Dakle, drugo lice u odnosu na koga je učinilac preduzeo radnju izvršenja, treba da zaista u konkretnoj situaciji uživa, upotrebi, unese opojnu drogu u svoj organizam, usled čega nastupa njegova smrt⁶¹⁰.

Na tom stanovištu stoji domaća sudska praksa.

Okrivljeni je u svojoj kući stavio na raspolaganje prostorije dvojici uživalaca radi uživanja opojne droge, pa su okrivljeni i jedan uživatelj špricom ubrizgali u venu opojnu drogu – heroin, nakon čega mu je pozlilo i posle izvesnog vremena je usled prediziranja heroinom i umro⁶¹¹.

⁶⁰⁹ D.Jovašević, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 2017.godine, str. 217.

⁶¹⁰ V.Delibaišić, Zaštita ličnosti od omogućavanja uživanja opojnih droga, Pravni život, Beograd, broj 9/2012. godine, str.861-873.

⁶¹¹ Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž.1732/2011.

Rezime

Monografija, "Suzbijanje zloupotrebe opojnih droga u Republici Srbiji" obrađuje veoma aktuelnu i složenu temu kako sa socijalnog, kriminološkog, tako i krivičnog pravnog aspekta. Kriminalne mreže zapadnog Balkana postale su ključni akteri kako na regionalnom tako i na tržištu droge u EU. Ove kriminalne mreže imaju značajan uticaj na bezbednost, upravljanje i vladavinu prava u regionu. Nasilje povezano sa konkurencijom na tržištu droge i kontrolom ruta trgovine predstavlja značajnu pretnju bezbednosti, posebno što se Srbija nalazi na Balkanskoj ruti, što je čini ključnom tačkom za tranzit ilegalnih droga.

Ovo otežava napore u suzbijanju krijumčarenja i distribucije, uprkos naporima policije i carinskih službi. Srbija je jedna je od najpopularnijih zemalja za šverc narkotika koja, zbog povoljnog geografskog položaja, predstavlja most između istoka i zapada koju narko-mafija koristi kako bi toware droge preneli od Bliskog istoka ka centralnoj Evropi. Ovo delimično odražava geografski položaj Zapadnog Balkana, koji leži na raskrsnici brojnih glavnih ruta trgovine, ali i, potencijalno, nekih novih puteva, ali i nekih novih droga. Ove kriminalne mreže imaju značajan uticaj na bezbednost, upravljanje i vladavinu prava u regionu.

Jačanje saradnje sa međunarodnim organizacijama, poput UNODC-a i Europol, može unaprediti borbu protiv organizovanog kriminala i krijumčarenja droga. Srbija treba da koristi dostupne resurse za obuku svojih službenika i implementaciju najboljih praksi. Jedan od najvećih izazova u Srbiji je nedovoljan broj specijalizovanih ustanova i centara za lečenje i rehabilitaciju zavisnika. Kapaciteti postojećih ustanova često nisu adekvatni da odgovore na potrebe korisnika, posebno u ruralnim područjima. Prema Institutu za javno zdravlje Srbije (2022), manje od 20% zavisnika ima pristup profesionalnom lečenju, te je potrebno proširiti mrežu specijalizovanih ustanova i uvesti programe rehabilitacije na lokalnom nivou, posebno u manje razvijenim regionima. Mobilni timovi za lečenje i savetovanje mogu biti efikasno rešenje za ruralne sredine. Zavisnici od droga često se suočavaju sa stigmatizacijom i diskriminacijom u društvu, što otežava njihovu reintegraciju, pa ih stigma odvraća od traženja pomoći i povećava rizik od povratka zloupotrebi droga.

Borbu protiv zloupotrebe droga ometa nedovoljno finansiranje, što ograničava sprovođenje preventivnih i rehabilitacionih programa. Lokalne samouprave i nevladine organizacije često nemaju stabilne izvore finansiranja za svoje aktivnosti. Prevencija zloupotrebe droga u Srbiji značajno se oslanja na edukaciju i kampanje podizanja svesti, posebno među mladima. Škole igraju ključnu ulogu kroz programe koji obuhvataju teme o rizicima zloupotrebe droga, načinima prepoznavanja problema i razvoju veština za donošenje odgovornih odluka.

Porodica je ključni faktor u prevenciji zloupotrebe droga, a istraživanja pokazuju da stabilni porodični odnosi i dobra komunikacija smanjuju rizik od zloupotrebe droga kod mladih. U Srbiji se sve više pažnje posvećuje programima podrške porodicama, uključujući savetovališta za roditelje i radionice za jačanje roditeljskih kompetencija. Pored toga, jačanje socijalnih veza i zajednica kroz aktivnosti poput sportskih, kulturnih i društvenih programa pomaže mladima da pronađu zdravije alternative za provođenje slobodnog vremena. Proaktivni zdravstveni programi, uključujući savetovališta za mlade, programe ranog otkrivanja rizika i programe zamenske terapije, ključni su za prevenciju i rano intervenisanje. Centri za mentalno zdravlje i specijalizovane ustanove za lečenje zavisnosti sprovode aktivnosti prevencije sekundarne i tercijarne zloupotrebe droga.

Summary

The monograph, "Suppression of the abuse of narcotic drugs in the Republic of Serbia" deals with a very current and complex topic from the social, criminological, and criminal law aspects. The criminal networks of the Western Balkans have become key actors both on the regional and EU drug markets. These criminal networks have a significant impact on security, governance and the rule of law in the region. Violence related to competition in the drug market and control of trade routes represents a significant threat to security, especially as Serbia is located on the Balkan route, which makes it a key transit point for illegal drugs.

This hampers efforts to combat smuggling and distribution, despite the efforts of the police and customs services. Serbia is one of the most popular countries for drug smuggling, which, due to its favorable geographical location, represents a bridge between East and West that the drug mafia uses to transport drug loads from the Middle East to Central Europe. This partly reflects the geographical position of the Western Balkans, which lies at the crossroads of numerous major trade routes, but also, potentially, some new roads and some new drugs. These criminal networks have a significant impact on security, governance and the rule of law in the region.

Strengthening cooperation with international organizations, such as UNODC and Europol, can improve the fight against organized crime and drug trafficking. Serbia should use available resources to train its officials and implement best practices. One of the biggest challenges in Serbia is the insufficient number of specialized institutions and centers for the treatment and rehabilitation of addicts. The capacities of existing institutions are often not adequate to respond to the needs of users, especially in rural areas. According to the Institute for Public Health of Serbia (2022), less than 20% of addicts have access to professional treatment, and it is necessary to expand the network of specialized institutions and introduce rehabilitation programs at the local level, especially in less developed regions. Mobile treatment and counseling teams can be an effective solution for rural settings. Drug addicts often face stigmatization and discrimination in society, which makes their

reintegration difficult, so the stigma deters them from seeking help and increases the risk of returning to drug abuse.

The fight against drug abuse is hindered by insufficient funding, which limits the implementation of preventive and rehabilitation programs. Local governments and non-governmental organizations often do not have stable sources of funding for their activities. Prevention of drug abuse in Serbia relies significantly on education and awareness campaigns, especially among young people. Schools play a key role through programs that include topics on the risks of drug abuse, ways to recognize problems and develop skills for making responsible decisions.

The family is a key factor in the prevention of drug abuse, and research shows that stable family relationships and good communication reduce the risk of drug abuse among young people. In Serbia, more and more attention is being paid to family support programs, including counseling centers for parents and workshops to strengthen parenting competencies. In addition, strengthening social ties and communities through activities such as sports, cultural and social programs helps young people find healthier alternatives to spend their free time. Proactive health programs, including youth counseling, early risk detection programs, and substitution therapy programs, are key to prevention and early intervention. Mental health centers and specialized institutions for the treatment of addiction carry out secondary and tertiary drug abuse prevention activities.

Literatura

Naučni i stručni radovi

- Ademović, N., Pravo na slobodu i sigurnost, Sarajevo, 2005.
- Ademović, N., Marko, J., Marković, G., Ustavno pravo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2012.
- American convention on Human rights "Pact of San Jose", Costa Rica, B-32/69.
- Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 25/2009 (Amandman broj I).
- Atanacković, D., Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 1981.
- Babić, M., Marković, I., Krivično pravo, Posebni dio, Banja Luka, 2007.
- Bačić, A., Ustavno pravo Republike Hrvatske – praktikum, Split, 1997.
- Bačić, A., Ustavno pravo i političke institucije, Zagreb, 2012.
- Bafar, T.M., Univerzalna ljudska prava, Sarajevo, 2014.
- Bataveljić, D., Praktikum za ustavno pravo, Kragujevac, 2013.
- Bavcon, Lj., Mednarodno kazensko pravo, Ljubljana, 1997.
- Bisio, B., Psiha i droga, Zagreb, 1977.
- Blažić, Đ., Đurićanin, R., Osnovne ustavnog i upravnog prava Crne Gore, Podgorica, 2006.
- Budžakoski, S., Prevencija od zloupotreba na drogata, Ohrid, 2001.
- Bugarški, T., Oduzimanje imovine kriminacima, Beograd, 2009.
- Bukelić, J., Droga – mit ili bolest, Beograd, 1988.
- Bukelić, J., Droga u školskoj klupi, Beograd, 2002.
- Carić, S., Evropsko pravo ljudskih prava, Beograd, 2015.
- Cole, M.D., The analyses of controlled substances, New York, 2003.
- Comiskey, C., Dempsey, O., Snel, A., Prevalencija populacija pod povećanim rizikom od HIV infekcije u Republici Srbiji, Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut”, Beograd, 2011.
- Cvjetko, B., Zloupotreba opojnih droga i kaznenopravni položaj maloljetnih osoba – medicinski i pravni mehanizmi za zaštitu djece od zloupotrebe sredstava ovisnosti i zlostavljanja, Zagreb, 2001.
- Čalović Kovačević, J., Protiv zloupotrebe droga, Zagreb, 1996.
- Čejović, B., Miladinović, V., Krivično pravo, Posebni deo, Niš, 1995.

- Čubinski, M., Naučni i praktični komentar Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije, Beograd, 1934.
- Čirić Janković, S., Knežević Tasić, J., Droge i mladi – šta znamo o tome, Beograd, 2007.
- Duff, A., Garland, D. Introduction: 'inking about punishment. U: Duff, A., Garland, D. (eds.) A reader on punishment. Oxford: Oxford University Press, 1994.
- De Vergotini, G., Upporedno ustavno pravo, Beograd, 2015.
- Delibašić, V., Suzbijanje zloupotreba opojnih droga sa stanovišta krivičnog prava, Beograd, 2014.
- Delić, N., Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 2024.
- Deljković, I., Suprotstavljanje zloupotrebi opojnih droga – Bosna i Hercegovina i Evropska unija, Sarajevo, 2007.
- Dimitrijević, P., Jovašević, D., Prekršajno pravo, Beograd, 2005.
- Dimitrijević, V., Paunović, M., Đerić, V., Ljudska prava, Beograd, 1997.
- Doneli, Dž., Međunarodna ljudska prava, Sarajevo, 1999.
- Dragović, S., Šiljegović, N., Prekršaji i prekršajni postupak, Banja Luka, 2018.
- Dujmović, A., Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Mostar, 2021.
- Đokić, D., Zaštitite svoje dete od droge, Beograd, 2000.
- Đorđević, Đ., Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 2011.
- Đorđević, Đ., Prekršajno pravo, Beograd, 2014.
- Đorđević, Đ., Kolarić, D., Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 2020.
- Đorđević, M., Đorđević, Đ., Krivično pravo, Beograd, 2020.
- Đorđević, M., Oduzimanje imovine učiniocima krivičnih dela, Beograd, 2023.
- Đorđević, Z., Narko-kriminal – krivičnopravni i kriminalistički aspekt, Novi Pazar, 2006.
- Erkić, D., Zloupotrebe opojnih droga, Zvornik, 2012.
- Esser, R., Europaisches und internationales Strafrecht, Heidelberg, 2013.
- Etinski, R., Đajić, S., Tubić, B., Međunarodno javno pravo, Novi Sad, 2017.
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA). (2023). *European drug report 2023: Trends and developments*. Retrieved from <https://www.emcdda.europa.eu>
- Filipović, N., Istine o marihuani i hašišu, Tuzla, 1989.
- Gajin, S., Ljudska prava – pravno sistematizovani okvir, Beograd, 2012.
- Glušćević, J., Oduzimanje imovine stečene krivičnim delom, doktorska disertacija, neobjavljena, Beograd, 2015.
- Golić, D., Ljudska prava i slobode, Beograd, 2021.
- Golubović, S., Droga – istine i zablude, Niš, 2005.
- Govedarica, M., Oduzimanje imovine stečene izvršenjem krivičnog dela – preventivni i represivni aspekt, Banja Luka, 2013.
- Grad, F., Kristan, I., Perenič, A., Primerjalno ustavno pravo, Ljubljana, 2006.

- Grupa autora, Opšta deklaracija o ljudskim pravima, Novi Sad, 1983.
- Grupa autora, Educating Against Drug Abuse, Paris, 1987.
- Grupa autora, Povelja Ujedinjenih nacija i Opšta deklaracija o ljudskim pravima, Novi Sad, 2000.
- Grupa autora, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda – komentar, Beograd, 2006.
- Grupa autora, Ustav Bosne i Hercegovine – komentar, Sarajevo, 2010.
- Grupa autora, Zašto mladi koriste droge – vrste psihoaktivnih supstanci – simptomi i znaci akutne upotrebe PAS, Vršac, 2015.
- Gudelj, M., Školska omladina – alkohol, duhan i droge, Zagreb, 1983.
- Hudolin, V., Istina o drogama, Zagreb, 1982.
- Igrački, J. Politika strogo kažnjavanja: izazovi krivičnog prava u prevenciji kriminala, Bezbednost, (1). 2022.godine, str. 179-190. ISSN 0409-2953.
- J. Igrački, J. Ilić, Primena alternativnih sankcija u prevenciji kriminaliteta, Bilten sudske prakse, Apelacioni sud u Kragujevcu, (Ur.) D. Damjanović, 1/2022., ISSN 2217-2718.
- Igrački, J., Efekti zatvora u resocijalizaciji osuđenika, Beograd, 2020.
- Igrački, J., Etičko-pravni aspekti kažnjavanja i kazne zatvora, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, 1/2016, str. 105-118.
- Igrački, J., Ilijić, Lj., Kriminalitet maloletnika – stanje u svetu i u Srbiji, Strani pravni život, 2015., 60 (1). str. 185-200, ISSN 2620-1127.
- Igrački, J., Delikti nasilja i društvena reakcija. In: Prestup i kazna: de lege lata et de lege ferenda. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2014, str. 351-365. ISBN 978-86-83287-78-9.
- Igrački, J., Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, 2013., 32 (2). str. 203-213. ISSN 0350-2694
- Ilić, R., Dinić, S., Privrednoprestupno i prekršajno pravo, Beograd, 2009.
- Ilić, R., Dinić, S., Kazneno pravo – prekršaji i privredni prestupi, Beograd, 2014.
- Institut za javno zdravlje Srbije, Godišnji izveštaj o stanju zloupotrebe droga u Srbiji, Beograd: Institut za javno zdravlje Srbije, 2022.
- Jugović, A., Ilić, Z., Socio-kulturni kontekst kriminaliteta maloletnika u Srbiji, Teme, 3, 2011, 5(2), 385-402.
- Jaffe, B.J., Peterson, R., Hodgson, R., Ovisnosti – problemi i rješenja, Zagreb, 1986.
- Janković, S., Međunarodne konvencije iz oblasti krivičnog prava, Beograd, 2003.
- Joev, J., Zavisnost od drogi i tutun, Skopje, 1989.
- Josipović, I., Tripalo, D., Korataj, G., Klarić, G., Rašo, M., Komentar Prekršajnog zakona, Zagreb, 2014. .
- Jovašević, D., Leksikon krivičnog prava, Beograd, 2011.
- Jovašević, D., Prekršajno pravo, Niš, 2012.

- Jovašević, D., Ikanović, V., Međunarodno krivično pravo, Banja Luka, 2015.
- Jovašević, D., Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 2017.
- Jovašević, D., Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2018.
- Jovašević, D., Miladinović Stefanović, D., Prekršajno pravo, Niš, 2023.
- Jovašević, D., Mitrović, Lj., Ikanović, V., Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske, Banja Luka, 2021.
- Jovašević, D., Miladinović Stefanović, D., Krivično pravo, Posebni deo, Niš, 2023.
- Karovska Andonovska, B., Ustavno pravo so politički sistem, Skopje, 2022.
- Kazazić, V., Nadaždin Defterdarević, M., Kotlo, R., Ljudska prava – praktikum, Sarajevo, 2009.
- Klarić, D., Suvremeni trendovi zlouporabe droga, Zagreb, 2000.
- Korać, H., Droge kao uzrok pojave kriminaliteta – osvrt na kriminalitet u porodici, Novi Pazar, 2007.
- Korajlić, N., et al., Intuitivno-kreativna kriminalistika, Mostar, 2023.
- Korošec, D., Zagorec, D., Ambrož, M., Mednarodno kazensko pravo – praktikum, Ljubljana, 2006.
- Kostić, J., Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela – izazovi i preporuke za unapređenje postupka, Beograd, 2017.
- Kovačević, Z., Kriminalistički aspekti istraživanja nedozvoljene proizvodnje prometa opojnih droga, Banja Luka, 2017.
- Kovačić, A., Markov, Ž., Matić, A., Zakon o prekršajima, Zagreb, 2005.
- Kozar, V., Privredni prestupi, Beograd, 2007.
- Kozary, D., Kaznenopravni aspekti zlouporabe opojnih droga, magistarski rad, neobjavljen, Zagreb, 2007.
- Krivokapić, B., Međunarodno pravo – koreni, razvoj i perspektive, Beograd, 2006.
- Kubin, M., Kaznena djela zlouporabe opojnih droga na području Virovitičko-podravske županije, magistarski rad, neobjavljen, Zagreb, 2011.
- Kunić, P., Karan, S., Ustavno pravo, Banja Luka, 2012.
- Kušević, V., Zloupotreba droga, Zagreb, 1987.
- Kutlešić, V., Golić, D., Ustavno pravo, Novi Sad, 2017.
- Kuzmanović, R., Ustavno pravo, Banja Luka, 1999.
- Ladevig, D., Droge med name, Ljubljana, 1973.
- Lazarević, Lj., Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 1993.
- Lazarević, Lj., Vučković, B., Vučković, V., Komentar Krivičnog zakonika Republike Crne Gore, Cetinje, 2004.
- Lazarević, Lj., Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, Beograd, 2005.
- Lukić, D., et al., Prevencija zloupotrebe opojnih droga, Banja Luka, 2013.
- Lukić, S., Vuković, M., Ustavno pravo, Podgorica, 2007.

- Marković, B., *Prirodne i sintetičke droge*, Beograd, 2005.
- Marković, G., *Ustavno pravo*, Novo istočno Sarajevo, 2021.
- Marković, M., *Ustavnopravni eseji*, Podgorica, 2017.
- Mijić Vulinović, I., *Uloga državnih organa vlasti u procesu stvaranja i ostvarenja ljudskih prava sa posebnim osvrtom na Republiku Hrvatsku*, doktorska disertacija, neobjavljena, Mostar, 2020.
- Milčinski, L., Tomori, M., Hočevar, F., *Droge v svetu in pri nas*, Ljubljana, 1986.
- Milivojević, L., Gluščić, S., Brnetić Antoliš, S., *Prekršajno pravo*, Zagreb, 2012.
- Milivojević, Z., *Igre koje igraju narkomani – transakciona analiza problematičnog uzimanja droga*, Novi Sad, 2019.
- Milosavljević, B., *Ustavno pravo*, Beograd, 2011.
- Milošević, M., Sekulić, M., *Krivično pravo*, Beograd, 2019.
- Mitić, S., et al., *Trgovina ljudima i zloupotreba opojnih droga*, Beograd, 2012.
- Modly, D., *Suzbijanje ilegalne trgovine opojnim drogama*, Zagreb, 1984.
- Modly, D., Petrović, B., Korajlić, N., *Uvod u kriminalistiku*, Sarajevo, 2004.
- Mrvić Petrović, N., *Krivično pravo*, Beograd, 2005.
- Mugoša, M., et al, *Znanjem protiv droge*, Podgorica, 2005.
- Murtezić, A., *Izabrani segmenti iz oblasti zaštite ljudskih prava*, Sarajevo, 2021.
- Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP). *(Izveštaj o aktivnostima u borbi protiv krijumčarenja droga)*. Beograd: MUP Republike Srbije, 2022.
- Nacionalno istraživanje o stilovima života stanovništva Srbije 2014. godine – korišćenje psihoaktivnih supstanci i igre na sreću, Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut”.
- Nadaždin Defterdarević, M., *Evropska konvencija prema praksi Evropskog suda za ljudska prava*, Mostar, 2007.
- Nastić, M., *Ustavna zaštita ljudskih prava*, Niš, 2021.
- Nenkov, R., *Priručnik za postupak prije glavnog pretresa i za oduzimanje imovine u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku*, Banja Luka, 2009.
- Nicović, M., *Opojne droge – multinacionalna kompanija kriminala*, Beograd, 1990.
- Nikolić, D., *Narkomanija – zločin ili kazna*, Beograd, 2001.
- Nikolić, D., *Bolesti zavisnosti – pušenje, alkoholizam i narkomanija*, Beograd, 2007.
- Opšta deklaracija o ljudskim pravima, Ujedinjene nacije, Rezolucija broj 217/III, 10.decembar 1948.
- Otašević, B., *Suzbijanje zloupotreba opojnih droga*, magistarski rad, neobjavljen, Beograd, 2007.
- Pajvančić, M., *Ustavna zaštita ljudskih prava*, Novi Sad, 2011.
- Pajvančić, M., Vukčević, M., *Ustavno pravo*, Podgorica, 2016.
- Panović Đurić, S., Boillat, P., *Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela – Evropski sud za ljudska prava, odabrane presude*, Beograd, 2013.

- Paunović, M., Krivokapić, B., Krstić, I., Međunarodna ljudska prava, Beograd, Beograd, 2010.
- Pavišić, B., Kazneno pravo Vijeća Evrope, Zagreb, 2006.
- Pavišić, B., Kamber, K., Parenta, I., Kazneno pravo Vijeća Evrope, Rijeka, 2016.
- Pelivanova, N., Osnovi na pravoto i ustavno pravo, Skopje, 2022.
- Petrović, B., Kriminalistička metodika istraživanja krivičnih djela zloupotrebe droga, Beograd, 1997.
- Petrović, B., Kriminalistički sadržaji anticipiranih istražnih radnji iz područja kriminaliteta vezanog uz droge, Sarajevo, 2001.
- Petrović, B., Narkokriminal – krivičnopravni, kriminološki, krivičnoprocesni i kriminalistički aspekti, Sarajevo, 2004.
- Petrović, B., Jovašević, D., Krivično pravo 2, Posebni dio, Sarajevo, 2006.
- Petrović, B., Dobovšek, B., Mreže organiziranog kriminaliteta, Sarajevo, 2007.
- Petrović, B., Meško, G., Kriminologija, Sarajevo, 2008.
- Petrović, B., Jovašević, D., Međunarodno krivično pravo, Sarajevo, 2010.
- Petrović, B., Jovašević, D., Ferhatović, A., Krivično pravo 2, Sarajevo, 2016.
- Petrović, B., Kriminalistika, Sarajevo, 2016.
- Petrović, B., Čolić, S., Policijska ovlaštenja i operativno-taktičke radnje, Sarajevo, 2023.
- Petrović, B., et al., Međunarodno kazneno sudovanje, Banja Luka, 2023.
- Petrović, S., Droga i ljudsko ponašanje, Beograd, 2001.
- Plojović, S., Tretman bolesti zavisnosti u okviru izvršenja kazne zatvora, Beograd, 2013.
- Pobrić, N., Ustavno pravo, Mostar, 2000.
- Podaci Instituta za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut” u Beogradu, Centar za informatiku i biostatistiku.
- Podaci Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije sadržani u Strategiji.
- Popadić, V., Avramović, B., Priručnik o opojnim drogama, Beograd, 1970.
- Popović, D., Evropsko pravo ljudskih prava, Beograd, 2012.
- Pradel, J., Corstens, G., Droit penal europeen, Paris, 2002.
- Regier, D. A., Farmer, M. E., Rae, D.S., Locke, B. Z., Keith, S., Judd, L. L. & , Goodwin, F., Comorbidity of mental disorders with 280 alchochol and other drug abuse. Journal of American Medical Association, 1990., 264, 2511-2518.
- Račić, O., Milinković, B., Paunović, M., Ljudska prava – pet decenija od usvajanja Opšte deklaracije o pravima čoveka, Beograd, 1998.
- Radovanović, I., Zloupotreba droge - adolescenata u Beogradu, 2021.
- Račić, O., Međunarodno pravo – stvarnost i iluzije, Beograd, 2015.
- Radovančev, Lj., Omladina između krize i ovisnosti, Zagreb, 1990.
- Radovanović, M., Đorđević, M., Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 1977.

- Ramah, A., Psihoaktivne supstance – dejstva, posledice, lečenje, Beograd, 2001.
- Risimović, R., Krivičnopravni aspekt zloupotrebe opojnih droga i novih psihoaktivnih supstanci, Beograd, 2019.
- Rupnik, J., Cvijin, R., Grafenauer, B., Ustavno pravo Republike Slovenije, Posebni del, Ljubljana, 1996.
- Sadiković, L., Ljudska prava, Sarajevo, 2006.
- Sadiković, L., Ustavno pravo Bosne i Hercegovine, sigurnost i ljudska prava, Sarajevo, 2012.
- Satzger, H., International and European criminal law, Munchen, 2018.
- Savić, D., Droge i mladi, Novi Sad, 1975.
- Savić, D., Kapamadžija, B., Droge i mladi, Novi Sad, 1987.
- Selinšek, Lj., Kazensko pravo, Splošni del in osnove posebnega dela, Ljubljana, 2007.
- Simović, M., Simović, M., Todorović, Lj., Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2015.
- Simović, M., et al., Zloupotreba opojnih droga u krivičnom pravu Bosne i Hercegovine, Laktaši, 2022.
- Simović, M., Blagojević, M., Simović, V., Međunarodno krivično pravo, Banja Luka, 2022.
- Singer, M., Droga, omladina, kriminalitet, Zagreb, 1981.
- Smerdel, B., Ustavno uređenje evropske Hrvatske, Zagreb, 2020.
- Smerdel, B., Bačić, A., Foretić, D., O ustavima i ljudima – uvod u ustavnopravnu kazuistiku, Zagreb, 2012.
- Sokol, S., Smerdel, B., Ustavno pravo, Zagreb, 1995.
- Stanković, M., Droga i kriminal, Petrovaradin, 2008.
- Stanojković, B., Ugrožavanje bezbednosti ilegalnom proizvodnjom i trgovinom opojnih droga i mere zaštite, Beograd, 2008.
- Stevanović, Z., Igrački, J., Mladi i droga- između života i smrti, In: Prevencija kriminala i socijalnih devijacija: evropska i regionalna dobra praksa. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd,, 2013.godina, pp. 113-126. ISBN 978-86-83287-66-6.
- Stevanović, Z., Ilijić, Lj., Igrački, J., Izvršenje kazne maloletničkog zatvora. In: Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2015., str. 365-376. ISBN 978-86-83287-85-7
- Stojanović, Z., Perić, O., Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 2000.
- Stojanović, Z., Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije, Beograd, 2002.
- Stojanović, Z., Deliće, N., Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 2013.
- Škarik, S., Siljanovska Davkova, G., Ustavno pravo, Skopje, 2007.
- Škarik, S., Ustavno pravo, Skopje, 2015.
- Škulić, M., Međunarodno krivično pravo, Beograd, 2022.
- Škulić, M., Kriminalistika, Beograd, 2022.
- Šuković, M., Ustavno pravo, Podgorica, 2009.

- Šurlan, T., Univerzalna ljudska prava, Beograd, 2014.
- Teofilović, P., Konceptija ljudskih prava - osnovna pitanja, Novi Sad, 2021.
- Todorović, M., Droge i čovekova psiha, Beograd, 1970.
- Todorović, M., Droge i čovekova psiha, Beograd, 1991.
- Tomić, Z., Krivično pravo, Posebni dio, Sarajevo, 2003.
- Tomović, Ž., Bogićević, Č., Ljudska prava – međunarodni dokumenti, Podgorica, 2003.
- Tomovski, B., Droga – bolest današnjice: prepoznavanje, preventiva, dijagnostika, lečenje, Surdulica, 2005.
- Treneska Deskoska, R., Ristevska, M., Trajkovska Hristovska, J., Ustavno pravo, Skopje, 2021.
- Trnka, K., Ustavno pravo, Sarajevo, 2000.
- Tulevski, I., Što se toa narkomanii, Skopje, 1979.
- Turković, K., et al., Komentar Kaznenog zakona, Zagreb, 2013.
- Von Hirsch, A., Censure and sanctions. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Turpen, D., Ustavno pravo, Skopje, 2013.
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *World Drug Report 2023*. Retrieved from <https://www.unodc.org>.
- Važić, N., et al., Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, Beograd, 2021.
- Vujičić, N., Stevanović, Z., Ilijić, Lj., Primena instituta uslovnog otpusta od strane sudova u Republici Srbiji, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2017.
- Veić, P., Gluščić, S., Prekršajno pravo, Zagreb, 2013.
- Vitkjević, I.S., Narkotici, Čačak, 2015.
- Vujević, E., Droga - opća opasnost, Split, 2001.
- Vukčević, M., Čupić, D., Uvod u ljudska prava, Beograd, 2013.
- Vukosavljević, B., Droga stop – hoću da živim, Nova Varoš, 2011.
- Vukosavljević, B., Narkomanija – pogrešan izbor, Čačak, 2016.
- Vlada Republike Srbije. *Nacionalna strategija za borbu protiv zloupotrebe droga 2021–2028*. Beograd: Vlada Republike Srbije, 2021.
- Zupančić, B., et al., Ustavno kazensko procesno pravo, Ljubljana, 2000.

Službena glasila

- Narodne novine Republike Hrvatske broj 56/90, 135/97, 8/98, 124/2000, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010 i 5/2014.
- Narodne novine Republike Hrvatske broj 107/2001, 87/2002, 163/2003, 141/2004, 40/2007, 149/2009, 84/2011, 80/2013 i 39/2919.

Narodne novine Republike Hrvatske broj 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017, 118/2018, 126/2019, 84/2021, 114/2022, 114/2023 i 36/2024.

Služben vesnik na Republika Makedonija broj 52/91.

Služben vesnik na Republika Makedonija broj 37/96, 80/99, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014 i 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015, 169/2016, 97/2017, 170/2017, 248/2018, 36/2023 i 188/2023.

Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj 1/94, 13/97, 16/2002, 22/2002, 52/2002, 60/2002, 18/2003, 63/2003, 9/2004, 20/2004, 33/2004, 71/2005, 72/2005 i 88/2008.

Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj 36/2003, 37/2003, 21/2004, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 75/2017 i 31/2023.

Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 3/2003, 32/2003, 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 32/2007, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 i 47/2023.

Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 8/2006.

Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine broj 2/2010.

Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine broj 19/2020, 3/2024 i 14/2024.

Službeni glasnik Republike Srbije broj 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009, 72/2011, 101/2011 i 32/2013.

Službeni glasnik Republike Srbije broj 85/2005.

Službeni glasnik Republike Srbije broj 85/2005, 88/2005 i 107/2005.

Službeni glasnik Republike Srbije broj 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 i 94/2024.

Službeni glasnik Republike Srbije broj 107/2005 i 25/2019.

Službeni glasnik Republike Srbije broj 98/2006 i 115/2021.

Službeni glasnik Republike Srbije broj 72/2009.

Službeni glasnik Republike Srbije broj 99/2010 i 57/2018.

Službeni glasnik Republike Srbije broj 121/2012.

Službeni glasnik Republike Srbije broj 32/2013, 94/2016, 35/2019 i 112/2022.

Službeni glasnik Republike Srbije broj 65/2013, 13/2016, 98/2016 i 91/2019.

Službeni glasnik Republike Srbije broj 55/2014 i 35/2019.

Službeni glasnik Republike Srbije broj 15/2016.

Službeni glasnik Republike Srbije broj 94/2016, 87/2018 i 10/2023.

Službeni glasnik Republike Srbije broj 31/2018.

Službeni glasnik Republike Srbije broj 35/2019.

Službeni glasnik Republike Srpske broj 21/92, 28/94, 8/96, 13/96, 16/96, 21/96, 21/2002,

26/2002, 30/2002, 31/2002, 69/2002, 31/2003, 98/2003, 115/2005, 117/2005 i 48/2011 i Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 73/2019.

Službeni glasnik Republike Srpske broj 110/2003 i 29/2004.

Službeni glasnik Republike Srpske broj 64/2017, 104/2018, 15/2021, 89/2021, 73/2023 i 9/2024.

Službeni glasnik SR Srbije broj 8/80.

Službeni list Crne Gore broj 70/2003, 13/2004, 47/2006, 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013, 42/2015, 58/2015, 44/2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021, 144/2021, 145/2021 i 110/2023.

Službeni list Crne Gore broj 1/2007 i 38/2013.

Službeni list Crne Gore broj 28/2011 i 35/2013.

Službeni list FNRJ broj 16/50.

Službeni list FNRJ broj 13/51.

Službeni list FNRJ broj 39/59.

Službeni list FNRJ broj 6/73.

Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj 2/64.

Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj 2/1964 i 3/1978.

Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj 7/71.

Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj 40/73.

Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj 14/90.

Službeni list SFRJ broj 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 i 54/90 i Službeni list SRJ broj 35/92, 37/93, 24/94 i 61/2001.

Službeni list SFRJ broj 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 i 54/90.

Službeni list SFRJ broj 4/77, 36/77, 14/85, 10/86, 74/87, 57/89 I 3/90, Službeni list SRJ broj 27/92, 16/93, 41/93, 50/93, 24/94, 28/96 i 64/2001 i Službeni glasnik Republike Srbije broj 101/2005.

Službeni list SFRJ broj 13/91 i Službeni list SRJ broj 45/92.

Službeni list SFRJ broj 46/91 i Službeni glasnik Republike Srbije broj 37/2002 i 108/2005.

Službeni list SRJ broj 46/96 i Službeni glasnik Republike Srbije broj 37/2002 i 108/2005.

Službeni list Srbije i Crne Gore– Međunarodni ugovori broj 9/2003, 5/2005 i 7/2005 i Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori broj 12/2010 i 10/2015.

Uradni list Republike Slovenije broj 33/91, 42/97, 66/2000, 24/2003, 69/2004, 68/2006, 47/2013, 75/2016 i 92/2021.

Uradni list Republike Slovenije broj 55/2008, 66/2008, 39/2009, 91/2011, 55/2014, 6/2016, 38/2016, 27/2017 i 23/2020, 91/2020, 95/2021, 186/2021, 105/2022, 16/2023 i 107/2024.

Sudske presude i rešenja

- Presuda Saveznog vrhovnog suda Kps. 557/85.
Presuda Vrhovnog kasacionog suda Kzz 93/ 2013.
Presuda Vrhovnog kasacionog suda Kž. 130/2010.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 853/2009.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 2297/2008.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 2158/2008.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 2144/2008.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 848/2008.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1292/2008.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 848/2008.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1628/2008.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 429/2008.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 2192/2008).
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 197/2008.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1185/2007.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 466/2007.
Presuda Vrhovnog suda Srbije kž. 2678/2007.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 2938/2007.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 2462/2006.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1415/2006.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 94/2006.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 225/2006.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 843/2006.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 438/2006.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1919/2005.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 153/2005.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 18/2005.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1926/2005.
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 153/2005
Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1448/2004.
Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 306/2014.
Presuda Apelacionog suda u Nišu Kž. 715/2014.
Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Kž. 2789/2013.

- Presuda Apelacionog suda u Nišu Kž. 2852/2013.
Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 5469/2013.
Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 6970/2013.
Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž.388/2012.
Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž.1176/2012.
Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Kž. 2374/2012.
Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Kž. 663/2012.
Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž.4781/2011.
Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž.1732/2011.
Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Kž. 4359/2011.
Presuda Apelacionog suda u Nišu Kž. 1369/2011.
Presuda Apelacionog suda u Nišu Kž. 811/2011.
Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Kž. 362/2011.
Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 416/2010.
Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 6040/2010.
Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu Kž. 223/2010.
Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. Po. 16/2010.
Rešenje Aapelacionog suda u Beogradu Kž. 5287/2011.
Rešenje Vrhovnog suda Srbije Kž. 1372/2009.
Rešenje Vrhovnog suda Srbije Kž. 849/2008.
Rešenje Vrhovnog suda Srbije Kž. 1263/2008.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

343.575(497.11)(0.034.2)

ИГРАЧКИ, Јасмина, 1972-

Suzbijanje zloupotrebe opojnih droga u Republici Srbiji
[Elektronski izvor] / Jasmina Igrački. - Beograd : Institut za
kriminološka i sociološka istraživanja, 2025 (Beograd : Institut
za kriminološka i sociološka istraživanja). - 1 elektronski optički
disk (CD-ROM) : tekst ; 12 cm

Sistemske zahteve: Nisu navedeni. - Tiraž 15. - Napomene i
bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 175-186.

ISBN 978-86-80756-76-9

a) Дроге -- Злоупотреба -- Србија

COBISS.SR-ID 161189897